T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI

KIRIM TATAR EDEBİYATINDA GÖÇ: ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NESLİHAN KARAGÖZ

DANIŞMAN

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

KASTAMONU 2022

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

KIRIM TATAR EDEBİYATINDA GÖÇ: ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

NESLİHAN KARAGÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

HAZİRAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Neslihan KARAGÖZ

ÖZET

YÜKSEK LISANS TEZI

KIRIM TATAR EDEBİYATINDA GÖÇ: ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

NESLİHAN KARAGÖZ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

Kırım Tatar göçleri sebep ve sonuçları ile büyük etkiler bırakan olaylardır. Bu göçler farklı yüzyıllarda büyük kitleler hâlinde gerçekleşmiştir. Kırım'dan farklı ülkelere göç etmek zorunda bırakılan birçok aile göç ettikleri yerlerde kültürlerini korumuş, çocuklarına Kırım'ı ve vatan sevgisini öğretmişlerdir. Bu atmosfer içinde büyüyen şair ve yazarlar yaşananları şiir, roman ve hikâye gibi eserlere aksettirmiştir. Göçler sırasında vatanlarını terk ederek bilinmezliğe doğru yola çıkan göçmenler farklı duygularla pek çok türkü yakmış ve bu türküler günümüze kadar gelerek varlığını korumuştur. Göç esnasında veya sonrasında verilen tüm bu eserler ile Kırım Tatarlarının göç edebiyatı oluşmuştur. Vatanlarından koparılan ve gittikleri ülkelerde doğup vatanlarını hiç görmeden büyüyen şairler ve yazarlarda oluşan ve korunan milli kimlik bilinci eserlerde dikkat çeken unsurlardır. Bu çalışmada, Kırım Tatar göç edebiyatının oluşum süreci, göç olgusunun toplum hayatına etkisi ve şiirlere yansıması sorgulanmıştır. Şiirler, Kurtumerov, E.E., Useinov, T.B., Xaraxadı, A.M.'nın 2002 yılında yayımlanan "Къырымтатар иджрет эдебияты" adlı kitabından alınmıştır. Asıl konuya geçilmeden önce, Kırım Tatar tarihi ve göç nedenleri üzerine kısaca söz edilmiştir. Göç konulu şiirler incelenmiş ve göçmen şairlerin milli kimlik bilinci ve Kırım Tatar milletinde inşa edilmek istenen milli kimlik unsurları belirlenmiştir. Şiirler konuyla ilgili felsefe, psikoloji ve sosyoloji kaynaklarından yararlanılarak incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kırım, Kırım Tatarları, göç, edebiyat, göç edebiyatı.

Haziran 2022, 173 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

MIGRATION IN CRIMEAN TATARS LITERATURE: POEMS AND FOLK SONGS

NESLİHAN KARAGÖZ

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION
SUPERVISOR: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

Crimean Tatar migrations, with its causes and consequences, have great effects. These migrations have been in large masses in different centuries. Many families who were forced to immigrate from Crimea to different countries preserved their culture in the places they migrated and taught their children about Crimea and love of homeland. Poets and writers who grew up in this atmosphere reflected the experiences in works such as poetry, novels and stories. During the migration, the immigrants who set out on an unknown journey sang many folk songs with different feelings. These folk songs have survived to the present day. The immigrant literature of the Crimean Tatars was formed with all these works given during or after the migration. The national identity consciousness formed and preserved in poets and writers who were separated from their homeland and grew up without seeing their homeland are the striking elements in the works. In this study, the formation process of Crimean Tatar immigrant literature and its effect on social life in poems from the given works were questioned. The poems and the folk songs in this study are taken from Kurtumerov, E.E., Useinov, T.B. and Xaraxname, A.M.'s book "Къырымтатар иджрет эдебияты" published in 2002. Before starting the main subject, the history of the Crimean Tatars and the reasons for migration are mentioned. Poems on migration were examined and the national identity consciousness of immigrant poets and the elements of national identity that were desired to be built in Crimean Tatar nation were determined. The poems have been analyzed by making use of the sources of philosophy, psychology and sociology related to the subject.

KEYWORDS: Crimea, Crimean Tatars, migration, literature, migrant literature.

June 2022, 173 Page

ÖNSÖZ

Dünya tarihinde göçler kitleler arası önemli sebep ve sonuçları olan olaylardır. Türk dünyasında birçok göç yaşanmıştır. Özellikle Kırım Tatarlarının yüzyıllar boyunca gerçekleştirdiği zorunlu göçler dikkat çekici boyuttadır. Yapılan çalışmanın nedeni Kırım Tatarlarının 18. yüzyıldan başalayark devam eden ve kitleler hâlinde gerçekleşen göçlerin sebebini ve sonuçlarını ele alarak göç edebiyatında Kırım Tatarlarının yaşadıklarını ve var olma mücadelelerinin şiirlere yansımasını göstermektir.

Çalışmanın giriş bölümünde göç olgusunu anlamak için kavramın açıklaması ile birlikte sebepleri ve sonuçlarına yer verilmiştir. Ana konuyu oluşturan Kırım Tatar göçlerini daha iyi anlamak için Kırım tarihinden kısaca bahsedilerek Kırım Tatar göçlerinin sebep ve sonuçları açıklanmıştır. İkinci bölümde göç olgusunun edebiyata nasıl yansıdığı ve göç edebiyatının oluşumunu göstermek için kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde göçmen olarak farklı coğrafyalarda yaşayan ve sürgüne gönderilen şairlerin eserlerine göç olgusunun nasıl yansıdığı, göçün vatanlarından ayrı kalan milletlerde oluşturduğu milli kimlik bilinci ve öneminin açıklaması yapılmıştır. Dördüncü bölümde milli kimlik oluşumunda kahramanın önemi bağlamında Kırım Tatarları tarafından milli kahraman olarak kabul edilen Necip Hacı Fazıl, Mehmet Niyazi ve Şevki Bektöre'nin hakkında yazılan şiirler ve biyografileri verilmiştir. Sonuç bölümünde incelemeden çıkarılan fikirler değerlendirilmiştir. Çalışma kaynaklar bölümü ile sonlanmaktadır.

Çalışmanın ana kaynağı olan Kırım Tatarlarının göç üzerine yazdığı şiirler ve türküler E.E. Kurtumerov, T.B. Useinov ve A.M. Xaraxadı'nın 2002 yılında yayınlanan Къырымтатар иджрет эдебияты kitabından alınmıştır. Kitapta bulunan yazar ve şairlerin bütün şiirleri göç temalı olmadığı için bu şiirlere çalışmada yer verilmemiştir. Kitapta bulunan doğrudan göçü ele alan şiirler Kırım Tatarca orijinalinden Türkiye Türkçesine aktarılarak incelemeleri yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışma süreci boyunca tezin hazırlanmasında, kaynak temininde, eserlerin çevrilmesi ve incelenmesi aşamalarında her türlü desteğini esirgemeyen çok değerli Sayın Tez Danışman Hocam Prof. Dr. ORHAN SÖYLEMEZ'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Kırım Tatarca çevirilerde yardımını esirgemeyen çok kıymetli hocam Doç. Dr. RANETTA GAFAROVA'ya sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte maddi manevi her türlü desteğini eksik etmeyen aileme teşekkür ederim.

NESLİHAN KARAGÖZ

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
2. GÖÇ EDEBİYATI **13**
2.1 Göç ve Edebiyat 13
2.2 Kırım Tatar Göçleri Üzerine Yazılanlar 16
2.2.1 Muhacirlik, Gurbetlik Türküleri 18
2.2.2 Göç Konulu Şiirler 31
3. EDEBİYAT VE MİLLİ KİMLİK **76**
3.1 Vatan Konulu Şiirler 81
3.2 Millet ve Halk Konulu Şiirler 100
3.3 Ana Dil Konulu Şiirler 112
3.4 Birlik ve Dayanışma Konulu Şiirler 121
3.5 Eğitim Konulu Şiirler 131
4. MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA KAHRAMANLARIN ROLÜ **144**
4.1 Şevki Bektöre 146
4.2 Mehmet Niyazi 148
4.3 Necip Hacı Fazıl 150
5. SONUÇ **153**
KAYNAKLAR **156**

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

bk. **:** Bakınız
s. **:** Sayfa
SSCB **:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK **:** Türk Dil Kurumu
vb. **:** Ve benzeri
vd. **:** Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Coğrafi olarak Kırım'ın yeri Ukrayna'nın güneyinde, Karadeniz'in bulunmaktadır. Kırım'ın Batı Karadeniz, doğu tarafında Kerç Boğazı ve Azak Denizi bulunur. Yarımadanın doğusu ile batısı arasındaki uzunluğu 305 km, kuzey ile güney arasındaki genişliği ise 205 km kadardır. Bir yarımada olarak kabul edilen Kırım anakara Ukrayna'ya genişliği 30 km, uzunluğu 9 km olan Orkapı (Perekop) bölgesi ile bağlanır. "Kırım yarımadası 29,5 - 34,5 derece doğu boylamları ile 44-46 derece kuzey enlemleri arasında kareyi andırmaktadır. Kırım coğrafyası ova ve dağlardan oluşur." (Açıkgöz, 2016, s.8) Kırım sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle yüzyıllar boyunca Rusların sahip olmak istediği bir yarımada olmuş, Rus yayılma politikası doğrultusunda önemli tarihi olaylara şahitlik etmiş ve yerli halkı olan Kırım Tatarlarına büyük acılar yaşatılmıştır.

Kırım Tatarlarının etnik kökeni Orta Asya'dan kitleler hâlinde göç ederek Kırım bölgesine yerleşen Hunlar, Avarlar, Peçenekler ve Kuman-Kıpçak Türk kavimlerine dayandırılır. Orta Çağ'ın başında adı geçen Tatar ailesi Kırım Tatarlarından tamamen farklı bir kavimdir. Bu dönemde bahsedilen Tatarlar farklı boylardan oluşan 70 bin ailelik bir kavimdir. 8-12. yüzyıllar arasında Çin sınırına kadar olan Boyur Gölü'nün güneyinde yaşayan bu Tatar kavmi, babası Tatarlar tarafından öldürülen Cengiz Han'ın 1196 ylılnda intikam almak istemesi ile yok edilmiştir. Geriye kalanlar Cengiz Han'a tabi kabileler arasına dağılarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. 21. Yüzyılda Tatar adı yalnızca Kazanlı ve Kırımlı Türkler için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde Kazanlılar kendilerine sadece Tatar derken Kırımlılar kendilerine Kırım Tatarı demektedirler (Giray, 2020, s. 13-20).

Tarih sahnesinde farklı coğrafyalarda karşılaşılan Tatar kimliği, Türklere ve Moğollara atfedilmiştir. Tatar kimliği önceleri Türk kökenine dayandırılmış ve Cengiz Han dönemindeki Türk boylarına Tatar denilmiştir. Altın Orda dönemi ve sonrasında Rusya ve Batı Avrupa, Osmanlı Devleti dışındaki Türkler için Tatar adını kullanmıştır. Daha sonra Rusya'da Tatar adı Kırım, İdil-Ural bölgeleri ve Sibirya'da yaşayan Türkler için kullanılmaya başlanmıştır. Bu bölgelerde yaşayan halklardan sadece Kırım Türkleri kendilerine Tatar demişlerdir. Daha sonraları İdil-Ural Türkleri de Tatar adını benimseyerek kullanmaya başlamışlardır. Tarihçiler bu

bilgiler doğrultusunda bir Türk-Tatar Teorisi geliştirerek Tatar kmiliğini Türklük ile açıklamışlardır (Yıldırım, 2021, s. 34-36).

Yabancı kaynaklarda Kırım'ın yerli ve köklü halkından "Tatarlar" olarak bahsedilirken Türk tarih ve edebî kaynaklarında "Kırım Tatar-Türkü" olarak bahsedilmektedir. Bazı Türk araştırmacılar "Tatar" adının Sovyet rejimi tarafından Türk boylarını kabileleştirerek birbirinden ayrımak ve parçalamak için konmuş bir ad olduğunu savunmaktadır. Kırımlı aydın, şair ve yazarlar ise kendilerinden zaman zaman "Türk", "Tatar Türkü" veya "Kırım Türkü" olarak bahsetmekle birlikte genellikle "Tatar" adını kullanmaktadırlar. Dedeleri Kırım göçmeni olan Talat Giray[1] Kırım ve Türk tarihinini anlattığı çalışmasında Kırımlıların kendilerine Kırım Tatarı dediklerini ifade etmiştir. Tatar adının farklı zamanlarda değişik anlamlarda kullanıldığını söyleyen Eskişehirli Kırım kökenli bir âileden olan Prof. Dr. Mehmet Maksudoğlu [2] Rusların bu adı Avrupa Rusya'sında yaşayan bütün Türk soylu Müslümanlar için kullandıklarını belirtmiştir. Batılı yazar ve araştırıcıların ise "Tatar" adını Türkistân'da ve Karadenizin kuzeyinde yaşayan Türkler için kullandıklarını söyleyerek Osmanlıların 16. yüzyıldan itibaren kuzey Türklerineden "Tatar" olarak bahsettıklerini belirtmiştir. Kişinin soyunun ana dili ile belirlendiğini savunan Maksudoğlu, Türk lehçelerinin çeşitli tasnifleri arasında belirgin hatlarıyla dört lehçe kabul edildiğini ve bunlardan birinin Kırım ve Kazan Türklerinin konuştuğu Kuzey Lehçesi olan Tatarca olduğunu söyleyerek Kırımlıların bir Türk boyu olduğunu ifade etmiştir. Bütün bu tartışmalar göz önünde bulundurularak çalışmada kullanılan Tatar adı Kırım'ın yerli halkının kabul ettiği şekilde "Kırım Tatarları" olarak belirlenmiştir.

Kırım Tatarları, 14. yüzyıl ile 18. yüzyılları arasında, 1783'te gerçekleşen Rus ilhakına kadar Kırım Yarımadası'nı ve çevresini yöneten Kırım Hanlığı'nın (parçalanmış Altın Orda devletlerinden biri) soyundan gelen Türk-Müslüman bir millettir. Rus ilhakı ile birlikte Kırım Tatarlarının çoğu (bir milyondan fazla) Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. Kalan Kırım Tatarları 1917'de

[1] Çalışmanın kaynakçası: Giray, T. (2020). *Ötüken'den Kırım'a Kırım'dan Anadolu'ya var olma savaşı Kırım Türkleri*. 10. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

[2] Web site: https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar3/1540-tatarlar-kimdir#ftn2 Erişim tarihi: 19.06.2022.

bağımsızlıklarını ilan etmiş, ancak 1920'de Bolşevikler Kırım'ı Sovyetler Birliği'nin bir parçası yapmıştır. Vatanlarında kalan diğer Kırım Tatarları 1944 yılında Stalin tarafından yurtlarından Orta Asya'ya sürülmüş ve büyük bir kısmı sürgün sırasında veya hemen sonrasında ölmüştür. Sürgün edilenlerin yaklaşık 250.000'i 1989'dan sonra Kırım'a dönebilmiştir. Bugün çoğunlukla Türkiye, Özbekistan, Romanya, Bulgaristan, Almanya ve ABD'de bulunan Kırım Tatar diasporası dünyanın her yerinde vralığını devam ettirmektedir (Aydın Bezikoğlu, 2002).

Tarihte Kırım Yarımadası'nda büyük siyasi olaylara etki eden devletler ve hanlıklar kurulmuştur. Hanlık Dönemlerinde oldukça güçlü bir devlet olan Kırım zaman içinde Rusların siyasi müdahaleleri ile parçalanarak farklı devletlerin yönetimi altına girmiştir. Kırım'ın Türk medeniyetlerine kapılarını açtığı tarih Miladi 430 yılı olarak bilinmektedir. Bu tarihte Hun İmparatoru Atilla'nın haikimiyetinde bulunan Alanların idaresine giren Kırım Yarımadası bu dönemden sonra da Avarlar, Hazarlar, Peçenekler ve Kıpçaklar olmak üzere farklı Türk medeniyetlerinin hüküm sürdüğü topraklar olmuştur (Çapraz, 2012, s. 15).

Kırım, 7. yüzyılda Hazar Hakanlığının egemenliği altına girmiştir. Hazar Hakanlığının yıkılışından sonraysa Hazarya adıyla bağımsız bir devlet olmuştur. 1242 yılında Batu Han Altın Orda Devleti'ni kurunca Kırım Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir (Giray, 2020, s. 14). 1357'de Altın Orda hanlarından Canibek'in ölümünden sonra başlayan taht kavgaları sonunda Tokay Timur soyundan gelenler Kırım'da bağımsız bir hanlık kurmuşlardır. 1446'da Hacı Giray'ın ölmesi ile Kırım'da yaşanan uzun süreli kargaşa dönemi 1468'de Menli Giray'ın Kırım Hanı olması ile son bulmuştur (Aslanapa, 2003, s. 13). Bu dönmelerde yaşanan kargaşalar ileriki yıllarda da devam ederek Hanlığın parçalanmasına ve Rusların güçlenerek Kırım'ı ilhak etmelerine sebep olmuştur.

1475 yılında Fatih Sultan Mehmet Han'ın görevlendirdiği Gedik Ahmet Paşa'nın Kırım'daki başarıları ve Menli Giray Han'ı kurtarmasıyla yapılan anlaşma ile Kırım Hanı Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi olmuştur. Menli Giray Han 1514'e kadar Kırım Hanlığını sağlam bir yapıya kavuşturmuştur. 1514'te yerine oğlu Mehmet Giray Han geçmiştir fakat Astırhan seferinden dönerken Nogayların bir baskınında hayatını

kaybetmiştir (Kösoğlu vd., 1999). 1552 yılında Kazan ve ardından 1556 senesinde Astrahan Hanlığı işgal edilerek IV. İvan tarafından Rusya'ya bağlanmıştır (Çapraz, 2012, s. 16).

Kırım 17. Yüzyılda güçlü bir konumdadır. Bu dönemde Kırım Girayları arasında çekişmeler ve Nogay beyleri ile anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Ruslar bu kargaşa ortamından yararlanarak Kırım halkını kışkırtmaya başlamıştır. 1736'da Or Kapı'nın düşmesiyle Kırım'a giren Rus güçleri Bahçesaray, Han Sarayı, Camisi ve kütüphaneleri, evleri tahrip ederek Akmescit ve Gözleve'yi yağmalamışlardır. II. Selamet Giray 1740'da Rusların tahrip ettiği Han Sarayı ve Camii'ni yeniden yaptırmıştır. Ardından tahta geçen Arslan Giray Han da yıkılan kaleleri, cami ve kütüphaneleri yeniden onarmaya çalışmıştır. 1755-58 yılları arasında Halim Giray Han onarma çalışmalarına devam etmiştir (Kösoğlu vd., 1999, s. 17). Rusların Kırım'da yaptığı bu tahrip ve yağmalamalar ileriki dönemlerde de devam etmiştir.

21 Temmuz 1774'te Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında Osmanlı-Rus Savaşı'nı sona erdiren ve Kırım'ı Osmanlı'dan koparan Küçük Kaynarca Anlaşmasının imzalanmıştır. Şahin Giray kargaşa ortamından yararlanarak Rusların da desteğini almış ve tahta geçmiştir. Şahin Giray'ın tahta geçmesiyle Kırım'dan Anadolu'ya ilk büyük kitleler hâlinde göç gerçekleşmiştir. Ruslar ellerine geçen bu fırsatta Kırım'a yetmiş beş bin Slav halkını yerleştirmişlerdir. 19 Nisan 1783 tarihinde Çariçe II. Katerina bir manifesto yayınlayarak Kırım Hanlığı'nın ortadan kalktığını ve arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak edildiğini ilan etmiştir (Giray, 2020, s. 267). 1785-90 yılları arasında da büyük göçler yaşanmış ve Rus Çarı Kırım'da Slav nüfusu arttırmaya gayret etmiştir.

Rus Çarlığının çökmesi üzerine 1917'de Rusya Müslümanları Kongresi'nde milli devletler kurulması kabul edilmiştir. Müftü Çelebi Cihan başkanlığındaki Kırım İcra Komitesi de bir milli ordu kurulmasına, eğitimin ve dini yönetimin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. 1917'de Bolşeviklerin Moskova'ya egemen olması ile Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiş böylelikle Kırım tamamen Rusya'dan ayrılmıştır. 13 Kasım 1917 tarihinde kabul edilen Anayasa'ya göre Kırım Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. 1921'nin Ekim ayında Lenin ve Stalin'nin imzaladığı

kararname ile 1921 Kasım ayında "Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" kurulmuştur ve Veli İbrahimov Kırım Bakanlar Konseyi Merkezi Komitesi Başkanı olmuştur (Giray, 2020, s. 327). Kırım Türk Cumhuriyeti özerk bir cumhuriyet olarak 1928 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Almanlar Kırım'ı işgal etmiştir. Alman ordularının çekilmesi ile Ruslar Kırım'ı yeniden işgal etmişlerdir. Kırım Tatarları içi Almanlarla işbirliği yaptıkları bahanesi ileri sürülerek sürgün emri çıkarılmıştır. Stalin'in 1944 yılında verdiği bu emirle Kırım'da tek bir Türk kalmayacak şekilde Sibirya ve diğer bölgelere sürgün edilmişlerdir. Kırım Şubat 1954'te Rusya Federasyonu'ndan çıkartılarak Ukrayna'ya bağlanmıştır (Kösoğlu vd., 1999).

12 Şubat 1991 tarihinde Ukrayna'ya bağlı olarak kurulan Kırım Muhtar Cemiyeti'nin başkanı Mustafa Cemiloğlu olmuştur. 26 Haziran 1991'de İkinci Kırım Tatar Milli Kurultayı toplanarak *Kırım Tatarlarının Milli Egemenlik Bildirisi*'ni yayınlamışlardır. Bu bildiride Kırım Tatarlarının kendi kaderlerini kendilerinin belirleyeceği ilan edilmiştir. 30 Haziran 1991'de Kırım Tatar Milli Meclisi, Kırım Ulusal Marşı'nı ve Kırım Ulusal Bayrağı'nı kabul etmiştir. 29 Mart 1998'de Kırımoğlu, Ukrayna milletvekili olmuştur. 2010 yılında Ukrayna'da başlayan siyasi krizlerin çözülememesi sonucu 2014 yılında Rusya Budapeşte Antlaşması'na aykırı olarak Kırım'ı iki aydan daha az bir sürede ilhak etmiştir (Giray, 2020, s. 367-370). Kırım'ın tarihinde meydana gelen bu siyasi sorunlar, özellikle sürekli bir işgal altında bulunma durumu birçok göçe sebep olmuştur.

Kırım'da gerçekleşen göçler tek bir dönemi kapsamamaktadır. Sürekli gerçekleşen bu göçler toplumsal bir sorun hâline dönüşmüştür. Zaman zaman Gaspıralı gibi büyük aydınlar bu göçleri durdurmak için gazetelerde yazılar yayımlamışlardır. Kırım Tatar göçlerini daha iyi anlamak için öncelikle göç olgusundan, göçlere sebep olan etkenlerden ve sonuçlarından bahsetmekte fayda vardır.

Bir kişinin veya bir topluluğun bir yerden başka bir yere gitmesi, yer değiştirme eylemi olarak ifade edilen göç olgusu tarih boyunca bütün toplumları etkilemiştir. Birçok farklı tanımı bulunan göç kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 863)

“Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle birey veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi” olarak tanımlanmaktadır. Göçler birçok farklı açıdan toplumları olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilirler. Tarihte önemli sonuçlar doğuran büyük göç hareketleri günümüzde de farklı toplumlarda görülmeye devam etmektedir. Göç olgusu nedenleri ve sonuçları ile çeşitli disiplinlerin ilgi alanına girmekte ve bilimsel olarak incelenmektedir.

Göçmen kavramı ise *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 864) “Kendi ülkesinden ayrılarak, yerleşmek için başka ülkeye giden kimse, muhacir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Göçmenler gittikleri toplumlarda yaşadıkları sorunlar ile büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Göçmen alan devletler de bu sıkıntılardan etkilenir. Özellikle kitleler şeklinde yapılan göçler daha büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Kitleler hâlinde gerçekleşen göçler genellikle zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçler akla siyasi sebepleri getirse de bu durum her zaman için böyle değildir. Açlık, kıtlık, doğal afetler, ekonomik sebepler gibi toplumsal etkenler de zorunlu göçe sebep olmaktadır.

Zorunlu göçler bireylerin beden ve ruh sağlını da olumsuz yönde etkilemektedir (Ökten, 2012, s. 172). Gönülsüzce gittikleri ülkelerin kültürüne alışmakta zorlanan ve sürekli hasret, özlem, gurbet gibi duyguları yoğun bir şekilde hisseden bireyler, toplumda yabancılaşma hissi ile yalnızlaşırlar. Bu durum göçmenlerin ruh sağlığını bozabilir. Beden sağlığı ise göç edilen toplumun kültürel yemekleri, iş düzeni, eğitim koşulları, iklimi vb. durumlarına adaptasyon sağlayamamaktan dolayı olumsuz yönde etkilenebilir.

Göç günümüzde küreselleşmeye bağlı olarak artan bir olgudur. Küreselleşen dünya ile göç olgusu da farklı şekillerde değerlendirilmeye başlanmıştır. Günümüz şartlarında göçmenlik sadece mekân değiştirme ile değil, gerçek ve sanal mekânlar arasında gezinme yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Bu durum internet üzerinden yabancı dillere ve kültürlere açılma imkânı gibi sanal dünyada yapılan gezintilerden kaynaklanmaktadır (Sakallı, 2018, s. 14). Göç olgusu bir diğer anlamda farklı bir ülkenin dilini ve kültürünü öğrenerek insanlarla etkileşim içinde bulunmaktır. Bahsedilen bu sanal göçler, bir yerden başka bir yere gitme durumu olmadığından,

toplumda meydana gelen ekonomik, askeri ve siyasi sıkıntıları bünyesinde bulundurmaz.

Göçlere sebep olan birçok etken vardır. Bunların başında eğitim, sağlık, iş imkânları, iklim şartları, açlık ve kıtlıklar, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği gibi nedenler sayılabilir. Günümüzde yapılan göçler genellikle yaşam standartı daha iyi olan ülkelere doğru yapılmaktadır ve bu göçler genellikle küçük çaplıdır. Tarihte Kavimler Göçü gibi büyük çaplı ve etkili göçler de yaşanmıştır. Kavimler Göçünden itibaren 19. ve 21. yüzyıllar arasında doğudan batıya doğru büyük göçlerin yaşandığı görülür. Bu yüzyıllarda yaşanan göçler daha çok kitlesel göçlerdir.

Göçler genel olarak doğal, siyasi, ekonomik ve sosyal olarak dört başlık altında değerlendirilir. Günümüz dünyasında siyasi nedenler olarak değerlendirilen savaşlar, iç karışıklıklar, sınır değişiklikleri ve siyasi baskılar göçlerin en büyük nedenleridir. Göçlere sebep olan itici etkenler arasında çevre sorunları, işsizlik, trafik ve sağlık sorunları sayılabilir. Bununla birlikte göç edilen ülkede bulunan bu imkânlar çekici etkenler olarak değerlendirilir.

Göçlerin nedenleri birden fazla olabilir. Bireysel göçler genellikle ekonomik nedenlidir. Daha iyi bir eğitim imkânı ve daha iyi yaşam standartları sunan şehir hayatını isteme, daha iyi iklimler veya bölgelerde yaşama isteği vb. durumlar da bireysel göçlere sebep olan etkenlerdir. Direkt olarak toplumu etkileyen durumlar kitleler hâlinde göçlere sebep olmaktadır. Bu nedenler arasında doğal afetler, açlık ve kıtlık, savaş, iç karışıklıklar, işgal, terör vb. durumlardan dolayı can ve mal güvenliğinden endişe duymak gibi nedenler sayılabilir (Özkan, 2019, s. 130).

Göç alan ülkelerde yaşanan nüfus artışı sosyal ve ekonomik olarak etki gösterirken göç veren ülkelerde de iş gücü sermayesinin düşmesi ile ekonomik etkiler görülür. Göç alan toplumlarda yaşanan sosyal düzenin bozulması en büyük problemlerden birini teşkil eder. Göçmenlerin yaşadığı uyum sorunu bir çatışma sorunu doğurur ve sosyal yapıda huzursuzluk oluşturur. Özellikle yurtdışından göç alan ülkelerde görülen kültür çatışmaları her iki taraf için de büyük sorunlar yaratır. İnsanlar yeni bir yerleşim yerine, yeni bir dile ve yeni bir kültüre kolay alışamamaktadır. Bununla

birlikte gurbette olma ve memleket hasreti çekme gibi durumlar da olumsuz sonuçlardandır. Göç alan yerlerde ise nüfus atışından kaynaklanan ulaşım, sağlık, eğitim, iş olanakları ve çarpık kentleşme gibi sıkıntılar baş gösterebilmektedir.

Eski Türk tarihinde gerçekleşen göçlerin nüfus artış hızı, iklim şartlarının elverişsizliği, salgın hastalıklar, boylar arası mücadeleler, bölgede hâkimiyet kurmak isteyen Moğol ve Çin milletlerin siyasi baskıları gibi sebepleri vardır. Türklerin sahip olduğu bağımsızlık anlayışı başka bir devletin boyunduruğu altına girmeyi kabul etmelerini engellemiş ve farklı coğrafyalara göçmelerinde etkili olmuştur. Türk dünyası tarihinde genellikle savaş ve siyası sıkıntılar ile gerçekleşen göçler günümüzde yalnızca siyasi sebeplere bağlı olarak gerçekleşmez. Yaşam koşullarının değişmesi ve gelişen dünya ile toplumsal birçok etkeni olan göç olgusu yine toplumsal birçok sonuç doğurmuştur. Bu sonuçlar zaman zaman olumlu zaman zamansa olumsuz yöndedir. Kırım Tatarlarının tarihlerinde yaptığı göçlerin en büyük sebebi Rusların baskıları ve işgali gibi siyasi sebepler olsa da zaman zaman bölgede yaşanan açlık ve felaketler de sosyal sebeplere dayalı göçlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Kırım Tatar göçlerinin sebepleri büyük ölçüde siyasi olarak değerlendirilse de tarihlerinde dini ve iktisadi sebepli göçler de gerçekleşmiştir. Bu göçlerin büyük çoğunluğu zorunlu olarak yapılmıştır. Yüzyıllar boyunca Rusya'nın baskıları ve işgalleri sebebiyle başlayan bu göçler günümüzde de devam etmektedir. Zaman zaman geri dönüşler gerçekleşse de Kırım'da tamamen bir birlik ve üstünlük sağlanamamıştır.

Kırım tarihinde belli dönemlerde kitleler hâlinde birçok göç gerçekleşmiştir. Ruslar için stratejik önemi olan Kırım Yarımadası gerek Çarlık Rusya Döneminde gerek Sovyetler Birliği Döneminde gerekse Rusya Federasyonu Döneminde işgale uğramış ve Kırım Tatarları bu üç dönemde de yurtlarından ayrılarak farklı coğrafyalara göç etmek zorunda kalmışlardır. Yurtlarında kalan Kırım Tatarları ise asimilasyon politikası ile Slavlaştırılmaya çalışılmış, direnenler Sibirya başta olmak üzere farklı sürgün yerlerine gönderilmişler, uzun yıllar hapis cezası ve türlü işkencelere maruz kalmışlardır. Kırım Tatarları bu göçler sırasında büyük sıkıntı ve zorluklarla

karşılaşmışlardır. Göç sırasında nüfusun büyük çoğunluğu hayatta kalmayı başaramayarak yolculuk sırasında ölmüştür.

Sürgün kavramı hemen her toplumda farklı sebeplerle uygulanan bir ceza yöntemidir. Kelimenin anlamı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 2055) "1- Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse, menfi, 2- Bu biçimde sürülmek işi ve bu işin sonucu, nefiy, 3- Bir kimsenin sürüldüğü yer" şeklinde verilmiştir. Edward Said (1999, s. 27) gerçek bir sürgünü "nihaî bir kayıp durumu" olarak tanımlar. Sürgünün bir insanın benliği ve benliğin gerçek yuvası arasında zorla açılmış onulmaz bir gedik olduğunu söyler. Kırım'da gerçekleşen göçlerin bir kısmı sürgün kavramı ile ilgilidir. 1944 yılında Kırım'da sürgün kararının alınması ile birçok aile sürgüne gönderilmiştir. Türk dünyasında SSCB zamanında özellikle Stalin döneminde uygulanan sürgünler dikkat çekici boyuttadır. Özellikle literatüre Repressiya Dönemi olarak geçen 1937-1938 yıllarında Türk aydınları düşüncelerinden ve yazdıklarından dolayı sürgünlere gönderilerek gittikleri yerlerde ölüme terkedilmişlerdir.

1783 yılında başlayan Rus işgali farklı dönemlerde de devam etmiş, Ruslar farklı dönemlerde kurduğu devletlerde Kırım'a baskı ve işgal politikasından vazgeçmemiştir. Bu baskı ve işgaller göç ve sürgün cezalarını da beraberinde getirmiştir. Kırım'ın sahip olduğu jeopolitik önem bölgeden Kırım Tatarlarının temizlenerek Slav halkın yerleştirilmesi politikasını doğurmuş ve bu şekilde bölge Ruslar tarafından kontrol altına alınmak istenmiştir. Yüzyıllardır süren bu politika kapsamında SSCB Döneminde Stalin'in emri üzerine 18 Mayıs 1944 gecesinde, çeşitli bahanelerle Kırım'da tek bir Tatar kalmayacak şekilde sürgün cezası uygulanmıştır. Bu büyük sürgünden sonra farklı coğrafyalara dağılan Kırım Tatar halkı geri dönebilmek için grevler ve mitingler ile haklarını aramaya başlamışlardır. Özellikle 1975 yılında Kırım Türkleri önderi Mustafa Cemiloğlu'nun 303 gün süren "Ölüm Orucu" grevi farklı ülkelerde büyük yankılar uyandırmıştır (Çapraz, 2014, s. 27).

Kırımlı yazar Cengiz Dağcı, Rusların sürgüne sebep olarak gösterdikleri rejim karşıtlığı ve Kırım Tatarları'nın II. Dünya Savaşı sırasında Almanlarla işbirliği

yaparak kendilerine ihanet etmeleri iddialarının yaptıkları soykırım için bir bahane olduğunu söyler. Dağcı sürgünlerin 1944 yılından çok daha önce, 1930'lu yıllarda başlatıldığını ve bu zamandan 1936 yılına kadar rejim karşıtlığı ile bir ilgisi olmayan binlerce masum Kırım Türkünün bölgeden sürüldüğünü belirtir (Kireçci, 2015, s. 50).

Kitleler hâlinde gerçekleşen Kırım göçlerinin büyük çoğunluğu Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'a yapılmıştır (Gafarova, 2019, s. 228). Kırım Tatarları 18. yüzyılda başlayan Rus işgali ile birlikte 1500 yıl boyunca vatan edindikleri topraklardan ayrılarak Osmanlı egemenliğinde bulunan Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Sayıları net olarak bilinmese de Kırım Tatarları azımsanmayacak boyutlarda Osmanlı topraklarına göç etmişler ve vatanları gibi gördükleri Anadolu toprakları için "Ak topraklar" ifadesini kullanmışlardır. Anadolu'ya göç eden Kırım Türkleri Eskişehir, Ankara, Kırıkkale, Aksaray, Konya ve Afyon başta olmak üzere Kırşehir, Yozgat, Çorum, Sivas, Karaman, Adana, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne ve Kırıklareli'yi kapsayan coğrafyada köyler kurmuşlardır (Giray, 2020).

Osmanlı-Rus Savaşı Kırım Yarımadası'nda kitlesel göçlere sebep olan bir diğer tarihi olaydır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile 1783 Rus işgali arasında geçen süre içerisinde Osmanlı topraklarına doğru başlayan göçler 1788-1792 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı ile devam etmiştir. Kırım Tatarlarının ilk büyük göç dalgası 1792-1793 yıllarında gerçekleşmiştir. En büyük ve yıkıcı göç dalgası ise 1860-1861 yıllarında yine Rusların baskıları neticesinde yaşanmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı ile başalayarak özellikle 1860-61 yıllarında göç eden Kırım Türklerinin önemli bir kısmı Balkanlar'a yerleşmişlerdir. 1860 göçünün temel sebebiyle ilgili Kırım'da bulunan bir Rus pomeşçik Tatarların topraksız kalarak çaresizleşmesini göstermiştir. Rus çarı II. Aleksandr ise 1860'taki büyük göç dalgasını istenmeyen unsurlardan kurtulunan "mutlu bir olay" olarak nitelendirerek bu göçleri engelleyecek her türlü tedbire karşı çıkmıştır. Göçmenlerin Osmanlı topraklarını tercih etmelerindeki temel sebep ise ülkenin dinî ve kültürel açıdan Müslüman toplumlar için Hilâfet merkezi olmasıdır (Arabacı, 2007, s. 230).

1785-90 yılları arasında yaşanan göçler ile Giray sülalesi mensupları da dâhil olmak üzere Kırım Tatarları her şeylerini geride bırakarak Anadolu ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarına göçmüşler, Kırım'da boş kalan topraklar ise Ruslara ve Kiliseye dağıtılmıştır. Rus Çarı da Osmanlı topraklarına yapılan bu göçleri desteklemiştir. 1921-1922 yılları arasında SSCB'nin izlediği politikalar sonucu meydana gelen büyük bir açlık felaketi sebebiyle de Türkiye'ye göçler yapılmıştır. Bu yıllardan sonra Ruslaştırma faaliyetlerine karşı çıkan ve direnen aydın Kırımlılar ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Kırım Tatarları göç ettikleri yerlerde anavatana dönüş mücadelelerine devam etmişlerdir. SSCB 5 Eylül 1967'de yayımladığı bir kararname ile Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığını kabul etse de vatanlarına dönüş izni vermemiştir. Üstelik bu karardan sonra Kırım'a tekrar göç eden binlerce Kırım Tatar ailesi tekrar sürgün edilmiştir (Bozkurt, 2007, s. 230).

19. yüzyıl sonlarında Çar ordusuna Kırımlılardan asker alınması sebebiyle orduya katılmak istemeyen ve göç etmekten başka çaresi olmayan gençleri engellemek amacıyla İsmail Gaspıralı'nın Tercüman gazetesine yazdığı makaleler göçün büyük ölçüde durdurulmasında başarılı olmuştur (Asma, 2010). Kırım Yarımadası'ndan yapılan büyük dalgalı göçlere şiddetle karşı çıkan İsmail Gaspıralı, Tercüman gazetesinde durmak bilmeyen göçler için şunları yazmıştır:

> Bineceğiniz gemiler, Karadeniz'in coşkun ve merhametsiz dalgalarını zor aşacaktır. Karşılaşacağınız hastalıklar ve zorluklara bulacağınız çareler ehemmiyetsiz kalacaktır. Gideceğiniz yerlerin tabiat ve iklim şartları farklı olacaktır. Oralardaki hazırlıklar kifayetsiz kalacaktır.
> Aziz kardeşler!
> Satmak kolay, almak zordur. Gitmek kolay, dönmek zordur. Yıkılmak kolay, kalkmak zordur (Çapraz, 2012, s. 19).

Kırım Tatarlarının gerçekleştirdiği zorunlu göçlerin sonucunda bölgedeki nüfus dengesi değişmiştir. Ruslar göç edilen bölgelere yerleştirdiği Slav, Grek, Kozak, Yahudi ve Ermeni nüfus ile bölgeyi kontrol altına almayı amaçlamıştır. Göç etmeyip Kırım'da kalan ailelere ise asimilasyon politikası uygulanmıştır. Ailelerin kültürel değerleri yok edilmeye çalışılmış, dil ve din değişikliğine zorlanmıştır. Kırım Tatarları göçler sonucunda ekonomik ve kültürel açıdan Osmanlı'yı ve Orta Asya'yı hem etkilemiş hem de kendileri etkilenmişlerdir. 19. yüzyılda yaşanan göçler

Osmanlı'yı olumsuz etkilemesi sonucu göçlerle baş edebilmek adına 1860 yılında Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Göçlerin olumlu sonuçlarından dikkat çeken durumlar da vardır. Örneğin Kırım'dan göçen çiftçiler Osmanlı'da tarımın gelişmesine katkı sağlamıştır. Özbekistan'a sürülen Kırım Tatarları da bölgenin gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Asma, 2010, s. 37).

Göç esnasında ve göç edilen yerlerde yaşananlar, halkın duygularının en iyi anlatıldığı eserler Kırım Tatar kedaylarının[3] söyledikleri göç türkülerinde, yırlarda ve şiirlerde görülür. Kırım Tatar kedayları türkülerinde halkın çektiği ızdırabı, acıyı, sıkıntıları, vatan Kırım için döktükleri gözyaşlarını anlatmışlardır. Kırım Tatarlı şairler şiirleriyle, yazarlar roman ve hikâyeleri ile Kırım'ın yaşadığı faciayı anlatmak, halkın sesi olmak istemişlerdir. Kırım literatüründe eserlerin her satırında Kırım'a karşı duyulan derin özlem ve sevgi aksettirilmiştir.

Kırım Tatarları göç ile ilgili sıkıntılara şiirlerinde büyük yer vermişlerdir. Bu durum göçler ile ilgili kapsamlı ve birinci ağızdan anlatılan bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Bu sebeple çalışmada göç üzerine yazılan türküler ve şiirler incelemeye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte göç konusunun ve doğurduğu duyguların derin bir şekilde yansıdığı türküler de incelemeye eklenmiştir.

[3] Keday: Âşık, halk ozanı.

2. GÖÇ EDEBİYATI

2.1 Göç ve Edebiyat

Edebiyat toplum yaşamının bir yansımasıdır. Bu sebeple edebi eserlerde yazarların biyografilerine, kendi zihniyetlerine ve içinde bulundukları toplumun düşünme sistemine dair çıkarımlar yapılabilir. Yazarlar her zaman kendi hayatlarından esinlenerek eser vermezler. İçinde bulundukları toplumu etkileyen siyasi ve sosyal olaylar, çevrelerinde yaşanan farklı hayatlar eserlerine konu olabilir. Tarihsel ve sosyolojik bir gerçek olan göç de edebiyatta en çok karşılaşılan konulardan biri olmuştur (Yücedağ, 2019, s. 14). Edebiyat ve toplum bağlamında ele alınan göç olgusu sosyal bir konudur. Edebiyat ve göç arasındaki ilişki toplumların tarihlerinde yaşadıkları sosyal olayları eserlerine yansıtması ile gerçekleşir. Göç destanlarında yapılan göçlerin sebepleri edebi bir dille anlatılırken dönemin sosyal ve siyasi olayları hakkında da bilgiler verilir. Bu yönüyle göç üzerine yazılan edebi eserler tarihe kaynaklık eder.

Her göçmenin bırakıp geldiği bir yurt vardır. Göçmen yazarların geldiği yerdeki kültürel alt yapıyla gittiği ülkenin kültürel yapsını birleştirerek ortaya koyduğu eserler sosyolojik açıdan değerlidir. Bu yazarların sunduğu edebi eserler, göç üzerinden sosyal gerçekliğin bir yansımasıdır.

Göç edebiyatında en fazla ele alınan gurbet konusu sürgünle, göçle veya seyahatle başlar. Çeşitli nedenlerle yurtlarından ayrılan insanlar yurt değiştirerek aslında bir mekân değiştirme tecrübesi yaşarlar. Mekânı değiştirmek ise her şeyi geride bırakarak yabancı bir ülkede yeni bir yaşam, yeni bir dil, bir kimlik kurmak demektir (Sakallı, 2018, s. 12). Vatanından ayrı düşen ve başka devletlerin boyunduruğu altında yaşamaya mecbur bırakılan insanlar farklı düşünce ve hissiyatlarla vatanlarına daha derinden bağlanırlar ve göç olgusunu daha derin bir şekilde sanata yansıtırlar (Sultanlı, 2007, s. 11). Bu insanların samimi bir dille yazdığı eserlerde göç olgusunun tarihi kaynaklarda verilen bilgilerden daha farklı bir biçimde yer aldığı görülür.

Göç tarihi insanın cennetten dünyaya gelmesi ile başlatılır. Dolayısıyla edebi anlatılarda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmasıyla dünyaya gelmelerini anlatan eserler göç temasının arketipi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten dünyaya gelmesini sürgün cezasının arketipi olarak değerlendirir. Kutsal kitaplarda bahsedilen Hz. Muhammed liderliğinde Habeşistan ve Medine'ye yapılan göçler ile Hz. Musa ve Hz. İsa'nın kavimleri ile gerçekleştirdikleri göçler önemli göçlerdir (Yücedağ, 2019, s. 14). Bunula birlikte göç üzerine yazılan destan ve mitler göç olgusunun eski zamanlardan beri insanlık tarihinde olan önemini gösterir. Özellikle destanlar, göç konusunun bir edebî türün içinde yer aldığı ilk örnekler olmasıyla önem arz eder (Akgün, 2015, s. 71). Göç üzerine yazılan edebi metinlerde ele alınan konular genellikle eski dönem anlatılarında kuraklık, açlık, savaşlar gibi etkenlerken Haçlı Seferleri, I. ve II. Dünya Savaşları gibi siyasi olayların etkisi ile yapılan göçler de işlenen konular arasındadır.

Türk dünyasında yaşanan göç konularına bakıldığında eserlerde Osmanlı Döneminde iç ve dış politika sonucu yaşanan göçler, özellikle Balkan Türklerinin göçleri, Kırım Savaşı ve sürgünü sonrası yaşanan göçler ön plandadır. Uygurların Göç Destanı ise tamamen göç konusu üzerine oluşturulmuştur. Göktürklerin yeniden doğuşunu anlatan Ergenekon Destanı'nda da göç konusuna yer verilir. Göç ve Ergenekon Destanları'nı ortak noktada birleştiren temel unsurlardan biri de ana yurttan ayrılış yani göçtür (Şenocak, 2013, s. 2529).

Göç ve edebiyat ilişkisi kapsamında verilen edebi eserlerin zaman içerisinde çoğalması ile "göç edebiyatı" adı altında yeni bir tür ortaya çıkmıştır. Göç edebiyatında Almanya'ya giden Türk göçmenlerin verdiği eserler önemli bir örnektir (Karaman, 2022, s. 147). Bununla birlikte dünyanın her ülkesinde göçmenlerin yazdığı eserler göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

Göçler sonucunda doğan göç edebiyatı, yurtlarından ayrılarak farklı coğrafyalara yerleşen göçmenlerin duygu ve düşüncelerini yansıttıkları eserler ile oluşur. Göçmenlerin özellikle vatan hasreti, uyum problemleri ve kültür çatışmaları, geride bırakılan eş, dost, sevgili özlemi, dert ve sıkıntıları eserlerde geniş yer tutan

konulardır. Bunun dışında göçmen şair ve yazarların yaşadıkları ülkenin dilinden farklı bir dilde verdiği eserler göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

Göç Edebiyatı literatürde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bunlardan "Göçmen Edebiyatı", "Muhacerat Edebiyatı", " Mehcer Edebiyatı", "Sürgün Edebiyatı" ya da "Diaspora Edebiyatı" daha yaygın olarak kullanılanlardır. Aynı şekilde yabancı literatürde de Migrant Literatüre (İng.), Migrantenliteratur (Alm.), Exilliteratur (Alm.), Gastarbeiterliteratur (Alm.) vb. isimlerle adlandırmaları bulunur (Akgün, 2015, s. 76). Diğer yandan "Hint-İngiliz Edebiyatı", "Afro-Amerikan Edebiyatı" veya "Türk-Alman Edebiyatı" adlandırmalarında olduğu gibi farklı coğrafyalara göçen milletlerin göç üzerine yazdığı eserler, literatürde genellikle o milletin adıyla göç ettikleri yer adının birleşiminden oluşan bir göçmen edebiyatı olarak adlandırılmıştır.

Göç konusu edebiyatta yalnızca tematik düzlemde ele alınan bir konu olmuştur. Fakat zaman içinde göç konusu üzerine verilen eserlerin çoğalmasıyla farklı bir "göç edebiyatı" veya "göçmen edebiyatı" gibi değişik adlarla anılan yeni bir edebiyat alanı oluşmuştur. Göç edebiyatının olumsuz sonuçlarından birisi de göç olgusunun edebiyat içinde zaman ve mekân bağlamında nerede konumlandırılması gerektiği sorunudur. Bu sorun göç edebiyatlarının sınırlarının belirlenmesinde temel alınan her bir göç edebiyatının değişiklik göstermesine sebep olmuştur (Akgün, 2015).

Göç edebiyatı denilince ilk olarak akla gelen Türk-Alman edebiyatıdır. Türk-Alman Edebiyatının temellerini 1961'de imzalanan İşçi Göçü Anlaşması'yla Almanya'ya giden Türk yazarları oluşturmuşlardır. Göçmen edebiyatı çok dilli bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Almanya'da yaşayan göçmen yazarlar hem Türkçe hem de Almanca yazarak eserleriyle her iki milletin edebiyatına da katkı sağlamaktadır. Almanya'da göçmen edebiyatına eserler veren yazarlar arasında Fakir Baykurt, Yade Kara, Nuray Lale, Renan Demirkan, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Emine Sevgi Özdamar, Habib Bektaş, Bekir Yıldız, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı, Saliha Scheinhardt, Yüksel Pazarkaya, Alev Tekinay, Yücel Feyzioğlu, Selim Özdoğan ve Nevfel Cumart sayılabilir. Bu yazarların ele aldığı konular genellikle anavatana

duyulan hasret olmakla birlikte yaşadıkları adaptasyon güçlüklerini dile getiren ve işçi sorunlarına değinen eserler de vermişlerdir (Cesur Yaşar, 2019, s. 443-444).

Kırım Tatar göç edebiyatı Kırım literatüründe "Kırım Tatar Hicret Edebiyatı" olarak adlandırılmaktadır. Kırım'da göç olgusunu tematik olarak ele alan yazar ve şairlerin sayısı dikkat çeker. Kırım sürgününü anlatan eserlerin büyük çoğunluğu da göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

2.2 Kırım Tatar Göçleri Üzerine Yazılanlar

18. yüzyılın sonlarında Kırım Hanlığı Rusya tarafından ilhak edildikten sonra, Çar yönetimi Kırım halkına zulümler ve baskı politikaları uygulamaya başlamıştır. Haklarından mahrum bırakılan halk en sonunda öz vatanlarını terk ederek başka devletlere gitmeye mecbur kalmıştır. Genellikle Osmanlı ve Romanya'ya doğru yapılan bu göçler 1920-1930 yıllarını kapsayan Repressiya Dönemi ve 1944 sürgünü ile devam etmiştir.

Göç ettikleri yerlerde vatanlarını ve tarihlerini işleyen vatansever aydınlar yetişmiştir. Bu aydınlar arasında Mehmet Niyazi, İsmail Ziyadin, İsmail Otar, Ramazan Aytan, Raşit Aşki Özkırım, Mehmet Sevdiyar, Cengiz Dağcı, Fikret Yurter, Enver Mahmut, Feyzi Rahman Yurter, Server Turupçı, Abdulla Veli Şuayp, Mehmet Emin Yaşar vd. en önemli isimlerdir.

Bu yazarlar Kırım Tatarlarının sürgünde yaşadığı zorlukları, baskı ve zulmü, acıları eserlerinde milletine anlatmışlardır. Göç ettikleri yerlerde örf ve adetlerini, ana dillerini, medeniyetlerini koruyan yazarlar kimliklerinin unutulması endişesiyle eserlerinde kültürlerini işleyerek milleti bilinçlendirmek istemişlerdir.

Romanya'da yaşayan göçmen Kırım Tatarları 1930 yılında *Emel* mecmuasını neşretmeye başlamışlardır. Uzun yıllar boyunca yayın hayatına devam eden Emel mecmuası bölgedeki Kırım Tatarlarının tarihlerini, medeniyetlerini, kültürlerini devam ettirmelerinde etkili olmuştur. Mecmuada edebi eserler ve makaleler basılmıştır. Faaliyetlerinden dolayı *Emel* mecmuası Kırım Tatar edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Kırım Tatarlarının hicret edebiyatında Cengiz Dağcı en önemli isimdir. Onun eserleri yalnızca Kırım Yarımadası'nda kalmamış bütün Türk dünyasında okunmuş ve irdelenmiştir. O eserleriyle milletinin yaşadığı zulmü tüm Türk dünyasına duyurmuştur. Dağcı, *Onlar Da İnsandı* romanında Kırım'ın tasvirini yaparken *Korkunç Yıllar* romanında kendi hayatından esinlenerek yarattığı Sadık Turan karakteri ile II. Dünya Savaşı yıllarını anlatır. *Badem Dalına Asılı Bebekler* adlı romanında ise Rusların Türk dünyasında uyguladığı Slavlaştırma politikasından bahseder. *Anama Mektuplar* romanında kullandığı dil ve anlatım ile içten duygularını yansıtır. Dağcı'nın eserlerindeki ortak nokta Kırım, vatan hasreti ve sevgisidir.

Mehmet Niyazi hicrette doğan bir diğer Kırım Tatar aydını olup Kırım Tatarları arasında çok saygın bir yere sahiptir. Niyazi'nin 1905-1911 seneleri arasında Dobruca'da yazdığı şiir ve nesirlerinden oluşan *İthâfât* adında bir eseri vardır. Niyazi'nin şiirleri ile Kırım Tatarlarına yol gösterici bir ışık olması, kültürünü, tarihini, anadilini unutmaması ve farklı coğrafyalarda yaşayan milletine ulaşarak onlara da unutturmaması önemli özelliklerindendir.

21 Mart 1983 senesi Sakarya'da doğan Raşit Aşki Özkırım, Kırım göçleri üzerine eserler veren bir diğer aydındır. Özkırım'ın göç ve vatan sevgisi içeren eserlerinden en bilinenleri şiirleridir. Şiirlerinde genellikle vatanı Kırım'ı ve milletini konu alan şair halka ulaşmak için şiirlerini bir araç olarak kullanır.

Kırım Tatarlarının şehidi olarak bilinen Necip Hacı Fazıl şiirleri ile genç Kırım milletine hitap eder ve onları aydınlatmak ister. Şiirleri dışında *Kudalık (Dünürlük), Gençlik ve Genç Fidanlar* ve *Kırım* adındaki piyesleri önemli eserlerindendir.

Mehmet Vani Yurtsever *Sönmeyen Ateş* adlı piyesine Cafer Seydahmet Kırımer'in "Dünyada en acınacak milletler, kendi facialarını unutanlardır." sözüyle başlar. Kırım'ın Rusya tarafından işgalinin üzerinden seksen yıl geçmesi ve bu devirlerde yaşanan Çarlık baskısı, Kırım'ı yok etme mücadelesi ve Ak Topraklara göçler konulu piyes bu alanda verilen önemli bir eserdir.

İsmail Otar'ın en ünlü eserlerinden birisi *Çibörek Destanı*'dır. Kırım'ın mutfak kültürüne ait bir lezzet olan "çibörek" üzerine yazdığı bu destanda çibörek yapımını

uzun uzun anlatan şair, çiböreğin lezzetinden, sağlığa iyi geldiğinden ve gençlere kuvvet vererek canlılık kattığından bahseder. Şair Kırım Tatar yemek kültüründe çiböreğin ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlatır. Bu adetlerinin Kırım halkını bir araya getirdiğini söyler. Bu destan diğer yandan da milletin birlik duygusunu nasıl kabarttığını gösterir.

2.2.1 Muhacirlik, Gurbetlik Türküleri

"Giderim, giderim, yolum tükenmez[4]
Çevirilir bakarım, vatan görünmez…"

En genel anlamıyla türkü "halkın ruh hâlini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen addır" (Kaya, 2010, s. 733). Türk kültüründe önemli bir yeri olan türkü kelimesi "Türk'e ait olan" anlamını karşılar. Anonim Türk halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve türü olan türkü, halkın başından geçen olayları konu edinmesi ile geniş bir konu sınıflandırmasına sahiptir.

Genellikle bir olay sonucu doğan türküler duyguların söze yansıması ile oluşurlar. Bu olaylar günlük yaşanan herhangi bir olay olabilir. Türküler bazen de özlem, yurt sevgisi, doğa sevgisi, dini duygular ve kahramanlık gibi duyguların yoğun yaşandığı dönemlerde doğarlar (Yardımcı, 2008, s. 103). Gurbet, özlem, sevinç gibi hislerin yansıdığı bu türküler de yine bir olayın sebep olmasıyla doğan duygulardır. (Artun, 2016, s. 113). Bu sebeple her türkünün ardından bir hikâye, bir olay ve duygular vardır.

Eski zamanlarda iletişim araçlarının günümüzdeki kadar yaygın olmamasından dolayı türkülerin yayılması yavaş bir biçimde olmuştur. Türkülerin yayılmasında ticaret kervanları, gezgin âşıklar, askerler, savaşlar ve göçler etkili olmuştur (Artun, 2016, s. 110). Sözlü olarak yayılan bu türküler zaman zaman değişikliklere uğrayarak farklı yörelerde farklı biçimlerde söylenmeye devam etmiştir.

[4] Güzel, A. (2020). *Kırım Türklerinin esaret türküleri*. 107. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarihinde acı olaylar yaşamış Türk milletleri türkülerle hasretlerini gidermiş, acılarını ve sevinçlerini dile getirmiş ve bu türküleri gelecek nesillere miras bırakmışlardır. Yabancı bir kültürde ve dilde kendini yalnız hisseden Türkler kendini rahatlatmak ve sıkıntılarını duyurabilmek için, duygularını boşaltma ve paylaşma ihtiyacından ötürü türkü aracılığı ile düşüncelerini ifade etmişlerdir (Karaman, 2022, s. 147).

1783 yılında Çarlık hâkimiyetiyle başlayan işgal sürecinin son noktası 18 Mayıs 1944 tarihidir. Sürgün edilen Kırım Tatarları bu durumu göçü anlatan türküler ile ifade etmişlerdir:

> Halk trenlerde giderken bir taraftan ağlamış diğer taraftan feryat figan edip birbirlerinden bu olay hakkında bilgi almışlardır Sakinleştiklerinde ise ağızlarından çıkan cümleler şiire dönüşmüş ve bu şekilde beyitler ortaya çıkmıştır. Bu beyitler çoğaldıkça aynı şiirin veya şarkının değişik varyantları ortaya çıkmıştır. Böylece millî şarkılar bu şekilde meydana gelmiştir (Keskin, 2015, s. 131-133).

Kırım Tatar türkülerinde sürgün, esaret, gurbet, aşk ve hasret gibi olaylar daha fazla yer alır. Göç ve göçün sebep olduğu ayrılıklar hasret ve özlem duygularının daha fazla işlenmesine sebep olmuştur. Kırım Tatar halkı göç ettikleri yabancı ülkelerden gerek Yeşil Yurt'larına gerekse geride bıraktıkları ailelerine, sevgililerine, akrabalarına ve komşularına, vatanın her bir toprağına, dağına, taşına, pınarlarına hasretlerini dile getirmişlerdir. Göç hadisesi sırasında yaşanan olayların türkülere dönüşmesi, yırlar ve maniler söylenmesi Kırım Tatar edebiyatında bir göç edebiyatı oluşmasına sebep olmuştur. Kırım Tatar edebiyatında türküler içerikleri bakımından 1-Hayat hakkındaki türküler, 2-Tarihi (askerlik hakkında) türküler, 3- Muhacirlik türküleri olmak üzere genel olarak üç ana başlık altında değerlendirilmiştir (Kurtumerov vd., 2002, s. 10). Geçmişlerinde yaşanılan acı olayların da etkisi ile vatan topraklarına hasret bırakılan Kırım Tatar halkı kutsal bildikleri Kırım'ın güzelliklerini yalnızca türkülerde değil hemen her edebi eserde anmaktadır.

Биз кетермиз Кърымдан	Biz gideriz Kırım'dan
Биз кетермиз Кърымдан, эй, яр, джындай, тойдай айтыр да агълерим, Тувгъанларымыз къаладжакъ, эй яр, магърашкъан, къойдай айтыр да агълерим.	Biz gideriz Kırım'dan, ey yar, toplantı gibi, toy gibi, söyler de ağlarım, Akrabalar kalacak, ey yar, meleyen koyun gibi söyler de ağlarım,

От бастырыр кетермиз, эй, яр, къапыны чеклеп, айтыр да агълерим,	Ateş bastırıp gideriz, ey yar, kapını kapat söyler de ağlarım,
Къаерлерде джурермиз, эй, яр, къалентир беклер, айтыр да агълерим,	Kırlarda yürürüz, ey yar, karantina bekleyerek söyler de ağlarım,
Тютеп къалгъан оджакълар, эй яр, сёнерми экен, айтыр да агълерим,	Tüter kalan ocaklar, ey yar, söner mi acaba, söyler de ağlarım,
Татар халкъы хорлукъкъа, эй яр, конерми экен, айтыр да агълерим,	Tatar halkı horluğa, ey yar, göz yumar mı acaba, söyler de ağlarım,
Къалды чызма астында, эй яр, бабайлар къабри, айтыр да агълерим,	Kaldı çizme altında, ey yar, babaların kabri, söyler de ağlarım,
Буны корьген байгъушнынъ, эй яр, къалмады сабри, айтыр да агълерим,	Bunu gören saf adamın, ey yar, kalmadı sabrı, söyler de ağlarım,
Акъалар ыргъат болгъан сонъ, эй яр, бабалар кяхья, айтыр да агълерим,	Ağalar ırgat olduğundan, ey yar, babalar kahya, söyler de ağlarım,
Джаш татайлар хызметкяр, эй яр, аналар дая, айтыр да агълерим,	Genç Tatarlar hizmetkar, ey yar, analar gibi, söyler de ağlarım,
Борч-деп бильдик кочювни, эй яр, Акъ топракъкъа, айтыр да агълерим,	Borç diye bildik göçmeyi, ey yar, Osmanlı toprağına, söyler de ağlarım
Эль багъладыкъ къадеге, эй яр, сыгъындыкъ Хакъкъа, айтыр да агълерим,	El bağladık kadere, ey yar, sığındık Hakk'a, söyler de ağlarım,
Айланып чыкъты бир геми, эй яр, кок бурундан, айтыр да агълерим,	Dolaşıp çıktı bir gemi, ey yar, Gökburundan, söyler de ağlarım,
Котерильген къысметлер, эй яр, шу Къырымдан, айтыр да агълерим,	Götürülen kısmetler, ey yar, şu Kırım'dan, söyler de ağlarım,
Кетеятыр гемиммз, эй яр, тютюни бувдакъ, айтыр да агълерим,	Gidiyor gemimiz, ey yar, dumanı tüterek, söyler de ağlarım,
Биз кетен сонъ Кырымда, эй яр, калмады къувнакъ айтыр да агълерим,	Biz gittikten sonra, Kırım'da, ey yar, kalmadı neşe, söyler de ağlarım,
Дерья толу параход, эй яр, татар халкъы, айтыр да агълерим,	Derya dolu gemi, ey yar, Tatar halkı, söyler de ağlarım,
Татарны юрттан айыран, эй яр, къазакънынъ полкы, айтыр да агълерим,	Tatar'ı yurttan ayıran, ey yar, Kazak alayı, söyler de ağlarım,
Акъ топракънынъ ялысы, эй яр, бизге де кулъмий, айтыр да агълерим,	İstanbul yalısı, ey yar, bize de gülmüyor, söyler de ağlarım,
Падиша берген эки огюз, эй яр, кях десем джуръмий, айтыр да агълерим,	Padişahın verdiği iki öküz, ey yar, "kah" desem de yürümüyor, söyler de ağlarım,
Ашкъа салсанъ татымаз, эй яр, Варнанынъ тузы, айтыр да агълерим,	Aşa katsan tatmaz, ey yar, Varna'nın tuzu, söyler de ağlarım,
Этеклик кийип джурее экен, эй яр, пашанынъ къызы айтыр да агълерим,	Eteklik giymiş yürüyor, ey yar, padişahın kızı, söyler de ağlarım,
Билялмадым мен мында, эй яр, къыбламы сыртым, айтыр да агълерим,	Bulamadım ben burada, ey yar, kıblemi sırtım, söyler de ağlarım,
Эр шейден де татлы экен, эй яр, озь тувгъан юртым айтыр да агълерим,	Her şeyden de tatlıdır, ey yar, doğduğum yurdum,
Тюшсе Къырым акъылга, эй яр, ичим къайнай, айтыр да агълерим,	söyler de ağlarım, Düşse Kırım akla, ey yar, içim kanar,
Тюрли тарлыкъ сыкъынты эй яр джурегим чайнай, айтыр да агълерим,	söyler de ağlarım, Türlü darlık, sıkıntı, ey yar, yüreğim kanar,
Хиджрет ваджип дедлер эй яр улемалар, айтыр да агълерим,	söyler de ağlarım, Hicret vacip dediler, ey yar, ulemalar,
Ох болсын шимди озьлери эй яр эар къылалар, айтыр да агълерим.	söyler de ağlarım, Oh olsun şimdi kendileri ey yar, ağlasınlar, söyler de ağlarım.

Müellifi belli olmayan *Biz gideriz Kırım'dan* adlı türkü, Kırım halkının öz vatanlarını terk etmek zorunda kalması ve bu zorunlu göçten duyulan acıyı ifade eden bir olay türküsüdür. Türküde Rusların Tatar halkını aşağılaması, gençleri kendilerine

hizmetkâr etmesi, yaşlıların kabrini çiğnemesi sonucu sabrı kalmayan halkın göçü kendilerine borç bilerek topluluklar hâlinde Kırım'dan bir gemi ile ayrılarak Osmanlı topraklarına gitmeleri anlatılır.

Kırım Tatarlarının yırlarında geçen "Ak Toprak" ifadesi Osmanlı topraklarını anlatmak için kullanılır. Osmanlı'ya karşı derin özlem duyan Kırım Tatarları şiirlerinde vatanı terk etme üzüntüsü ve kederlerini anlatmaktadırlar. Kırım Tatarlarının Ak Topraklara yani Osmanlı topraklarına doğru yaptıkları bu göçlerin başlıca sebebi siyasidir. Türküde geçen "Tatar'ı yurttan ayıran, ey yar, Kazak alayı, söyler de ağlarım" ifadesinden de anlaşıldığı üzere bu göçler Sovyetler Birliği'nin zorlaması ile yapılmaktadır. Kırım topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra bölgede artan Rus baskısı sebebiyle Kırım Tatarları can ve mal varlığını korumak için vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Rusya idaresi ise kendi çıkarları ile uyuşan bu göçleri desteklemiş, göç eden Kırım Tatarları yerine Rus halkını yerleştirerek bölgede Slavlaştırma politikası uygulamıştır. Kırım Tatarlarının Osmanlı'ya doğru yaptıkları zorunlu göçler 1783 yılında Rusya'nın Kırım Hanlığına son vermesi ile başlamış ve uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Rusya Kırım'ı hâkimiyeti altına aldığında bölgede yaşayan Müslüman halkı kendi politikalarının önünde büyük bir tehdit olarak görmüş ve bölgede asimilasyon faaliyetlerine başlamıştır. Bölgedeki Müslüman halk gerek Rusya'nın zorlamaları, gerekse kendi ailelerini korumak için doğup büyüdükleri toprakları terk ederek farklı coğrafyalarda kendilerine yurt aramışlardır.

Türküde geçen "Kazak alayı" ifadesi ile Kazakistan'da yaşayan Kazak milleti değil, Ukrayna ve Güney Rusya'nın yerli halklarından oluşan Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluk kastedilmektedir. Kazak topluluğu Kozak, Kosak, Cossack, Kossak, Kazak, Rus Kazakları olarak da adlandırılırılan savaşçı bir topluluktur ve Rusların Orta Asya ve Sibirya'yı ele geçirmelerinde önemli rol oynamıştır (URL-1, 2021).

Türküde de bahsedildiği gibi Kırım'dan Osmanlı topraklarına yapılan göçlerin büyük çoğunluğu gemiler ile olmuştur. Göçmenler yolculuk esnasında deniz kazaları, deniz tutması, hastalıklar, karantinalar, açlık ve sefalet gibi birçok güçlük ile karşılaşmıştır.

Özellikle Kırım Savaşı sonrası yabancı vapur şirketleri ile yapılan göçler dikkat çekmektedir. Bu savaş sonrası 1859-1879 yılları arasında Osmanlı topraklarına 2.000.000 civarında insan geldiği fakat bu insanlardan 1.500.000'unun sağ olarak yolculuğu tamamladığı belirtilmektedir (Uygun, 2017, s. 789-791).

O dönemlerde göçmenler sınırları geçtikten sonra önlem amaçlı karantinaya alınmaktaydılar. Türküde yer alan "karantina bekleyerek ağlarız" ifadesi Kırım'dan gelen göçmenlerin gittkleri yerlerde karantinaya alınmasını anlatır. Yine türküde yer alan "İstanbul yalısı, ey yar, bize de gülmüyor, söyler de ağlarım ve Aşa katsan, tatmaz, ey yar, Varna'nın tuzu, söyler de ağlarım" ifadelerinden söz konusu göçün İstanbul ve Varna'ya yapıldığı anlaşılmaktadır. Muhacirlerin gittiği topraklarda öz yurtlarında buldukları güzelliklerin hiçbirini bulamayacaklarını anlattığı türküde geride bırakılan her şeye ve en çok da vatan Kırım'a ağlanır.

II. Katerina döneminde Kırım'da bölgedeki yerli halkın topraklarına el konularak bu topraklar Rus asilzadelerine bağışlanmıştır. Kırım'da kurulan üçüncü komünist hükümeti döneminde bu topraklar geri alarak Kırım Tatarlarına dağıtmak yerine Sovyet çiftlikleri adı altında komünistlere verilmiş ve Kırım Tatarları bu çiftliklerde ırgat olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır (Giray, 2020, s. 328). Türküde bu durum "Ağalar ırgat olduğundan, ey yar, babalar kâhya, söyler de ağlarım" ifadeleriyle anlatılır. Dönemin sosyal ve siyasi olaylarının yansıtıldığı bu türküde göç manzarası çizilerek göçmenlerin yaşadığı duygular açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Гурбет	Gurbet
Гурбет о къадар аджиджы	Gurbet o kadar acı
Ки, не варса ичинде	Ki, ne varsa içinde
Эпси бана ябанджы	Hepsi bana yabancı
Эрси башка бичимде.	Hepsi başka biçimde.
Не арзум, не эмелим,	Ne arzum, ne emelim,
Яраланыш бир элим.	Yaralanmış bir elim.
Бен гурбетте дегилим,	Ben gurbette değilim,
Гъурбет беним ичимде.	Gurbet benim içimde.
Эриёрум гит-гиде,	Eriyorum git gide,
Эльвида эр умиде,	Elveda her ümide,
Гъурбет бенлигими де	Gurbet benliğimi de
Битирмиш бир ичимде...	Bitirmiş bir içimde…

Muhacirlik türkülerinde en çok ele alınan konulardan birisi de gurbettir. Gurbet, *Türkçe Sözlük* (TDK, 1998, s. 897) tarafından "doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik" şeklinde tanımlanmaktadır. Kırım Tatar göçmen edebiyatında Gurbet türküsü olarak yer alan söz konusu eser, Türk edebiyatında "gurbet şairi" olarak tanınan Kemalettin Kamu'nun *Gurbet* adlı şiiridir. *Gurbet* şiiri kendi vatanında yabancılaşma hissi üzerine yazılmış bir şiirdir. Şair bu durumu "Ben gurbette değilim / Gurbet benim içimde" dizeleriyle özetler. Şairin ifadesiyle vatana yabancılaşma hissi kendisinde bir benlik yitimine sebep olmaktadır. İçinde bulunulan bu yabancılaşma hissi onun yalnızca umutların, emellerin ve arzuların yitimine sebep olmaz. Aynı zamanda benliğinin yitimine de yol açar.

Шу вапорун думаны	Şu vapurun dumanı
Шу вапорун думаны будакъ-будакъ, Кетти Добруджа халкъыъ, къалмады къувнакъ. Кетеджекни ишитип сатты - савдылар Къатсын гъарип муаджир, порткъа джавдылар. Пуртлар багълы, биз азыр, къагъдимиз кельмий, Ичимизден къан таша, кимселер бильмий! От бастырып, чыкътыкъ биз, къапыйы чеклеп, Искеледе турамыз вапор беклеп. Кельди дувулдап вапор, порткъа янашты, Тувгъан — урув топлашып зув-зув джылашты. Мен вапоргъа мингенде вапор салланды Къатеджегим бильмедим, башым доланды. Мен вапоргъа мингенде къондурам къалды, Ипекли мендилимин далгъалар алды. Кельди меджал иле вапор къалдырды бизни Яшасын Кемал Паша, алдырды бизни!	Şu vapurun dumanı budak budak Gitti Dobruca halkı, kalmadı neşe. Geceleyin işitip sattı savdılar Ne yapsın garip muhacir, iskeleye yığdılar. Valizler bağlı, biz hazır, kağıdımız gelmiyor, İçimiz kan taşıyor, kimseler bilmiyor! Ateş bastırdı çıktık biz kapıyı çekip, İskelede duruyoruz vapur bekleyip. Geldi guruldayarak vapur, iskeleye yanaştı, Hısım akraba toplaşıp zar zar ağladı. Ben vapura binince vapur sallandı Ne edeceğim bilmeden, başım dolandı. Ben vapura binince kunduram kaldı, İpekli mendilimi dalgalar aldı. Geldim kuvvet ile vapur kaldırdı bizi Yaşasın Kemal Paşa aldırdı bizi!

Şu vapurun dumanı türküsünde anlatılan vapur yolculuğu Dobruca'dan Türkiye'ye olan göçleri konu almaktadır. Türküde yer alan "Yaşasın Kemal Paşa aldırdı bizi!" ifadesinden anlaşıldığı üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan nüfus arttırma politikası kapsamında Türk hükümetinin imkânlarını kullanarak Romanya'dan göç eden Kırım Tatarlarına yardım etmesi anlatılır.

1923-1950 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan nüfus arttırma politikası kapsamında Balkanlarda yaşayan Türk halkları Türkiye Cumhuriyetine kabul edilmiştir. Atatürk döneminde Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden Türkiye'ye 410 bin civarında Türk göçmen gelmiştir. Romanya'dan göç eden Kırım Tatarları de bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti topraklarına gelmiştir. Bu göçmenler Mustafa Kemal Atatürk tarafından "Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani "Düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun dönüş hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir. Muhacirler kaybedilmiş ülkelerimizin milli hatıralarıdır" şeklinde nitelendirilmiştir (Toplu, 2017, s. 2306). Göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde devlet yönetiminde ülkenin çeşitli yerlerine yerleştirilmişlerdir.

Dobruca'dan Osmanlı topraklarına doğru yapılan bu göçlerin farklı sebepleri vardır. Bu sebepler arasında aile ve akrabalarından ayrı kalan Kırım Tatarlarının Anadolu'daki yakınlarının yanına göç ederek aileleri tekrar birleştirmek istemesi gibi bireysel sebepler bulunmaktadır. Diğer yandan Kırım Tatarlarının Romen idaresinin de Rus Çarlarının uyguladığı zulüm ve acımasız politikayı uygulayacaklarını düşünmeleri ve esaretin Tatar halkına zor gelmesi gibi sebepler de vardır. Göçlerin Tatarların ellerindeki geniş topraklara zorla el konulması, genç Tatarların askere alınarak Osmanlı'ya karşı savaşmak zorunda bırakılma korkusu ve Romen Hükümeti'nin Dobruca'da Romenlerin iskânına başlamış olması gibi siyasi ve sosyal etkenleri de vardır (Toplu 2017, s. 2307).

Göçmen olarak gittikleri toprakları yine göç etme mecburiyetiyle terk eden Kırım Tatar halkı arkalarında mallarını ve topraklarını bırakarak gelmiş ve yeni bir hayata başlama umudu ile Ak Topraklara sığınmışlardır. *Şu vapurun dumanı* adlı türküde bir gemi ile gerçekleştirilen göçün manzarası çizilmiş ve göç sırasında çekilen acılar, hissedilen duygular dizelere dökülmüştür.

Чыкайым, гидейим гъурбет элине	Çıkayım, gideyim, gurbet iline
Чыкайым, гидейим, бе ярым, гъурбет элине, Арзухал язайым-чизейим Бейлер-бейине. Гидерсем кимлери сарарсынъ беним ериме? Ах, гулюм, вах гулбм, сумбулюм!	Çıkayım, gideyim, be yarim, gurbet iline, Arzuhâl yazayım, sızayım, beyler beyine. Gidersem kimleri sararsın, benim yerime? Ah, gülüm, vah gülüm, sümbülüm!

Гиде-гиде вардым, бе ярым, бир къаре таша, Языланлар гелир шу гъарип баша. Асрет къылды фелек бени ёлдаша, Бир айрылыкъ, бир ёкъсуллукъ, бир олюм! Гъонджа гулюм, чыкътым гиттим дайлер башына, Асретим бен мах юзюне, хилял къашына. Еди мендиль чюрюттим гёзюмюн яшына, Ах, гузелим, назлы ярым, севгилим! Шукюрлер ола, бинъ-бир адлы Субхане, Итикъадим вардыр Азиз Къуръане. Я, Рабби, сен къавуштур узакътаки яриме, Гъамдан къуртулсын шу гъарип гонълюм!	Gide gide vardım, be yarim, bir kara taşa, Yazılanlar gelir şu garip başa. Hasret kıldı felek beni yoldaşa, Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm! Gonca gülüm, çıktım gittim dağlar başına Hasretim ben ay yüzüne, hilal kaşına. Yedi mendili çürüttüm gözümün yaşına, Ah, güzelim, nazlı yarim, sevgilim! Şükürler olsun, bin bir adlı Sübhan'a, İtikadım vardır Aziz Kur'an'a. Ya Rabbi, sen kavuştur uzaktaki yarime, Gamdan kurtulsun şu garip gönlüm!

Çıkayım gideyim gurbet iline adlı türkü yaşadığı yeri zorunlu sebeplerden ötürü terk etmek zorunda kalan ve arkada bıraktığı yâri için kederlenen bir göçmenin hikâyesini anlatır. Türküde yer alan "Arzuhal yazayım, sızayım, beylerbeyine" ifadesinden anlatılan olayın Osmanlı topraklarında yaşandığı söylenebilir. Türküde asıl anlatılmak istenen göçün zorluklarından çok arkada bırakılan yâre duyulan hasrettir.

Mendil türkülerde sıklıkla yer alan bir kavramdır. Burun, el, yüz ve ter silmeye yarayan mendil, bazen de bohça gibi kullanılabilir (Şimşek, 1960, s. 2123). Mendilin 10. yüzyılda ilk olarak Türklerde görülen burun ve ter silme işlevi onun tarihî akışı içinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Divân-ı Lügâti't-Türk'te ise mendil yerine kullanılan "ulatu" kelimesi burun temizlemek için cepte taşınan kumaş veya herhangi bir bez parçası olarak yer alır (Berker, 1977, s. 8).

Ülkemizde Ağrı yöresine ait olarak bilinen *Mendilim Yele Yele* ve Elazığ yöresine ait olan *Gökte Yıldız Bir Dane* türkülerinde de yer alan "yedi mendil çürütmek" ifadesi kişinin üzüntü ve kederinin çokluğunu ve tuttuğu yasın uzun sürdüğünü göstermektedir. İstanbul yöresine ait olarak bilinen *Yemenimde hare var* adlı türküde geçen "çürüttüm otuz iki mendili" ve *Mendil Bağladım Yandan* adlı türküde yer alan "Ben düştüm gurbet ele / On beş mendil çürüttüm" ifadeleri ile üzüntünün ve gözyaşının çok olduğunu belirtmek için çürütülen mendil sayılarının da arttırıldığı görülür.

Türkünün sonunda bir şükretme hâli vardır ve bu durum vatanlarından ayrı düşerek zorluklara göğüs geren göçmenlerin bir gün vatanlarına ve arkada bıraktıkları sevdiklerine kavuşmaya dair umutlarının sönmediğini gösterir.

Асретлик	Hasretlik
Юксек тепелере эв къурмасынлар, Узакъ мемлекете къыз вирмесинлер. Аннесининъ бир танесини, хор гёрмесинлер! Мемлекеттен чыкъкъаны еди йыл олду, Юрдумун тикенлери бана гуль олду. Аннемин аджы сёзлери шекер-бал олду! Кёшклерим вар чифте-чифте дерьялара къаршы, Шу акъкъан дере дегиль, гёзюин яшы. Ах, дюньяда гонъюльдир, эр ишин башы. Гъурбет эллере къыз вирмесинлер Аннесининъ бир танесини, хор гёрмесинлер, Юксек тепелере эв къурмасынлар!	Yüksek tepelere ev kurmasınlar, Uzak memlekete kız vermesinler. Annesinin birtanesini, hor görmesinler! Memleketten çıkalı yedi yıl oldu, Yurdumun dikenleri bana gül oldu. Annemin acı sözleri şeker, bal oldu! Köşklerim var çifte çifte deryalara karşı, Şu akan dere değil, gözümün yaşı. Ah, dünyada gönüldür, her işin başı. Gurbet ellere kız vermesinler Annesinin birtanesini hor görmesinler, Yüksek tepelere ev kurmasınlar!

Sözlü kültür ögesi olan türküler zaman içinde farklı yerlerde farklı şekillerde görülebilir. İlk çıktıklarındaki gibi varlıklarını koruyamayan türkülerin sözlerinde olduğu gibi ezgilerinde de değişiklikler görülebilir. Bu durumun sebebi türkülerin kişiden kişiye geçiş esnasında farklı duygulanmalarla kendini yenileyerek varlığını sürdürmesinden kaynaklanır (Artun, 2016, s. 110). Ülkemizde genellikle kına gecelerinde söylenen *Yüksek yüksek tepelere* türküsü gelin olan genç kızların baba evinden ayrılarak uzak memleketlere gitmesinden dolayı duydukları hasreti anlatır. *Hasretlik* adlı türküde de gurbete gitmenin ve orada yaşamanın zorlukları anlatılır.

Türküde yer alan “Memleketten çıkalı yedi yıl oldu” ifadesi ile yedi yıl gurbette geçen zamanın zorluğu ve bu süreçte çekilen yurt özlemi anlatılır. Yine üzüntünün ve gözyaşının çokluğunu belirtmek için mübalağa sanatına başvurulmuş ve akan gözyaşı derenin suyuna benzetilmiştir. “Yurdumun dikenleri bana gül oldu” ifadesi ile yurt özlemi vurgulanmakla birlikte yine bu ifadeden vatan hasreti çeken biri için öz yurdunun dikeninin, başka bir yurdun gülünden daha güzel olduğu anlamı vardır.

Асретлик яман	Hasretlik yaman

Мендилимде къавемидир, ташмыдыр?	Mendilimde kahve midir, taş mıdır?
Гёзьлеримден акъкъан къанлы яшмыдыр?	Gözlerimden akan kanlı yaş mıdır?
Ярдан айрылмышым, бана хошмудур?	Yardan ayrılmışım, bana hoş mudur?
Асретлик пек яман, буктю белими,	Hasretlik pek yaman, büktü belimi,
Ярадан, сен билирсинъ алымы,	Yaradan, sen bilirsin hâlimi,
Я вер мурадымы, я ал джанымы!	Ya ver muradımı, ya al canımı!
Ярим бана бугунь бир сёз сёйледи,	Yarim bana bu gün bir söz söyledi,
Эгер герчек исе якъар синеми.	Eğer gerçek ise yakarsın emi!
Кимлере ифаде этсем алымы?	Kimlere ifade etsem hâlimi?
Асретлик пек яман, буктю белими,	Hasretlik pek yaman, büktü belimi,
Ярадан, сен билирсинъ алымы.	Yaradan, sen bilirsin hâlimi.
Я вер мурадымы, я ал джанымы!	Ya ver muradımı, ya al canımı!

Hasretlik yaman adlı türküde sıkıntıların ve dertlerin büyüklüğünü anlatmak için Türklere özgü kalıp sözlere ve ifadelere yer verilmiştir. Eski Türklerde ölen kişinin arkasından yas tutma önemli bir gelenektir. Türk literatüründe önemli bir yeri bulunan Dede Korkut hikâyelerinde yer alan yas tutma eyleminin kıyafetler üzerinden ifade edildiği görülür. *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Tutsak Olması* ve *Uşun Koca Oğlu Segrek* hikâyelerinde yas tutma geleneği Oğuz kadınlarının "ak çıkarıp kara giymesi" olarak ifade edilir. Ak kıyafet giyme mutluluk, huzur ve iyi haberlerin sembolüyken kara giyinmek kötü haberlerin, sıkıntıların ve ölümün sembolüdür. Bugün Anadolu'da hâlâ varlığını sürdüren ağıt yakma geleneği Türklerde ölüm ve yas tutma geleneğine karşı duyulan önemin bir göstergesidir.

Hasret çekmenin, gurbette olmanın, yârdan ayrılmanın dayanılmaz acısı gözden akan kanlı yaş ile ifade edilmektedir. Gözden kanlı yaş akması eski Türk geleneklerinde görülen ve bugün dilimizde "kan ağlamak" şeklinde kullanılan bir deyimdir. Bu deyim Göktürk Döneminde defin törenlerinde uygulanan gözden kanlı yaş akıtma geleneğinden gelmektedir:

> Çin kaynaklarında geçen Göktürklerin defin törenlerinin tasviri, "Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir gününde, mezara gömerler (Kocasavaş, 2002, s. 107).

Türk şairlerin eski divan şiiri geleneğinde kanlı gözyaşı dökmeyi şaraba benzettiği görülür. Aşığın vuslat arzusu ile gözlerinden kanlı yaşlar akar. Bu kanlı yaşlar şaraba benzetilir. Beyitlerde gözler kadeh, gözlerden akan kan rengindeki yaşlar ise şaraptır (Doğan, 2012, s. 82-83). Günümüzde "kanlı yaş dökmek" deyimi büyük üzüntülerin ve dertlerin ifadesinde kullanılmaktadır. "Belin bükülmesi" deyimi ise büyük bir dert sahibi olup çaresiz kalan kimseler için kullanılır. Çok büyük sıkıntılar içinde olduğunu ifade etmek için gözlerinde kanlı yaşlar ile beli bükük kaldığını söyleyen şair daha sonra Tanrıya "Ya ver muradımı, ya al canımı!" der. Bu ifadeyle sıkıntılarına dair bir isyan hâli içinde olduğunu gösterir. Türkülerde sıklıkla yer alan mendil ögesi yine söz konusu türküde kullanılmıştır.

Шу дагълар	Şu dağlar
Шу дагълар, шу дагълар	Şu dağlar, şu dağlar
Шу дагъларда ким агълар?	Şu dağlarda kim ağlar?
Агълама ярем, агълама,	Ağlama yarim, ağlama,
Башынъа къаре багълама!	Başına kara bağlama!
Шу дагълар, шу дагълар	Şu dağlar, şu dağlar
Дерелерде сув чагълар.	Derelerde su çağlar.
Ояремин асрети,	O yarimin hasreti
Генч юрегими даглар!	Genç yüreğimi dağlar.
Шу дагълар, шу дагълар	Şu dağlar, şu dağlar
Ашкъ гонъюллери багълар.	Aşık gönülleri bağlar
Бен яреми къайб эттим,	Ben yarimi kaybettim
Ики гёзюм къан агълар!	İki gözüm kan ağlar!

Türk mitolojisinde dağlara özellikle büyüklük ve genişlik gibi özelliklerinden dolayı kutsallık addedilmiştir. Bu mekânlar yükseklik ve yücelikleri bakımından tanrıya en yakın yerler olarak değerlendirmiştir. Dağlar yurt ve sığınma mekânı, güvenli bir alan olarak da algılanmıştır. Türk destanlarında, halk hikâyelerinde, şiirlerinde, türkülerinde daha çok bu kutsal yönleri ile yer alan dağlar zaman zaman geçit vermeyen, yolları kapayan ve kavuşmayı önleyen engellerdir. Türklerde her dağın bir ruha sahip olduğu inancı görülür. Dağ ruhunun cinsiyeti anaerkil dönemde dişiyken ataerkil döneme geçildiğinde erkeğe dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2020, s. 44).

Bütün bu özelliklerinden dolayı dağlar Türklerin sözlü ve yazılı eserlerinde oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Özellikle türkülerde dağlar bir sığınma yeri olmaktan çok adeta kavuşmayı engelleyen en büyük unsur olarak yer alır. *Şu dağlar* adlı Kırım Tatar türküsünde de dağ kavramının uzaklık ve ayrılık bildiren yerler

olması dikkat çeker. Türküde aynı zamanda "yüreği dağlamak" ve "dağ" kelimeleri arasında bir kafiye kurulmuştur. Dilimizde "yüreği dağlı olmak, yüreğini dağlamak" deyimleri acı bir duygunun ifadesinde kullanılır. Türküde sevgiliden ayrı kalma, hasret çekme ve yas tutma söz konusudur. Kanlı gözyaşı dökme benzetmesi ile birlikte "başına karalar bağlamak" ifadesi ile yine yasın derecesinin büyüklüğü ve ıstırabı anlatılmak istenmiştir.

Алды бир думан	Aldı bir duman[5]
Сиври-Бурун алчагъында	Sivri burun alçağında
Алды бени бир думан;	Aldı beni bir duman;
Эляллаштым назлы ярле,	Hellalleştim nazlı yâr ile,
Достларым, алым яман!	Dostlarım hâlim yaman!
Кестане айрылырмы?	Kestane oyulur mu?
Атеше къоюлырмы?	Ateşe koyulur mu?
Опьсем кираз дудагъындан,	Öpsem kiraz dudağından,
Яр, санъа доюлырмы?	Yâr, sana doyulur mu?
Къабрими дерин къазынъ,	Kabrimi derin kazın,
Дараджык олсун.	Daracık olsun.
Севгилиме мектюп язынъ,	Sevgilime mektup yazın,
Хабери олсун.	Haberi olsun.
Къабримин сагъ башына	Kabrimin sağ başına
Севгилим чёксюн.	Sevgilim çöksün.
Бакъып къабир ташыма,	Bakıp kabir taşıma,
Гёзьяшы дёксюн.	Gözyaşı döksün.
Беним бунджа умютлерим	Benim bunca umutlarım
Дерьяе далды.	Deryaya daldı.
Къавушмамыз артыкъ, ярым,	Kavuşmamız artık, yarim,
Махшере къалды.	Mahşere kaldı.
Кефиними джамиде джамла бичерлер,	Kefenimi camide camla biçerler,
Аркъадашлар онюмден бир-бир гечерлер.	Arkadaşlar önümden bir bir geçerler,
Къанымы къадее къойып,	Kanımı kadehe koyup,
Дост-душман ичерлер.	Dost düşman içerler.

Aldı bir duman türküsünde anlatılan yine gurbete düşme ve yardan ayrılmanın dayanılmaz acısıdır. Türküde yardan ayrılmanın acısı kabre girmekle bir tutulur. Kabrin derin kazılmasının istenmesi dünyada sıkıntı ve keder çeken kimselerin mezarda da rahat etmek, huzur bulmak istemesini ifade eder. Aynı şekilde Türk şair Halil Cibran *Gözyaşı ve Kahkaha* (2018, s. 38) adlı şiir kitabında yer alan şiirinde "Kabrim öyle derin olsun ki / Seller götürmesin kemiklerimi açık vadilere" ifadesini kullanılır.

[5] 1943 senesi Romanya'da Kırım Tatar gençlerinden yazılıp alınan türkü.

Türküde sevgili ile vedalaşıp hasretini çeken âşık gurbette ölürse bir mektup ile sevgilisine haber verilmesini istemektedir. Ölümden sonra sevgilinin gözyaşı dökmesi istenmekle ölen aşığın hemen unutulmak istenmemesi ve arkasından sevdiklerinin yas tutmasına dair arzusunu gösterir.

Türkiye'deki *Selanik Türküsü* ile benzerlik gösteren "Benim bunca umutlarım / Deryaya daldı. / Kavuşmamız artık, yârim, / Mahşere kaldı" dizelerinde gurbette olan aşığın dünyada sevgili ile kavuşma ihtimaline karşı olan umudunu kaybettiği görülür. Bu durum da aşığın gurbetten döneceğine, sıkıntı ve zorluklarının biteceğine olan inancının olmadığını gösterir.

Son dizede yer alan dost ve düşmanların kanı kadehe koyarak içmesi ifadeleri şairin yalnızlık duygusunu gösterir. Dostlarından ve düşmanlarından yana sitem içinde bulunan şair, şaraba kan doldurulup içilmesi metaforu ile ölüm arasında bir benzerlik kurmaktadır. Eski divan şairleri de şarap içme metaforunu kullanarak şarabın verdiği sarhoşluk ile kendinden geçenleri gaflet uykusunda olan kişilere benzetmiştir. Diğer yandan beyitlerde şarap içmenin ölüm ile bağdaşlaştırıldığı da görülür (Doğan, 2012, s. 79-84). Türküde de dostların düşmanlar ile kadehlerindeki kanı içmeleri metaforu bir gaflet uykusunda olduklarını ifade etmek için kullanılmıştır denebilir. Bu gaflet uykusu gurbette olan kimselerin vatana karşı duydukları minneti yitirmeleri olarak açıklanabilir.

Хаста олдум	Hasta oldum
Хаста олдум хастанеде,	Hasta oldum hastanede
Гедже-гуньдюз ятарым.	Gece gündüz yatarım.
Ёкътыр беним джандан кимсем,	Yoktur benim candan kimsem,
Сорсун алым, хатырым!	Sorsun hâlimi, hatrımı!
Эджель гелир, олюр исем,	Ecel gelir, ölürsem,
Ченеми ким багъласын?	Çenemi kim bağlasın?
Ёкътур беним аннем-бабам,	Yoktur benim annem babam,
Баш уджунда агъласын!	Başucunda ağlasın!
Романиянынъ докторлары	Romanya'nın doktorları
Бенден умют кестилер.	Benden umut kestiler.
Костенджениньъ генч къызлары	Köstence'nin genç kızları
Кефиними бичтилер!	Kefenimi biçtiler!
Мезарымы ёл башына	Mezarımı yol başına
Дерин-дерин къазсынлар.	Derin derin kazsınlar.
Башымда, мезар ташына	Başımda, mezar taşına
«Гъурбет» дие язсынлар.	"Gurbet" diye yazsınlar.

Gurbette derlenen türkülere bakıldığında hastalıkla ilgili olan türküler dikkat çeker. Göç alan ve göç veren toplumlarda değişik faktörlerden etkilenen sağlık konusu bir sorun hâline gelmektedir (Bal Özkaptan, 2018, s. 357). Özellikle Kırım Tatarları gerek göç sırasında gerekse göç ettikleri ülkelerde çok fazla hastalıkla baş etmek zorunda kalmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.

Hasta oldum adlı türküde Romanya'nın Köstence şehrine göçen bir Kırım Tatarının hastalığı ile mücadelesi, yalnızlık endişesi, gurbette kimsesinin olmaması ve tüm bunlardan duyduğu üzüntü dile getirilir. Türküde ölüm korkusundan çok yalnız ölme korkusu dikkat çeker. Dünyadaki sıkıntıları ölünce çekmemek ve mezarda huzur bulma isteği ifade etmek için yine mezarın derin kazılması ifadesi kullanılır. Aynı zamanda mezar taşına "gurbet" yazılması ile ölüm sebebi de gurbete bağlanmaktadır.

Hürriyet kavramının kelime anlamı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1014) "özgürlük" olarak verilir. Kırım'dan göç eden aydınların şiirlerinde vatana dönerek tıpkı Kırım Hanlığı dönemlerinde olduğu gibi Kırım'da bağımsız topraklarda yaşama istekleri görülür. Göç olgusunun toplumsal etkileri Kırım Tatatar türkülerinde net bir şekilde yer alır. Kırım Tatarlarının göç esnasında yaşanan olayları anlatan türküler bulunmakla birlikte genel olarak gurbette yaşama ve hasret çekme, vatandan ve sevdiklerinden ayrı kalma gibi duygulara yer verrildiği görülür.

2.2.2 Göç Konulu Şiirler

"Bir haber vereyim kulak verin söze![6]
Gelin dinleyin söyleyim size!
Bu hicret Resul'dan mirastır bize!
Fena, müşkül oldu hâli Kırım'ın!"

Kırım Tatarlarının göç üzerine yazdıkları edebi türler arasında şiirin geniş bir yeri vardır. Farklı yerlerde yaşayan Kırım Tatarlar şairlerinin göç ve etkilerini yansıttıkları şiirlerini ortak noktada buluşturan vatandır. Şiirlerinde vatan hasreti, vatan özlemi ve vatana duyulan sevgi yanında en çok dikkate değer konu vatana

[6] Üngör, E. R. (2003). Bir Türk soyu olan Kırımlı Tatarların musikisi. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. (s. 226). Çanakkale: Yeni Türkiye Yayınları.

dönüş için birlik beraberlik çağrısında bulunmalarıdır. Halka şiirleriyle ulaşmak isteyen şairler zaman zaman vatanlarına dönerek sahip çıkmaları gerektiğini söyleyerek Kırım Tatarlarında milli bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

Göç ve sürgün üzerine yazılan şiirlerde en çok işlenen duygu vatana duyulan hasrettir. İnsanların vatanlarını rızıklarından daha çok önemsediklerini belirten Câhiz vatan sevgisini ve önemini belirttiği *el-Ḥanîn ile'l-evṭân* başlıklı risâlesinde vatan sevgisiyle vatan hasretinin insanda doğuştan gelen köklü bir duygu olduğunu söyleyerek *"Vatanında sıkıntı çekmen gurbette bolluk içinde yaşamadan daha iyidir"* der (Çağrıcı, 2012).

Къырымгъа: Добруджадан сизге селям кетирдим	Kırım'a: Dobruca'dan size selam getirdim
Бизге Къырым бир чакъырым болса да, Коп вакъытлар бир хабер алалмадыкъ... Асретликтен козьлерге яш толса да, Ешиль джурткъа тогъры джол табалмадыкъ!...	Bize Kırım bir kısa yol olsa da, Çok vakitler bir haber alamadık… Hasretlikten gözlere yaş dolsa da, Yeşil yurda doğru yol almadık!...
Сонъра туйдыкъ… къаранлыкълар ашылгъан, Гузель Къырым ешилленген, шенълеген... Шатыр Тавдан кунеш нуры шашылгъан, Миллет джуртта байрам ясап эгленген.	Sonra duyduk… Karanlıklar aşılmış, Güzel Kırım yeşillenmiş, şenlenmiş… Çatır Dağ'dan güneş hür saçılmış, Millet yurtta bayram edip eğlenmiş.
Мында тувгъан къартларымыз джанланд!... «Ханлыкъ» туйып суюнгенден джылашты. Джурт къайгъысы шеккен джашлар атланды!... Джаш джигитлер, джеткен къызлар ойнашты.	Burada doğan yaşlılarımız canlandı!... "Hanlık" neşeyle doldu. Yurt kaygısı çeken yaşlılar atlandı!... Genç yiğitler, olgun kızlar oynaştı.
Юзь элли йыл тоснакъ къалгъан татарлыкъ!.. Сарып джыйгъан «Кок байракъ»ны коклерде Салландыргъан... Ох не арув шо барлыкъ... Артсын шаны денъизлерде, эр ерде!	Yüz elli yıl hizmetkar kalan Tatarlık!.. Sallandırdı "Gök Bayrak"ını göklerde Sallandırdı… Oh, ne güzel şu zenginlik… Artsın şanı denizlerde, her yerde!
Биз де Къырым балалары, халкъымыз!.. Пек аз эвель айрылгъанмыз Къырымдан, Тёзалмаймыз, къайтаджакъмыз, артыкъ биз Къуртарынъыз! Анълашылсын, бир Ватан.	Biz de Kırım çocukları, halkımız!.. Pek az zaman önce ayrılmışız Kırım'dan, Sabredemeyiz, geri döneceğiz artık biz Kurtarınız! Anlaşılsın, bir vatan.
Къардешлеры болгъанымыз герчектен. Бирлешейик, биз ольсек де, ольмесин «Татар намы» эшитильсин юксектен! Эндиден сонъ душман бизни больмесин!	Kardeşleri olanlarız gerçekten. Birleşelim, biz ölsek de ölmesin "Tatar adı" işitilsin yüksekten!.. Bundan sonra düşman bizi bölmesin!
Татарлыкъны яшатаджакъ джашларгъа!.. Добруджадан бинъ ихтирам кетирдим. Джурт къайгъысын шеккен къызгъа, джашларгъа, Акъ юректен ташкъан селям кетирдим.	Tatarlığı yaşatacak gençlere!.. Dobruca'dan bin ihtiram getirdim. Yurt kaygısı çeken kıza, gençlere, Ak yürekten taşan selam getirdim.

1878 yılında Mangalya'nın Aşçılar köyünde doğan Mehmet Niyazi Kırım'dan Romanya'ya göç eden bir ailenin çocuğu olup Romanya'da Kırım halkının önderlerinden kabul edilmektedir. Yaşadığı zorluklar karşısında mücadelesinden vaz geçmeyerek hayatını Dobruca Türklerinin eğitimine adayan şairin hayatında ve düşünce dünyasında Türkçülük ve Kırım için mücadele ayrı bir yere sahiptir (İsmailyova, 2010, s. 176).

Eserleriyle Kırımlı yoldaşlarına vatan sevgisi aşılayan Mehmet Niyazi, "Kırım'a: Dobruca'dan size selam getirdim" adlı şiirinde Dobruca'ya göç eden Kırım Tatarlarının öncelerde hiçbir haber alamadıkları Kırım'dan daha sonra refaha kavuşması haberini alıp sevinmeleri anlatılır. Şiirde Kırım'a geri dönme ve yeniden hanlık kurma hayali göze çarpar. Şair Kırım'a çok yakın olsa da gidememekten ve haber dahi alamamaktan yakınır.

Şair Kırım Tatarlarının milli sembolü olan gök bayrağını göklerde sallandırılması ile Kırım'ın yüz elli yıl süren bağımsızlık savaşında kazanan olduğunu anlatır ve çizdiği bu manzaraya inanmak ister. Aynı zamanda şairin Tatarların tekrar birleşmesini ve düşmanın bir daha Tatarları bölememesi isteği görülür. Tatarlığı yaşatacak kimselerin gençler olduğunu söyleyen şair genç kızlara ve yiğitlere Dobruca'dan selam getirdiğini söyleyerek gelecek nesillere vatan sevgisini aktarmanın bir yolu olarak şiirlerini kullanır. Şiirleri ile göçmen Tatarları ve onların geleceği inşa edip Tatarlığı yaşatacak olan çocuklarına Kırım sevgisini aşılamak ister.

Нешин сюйдим?	Niçin sevdim?
Къырымнынъ чёль бетинде,	Kırım'ın çöl yüzünde,
Азавнынъ бир шетинде,	Azak'ın bir sahilinde,
«Шырын» адлы бир койде,	"Şirin" adlı bir köyde,
Бельки, джарты бир уйде,	Belki eski bir evde,
Бабам тувгъан!	Babam doğmuş!
Къыпчакъта ойнай, джайнай,	Kıpçak'ta oynaya, yayda
Оськен эмиш къартанай,	Büyümüş imiş yaşlı annesi.
Кетен сокъкъан, шал орьген,	Keten dokumuş, şal örmüş,
Шай арув куньлер корьген,	Böyle iyi günler görmüş,
Башын джавлыкъман бувгъан...	Başını mendille sıkıca bağlamış…
Къызлар, джашлар къуяшлап,	Kızlar, gençler güneşlenip,
Куньден алгъан савлыкъны,	Güneşten almış sağlığı,
Танъ джерине ушай деп,	Tan yerine benziyor diye,
Къуллангъан ал джавлукъны…	Kullanmış kırmızı mendili…

Тон джабынып къарт джурьген,	Kürk örtünüp yaşlı dolaşmış,
Джаш къушанып, ат сюрген.	Genç kuşanıp at sürmüş.
Тюе маджар чеккенлер.	Deve araba çekmişler.
Тойлар джыгъып кеткенлер	Düğün gibi yıkıp gitmişler
Тойдан тойгъа авышып,	Düğünden düğüne geçerek,
Къайдай яргъа къавышып,	Nasıl yare kavuşup,
Онъгъанлыкъкъа далгъанлар,	İyi günlere dalmışlar,
Яшав зевкъын алгъанлар.	Yaşama zevkini almışlar.
Согъуш болса, давуллар	Savaş olsa davullar
Шалгъан... Койлер, авыллар	Çalmış… Köyler, avullar
Толгъан эрге, джигитке,	Dolmuş ere, yiğide,
Джуртнынъ джавы — эр итке.	Yurdunun düşmanı, her köpeğe.
Гучьлерин бильдиргенлер,	Güçlerini bildirirler,
Котеклеп синъдиргенлер,	Kötekleyip sindirmişler,
Шай болса да, Къырымда	Böyle olsa da, Kırım'da
От бастырып шыкъкъанлар.	Ateş bastırıp çıkmışlar.
Тюшине къала инсан:	İnsan düşünüp duruyor:
— Нешин джурттан быкъкъанлар?	Niçin yurttan bıkmışlar?
Нешин, нешин шыкъкъанлар?	Niçin, niçin çıkmışlar?
Ташлап о гузелъ джерни,	Terk edip o güzel yeri,
Не болып талкъ болгъанлар,	Ne olmuş da perişan olmuşlar,
Ким къоркъыткъан эрлерни?	Kim korkutmuş erleri?
Къушны къоркъыткъан джылан	Kuşu korkutan yılan,
Юваджыгъы ташлатыр.	Yuvacığı bıraktırır.
Бир кишиде питсе къан,	Bir kişi de bitse kan,
Джанын откъа ашлатыр.	Canını ateşe haşlatır.
Къуш бик инджe бир далгъа	Kuş çok ince bir dala
Къонып душманны беклер.	Konup düşmanı bekler.
Джуреги де люпюльдер,	Yüreği de çarpar
Алгъан олимни алгъа!..	Almış ölümü önüne!...
Биз шунлармыз: тышларда.	Biz şunlarız: Dışarıda.
Джурт къайгъысын шекемиз.	Yurt kaygısı çekiyoruz.
Илерки согъышларда	İlerki savaşlarda
Джурт деп, олирмекемиз.	Yurt diyerek ölür müyüz acaba?
Ана! Шондай бир душман	İşte, böyle bir düşman
Ешиль джуртны талагъан,	Yeşil Yurt'u dağıtmış,
Даяналмай бираз джан,	Dayanmıyor biraz can,
Тышкъа шыгъып джылагъан!	Dışarı çıkıp ağlamış!
Биз къуш тувулмыз, джашлар!	Biz kuş değiliz, gençler!
Биз инсанмыз, джуртдашлар!	Biz insanız, yurttaşlar!
Биз къоркъмазмыз душмандан,	Biz korkmayız düşmandan,
Инсан къоркъмаз джыландан…	İnsan korkmaz yılandan…
Анайдан эшиткен сонъ,	Anadan işittikten sonra
Корьдим, джуртымны, сюйдим.	Gördüm yurdumu, sevdim.
Топракъ къокълап опькен гунь,	Toprağı koklayıp öptüğüm gün,
—Языкъ! — деп— джандым, куйдим.	"Yazık!" diye yandım kavruldum.
Коп заманлар джалбардым,	Çok zamanlar yalvardım,
Шо бизнинъ халкъ джыйылмай.	Şu bizim halk toplanmıyor.
Къырымгъа шай деп бардым.	Kırım'a öyle diyerek vardım.
Козь джашларым тыйылмай.	Gözyaşlarım dinmiyor.

1878'de Romanya'nın Mangalya şehrinin Aşçılar köyünde dünyaya gelen Mehmet Niyazi "Anadan işittikten sonra / Gördüm yurdumu, sevdim" dizelerinde öz vatanını annesinden öğrendiğini söyler. Kırım'a ilk kez bir öğretmen olarak giden şair vatana

gidişini "Toprağı koklayıp öptüğüm gün/"Yazık! diye yandım kavruldum" ifadeleriyle anlatır. Bu dizelerinde onun vatanı Kırım'a olan sevgisinin büyüklüğü görülür. Halka çok yalvardığını ama yine de bu yalvarışların karşılıksız bırakıldığını söyleyerek memleket sevdasından gözyaşlarının hiç dinmediğini ifade eder.

Şiirine Kırım'ın eski güzel günlerinden bahsederek başlayan Mehmet Niyazi babasının ve atalarının doğup büyüdüğü Kırım'ı anlatır. Babasının Şirin adlı bir köyde doğduğu bilgisini veren şair, ninesinin keten dokuyup, şal örereken köyün gençlerinin güneş ile beslenerek sağlık bulduğunu, kuşanıp at sürdüklerini, düğünden düğüne koşarlarken yaşlıların kürk giyerek gezdiklerini, sevenlerin kavuştuğu ve iyi günlere daldıklarını, Kırım'da yaşayan halkın yaşama zevkini aldığını, iyi günler gördüğünü söyler. Şair köydeki genç kızların kırmızı mendil kullanmasının nedenini mendilin kırmızılığının tan yerine benzemesi olarak açıklayarak bir güzelleme yapar. Olası bir savaş durumunda köydeki erlerin, yiğitlerin birlik olarak "yurdunun düşmanı, her köpeğe" güçlerini bildirirdiklerini, halkın birlikte bir dayanışma içinde düşmanı kötekleyip sindirdiklerini söyler.

Bütün bu birlik ve beraberliğe rağmen milletine neden yurdu bırakıp gittiklerini sorar. Burada Kırım'dan yapılan göçlere karşı şairin bir isyan içinde olduğu söylenebilir. O her ne olursa olsun eskisi gibi düşmana karşı birlik olup direnmek ister. Neden Kırım'ın terkedilip boş bırakıldığını düşünüp durduğunu söyleyen Niyazi göç edenlerin yurttan bıktığını düşünür. Diğer yandan "Kim korkutmuş erleri?" diye sorarak göç edenlerin korkutulduğunu düşündüğünü belirtir. Yurdunu terkedip giden kimselerin diğer ülkelerde perişan olduğunu söyler.

Şair kuş ve yılan benzetmesinden yola çıkarak yurda giren düşmanı bir yılana benzetir. Fakat Kırım halkının bir kuş olmadığını söyler. Yılan kuşu korkutur ve yuvasını terk ettirir. Kuş konduğu ince bir dalda yüreği çarparak ölümü göze alır ve düşmanı olan yılanı bekler. "Biz kuş değiliz gençler!/Biz insanız, yurttaşlar!" diyerek başta gençler olmak üzere millete seslenen şair kuşun yılandan korktuğu gibi "Biz korkmayız düşmandan" der ve insanın yılandan korkmayacağını söyleyerek yılan ve düşman benzetmesini sürdürür. Böyle bir düşmanın *Yeşil Yurdu dağıtmış* harap etmiş olduğunu ve buna can dayanmadığını söyleyen şair halkın vatanın dışındaki yerlere

göç ederek orada ağladığını anlatır. Halkın göç ettiği bu yerlerde yurt kaygısı çeken bir millete dönüştüğünü söyleyen şair ileride Kırım'da yaşanacak savaşlarda "Yurt diyerek ölür müyüz acaba?" sorusuyla endişesini de dile getirir.

Ойлав	Düşünce
Бизнинъ халкъкъа талаш барда джав не керек?!	Bizim halka dalaşmak varken düşman ne gerek?
Туруш, соргъуш болмасына тав не керек?!	Duruş, savaş olmasına dağ ne gerek?
«Ат айланса къазыгъына» деген къартлар!	"At dönse kazığına" diyen yaşlılar!
Талашкъан сонъ, барышмагъа бав не керек?!	Dövüştükten sonra barışmaya bağ ne gerek?
Тёрем, тёрем, шай мыгъайдым, айталмайман,	Beyim, beyim, böyle kederlendim,
Озюнъни де мыгъайыр деп, баталмайман.	söyleyemiyorum,
Биз, джарлылар, анда-мында, ой талкъ	Böyle düşünmekten kendimi alamıyorum.
болдыкъ, Кунь корьмедик, корермиз деп,	Biz, yoksullar, orada burda perişan olduk,
джаталмайман.	Gün görmedik, görürüz diye yatamıyorum.
Джурт джамангъа къалды, тёрем, джурт	Yurt kötüye kaldı, beyim, yurt kötüye!
джамангъа!	Gitti Kırım, ağladık hem Kazan'a!
Кетти Къырым, джылай къалдыкъ хэм	Şimdiden sonra ne bileyim olur mu acaba?
Къазангъа!	Kavuşaydı tereddütsüz bir güzel hana!
Эндиден сонъ не билейим болырмэкен,	
Къавышкъайды давкесиз бир арув хангъа!	Dayanılmaz geçmişi bir düşünsek,
	Kadir Tanrım! Ata kabrine bir dönsek!...
Тёзюв болмай, озгъан кунни бир ойлансакъ,	Birlik olan, güçlü olan bir krallıkla,
Къадыр Танърым! Атай къабрин бир	Ata yurdun alacağa bir seçilsek!
айлансакъ!...	
Бирлик болгъан бек болгъаннынъ	
кенешувимен,	
Ата джуртын аладжакъкъа бир сайлансакъ!	

Mehmet Niyazi'nin diğer şiirlerinde de görülen hanlık zihniyetinin tesirleri *Düşünce* adlı şiirinin son dörtlüğünde bahsettiği birlik olunması ile kurulacak bir hanlık özleminde de görülür. Şair Kırım Tatar milletinin birlik içinde olması gerekirken kendi aralarında kavga içinde olduğunu ve birliklerine zarar verdiklerini düşünür. Kırım Tatarları arasında her şeyin aslına döneceğini belirten "at aylansa kazığına tav"dır (URL-2, 2016) sözü ile kavgadan sonra gelecek barışı isteyen yaşlılara, birlik ve düzen bozulduktan sonra geriye dönüp barışmanın bir fayda vermeyeceğini söyler.

Şair yine zorunlu göç ile uzun yıllar yabancı ülkelerde farklı coğrafyalarda halkın dağılmasından bahseder. Ve yine gittikleri yerlerde muhafaza ettikleri geri dönme inancı ile beklediklerini ifade eder. Halkın göç ederek geride bıraktığı yurt kötüye kalmıştır. Burada bahsedilen kötü Rus güçleri olarak anlaşılabilir. Ruslar Tatar halkını Kırım ve Kazan'dan sürgün ederek yerlerine Slav ırkını yerleştirmişler ve

böylelikle Slavlaştırma politikasını uygulamışlardır. Bu durum da Tatar halkının geriye dönmesindeki engellerden birini teşkil eder.

Марш	Marş
Къаранъгъы кеше, тувмаз кунь, къоркъулы джолда Бильгисиз, ойсыз къалгъанмыз... Джол сораймыз; Джурт кеткен, тоснакъ къалгъанмыз биз джат къолда, Эндиден сонъ, биз онъаджакъ кунь къараймыз... Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса... Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса... Арткъа къарап монъ болдыкъ, къуяш та баткъан, Алдымызда корюнмий джильт эткен йылдыз! Джан аджирсиз, баш савсыз, эм чокъ къараткъан, Танъры эбин таптыргъайды, къалдыкъ джанъгыз! Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса, Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса... Алай халкъ та талкъ болгъан бизлерге ушап, Тырышкъан сонъ, джол алып, сыйларын тапкъан. Джыйылынъыз, эй, джашлар, турманъыз къарап, Идиль боюн, Ор бетин къаранлыкъ джапкъан. Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса... Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса. Джылай джурип кунь болмай, вакъытлар озмай, Джурмесек, джолны оньдырмай гозь джашлары, Татарлыкъкъа къаралсын, джойтылгъан Гирай! Джурт таралса да, сав болсын къолдашлары… Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса, Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса!	Karanlık gece, doğmaz gün, korkulu yolda Bilgisiz, muhakemesiz kalmışız… Yol soruyoruz; Yurt gitmiş, esir kalmışız biz yabancı elde, Şimdiden sonra biz iyi gün bakıyoruz. Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa… Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa. Arkaya bakıp bunaldık, güneş de batmış, Önümüzde görünmüyor parlayan yıldız! Can ağrısız, baş sağlıksız, hem çok aratmış, Tanrı evini bulduraydı, kaldık cansız! Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa, Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa… Bütün halk da olmuş bizlere benzeyerek, Gayret ettikten sonar, yol alıp, itibarını bulmuş. Toplanın ey gençler, durmayınız bakıp, İdil boyunu, Or tarafını karanlık örtmüş. Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa… Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa. Ağlayarak gün olmuyor, vakitler geçmiyor, Yürümezsek, yolu bitirmiyor göz yaşları, Tatarlığa bakılsın, kaybolmuş Giray! Yurt daralsa da sağ olsun yoldaşları… Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa, Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa!

Mehmet Niyazi'nin *Marş* adlı şiirinde göze çarpan en önemli unsur şairin hanlık dönemine olan özlemi ve bu dönemin yeniden inşa edilebileceğine olan inancıdır. Şair Kırım Tatar halkının gençlerine olan inancını ve yine gençlerden Kırım'ın

geleceği olmalarına dair yegâne arzusunu dile getirir. Tatar gençlerine sesleniş Niyazi'nin hemen bütün şiirlerinde göze çarpan bir unsurdur.

Şair şiirine dönemin Kırım'ını ve halkının içinde bulunduğu çaresiz durumu tasvir ederek başlar. Kırım'ın talihini karanlık geceye benzeten Niyazi Kırım'ın hanlık dönemini, şafağın sökerek günün doğmasına benzetir. Vatansız kalmayı bilgisiz, muhakemesiz, sağlıksız ve baş ağrısıyla kalmak olarak açıklar. "Yurt gitmiş, esir kalmışız biz yabancı elde / Şimdiden sonra biz iyi gün bakıyoruz" dizelerinde şair zorunlu göçü yabancı memlekette esir kalmak ifadeleri ile açıklar. Şairin aradığını söylediği iyi günler ise Kırım Tatar gençlerine gelen güçle kurulan hanlıkta yaşanacak günlerdir.

Şiirde geçen "Edil boyunu, Or tarafını karanlık örtmüş" dizesinde Kırım'ın girişine egemen bir durumda bulunan ve önemli bir askeri rol oynayan Orkapı kıstağından bahseder. Orkapı Kırım yarımadasını Ukrayna ovasına bağlayan kıstak ve bu kıstak üzerinde yer alan kasabanın adıdır. 15. yüzyılda Tatar hanı Menli Giray Han bölgeye Or Kapı adıyla bilnen kaleyi yaptırmıştır. Orkapı kalesi, 1736 ve 1738 yıllarında Rusların eline geçerek büyük ölçüde harap edilmiştir (URL-3, 2018).

"Tatarlığa bakılsın; kaybolmuş Giray" dizesinde Kırım halkı için çok önemli bir yere sahip olan Giray hanedanından bahsedilir. Giray hanedanı 15. yüzyıldan 1783 Rus ilhakına kadar Kırım'da hüküm sürmüş büyük bir hanedandır. Kırım Hanlığı'nın kurucusu sayılan Hacı Giray Litvanya, Moskova ve Osmanlı Devleti ile ittifak münasebetleri kurarak hanlığı güçlendirmiş önemli bir hükümdardır (İnalcık, 1996). Bu dizede yine hanlık döneminin son bulması ve Tatarlığın da Giray hanedanı gibi yok olacağından kaynaklanan endişeler görülür. Şair hanlık döneminden beri vatan topraklarının küçülerek daraldığını söyler. Buna rağmen Tatarlığın yani milletinin var olmasını diler. Çünkü milletinin var olması demek ata topraklarının yeniden yurt edinip genişletilebileceği demektir.

Arkada bıraktığı vatana bakarak bunalan şair artık Kırım semasında güneşin battığını söyler. Güneş gibi parlayan yıldızlar da artık ışık saçmaz ve Kırım Tatar halkı karanlık bir bilinmezlik içinde yol almaya çalışır. Tanrı evi ile vatan

kastedilmektedir. Memleket ve vatan kavramlarına çok önem veren ve bu kavramları kutsal kabul eden Kırım Tatarları için vatan Tanrı'nın evidir. Vatanı çok aradıklarını ama bulamadıklarını söyleyen şair ilerleyen dizelerde yine gençlere seslenir. Ağlayıp sızlanarak yol alınmayacağını söyleyen şair gençlerin gözlerini açıp olan bitene seyirci kalmayarak ellerinden alınan yurtları için direnmelerini ister. Niyazi, Tatar halkının yaşadığı tüm acılara rağmen Giraylar dönemindeki hanlık günlerine bir gün yeniden kavuşulacağına dair inancını tekrarlar.

Телесюн	Doğru
Туна акъар... эш токътамай, эгленмий, Асырларнынъ дердин ташыр денъизге, Инълер бутюн инсанлыкъны бегенмий. Ах, бо бизге Эгленджедир, бельки... онынъ халкъына Къач вакъанынъ аджылары комилген. Ким билир, къаш киши онынъ дибинде Батып ольген!.. Джеллер эсер токътамай тереклерге, Чарпар, сараргъан япракълар къопарыр. Япракъларман тоз дэанъгыз эреклерге, Кок къарарыр. Туна акъар эш эгленмий, токътамай, Биз токъталдыкъ. Джеллер эсер япракъларгъа къарамай, Биз кеш къалдыкъ! Биз кеш къалдыкъ! Онъмай бизнинъ джолымыз, Нешин ешиль джурткъа эрте джетмиймиз?! Бавлы тувыл аягъымыз, къолымыз... Тек кетмиймиз!	Tuna akar… Hiç durmaz, oyalanmaz, Asırların derdini taşır denize, İnler bütün insanlığı beğenmez, Ah, bu bize Eğlencedir belki… Onun halkına Kaç olayın acıları gömülmüş. Kim bilir kaç kişi onun dibinde Batıp ölmüş!.. Yeller eser durmadan ağaçlara, Çarpar, sararan yaprakları koparır. Yapraklara tez bağırır uzaklara, Gök kararır. Tuna akar… Hiç eğlenmeden, durmadan, Biz durduk. Yeller eser, yapraklara bakmadan, Biz geç kaldık! Biz geç kaldık! Doğru mu bizim yolumuz, Niçin Yeşil Yurt'a erken ulaşamıyoruz! Bağlı değil ayağımız, elimiz… Çabuk gitmiyoruz!

Mehmet Niyazi'nin *Doğru* şiirindeki asıl düşünce Kırım'dan göç ederek ayrılan halkın Yeşil Yurtlarına geri dönmemeleridir. Şair göçmenlerin eli kolu bağlı olmadığı halde artık neden öz vatanlarına geri dönmediklerini sorar. "Biz geç kaldık! Doğru mu bizim yolumuz / Niçin Yeşil Yurt'a erken ulaşamıyoruz!" dizelerinde Kırım'a geri dönmeme sebebini yolu kaybetmeye bağlayan şair aynı zamanda tevriye sanatına başvurarak uzaklardaki milletine karşı bir sitemde bulunur ve yurduna geri dönmeyenlerin yanlış yolda olduğunu söyler.

Şiirde Kırım halkı Tuna nehrine benzetilir. Durmadan akan ve tarih sahnesinde yaşanan acılara şahit olan Tuna bu acıları alıp uzağa akıtır ve varlığını korumaya devam eder. Kırım halkı da Tuna nehri gibi birçok acıya şahit olmuştur fakat Tuna gibi akmaya devam etmezler, şairin ifadesiyle dururlar. Niyazi Kırım halkının

yaşadığı acıları uzaklara taşıyarak ve arkasında bırakarak artık öz vatanlarına doğru akmasını istese de bir yandan da gittikleri yerlerden dönmeleri için geç kalındığını düşünür.

Къырым, Мени Анъасынъмы?	Kırım beni hatırlar mısın?
Кунеш батар, сюкют булурголь, ирмакъ, чай, Туман ятар тёпелернинъ аркъасына. Чатыр дагънынъ къулагьына асылгъан Ай Бенъземезми яш келиннинъ сыргъасына?	Güneş batar, sükût bulur göl, ırmak, çay. Duman yatar tepelerin arkasında. Çatırdağ'ın kulağına asılan ay Benzemez mi genç gelinin küpesine?
Мен де дертли геджелернинъ бир сырдашы, Эски Чатыр сырын ачар, деп арз эттим. Юрегимде анаюортнынъ топракъ, ташы… Кунешимнинъ догъмасыны чокъ истедим.	Ben de dertli gecelerin bir sırdaşı, Eski Çatır sırın açar, diyerek arz ettim. Yüreğimde Ana Yurt'un toprak, taşı... Güneşimin doğmasını çok istedim.
Кунь догъмады Къырымымнынъ семасында, Агълайсынъмы, кедерленип, янасынъмы? Къырым, Къырым! Бойле сувукъ геджелерде Сенде мени яхшы сёзнен анъасынъмы?	Güneş doğmadı Kırım'ın semasında, Ağlasın mı, kederlenip yansın mı? Kırım, Kırım! Böyle soğuk gecelerde Sen de beni güzel sözle hatırlar mısın?

Cengiz Dağcı'nın en bilinen şiiri "Kırım beni hatırlar mısın?" adlı şiiridir. Dağcı Kırım hasretini ve vatanından ayrı kalmanın ızdırabını anlattığı şiirinde küpenin süsleme özelliği üzerinden Kırım'ın en ünlü dağı olan Çatırdağ Dağı'nı ve gece karanlıkta tepelerin arkasından çıkan ayı, Kırımlı genç gelinlerin taktığı küpeye benzetir. Ay da tıpkı küpenin genç gelinleri süslediği gibi Çatırdağ Dağı'nı süslemektedir. Güneş ve ay, Eski Türk inanç sisteminde kutsal bir yere sahiptir. Güneş ve ay, Tanrının gönderdiği ışığı indirdiğine inanılan gök cisimleridir. Güneş daha çok koruyucu özelliği ile bir iye konumundadır. Ay soğukluğu, karanlığı ve geceleri çağrıştırırken güneş sıcaklığı, aydınlığı ve gündüzü çağrıştırır.

Devam eden dizelerde Dağcı'nın Ana Yurt'un taşına, toprağına olan özlemini net bir şekilde görmek mümkündür. "Ana Yurt'a güneşimin doğmasını istedim" ifadesinden anlaşıldığı üzere Dağcı, Kırım'ın geçirdiği acı dolu günlerden sonra ızdırabın sona ermesini istediğini söyler. Güneşin doğması Kırım'ın güzel günlere ermesi olarak sembolleştirilir. Fakat şair için Kırım'ın semalarında bu güneş hiçbir zaman doğmaz. Yurduna kavuşma ümidi içinde olan Dağcı, yaşamı boyunca Kırım'a dönemez ve vatan hasreti çekerek dünyaya gözlerini yumar. *Korkunç Yıllar* adlı romanında çok sevdiği ana yurdu Kırım'dan son ayrılışını şu sözlerle anlatır:

> Yurdumdan, son olarak 1942 yılının sonbaharında ayrıldım. Bu ayrılık çok acı oldu. Yurduma bir daha dönemeyeceğimi hissediyordum. İstasyonda anam, babam, kardeşlerim, hısım akraba toplanmıştı… Kompartımanın penceresinden, elimizden alınmış ata topraklarına baktım, baktım. Bu topraklar vagonların tekerlekleri altında yılların kanlı türküsünü söylüyordu. Bu türküyü saatlerce dinledim, sonra Allah'ım, Allah'ım diyerek yakardım. Sen bizi ayırma bu topraktan! Bu toprak bizimdir. Atalarımızın mirasıdır. Aç, çıplak kalsak da bu toprakta olalım. Ölsek de bu toprakta ölelim. Vatanım, vatanım! Dünyanın hangi köşesinde olursam olayım, ben yaşadıkça sen de bizimle beraber olacaksın… (Dağcı, 2016, s. 15)

Şair son dizesinde Kırım'dan kendisini güzel sözlerle hatırlamasını ister. Bugün Kırım'ın en aydın yüzlerinden biri olan Dağcı, kendi isteğinden öte yalnızca Kırım'da değil tüm Türk dünyasında güzel sözler ile hatırlanmaktadır.

Йылдыз	Yıldız
Махзюнйылдыз, дертлийылдыз, сёнмей тур! Сёнме, йылдыз, азачыкъ ялалайыкъ. Бельки артыкъ кунеш догъар, сёнмей тур, Сёнме, йылдыз, ёлумызны булайыкъ.	Mahzun yıldız, dertli yıldız, sönme dur! Sönme, yıldız, azıcık dinlenelim. Belki artık güneş doğar, sönme dur, Sönme yıldız yolumuzu bulalım.
Дертли йылдыз, мен де, мен де дертлийим, Сен сёнерсенъ, дерт ортагъынъ къаладжакъ. Сен сёнерсенъ, йылдыз, меним гонълюме Гедже-куньдюз къаранлыкълар даладжакъ.	Dertli yıldız, ben de, ben de dertliyim, Sen sönersen, dert ortağın kalacak. Sen sönersen, yıldız, benim gönlüme Gece gündüz karanlıklar dalacak.
Бизден башкъа бармы дерсинъ, эй, йылдыз, Гедже догъуп ерюзюни корьмеген? Бизден башкъа бармы дерсинъ, эй, йылдыз, Джефа корип, ер сефасын сюрьмеген?!	Bizden başka var mı dersin, ey, yıldız, Gece doğup yeryüzünü görmeyen? Bizden başka var mı dersin, ey, yıldız, Cefa görüp, yer sefasını sürmeyen?!

Yıldızlar da güneş ve ay gibi mitolojik bağlamda semboller ve kutsallıklar taşıyan gök cisimleridir. Tarih boyunca farklı milletlerin mitik inançlarında yer alan yıldızlar farklı anlamlar ile sembolleştirilmişlerdir. Cengiz Dağcı şiirinin ilk dörtlüğünde yıldızların geceyi aydınlatma ve ışık saçma özelliğine değinir. Yıldız ile kendisi arasında bir benzerlik kuran Dağcı kendisi gibi yıldızın da dertli olduğunu, hatta yıldızın kendisinin dert ortağı olduğunu söyler. Yıldızın sönmesi ile şairin kalbinde de gece gibi karanlıklar hüküm sürecektir. Dağcı'nın şiirinde yıldız sembollü üzerinden hayat boyu çektiği sıkıntıları dizelere yansıttığı görülür. Son dörtlüğünde yer alan dizelerde yaşamı boyunca cefa çektiğini, sıkıntılarla uğraştığını ve kendi ifadesiyle sefa süremediğini anlatır.

9 Mart 1919'da Kırım'da Yalta'nın Gurzuf kasabasında doğan Cengiz Dağcı, çocukluk yıllarını babasının köyü olan Kızıltaş'ta geçirmiştir. 1932 yılında köylülerin elinden toprakların alınmasına şahit olan Dağcı, SSCB'de Stalin döneminde yaşanan sert politikalara şahit olmuştur. II. Dünya Savaşı başlayınca 1940 yılının Aralık ayında askere alınmış ve 1941 yılında Rus ordusu saflarında savaşırken Almanlar'a esir düşmüş ve Ukrayna'daki esir kampına götürülmüştür (Söylemez, 2003, s. 202).

Yirminci yüzyılda Kırım Tatarlarının uğradığı Sovyet zulmü yazarın hayatında derin izler yaratmıştır. Dağcı romanlarında yarattığı karakterleri kendi hayatıyla özdeşleştirir ve bilinçdışını karakterler üzerinden açığa çıkarır. Şiirlerinde özellikle vatanını kaybetmenin üzüntüsünü göze çarpar. Romanlarında ise küçüklüğünde ve gençlik yıllarında şahit olduğu işgal manzaraları göze çarpar.

Dağcı, Kırım halkını tanımlarken kendi milletini bir ağaca benzetmiştir. Göçler ile parçalansalar da yok edilemeyen milletinin gittikleri yerlerde yine taze filiz vererek varlıklarını koruduklarını söylemiştir. Kırım milletinin anavatana dönüşünü ise bu ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaşması olarak yorumlamıştır:

> Yeniden yeşereceği gövdesinden filizler fışkıracağı sona erdi sanılan bir ağaç değil mi Kırımlılar?..
> Ulusça bağımsızlıklarını yitirdikleri günden başlayarak, ağacın dalı budağı kesilmediği bir devre geçmedi...
> Yine de taze filizler fışkırdı gövdesinden...
> Filizler kalınlaşıp dal budak olmasına zaman kalmadan, tekrar kesildiler...
> Gövde yeniden filizlendi. Sonunda kökünden kesilip uzak, ıssız ve kısır bir toprağa atıldı...
> Orada da yeni filizler fışkırdı gövdeden; filizler dal oldu; dallar uzadı, ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaştılar... (URL-4)

Şiire adını veren yıldız metaforu Kırım halkı olarak da düşünülebilir. Kırım halkının vatanlarını terk etmesi, göç ettikleri yerlerden dönmemesi ve topraklarına sahip çıkmaması sonucunda Kırım da yıldızları sönen gökyüzü gibi karanlığa dalacaktır. Güneşin doğmasına karşı umut besleyen şair, bir gün

yine Kırım halkının ülkesine dönerek hasreti bitireceğine ve bu toprakları yeniden yurt edineceğine dair inancını korumak ister.

Кельмей ич бир	Gelmiyor hiçbiri
Акъшам, кене сабах, кене де акъшам... Турмадан ишлер саат, чалар «там-там». Бойледже кечер куньлер, афталар, айлар! Къувалар ек-дигерин асретли йыллар.	Akşam, yine sabah, yine de akşam… Durmadan geçer saat, çalar tik tak. Böylece geçer günler, haftalar, aylar! Kovalar hep diğerini hasretli yıllar.
Кеттилер, бош бырақъып ювамны... Кельмей ич бир, кельмей бу да ревамы? Кене де акъшам, гъариплик чёкти ер аньгъа, Ялынъыз, гъарипсери бакъарым сагъгъа, солгъа...	Gittiler, boş bırakıp yuvamı… Gelmiyor hiçbiri, gelmiyor, bu da reva mı? Gene de akşam, gariplik çekti her ana Yalnız, garip gibi bakarım sağa sola…
Эш, къардаш, эвлят, мен — ана, Эбет, мен асретим бу инсанларгъа! Кеттилер кими джебир, кими эджелеь, кими истекле Бош къалды юовам, терин сессизликле.	Eş, kardeş, evlat, ben—ana, Evet, ben hasretim bu inanlara! Gittiler kimi zorla, kimi ecel, kimi istekle Boş kaldı yuvam, derin sessizlikle.
Билем, кеткенлер артыкъ къайтмайджакъ... Бу сессизлик санки эбедий, ич шенъленмейджек. Бельки, бельки пер кеч, базысы келеджек Лякин буны мен дертли ана коремейджек...	Bilirim, gidenler artık gelmeyecek Bu sessizlik sanki ebedi, hiç şenlenmeyecek. Belki, belki pek geç, bazısı gelecek Lakin bunu ben dertli ana göremeyecek…
Кеттилер, кеттилер, кельмей ич бир, Якъар мени эр кеткеннинъ айыры дерди...	Gittiler, gittiler, gelmiyor hiçbiri, Yakar beni her gidenin ayrı derdi…

Kırım'dan göç eden aileler arkalarında sevdiklerini bırakarak bir gün dönme umudu ile yuvalarından ayrılmışlardır. Gittikleri yerlerde vatan hasreti çeken göçmenler dışında vatan topraklarında kalarak yaşam savaşı veren Kırım Tatar halkı da aile ve akrabalarının arkasından göç ve sürgün konulu şiirler yazmışlardır.

Saliha Hacı Fazıl Mehmet, şiirinde bahsettiği "gidenler" ile göç eden Kırım Tatar halkını kasteder. Kendi ailesinden göç edip gidenlerin dönmediğini, bekleyiş içinde gidenlerin hasretini çektiğini ve bu bekleyişin günleri, haftaları, ayları ve yılları durduğunu söyler. "Boş kaldı yuvam, derin sessizlikle" ifadesi ile şairin evinin kendisi için dar/kapalı bir mekâna dönüştüğü görülür. Her gününü bekleyiş içinde geçiren şair "Bu sessizlik sanki ebedi, hiç şenlenmeyecek" ifadesi ile gidenlerin dönmeyeceğini düşünse de daha sonra geri dönmelerine dair olan inancını ifade ederek bir tezatlık yaratır. Fakat burada şairin dönüşe inandığı ama kendisinin göremeyeceğini düşündüğü ifade edilir. "Gittiler kimi zorla, kimi ecel, kimi istekle"

diyen şair Kırım halkının yurtlarını isteyerek terketmediğini, göçe zorlandığını ve hatta sürgün ile gönderildiğini belirtir. Bununla birlikte göçlerin her zaman zorunlu yapılmadığını, göçmenler arasında gönüllü olarak vatanı bırakıp gidenlerin olduğunu da belirtir.

Эльвида, ватан!	Elveda vatan!
Эльвида, ана юрт, Эльвида, ватан, Севгимнинъ къудрети гонълюмни дельди. Омрюмни сенинъчюн адагъан олсам да, Эльвида. Айрылыкъ заманы кельди. Мен кетем, севимлим, дерьялар кечип, Янынъдан айрылдым- сарардым, солдым. Мен кетем ят ильге, гърбетлик этмеге, Кетмездим, не чаре? Мен меджбур олдым. Мен кетем, азизим, кедерим арта, Дерьялар, денъизлер артына кетем. Лякин, биль, сенинъчюн дешетли куреште Джанымны бермеге ант этем, емин этем. Къыйналма, ватаным, дертке дерт къатма.. Куню келир, багърынъа дёнерим эльбет. Мен гъарип огълунъны хатырдан ич атма, Эльвида, ватаным... Эвлядынъ Мемет. 1944 с., Текерголь.	Elveda, ana yurt, elveda, vatan, Sevgimin kudreti gönlümü deldi. Ömrümü senin için adamış olsam da, Elveda. Ayrılık zamanı geldi. Ben gidiyorum, sevgilim, denizler geçip, Yanından ayrıldım. Sarardım, soldum. Ben gidiyoum yabancı memlekete, gurbetlik etmeye, Gitmezdim, ne çare? Ben mecbur oldum. Ben gidiyorum, azizim, kederim artıyor, Deryalar, denizler ardına gidiyorum. Lakin, bil, senin için şiddetli mücadelede Canımı vermeye ant içiyorum, yemin ediyorum. Eziyet etme, vatanım, derde dert katma. Gün gelir, bağrına dönerim elbet. Ben garip oğlunu hiç unutma, Elveda, vatanım… Evladın Mehmet. 1944, Tekergol.

Şiirinde ömrünü vatanı için adadığını belirten Mehmet Sevdiyar artık ayrılık vaktinin geldiğini söyleyerek vatanı ile vedalaşmasını anlatır. “Elveda, ana yurt, elveda, vatan” dizesi ile başlayan şiirde geri dönmemek üzere yapılan bir gidiş anlatılır. Şiirin tamamında vatana veda etmenin verdiği hüzün net bir şekilde görülür. Vatandan ayrılarak sararıp solan şairin gitme sebebi ikinci dörtlükte verilir. “Yabancı memlekete, gurbetlik etmeye” giden şair başka bir çaresi olmadığını ve gitmeye mecbur kaldığını söyler. Bu ifadelerden yola çıkarak zorunlu göç ve sürgün yılları olan 1944’ten bahsetmek mümkündür. Şair Kırım sürgününün yaşandığı 1944 senesinde Romanya Köstence’ye gider (Kurtumerov vd., 2002, s. 122). Numan Çelebicihan ve Raşit Aşki Özkırım’ın Kırımlı kardeşlerinin kanayan yaralarını sarmaya ant içmesi gibi o da vatanı uğruna “şiddetli mücadelede” canını vermeye ant içer.

Şiirine başladığı gibi “elveda” diyerek bitiren Sevdiyar da bütün göçmenler gibi bir gün Kırım’a dönebileceği ümidini taşır. Tıpkı Cengiz Dağcı’nın “Kırım beni hatırlar

mısın?" şiirinde olduğu gibi Sevdiyar da dizelerinde Kırım'dан kendisini hiç unutmamasını ister.

Сагъынув	Özlem
Учынъ кениш семаларда меним назик йырларым, Къартал киби къанат керинъ, булутларны кечинъиз. Ватанымны мен сизлернен зийнетлерим,сырларым, Къонмакъ ичюн Чатыртавнынъ зирвесини сечинъиз! Бакъынъ анда мемлекетнинъ обалары, дагъына, Корюнъ онынъ яйлясыны, чайырыны, чёлюни! Арада бир эниш япынъ багъчасына, багъына, Бир де коринъ Оркъапынынъ отаймагъан ёлуны! Орнынъ ёлу отайгъанмы, Тотай даа агълаймы? Аджеп сувгъа толгъанмекен Арзы къызнынъ гугюми? Ахмет акъай якъасыны кене йипнен багълаймы? Сычан кене пирелерге япамекен дюгюнни? Къара денъиз ёл береми, ёкъса турмай къайнаймы? Не хабер бар кеченлерде дюгюн япкъан кадямдан? Къарасувда балачыкълар кене ашыкъ ойнаймы? Бир хаберчик кетиринъиз Ешиль Ярымададан.	Uçun geniş semalarda benim nazik türkülerim, Kartal gibi kanat açın, bulutları geçin. Vatanımı ben sizlerle süslendiririm, renklendiririm Konmak için Çatırdağ'ın zirvesini seçiniz! Bakın orada memleketin obaları, dağına, Görün onun yaylasını, çayırını, çölünü! Arada bir inin bahçesine bağına, Bir de görün Orkapı'nn varılmayan yolunu! Oranın yolu yabani otlardan ayıklanmış mı, Totay daha ağlıyor mu? Acaba suya dolar mı Arzu kızın güyümü? Ahmet abi yakasını yine iple bağlıyor mu? Sıçan yine pirelere yapar mı ki düğünü? Karadeniz yol verir mi, yoksa durmuyor kaynıyor mu? Ne haber var geçenlerde düğün yapan kardeşimden? Karasuda çocuklar yine aşık oynuyor mu? Bir habercik getirin Yeşil Yarımada'dan.

Mehmet Sevdiyar'ın *Özlem* şiirinde geçen kartal mitolojide yer alan bir metafordur. Mitolojide kartal Tanrı'nın habercesi ve elçisi olarak görülür. Şamanizmde ise kartalın Tanrı tarafından insanlara yardım etmesi için gönderildiğine inanılmaktadır. Türk mitolojisinde kutsal bir kuş olarak algılanan kartalın kut getirdiğine inanılır (Aça, 2017, s. 233-237). Söz konusu şiirde gurbette yazdığı şiirlerin, yırların, türkülerin kartal gibi kanat açarak Kırım'a ulaşmasını ve konmak için meşhur Çatırdağ'ın zirvesini seçmesini isteyen şairin eserlerini bir kartala benzettiği görülür. Yazdığı türküler için "Vatanımı ben sizlerle süslendiririm, renklendiririm" der ve onları Çatırdağ'ın zirvesine konan bir kartala benzetir. Burada Çatırdağ'ın önemi ile birlikte türkülerine yüklediği önem de görülür.

Türkülerinin Çatırdağ'ın zirvesinden memleketin güzelliklerini görmesini isteyen şair gidip göremediği memleketinden bir haber almak ister. Memleketinde olup biten her şeyi merak etmesi onun Kırım'a olan özlemini ifade eder. "Karadeniz yol verir mi, yoksa durmuyor kaynıyor mu?" ifadesiyle ne kadar istese de Kırım'a dönemediğini söyler.

Йырла кедай!	Şiir söyle ozan!
Юрегимде яраларнынъ агърысыны ис эткендай, Айдын гедже сия кокте мунарланды тёгерек ай. Азапларгъа джан даянмай, беден яна, къальплер агълай, Юкселът бутюн хош сесинъни, гонъюль охшап йырла, кедай. Иырла, кедай, чевик сесинъ къартал киби къанат керип, Уралларны долашсын да, Сибирьяда ойгъа далсын. Шеитлернинъ хырпалангъан' рухларына селям берип, Алтайларда джан чекишкен миллетимнинъ гонълюн алсын. Ильхам берип, йырла кедай, яралангъан гонълюм джошсын, Гъарипликтен къараманлар муитына авушайым. Сагълам сесинъ зайыфлагъан бедениме къувет къошсын, Миллетимнинъ шанын акълап, ватанына къавушайым. Ач козюнъни, бакъ, этрафны матем сарды, ер-кок агълай. Батты кунеш, къарарды кок, сёнди йылдыз, тутулды ай. Беден яна, гонъюль сызлай, азапларгъа джан даянмай, Етер артыкъ, етер, къардаш, сусма бугунь, йырла, кедай! Апрель 16, 1947 с., Рим.	Yüreğimde yaraların ağrısını kül ettiğin gibi, Aydın gece siyah gökte duman sardı yuvarlak ay. Azaplara can dayanmaz, beden yanar, kalpler ağlar, Yükselt hoş sesini, gönül okşayarak şiir söyle, ozan. Şiir söyle, ozan, çevik sesin kartal gibi kanat açıp, Uralları dolaşsın da Sibirya'da düşünceye dalsın. Şehitlerin hırpalanmş ruhlarına selam verip, Altaylarda can çekişen milletimin gönlünü alsın. İlham verip şiir söyle, ozan, yaralanmış gönlüm coşsun, Gariplikten kahramanlar muhitine göç edeyim. Sağlam sesin zayıflamış bedenime kuvvet versin, Milletimin şanını aklayıp, vatanıma kavuşayım. Aç gözünü, bak, etrafı matem sardı, yer gök ağlıyor. Battı güneş, karardı gök, söndü yıldız, tutuldu ay. Beden yanar, gönül sızlar, azaplara can dayanmaz, Yeter artık, yeter, kardeş, susma bugün, şiir söyle ozan! 16 Nian 1947

Eski Türk gelenekleri ile ilgili kaynaklarda Türklerin birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittiklerinden söz edilir. Bu türküler ve ağıtları söyleyenler bugün âşık olarak adlandırılan sanatçılardır (Yardımcı, 2014, s. 1). Âşık sanatının tarihi gelişim sürecinde sanatçılar farklı coğrafyalarda kam, baksı, ozan gibi isimler almışlardır. Kırım Tatar Türkçesinde ise "âşık" kelimesinin karşılığı "keday"dır. Kedaylar Kırım'da "aşıq", "cırav" şeklinde genel isimlerle de

anılmaktadır. Kırım'da kedaylar yırlarında toplumsal düzeni eleştirmeleri veya insanların duygularına ses olmaları sebebiyle halk arasında en kıymetli insanlar sayılmışlardır. Kedaylar toplum içinde halkın sesi olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebi kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde kedayların insanların iletişim kaynağı olmalarıdır.

Âşıklar farklı dönemlerde topluma moral vererek halkın sesi ve dili görevini üstlenmişlerdir. Toplumun sıkıntılarını dile getiren bazı âşıkların yönetimlerce cezalandırılıp sesi kesilmiştir (Yardımcı, 2014, s. 5). Kırım'daki kedaylar da tıpkı âşıklar gibi halkın arasındaki iletişimi sağlama, coşkulu anlatımlarıyla milletlerin vatan sevgisini kabartarak halkı bir arada tutma, tarihi ve kültürü aktarma gibi önemli görevleri üstlenmiştir.

Kırım'da kültürel asimilasyon uygulandığı yıllarda Kırım Türkleri asimile olmamak için dinine ve örfüne sarılarak kendi içine kapanmıştır. Bu dönemlerde toplumun kültürünü yırlarında saklayan kedaylar ve eserleri oldukça önemlidir. Kedaylar Kırım Tatarlarının çektiği ıstırabı ve yabancı ülkelerde yaşadıkları sıkıntıları, döktükleri gözyaşlarını sade bir dille herkese anlatmıştır (Giray, 2020, s. 281).

Mehmet Sevdiyar'ın şiirine bakıldığında karamsar ve çaresiz bir hava söz konusudur. Vatanın durumundan ya da sürgünde yaşamanın zorluklarından kaynaklanan bir ruh hâli şairi bunaltmaktadır. Şair bu azap dolu ruh hâlini kedayın hoş sesi ile yıkabileceğini söyler. Yüreğindeki yaralarının ağrısını kedayın gönül okşayarak şiirler söyleyen hoş sesi kül edecektir.

Kedayın çevik sesini bir kartalın kanat açmasına benzeten şair burada ozanların toplumsal açıdan önemine değinir. Kedayın kartal gibi olan sesinin Uralları dolaşıp Sibirya'da düşünceye dalmasını, şehitlerin hırpalanmş ruhlarına selam verip Altaylarda can çekişen milletimin gönlünü almasını ister. Bu dizelerde ozanın söylediği kelimelerin gücü anlatılmaktadır.

Şair ilham veren ozanın coşkulu şiiriyle kahramanlar muhitine ulaşabileceğini söyler. Kedayların anlattığı kahramanlık destanları ve şiirleri ile şair de kahramanlar muhitine ulaşabilir. Şair kedayın sağlam sesinin verdiği kuvvetle yani anlattığı destan

ile milletinin şanını aklayıp, vatanına kavuşacağına inanır. Kırım halkının matem dolu hâlini, kararmış semalarını söylemesini ister. Böylelikle sözlü kültürde yer edinecek bir detsan olan Kırım'ı ve yaşanan acıları nesilden nesile atarılabilecektir.

Юрек агълай	Yürek ağlıyor
Ябан ильге гъурбет тюшти, алым ёкъ, Козьде къарув, эльде къувет къалмады. Илим ичюн агъламагъа меджалым ёкъ, Къардашым да къонакълыкъкъа алмады.	Yaban ile gurbet düştü, hâlim yok, Gözde fer, elde kuvvet kalmadı. Ülkem için ağlamaya mecalim yok, Kardeşim de misafirliğe almadı.
Бабам сагъмы, я анамнынъ къабири Турамы экен харабеге дёнмезден? Шайлы ярем... Етерми экен сабыры Козьлеринде ашкъ атеши сёнмезден?	Babam sağ mı? Ya anamın kabri Duruyo mu harabeye dönmeden? Böyle yârim… Eder mi sabrı Gözlerinde aşk ateşi sönmeden?
Юрек агълай, вуджут сызлай, джан яна, Гонъюль къоркъа акъикъатны бильмеге. Ёкътыр тувгъан, ёкътыр баба, ёкъ ана, Екъ ич кимсем козьяшымны сильмеге.	Yürek ağlar, vücut sızlar, can yanar Gönül korkar hakikati bilmeye. Yoktur akraba, yoktur baba, yoktur ana, Yoktur hiç kimsem gözyaşımı silmeye.
Лякин гонъюль къырылса да умют бар. Яралангъан юрек даа ольмеди. Рухум сагълам, бахтлы куньге ишанч бар, Оджагъымда атеш даа сёнмеди.	Lakin gönül kırılsa da umut var. Yaralanmış yürek daha ölmedi. Ruhum sağlam, bahtlı güne inanç var, Ocağımda ateş daha sönmedi.
Миллет яшай, о джоймады эмелин, Хырпалангъан Ватан онынъ, онен Акъ. Кунь келеджек, бахтлы омюр темелин Кене миллет озь элинен къураджакъ. Майыс 5, 1947 с.. Рим.	Millet yaşar, o yitirmedi emelini, Hırpalanmış vatan onu, yolu açık. Gün gelecek, bahtlı ömür temelini Yine millet kendi eliyle atacak. 5 Mayıs, 1947.

Yürek ağlıyor adlı şiirinde vatandan ayrı kalmanın acısını anlatan Mehmet Sevdiyar gurbette artık ülkesi için ağlamaya hatta yaşamaya dahi mecali kalmadığını söyler. Arkada bıraktığı yârinin hala kendisini sabırla bekleyip beklemediğini bilmediğini ve anasının kabrinin ne halde olduğunu merak eder. Babasının ne halde olduğunu bilmediğini hatta babasının hayatta olup olmadığından bile haberi olmadığını söyleyerek sürgünün acımasız tarafını gözler önüne serer. "Gönül korkar hakikati bilmeye" diyerek aslında bu soruların cevaplarını öğrenmekten korktuğunu söyler. Gurbette döktüğü gözyaşını silecek ne anası ne babası, ne bir akrabası olmadığını belirtir.

Dördüncü dörtlük hemen her şiirinde vatana geri dönüş umudu beslediğini söyleyen şairin bu umudun sebebini açıklaması sebebiyle önemlidir:

Лякин гонъюль къырылса да умют бар.	Lakin gönül kırılsa da umut var.
Яралангъан юрек даа ольмеди.	Yaralanmış yürek daha ölmedi.
Рухум сагълам, бахтлы куньге ишанч бар,	Ruhum sağlam, bahtlı güne inanç var,
Оджагъымда атеш даа сёнмеди.	Ocağımda ateş daha sönmedi.

Son dizelerinde Kırım Tatar milletinin daha ölmediğini ve var oldukları sürece de emelini yitirmeyerek vatana dönüp bahtlı ömürlerinin temelini yine kendi elleriyle atacaklarını söyler. Şair milli birlik ve beraberliği sağlamak için şiir dilinin sahip olduğu coşkulu anlatımdan yararlanır. Kırım Tatar milletinde milli bilinci uyandırmayı amaçlar.

Унутылмаз козьяшлар	Unutulmaz gözyaşları
Къырымнынъ устюни булутлар къаплады,	Kırım'ın üstünü bulutlar kapladı,
Ватаннынъ куньдюзи геджеге дёнди.	Vatanın gündüzü geceye döndü.
Юрекке бир вахший ханджерин саплады,	Yüreğe bir vahşi hançeri salladı.
Кунешнинъ ярашшыкъ шавлеси сёнди.	Güneşin parlak ışığı söndü.
Чатырдагъ этрафны козетип агълады,	Çatırdağ etrafı gözetip ağladı,
Ай-Петри зиндангъа бир назар атты.	Ay Petri zindana bir bakış attı.
Учансув шапырды, озенлер чагълады,	Uçansu şapırdı, dereler çağladı.
Къарылгъач козьяшын Салгъыргъа къатты.	Kırlangıç gözyaşını Salgır'a kattı.
Аювдагъ нефретнен дерьягъа тюкюрди,	Ayudağ nefretle deryaya tükürdü,
Яралы Хансарай аизар чекти.	Yaralı Hansaray inledi.
Къараби яйлясы дешетли окюрди,	Karabi yaylası dehşetle böğürdü,
Муляйим Хан-Джами башыны эгди.	Mülayim Han Cami başını eğdi.
Бинълердже йигитнинъ Сибирьде къазылгъан	Binlerce yiğidin Sibirya'da kazılmış
Къабирин корьди де, йылдызлар сёнди.	Kabrini gördü de yıldızlar söndü.
Башларгъа не къара язылгъан,	Başlara ne kara yazılmış,
Дюньянынъ астары устюне дёнди.	Dünyanın astarı üstüne döndü.
Эгер халкъ къалкъмаса, айтынъыз, къардашлар,	Eğer halk kalkmasa, söyleyiniz, kardeşler,
Бу дюнья юзюнде къалырмы адам?	Bu dünya üstünde kalır mı adam?
Къурурмы омюрлик акъкъан козьяшлар?	Kurur mu ömürlük akan gözaşları?
Етерми, айтынъыз, коклерге садам?	Yeter mi, söyleyin, göklere sesim?
	Söyleyin, kararmış bulutu dağıtıp,
Айтынъыз, сиягъан булутны дагъытып,	Ufuklar ardında esmez mi bir yel?
Уфукълар артында эсмезми бирель?	Vatanın sızılmış yarasını iyileştirip,
Ваттанынъ сызылгъан ярасын савултып,	Vahşinin başını ezmez mi bir yel?
Вахшийнинъ башыны эзмезми бир эль?	25 Haziran, 1946.
Июнь 25, 1946 с., Рим.	

Mehmet Sevdiyar'ın Kırım sürgününden iki yıl sonra yazdığı şiirinde sürgün dönemi ve sonrasındaki Kırım'ın durumunu anlatır. Kırım'ın üstü bulutlarla kaplanmış, gündüzü geceye dönmüş, güneşin parlak ışığı sönmüştür. Şair sürgünü yüreğe bir vahşi hançerin sallanması olarak açıklar.

Göçmen şairlerin diğer şiirlerinde olduğu gibi Kırım coğrafyasında en önemli görülen yerlere şiirde yer verilmiştir. Şair Uçansu şelalesi ve Çatırdağ'dan bahsetmekle birlikte Kırım Dağları'ndaki bir zirve olan Ay Petri Dağı'ndan da bahseder. 565 metre yüksekliğindeki Ayı Dağı ise Gurzuf'un doğusunda, Kırım'ın güney kıyısında yer almaktadır. (URL-5, 2021).

Kırım'ın harap olmuş görüntüsünde Çatırdağ etrafı gözetirken memleketin hâline ağlar, Ayudağ nefretle deryaya tükürür, yaralı Hansaray inler, Mülayim Han Cami başını eğer, Karabi yaylası dehşetle böğürür, kırlangıçlar gözyaşını Kırım'ın pınarına katar. Ay Petri zindana bir bakış atar ve Sibirya'da binlerce yiğidin kabrinin kazıldığını görür. 1920'de Kırım'ın Bolşeviklerin hâkimiyeti altına girmesinden sonra, öncelikle Çelebi Cihan'ın, ardından diğer Türk aydınlarının katledilmeye başlamıştır. Bu dönemde 60-70 bin Türk kurşuna dizilmiş veya Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. 1923-1927 yılları arasında yine 3500'den fazla Türk aydını kurşuna dizilmiş ya da sürgüne gönderilmiştir. Ardından 1929-1930'lu yıllarda yaşanan zorunlu kollektifleştirilme nedeniyle 40-50 bin Kırım Türk'ü Sibirya ve Urallar'ın işçi kamplarına sürgüne gönderilmiş ve büyük çoğunluğu buralarda hayatını kaybetmiştir (URL-6, 2016). Bu olaylara gönderme yapan şair yaşanan olayları, yaşatılan acıları ve buna sessiz kalanları "Dünyanın astarı üstüne döndü" ifadesiyle açıklar.

İlerleyen dizelerde ömrü boyunca akıtacağı gözyaşının ve yükselteceği sesinin Kırım uğruna olacağını söyler. Son dörtlükte yine vatanı kurtarmaya dair bir umut söz konusudur. Şair ufukların ardından kararmış bulutuları dağıtıp, vatanın sızılmış yarasını iyileştirip, vahşinin başını ezen bir yelin esmesini ister. Burada yel vatansever Kırım halkını sembolize etmektedir.

Миллий матем	Milli matem
Дешетли бир хабер солукъсыз кельди де	Dehşetli bir haber soluksuz geldi de
Зеэрли окъунен гонълюмки якъты.	Zehirli ok ile gönlümü yaktı.
Зеиним фелекнинъ адждысын бильди де,	Zihnim feleğin acısını bildi de,
Козюмден буллюрли козьяшы акъты.	Gözümden billur gözyaşı aktı.
Башымны котерип, этрафны козеттим,	Başımı kaldırıp etrafa baktım,
Анъымда къан, козьяш, къабирлер корьдим.	Alnımda kan, gözyaşı, kabirler gördüm.
Эшильген дагъларгъа тырмашып, такъдирден	Yeşermiş dağlara tırmanıp takdiren
Бу адждысы дешетнинъ манасын сордым.	Bu acı dehşetinin anlamını sordum.

Къараман йигитлер къуршунгъа тизильген	Kahraman yiğitler kurşuna dizilmiş
Дагъ-ташны джеэннем атеши якъкъан.	Dağı taşı cehennem ateşi yakar.
Халкъымнынъ мукъаддес эмели эзильген,	Halkımın mukaddes emeli ezilmiş,
Озенлер толдурып козьяшь акъкъан.	Nehirler doldurup gözyaşı akmış.
Гунасыз миллетим эвинден къувулгъан,	Günahsız milletim evinden kovulmuş,
Ватаным сарсылгъан, харабе олгъан.	Vatanım sarsılmış, harabe olmuş.
Анайлар, бабайлар козьяшкъа богъулгъан,	Analar, babalar gözyaşına boğulmuş,
Къызларнынъ гульпемпе юзылери солгъан.	Kızların gülpembe yüzleri solmuş.
Бу къара хаберге аизар чекмесенъ,	Bu kara habere azap çekmesen,
Эй, къардаш, Акъ сени ич афу этмез.	Ey kardeş! Hak seni hiç affetmez.
Эгер сен бу куньде башынъны эгмесенъ,	Eğer sen bu günde başını eğmezsen,
Бир даа ич кимсе седждеге кетмез.	Bir daha hiç kimse secdeye gitmez.
Июнь 28, 1946 с., Рим.	28 Haziran, 1946.

Mehmet Sevdiyar *Milli Matem* adlı şiirinde Kırım'da sürgüne gönderilen ve kurşuna dizilen aydınlar için yas tutar. Bu dehşet ile günahsız milletinin evinden kovulduğunu, cennet vatanının dağı taşını artık cehennem ateşi yaktığını söyler. Rus zulmünü anlatmak için benzetmelerden yararlanır. Acının ve ızdırabın boyutunu belirtmek için nehirlerin gözyaşı ile dolup aktığını söyler. Vatanından gelen kara haberle gönlünün zehirli bir ok ile vurulduğunu, gözünden billur yaşlar döktüğünü söyleyerek vatanı için duyduğu ızdırabı belirtir.

Şair gelen kara bir haberin gönlünü yaktığını, bu haberle milletinin evinden, yurdundan kovulduğunu, kahraman gençlerin kurşuna dizildiğini öğrendiğini söyleyerek 1944 yılında uygulanan sürgün adı altındaki soykırıma gönderme yapar. Vatan üzerine yazdığı hemen her şiirinin son dörtlüğünde Tatar halkına bir hareket başlatması için çağrıda bulunur. Vatanı savunmaları gerektiğini hatırlatan şair eğer vatanının elden gitmesine azap çekmeyen bir Kırım Tatar olursa Tanrı'nın onu asla affetmeyeceğini söyler.

Агълама, бульбуль	Ağlama, bülbül
Эй, бульбуль, не ичюн шай мазук отесинъ,	Ey bülbül! Niçin böyle kederli ötersin,
Сабанынъ танъ ели назиктен эскенде?	Sabahın tan yeli nazikçe eserken?
Не ичюн гонълюми раатсыз этесинъ	Niçin gönlümü rahatsız edersin?
Юрекни кескин окъ парчалап кескенде?	Yüreği sivri ok parçalayarak keserken?
Ёкъса, бир зеэрли йыланнынъ тишлери	Yoksa, bir zehirli yılanın dişleri
Сенинъ де гунасыз тенинъе баттымы?	Senin de günahsız tenine battı mı?
Екъса бир хыянет алчакънынъ ишлери	Yoksa bir hain alçağın işleri
Сени де ювандан тышары аттымы?	Seni de yuvandan dışarı attı mı?
Ёкъса, озь сесини бульбульге уйдурып,	Yoksa, kendi sesini bülbüle uydurup,
Ач къыргъый сени де олюмге джетейми?	Aç atmaca seni de ölüme ulaştırıyor mu?

Шу буллюр къанынънен къарныны тойдурып, Юксекке, коклерге авелеп кетеми?	Şu billur kanınla karnını doyurup, Yükseğe, göklere havalanıp gidiyor mu?
Агълама, бульбулим, агълама, джескр ол, Уфукъны агъартын, ал кунеш догъаджакъ. Акъ ичюн мейдангъа атышгъан чевик къол. Джанавар къыргыыйны алкъангъа богъаджакъ.	Ağlama, bülbülüm, ağlama, cesur ol, Ufuğu ağartıp, al güneş doğacak. Hak için meydana atılmış çevik el, Canavar atmacayı al kana boğacak.
О вакъыт сесинъни юксельтир, йырларсынъ Уриет, адалет, азатлыкъ йырларын. Назик хош аэнкле севинчнен сырларсынъ Юртумнынъ челлери, чайыры, къырларын. Январь 8, 1945 с., Берлин	O zaman sesini yükseltip, şarkı söylersin Hürriyet, adalet, azatlık şarkıları. Nazik, hoş ahenkle, sevinçle şarkı söylersin Yurdumun çölleri, çayırı, kırlarını. 8 Ocak 1945, Berlin.

Mehmet Sevdiyar, Kırım sürgününün üzerinden bir yıl geçmeden yazdığı bu şiirde bülbül üzerinden kurduğu benzetmelerle kendisini anlatır. Bülbülün kederli ötmesi kendisinin dertli şiir söylemesi gibidir. Dertli öten bülbülün sesi şairin gönlünü rahatsız eder ve sivri bir ok gibi parçalar.

Bülbüle dertli ötüşünün sebebini soran şair sembolik bir cevap vererek zehirli bir yılanın dişlerinin bülbülün günahsız tenine battığını, bir hain alçağın işleri yüzünden yuvasından atıldığını söyler. Burada zehirli yılan sembolü Sovyet ordusunu, hain bir alçağın yaptığı işler ise Sovyetler Birliği'nin lideri Stalin'in Ruslaştırma politikası sonucu Kırım halkının sürgününü anlatmak için kullanılır. İlerleyen dizelerde benzetmeler üzerinden Rusların Kırım'daki gayelerini anlatmaya devam eden şair aç atmacanın kendi sesini bülbüle benzetip onu öldürerek kanını içmesi ve göğe yükselmesi ile yaptığı sembolik anlatımla Kırım'da gerçekleşen soykırımı anlatır.

Son iki dörtlükte bülbüle artık ağlamaması gerektiğini ve Kırımlı cesur insanlar sayesinde güzel günlerin yakında geleceğini söyler. Bu dörtlüklerde ümit verme ve cesaretlendirme seslenişi Kırım Tatarlarına karşı yapılır. Şair hak için meydana atılmış çevik bir elin bülbülü ölüme ulaştıran canavar atmacayı al kana boğacağını söyler. Böylelikle bülbül Kırım'da sesini yükseltip, hürriyet, adalet, azatlık şarkıları söyleyebilecektir. Bu dizelerden yola çıkarak şairin Kırım'ın kurtuluşu için ümitlerini muhafaza ettiği söylenebilir.

Къутур, денъиз	Kudur, deniz
Къартал къушлар къанат керип, мавы кокте учкъандай, Баш устюнде акъ булутлар къувалаша, учалар.	Kartal kuşlar kanat açıp, mavi gökte uçuyorlar, Baş üstünde beyaz bulutlar kovalaşıp, uçuyorlar. Derya, deniz üzerine şule saçıyor gümüş ay,

Дерья-денъиз узерине шавле сача кумюш ай, Толкъунчыкълар ойнашалар, саиллерге къачалар. Къара денъиз санки юкълай, къаранлыкъкъа комюльген. Бир дешеттен къоркъкъан киби турмакъ бильмей, къалтырай. Этраф бошлукъ. Ич бир шейчик ёкътыр козьге корюльген, Ай ярыгъы акс эте, сув устюнде йылтырай. Эр тарафта терен тынчлыкъ. Эр тарафта къаранлыкъ. Сукюнетни тек шувлагъан толкъунчыкълар бозалар. Яралангъан гонълюм тапмай теляшсыз бир аралыкъ, Юрегимнинъ теренинде янъы дертлер къозалар: Къаршымдаки уфукъларнынъ аркъасында, узакъта, Тувгъан илим, ана юртум, Ешиль ада булуна. Азиз Къырым козьяш тёке, вефасыз бир тузакъта, Эбет, юртум козьяш тёке, чырпына сагъ-солуна. Шу денъизнинъ аркъасында шимди машер куню бар, Ал къан, атеш, Тишлеринден зеэр акъкъан вахший къызыл джанавар, Урды къанлы пычагъыны миллетимнинъ сыртына. Селлер басты ватанымны, эм ер, эм кок инъледи. Шемшек чакъты, кок гурьледи, къалтырады Чатырдагъ. Яраланды саф юреклер, буны алем динъледи, Янды эвлер, янды койлер, кульге дёнди багъча-багъ. Буюк дерья! — Къара денъиз! Ёкъса, сен де мен киби Яс туттынъмы? Бу тынчлыкъта солукъ-солукъ чагълайсынъ. Къалтырайсынъ яраланып, ал къан тёккен тен киби Оксюз къалгъан явру киби ичин-ичин агълайсынъ. Шапыр, копюр, окюр, денъиз! Ятма бугунь, тур, денъиз! Дешет сачкъан къудретинъден бутюн джиан саллансын! Къутур, денъиз! Сюйрю башлы къаяларгъа ур,	Dalgacıklar oynaşıyor, sahillere kaçıyorlar. Karadeniz sanki uyukluyor, karanlığa gömülmüş. Bir dehşetten korkmuş gibi ayaklanmayı bilmiyor, titriyor. Etraf boşluk. Hiç bir şey yok göze görünen, Ay ışığı aksediyor, su üstünde parlıyor. Her tarafta derin sessizlik. Her tarafta karanlık. Sükuneti tek hışırdayan dalgacıklar bozuyorlar. Yaralanmış gönlüm buluyor telaşsız bir aralık, Yüreğimin derinliğinde yanan dertler kabarıyor: Karşımdaki ufukların arkasında, uzakta, Memleketim, anayurdum, yeşil ada bulunuyor. Aziz Kırım gözyaşı döküyor, vefasız bir tuzakta! Evet, yurdum gözyaşı döküyor, çırpınıyor sağa sola. Şu denizin arkasında şimdi mahşer günü var, Al kan, ateş, Dişlerinden zehir akan vahşi kızıl canavar, Vurdu kanlı bıçağını milletimin sırtına. Seller bastı vatanımı, hem yer hem gök inledi. Şimşek çaktı, gök gürledi, titredi, çatırdadı. Yaralandı saf yürekler, bunu âlem dinledi, Yandı evler, yandı köyler, küle döndü bahçe, bağ. Büyük derya! Kara deniz! Yoksa, sen de ben gibi Yas mı tutuyorsun? Bu sessizlikte soluk soluk çağlarsın. Titriyorsun yaralanıp, al kan döken ten gibi Öksüz kalmış yavru gibi için için ağlarsın. Şapırda, köpür, kükre deniz! Yatma bugün, ayağa kalk deniz! Dehşet saçan kudretinden bütün cihan sallansın! Kudur deniz! Sivri başlı kayalara vur, deniz! Beşeriyet üzerinde aydın tanlar allansın! 20 Mayıs 1944, Köstence, Mamay yalısı.

денъиз! Бешериет* узеринде айдын танълар аллансын! Майыс 20, 1944 с., Костендже, Мамай ялысы.	

Mehmet Sevdiyar 1944 yılında Romanya'ya sürgün edilen bir aydındır. 20 Mayıs 1944 tarihli şiirde Kırım'da yaşanan acı sürgünü anlatılır. Romanya'da bulunurken Karadeniz'in ötesindeki ufukların arkasında, uzakta sağa sola çırpınarak gözyaşı döken memleketi için kederlenir. Geride bıraktığı Kırım şimdi vefasız bir tuzakta mahşer gününü yaşamakta, gözyaşı dökmektedir.

Kırım Tatarlarını evlerinden ve yurtlarından ayıran Sovyet ordusu dişlerinden zehir akan vahşi kızıl bir canavardır. Milletin sırtına vurduğu kanlı bıçak ise sürgün ve soykırım hadisesinin sembolüdür. Türk dünyası şiirlerinde Sovyet Döneminde yaşanan zulümler anlatılırken Rus askerleri için "kızıl" renginin kullanılması dikkat çeker. Bu benzetme Kızıl Orduyu temsilen kullanılır. Kızıl Ordu'nun kırmızı rengi işçi hareketinin ve kapitalist baskıya karşı mücadelede dökülen kanın sembolüdür (URL-7, 2022).

Şair ilk dörtlükte Karadeniz'in sakin görüntüsünü tasvir eder. Derin sessizliği bozan dalgacıkların hışırtısının yaralanmış gönlünün derinliklerinde yanan dertleri kabarttığını söyler ve Kırım için dertlenir. Şair Karadeniz üzerinden Kırım halkını sembolleştirir. Kırım'ın yetiştirdiği önemli şairlerinden biri olan Şevki Böktöre de *Kırım İçin* adlı şiirinde Kırım'ı hırçın dalgalı Karadeniz'e benzettiğini söyler:

Beñzeterim seni saçılan "ah"a, Quturan dalğalı Bahri Siyaha. Öksüzsüñ, esirsin de şimale! İñlersiñ, fakat diñlegen qana?	Benzetirim seni saçılan "ah"a,[7] Kuduran dalgalı Karadeniz'e. Öksüzsün, esirsin, ya şimale! İnlersin, fakat dinleyen hani?

"Karadeniz sanki uyukluyor, karanlığa gömülmüş. / Bir dehşetten korkmuş gibi ayaklanmayı bilmiyor, titriyor" ifadesiyle Kırım'dan zorla çıkarılmalarına tepki gösterir ve halkın da kendisi gibi tepki göstermesini ister. Kırım Tatarlarının yaşanan dehşetten korktuğu için ayaklanma başlatamadıklarını düşünür.

[7] Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 452. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

İlerleyen dizelerde Kırım'da yaşanan bu felaketle vatanın insanlarının ve tüm güzelliklerinin yok oluşu anlatılır. Kırım'da yer gök inler, şimşekler çakar, evler, köyler, bağ bahçe yanar küle döner. Şair felaketin boyutunu gözler önüne sermek için tabiat unsurlarıyla kişileştirme sanatı yapar. Kırım'ı bir insan gibi düşünür ve Yeşil Yurdun yaşananlar karşısında gözyaşı döktüğünü söyler. "Yaralandı saf yürekler, bunu âlem dinledi" ifadesinde Kırım'ın zulmüне sessiz kalan diğer milletler eleştirilir. İlerleyen dizelerde Karadeniz insana özgü bir davranış olarak yas tutar. Şair öksüz kalmış bir yavru gibi için için ağlayan Karadeniz'i de kişileştirir. Karadeniz'e yaptığı seslenme aslında Kırım halkına karşı yapılır. Şair denizin şapırdayıp, köpürdeyip, kükremesini isterken aslında halkının bir ayaklanma başlatarak Kırıım'ı savunmasını ister. "Yatma bugün, ayağa kalk deniz! / Dehşet saçan kudretinden bütün cihan sallansın!" dizelerinde bu düşüncesini açıkça dile getirir.

Гъурбет	Gurbet
Гъурбет не къадар аджджы, Алевлери ичимде. Бу диярлар ябанджы, Аят, заман яланджы.	Gurbet ne kadar acı, Alevleri içimde. Bu diyarlar yabancı, Hayat, zaman yalancı.
Эр кунь айны эмелим, Нерде эджджат темелим. Бир арзум бар энъ муим, Догъдыгъым мемлекетим.	Her gün aynı emelim, Nerde ecdat temelim. Bir arzum var en mühim, Doğduğum yer memleketim.
Эм асрет, эм гъурбетим, Раат, бахтлы дегилим. Шу гъурбет менлигимни, Парчалайджакъ ичимде.	Hem hasret hem gurbetim, Rahat, bahtlı değilim. Şu gurbet benliğimi, Parçalayacak içimde.
Гъурбет не къадар аджджы, Бинъ сагъынчтан иляджы. Гъае, омюр, умютлер, Эпси менден даваджы..	Gurbet ne kadar acı, Bin özlemden ilacı. Gaye, ömür, ümitler, Hepsi benden davacı…
Ихтиярландым иште, Эльвида, эй умютлер. Бу къыйметсиз куреште, Эр кунь башкъа хаяллар.	İhtiyarladım işte, Elveda, ey ümitler! Bu kıymetsiz mücadelede Her gün başka hayaller.
Заваллы ахы-зарым, Билесиз деп язарым. Паша гонълюм чекишир, Къапавлы ёл ичинде.	Zavallı âh ü zârım, Bilin diye yazarım. Paşa gönlüm çekişir, Kapalı yol içinde.
Неден амма гъурбетим? Бармы джарты къыйметим? Сиз не десенъиз денъиз,	Neden ama gurbetim? Var mı eski kıymetim? Siz ne derseniz diyin,

Руяларда хейбетим.	Rüyalarda heybetim.
Гъурбет не къадар адждждыы,	Gurbet ne kadar acı,
Яныкълары ичимде.	Yanıkları içimde.
Алемлери ябанджы,	Alemleri yabancı,
Эр шей башкъа бичимде.	Her şey başka biçimde.

Muhacirler arasında gurbet gerek türkülerde gerekse şiirlerde ve diğer edebi eserlerde en çok ele alınan konudur. Söz konusu şiir Kırım Tatarlarının muhacirlik türkülerinden aynı adlı *Gurbet* türküsü ile benzerlikler gösterir.

Kemalettin Kamu'ya ait olan *Gurbet* şiirinde bahsedilen benlik yitimi Ramazan Aytan'ın şiirinde de göze çarpar. Gurbetin dayanılmaz acısı ile benliğin yitimini anlatmak için Kamu "Gurbet benliğimi de/Bitirmiş bir içimde…" ifadelerini kullanırken Aytan "Şu gurbet benliğimi,/Parçalayacak içimde" der. Şiirlerin benzer dörtlükleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Gurbet ne kadar acı,	Gurbet o kadar acı
Yanıkları içimde.	Ki, ne varsa içinde
Alemleri yabancı,	Hepsi bana yabancı
Her şey başka biçimde.	Hepsi başka biçimde.
Her gün aynı emelim,	Ne arzum, ne emelim,
Nerde ecdat temelim.	Yaralanmış bir elim.
Bir arzum var en mühim,	Ben gurbette değilim,
Doğduğum yer memleketim.	Gurbet benim içimde.
Hem hasret hem gurbetim,	Eriyorum git gide,
Rahat, bahtlı değilim.	Elveda her ümide,
Şu gurbet benliğimi,	Gurbet benliğimi de
Parçalayacak içimde.	Bitirmiş bir içimde…

Ramazan Aytan şiirinde gurbetin acı tarafını anlatmak ister ve asıl acı verenin doğduğu yerden, memleketinden ayrı kalmak olduğunu ifade eder. "Bu diyarlar yabancı" ifadesiyle göç ettiği ülkelerin kendisinde yabancı kaldığını ve memleketini özlediğini belirtir. En mühim emelinin, arzusunun ecdat temelinin atıldığı Kırım olduğunu söyler. Gurbetin benliğini parçalayacak biçimde olduğunu ifade eden şair gaye, ömür ve ümitlerinin hepsinin kendisinden davacı olduğunu ifade ederek ümitlerini gerçekleştiremediğini, ömrünü ise Kırım'dan ayrı geçirdiğini anlatır. Bu sebeple kendi içinde bitmeyen bir kavga vardır.

Aytan dizelerinde artık yaşlandığını ve ümitlere veda etme vaktinin geldiğini söyler. Yabancı memleketlerde gurbette geçirdiği ömrünün yine yabancı memlekette, vatan toprağından ayrı biteceğini düşünür. “Bilin diye yazarım” ifadesiyle şiirini ömrü boyunca gurbette çektiği hasretin bilinmesini ister. Yine de kim ne derse desin rüyalarında mutlu olduğunu belirtir.

Тилек	Dilek
Озь коюме къайтабаштан	Kendi köyüme en baştan
Айланып бир къайтар эдим,	Söylenip bir dönerdim
Бахшамызнынъ ортасында	Bahçemizin ortasında
Отурып бир джайрар эдим.	Oturup bir yayılırdım.
Арслан авызлы шешмемизнинъ	Aslan ağızlı çeşmemizin
Шербет сувун ишер эдим,	Şerbet suyunu içerdim,
Балалыгъыма гери къайтып	Çocukluğuma geri dönüp
Бир тайшыкътай кишнер эдим.	Bir taycık gibi kişnerdim.
Анам, акъам джаткъан джерин	Anamın, amcamın yattığı yeri
Куньде барып джокълар эдим,	Günde varıp yoklardım,
Козьяшларым кольдей тёкип,	Gözyaşlarım göl gibi dökülüp
Къабирлерин сувлар эдим.	Kabirlerini sulardım.
Тувгъан коюм, сюйген ерим	Doğduğum köyüm, sevdiğim yerim
Бас багърынъа сен мени.	Bas bağrına sen beni
Къайда турып яшасам да	Nerde durup yaşasam da
Унуталмайман мен сени.	Unutamıyorum ben seni.

Vatanından ayrı kalan ve yaşadığı her yerde doğduğu topraklara duyduğu özlemi anlatan Enver Mahmut, dizelerinde doğduğu köyü sevdiği tek yer olarak açıklar. Doğduğu topraklarda ailesinin kabri olduğunu söyler. Vatandan ayrı kaldığı için annesinin, amcasının kabirlerini ziyaret edemediği için üzülen şair köyüne dönerek ailesinin mezarlarını gözyaşları ile sulamayı diler. Onun özleminin çokluğunu ifade eden bu anlatımda göçmen kimselerin yaşadığı ayrılık ızdırabının boyutu görülür. Şair köyüne ve çocukluğuna geri dönüp bir taycık gibi kişneyip şen olmayı diler ve köyünden de eski günlerdeki gibi kendisini bağrına basmasını ister. Şiirde hâkim olan duygu özlemdir. Şair hem doğup büyüdüğü köyüne, hem vatanına, hem çocukluğuna hem de ailesine olan özlemini dile getirir.

Турнам	Turnam
Турнам, олчунлы турнам,	Turnam, ölçünlü turnam,
Терен бакъышлы турнам,	Derin bakışlı turnam,
Авзында татлы хурма,	Ağzında tatlı hurma,
Бурма бакъышлы турнам.	Burma bakışlı turnam.

Турнам, сен бек эплисинъ,	Turnam sen pek devalısın,
Гоклер джарып кечерсинъ,	Gökler yarıp geçersin,
Акъ булутлар ичинден,	Ak bulutlar içinden,
Мени де ал, кет турнам.	Beni de al, git turnam.
Къайдан келип кетесинъ,	Nereden gelip gidersin,
Къайда барып джетесинъ,	Nereye varıp gideceksin,
Озь джурткъа баргъандан сонъ,	Öz yurda vardıktan sonra,
Топракъны къокъла, турнам.	Toprağı kokla, turnam.
Къарт Тунаны ашып кет,	Yaşlı Tuna'yı aşıp git,
Булутларны тешип кет,	Bulutları deşip git,
Хансарайны корьгенде,	Hansaray'ı gördüğünde,
Авелен, сюзюль турнам.	Havalan, süzül turnam.
Салгъыргъа бакъ та сёйле,	Salgır'a bak da söyle,
Къайгъымны тёк те сёйле,	Kaygımı dök de söyle,
Акъбашлы къарт бабайнынъ,	Akbaşlı yaşlı babanın,
Къолларындан опь, турнам.	Ellerinden öp, turnam.
Чатыртавдан юкъарда,	Çatırdağ'dan yukarda,
Булутлардан о якъта,	Bulutlardan o tarafta,
Алтын тахткъа къурулгъан,	Altın tahta kurulmuş,
Челебиджиханмы, турнам?	Çelebi Cihan mı, turnam?
Коктеpеден къарагъан,	Göklerden bakan,
Ешиль джурт деп джылагъан,	Yeşil yurt diye ağlıyan,
Батырлагъа нур сачкъан,	Bahadırlara nur saçan,
Ибраимовмы, турнам?	İbrahimov mu, turnam?
Ниязий чолпан олгъан.	Niyazi çoban yıldızı olmuş,
Учмакъта султан олгъан.	Uçmakta sultan olmuş.
Кок байракъа бурюнген,	Gök bayrağa bürünmüş,
Корьдинъми сен де, турнам?	Gördün mü sen de, turnam?
Чобаннынъ озь баласы,	Çobanın öz evladı,
Улуснынъ бир танеси,	Ulusun bir tanesi,
Наймангъа асрет къалган,	Nayman'a hasret kalmış,
Бекир шулаймы, турнам?	Bekir öyle mi, turnam?
Амет Озенбаштамы?	Ahmet Özenbaş da mı?
Джемил Керменчмктеми?	Cemil Kermençik de mi?
Бекторе озь будунгъа,	Bektöre öz ulusuna,
Джуртны джырлаймы, турнам?	Yurdu ağlıyor mu, turnam?
Хансарайнынъ бахчасы,	Hansaray'ın bahçesi,
Бинъ бир чичек чевреси,	Bin bir çiçek çevresi,
Козьяшымнынъ чешмеси,	Gözyaşlarımın çeşmesi,
Дертмен тамлаймы, турнам?	Dert ile damlıyor mu, turnam?
Учкъан сувнынъ башында,	Uçan suyun başında,
Дюльбер къызлар ичинде,	Dilber kızlar içinde,
Алтын фесли Шерфечик,	Altın fesli Şerifecik,
Йырлап ойнаймы, турнам?	Türkü söyleyip oynuyor mu, turnam?
Турнам, юорткъа бар, турнам,	Turnam, yurda var, turnam,
Сагъынгъаным айт, турнам,	Özlüyorum söyle, turnam,
Бузлу гумюш чокъракътан,	Buzlu gümüş pınardan,
Ичиип салкъьнлан, турнам.	İçip serinle, turnam.

Биз де бир гунь барармыз,	Biz de bir gün varırız,
Юрткъа сарай салармыз,	Yurda saray salarız,
Джылай джурген битайнынъ,	Ağlayarak yürüyen ninenin,
Гозюн сюртермиз, турнам.	Yüzünü öperiz, turnam.

Raşit Aşki Özkırım'ın *Turnam* isimli şiir kitabı 1965 yılında İstanbul'da neşredilmiştir. Özkırım şiirlerini çoğunlukla hasret üzerine yazmakla birlikte Kırım'ın acılarla dolu tarihi, güzellikleri ve Kırım'ın geleceğine karşı duyduğu ümidi konu alan şiirleri de vardır.

Şiire adını veren turna motifi sahip olduğu özellikler nedeniyle Türk literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu zayıf boyunlu, uzun bacaklı, güzel gözlü göçmen su kuşu Türk inancında Gök Tanrı dışındaki ilahlardan temsili bir ruh olarak kabul edilir (Elçin, 1988, s. 63-64). Turna motifinin Türk edebiyatında pek çok halk hikâyesi, türkü ve şiire konu olmasının dışında şehir isimleri, bilmeceler ve "turnayı gözünden vurmak, şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir, durdu durdu, turnayı gözünden vurdu, turna katarı, turnanın gözü" gibi atasözü ve deyimlere de konu olduğu görülür.

Özkırım'ın şiirinde turnanın sembol olarak kullanılmasındaki en önemli etken turnanın göçmen bir kuş olmasıdır. Turnalar göçmen kuşlar olmalarından ötürü çok fazla diyar dolaşır ve bir diyardan başka diyarlara haber taşırlar. Bu motif türkü kültüründe çok yaygın bir şekilde kullanılır. Özkırım da şiirinde göçmen bir turnadan öz yurduna gittiğinde toprağı koklamasını hatta geçerken kendisini de alıp öz yurduna bırakmasını istemektedir.

Şiirde geçen coğrafi isimler dikkat çekici boyuttadır. Avrupa'nın en uzun ikinci nehri olan Tuna nehri, Kırım'ın en uzun nehri olan ve daha pek çok şiirde adı geçen Salgır nehri, yine Kırım'ın en büyük dağı olan Çatırdağ şiirde geçen coğrafi yer adlarıdır. Bununla birlikte Kırım'da önemli kabul edilen Hansaray'a da yer verilir. "Gözyaşlarımın çeşmesi / Dert ile damlıyor mu, turnam*?"* ifadesi ile de Gözyaşı Çeşmesinden bahsedilir. Gözyaşı Çeşmesi Kırım'da oldukça ünlü bir eserdir. Kırım Giray'ın 1763 yılında eşi Dilârâ Bikeç için yaptırdığı bu çeşme ünlü Rus şair Puşkin'i çok etkileyerek Gözyaşı Çeşmesi adlı şiirini yazmasına sebep olmuştur (Karatay, 1991).

Yeşil Yurt ile kastedilen Kırım Yarımadası'dır. Kırım'ın sahip olduğu coğrafi güzellikler sebebiyle Kırım halkı topraklarını "Yeşil Yurt" olarak adlandırır. Kırım Tatar edebiyatında Kırım'dan bahsedilirken çoğunlukla Yeşil Yurt ifadesine yer verilir.

Şiirde dikkat çeken bir diğer unsur Kırım Tatar şair ve aydınlarının isimlerine yer verilmesidir. Numan Çelebicihan, Veli İbrahimov, Dobruca'daki Kırım Tatarlarının önder şahsiyetlerinden Mehmet Niyazi, Bekir Sıtkı Çobanzade, Ahmet Özenbaşlı, Cemil Kermençikli ve Şevki Bektöre'den bahsedilir.

Çelebicihan ile Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olan ve Kırım Tatarlarının ulusal marşı olarak kabul edilen *Ant Etkenmen*'in şairi Numan Çelebicihan kastedilmektedir. 1885'te Kırım'ın Sonak köyünde doğan Çelebicihan Bahçesaray'daki meşhur Zincirli Medrese'de eğitim görmüştür. 1918'de Rusların Kırım'ı işgali sırasında tutuklanarak Akyar'daki hapishanede işkence gördükten sonra 23 Şubat 1918'de kurşuna dizilerek öldürülmüştür ve cesedi Karadeniz'e atılmıştır (Söylemez ve Azap, 2017, s. 124-125). Şair çizdiği manzarada Çelebicihan'ı Çatırdağ'ın da yükseğinde, bulutların arasında en zirvede altın bir tahtta otururken resmeder. Bu ifadeden Çelebicihan'ın Kırım halkı için önemi anlaşılmaktadır.

Veli İbrahimov *Tercüman* ve *Vatan Hâdimi* gazetelerinin matbaalarında çalışırken İsmail Gaspıralı ve Abdürreşîd Mehdî tanışma fırsatı bulmuş bir aydındır. İbrahimov'un fikirlerinin şekillenmesinde etkili olan bu isimler sayesinde 1917 Bolşevik Devriminin ardından Kırım'ın özgürlüğünü kazanmasına için Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Ahmet Özenbaşlı gibi millî dava adamları ile temas kurmuştur. Kırım'ın davasında önemli bir isim olan İbrahimov devrimci karakter taşıyan suçlamalar sonucu infaz edilmiştir (Tekne, 2020, s. 2654-2655).

Cemil Kermençikli de *Tercüman* gazetesinde çalışmış ve Kırım Tatar milli hareketinde önemli görevler üstlenmiştir. 1937 yılında milliyetçilik ile suçlanarak sürgüne gönderildiği Sibirya'da eziyetlere dayanamayarak 1942'de vefat etmiştir (URL-8, 2017).

1917 yılında Kırım Tatarlarının ve bağımsız Kırım devletinin bayrağı olmak üzere kabul edilen tarak tamgalı gök bayrak Kırım Tatarlarının bağımsızlığının temsilcisidir. Gök mavisi bir zeminin sol üst köşesine Kırım hanlarının altın "Tarak Tamga"sı yerleştirilmiştir. Mavi zemin Türk kimliğini sembolize ederlen Tarak Tamga Kırım Tatar kimliğini sembolize etmektedir (Kırımlı, 1996, s. 208). Şiirinde Mehmet Niyazi için gök bayrağa sarılmış ifadelerini kullanan şair Kırım'ın milli sembolü olan gök bayrak ve büyük şairi Mehmet Niyazi'yi bir araya getirir. Eski Türk inancında cennet anlamına gelen uçmağda Mehmet Niyazi'nin sultan olması ifadesi ile Kırım Tatarları arasında ne kadar önemli bir isim olduğu anlaşılır.

Bir Türk dili âlimi ve şairi olan Bekir Sıtkı Çobanzade 1983'te Kırım'da doğmuştur. Çobanzade 1925 yılında Kırım'dan sürülerek Bakü'ye gitmiştir ve tutuklanıncaya kadar burada çalışarak Azerbaycan'da Türkoloji adına önemli çalışmalarda bulunmuştur. SSCB'nin Çobanzâde'yi yandaşlarıyla birlikte bir Turan devleti kurmakla suçlaması üzerine 28 Ocak 1937'de tutuklanarak sorgulanmaya başlamıştır. Sorgu sırasında uygulanan baskı ve işkenceler ile suçlamalardan bazılarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Çobanzâde 13 Ekim 1937'de Bakü'de infaz edilmiştir (Buran, 2010, s. 506-512).

Kırım Tatarcası ve Türkmence ders kitapları yazan bir aydın olan Şevki Bektöre 25 Mart 1932 tarihinde milliyetçi olmakla suçlanarak tutuklanmış ve 10 yıl ağır hapis cezası almıştır. Yine 17 Aralık 1948'de "tehlikeli şahıs" sıfatıyla yakalanrak Sibirya'ya sürülmüştür. Stalin'in ölümünden sonra 1956 yılında Türkiye elçiliği ve ailesinin dilekçileri ile serbest bırakılmıştır ve Türkiye'ye göç etmiştir. 1960 yılında Türkiye'deki Kırım Tatar Millî Hareketi başkanı seçilmiştir (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451).

Kırım'ın bağımsızlığı için savaşan ve bu uğurda can veren aydınların isimlerini sayan şair şiirinin son dörtlüğünde yurda tekrar dönme ve geçmişte Kırım giraylarının yaptığı gibi yurda saray salarak hâkimiyet kurma, gözü yaşlı Kırım halkının gözyaşlarını dindirme ümidini dile getirmektedir.

Ах, Къырым	Ah, Kırım

Ах, Къырым, ешиль Къырым, кунешинъ сёнген Къырым: Къай бир къасветли джельмен бахтынъ терс дёнген Къырым? Онъган кунь корерсинъми? Кунь барда куньсюз къалдынъ! Омюри комюр болгъан, оксюзлер корьген Къырым. Къасвет сагъа джарашмай, нурлан да шенълен Къырым! Оськюн джурекли джашлыкъ макътанса сенмен, Къырым! Йирми йыл толды питти, къуяш шавле бермеген, Джылт эткен бир йылдыз ёкъ, ай джарыгъын сермеген! Ал дудакълы джаш келин керья къурып джыламай, Акъ башлы къартанайлар бир мураткъа эрмеген! Бундай аджы куньлерге къалдынъмы, назлы Къырым? Севдалы озенлеринъ баштан ьаш яслы, Къырым! Талпыныр къалды джурек, джанынъ, асретинъмен! Джарлы болып къыйналдыкъ айрылыкъ атешинъмен! Шо бир тынч чёллеринъни боран болып джыкъайым, Авдарайым тавларны дертинъмен, къасветинъмен! Къан къайнай, тамыр шише, джолумдан къайтмам, Къырым! Керчекке баш къоярман, ботен сёз айтмам, Къырым! Йирми тувул, йирм бинъ джыл отип кечсе де, Акъ болып, къызыл болып москоф юортны тепсе де, Атеш къускъан джав болып, къызыл итни джакъарман! Москофкъа юорт ташламам, юртум тюм-тюз этсе де! Рарс болыр, арслан болып, сагъа барарман, Къырым! Къвнап джурген джаранънъы тильмен джаларман, Къырым!	Ah, Kırım, yeşil Kırım, güneşin sönmüş Kırım: Hangi kasvetli yel ile bahtın ters dönmüş Kırım? Doğru gün görür müsün? Güneş varken güneşsiz kaldın! Ömür kömür olmuş, öksüzler gören Kırım! Kasvet sana yakışmıyor, nurlan da şenlen Kırım! Yetişmiş yürekli bir gençlik övünse seninle, Kırım! Yirmi yıl doldu bitti, güneş ışık vermiyor, Parlayan bir yıldız yok, ay ışığını sermiyor! Al dudaklı genç gelin nakış kurup ağlamıyor, Ak başlı yaşlı nineler bir murada ermiyor! Bunun gibi acı günlere kaldın mı nazlı Kırım? Sevdalı nehirlerin baştan başa yaslı, Kırım! Yorulup kaldı yürek, yanıyor, hasretinle! Yoksul olup eziyet çektik ayrılık ateşiyle! Şu bir sakin çöllerini boran olup çıkaydım, Devireydim dağlarını derdimle, kasvetinle! Kan kaynıyor, damar şişiyor, yolumdan dönmem, Kırım! Gerçeğe baş koyarım ben, boş söz söylemem, Kırım! Yirmi değil, yirmi bin yıl geçip gitse de, Ak olup, kızıl olup Moskof yurdu çiğnese de,[8] Ateş kusan düşman olup, kızıl itini yakarım! Moskofa yurt bırakmam, yurdumu dümdüz etse de! Pars olup, aslan olup, sana varırım Kırım! Kanayıp duran yaranı dilim ile yalarım Kırım!

[8] Ak olmak, Çarlık dönemini veya doğrudan Çar rejimini anlatıyor. Kızıl olmak ise Bolşevikleri anlatıyor.

Göçmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve hayatını gurbette geçirmiş bir şair olan Raşit Aşkî Özkırım'ın şiirlerinde vatan sevgisi ve hasreti dikkan çeken unsurlardır. *Ah, Kırım* adlı şiiirinde Kırım'a olan sevgisinden çok Kırım'ın düşman elinde geldiği duruma karşı olan üzüntüsü dikkat çeker. Kırım'ın güneşinin söndüğünü, kasvetli bir yel ile bahtının ters döndüğünü ve Kırım'ın güneşinin elinden alındığını söyleyen şair benzetme unsurları ile anlarımını güçlendirir. Kırım halkının ömürlerini kömüre benzeterek karanlık ve kasvetli günler içinde kaldıklarını ifade eder. Daha sonra Kırım'a seslenerek yeniden nurlanmasını, şenlenmesini ve gençlerin vatanları Kırım ile övünmesini ister. Gençlerden yana ümitli olma ve beklenti içinde bulunma Mehmet Niyazi'nin şiirlerinde olduğu gibi Özkırım'ın şiirlerinde de sıklıkla yer alır.

Şairin "Yirmi yıl doldu bitti, güneş ışık vermiyor" ifadesinden şiirini 1961'li yıllarda yazdığı ve 1941 yılında Kırım'ın başına gelen en büyük facia olarak kabul edilen sürgünden bahsettiği söylenebilir. Şair bu tarihten sonra Kırım'ın semalarında parlayan tek bir yıldız kalmadığını, ak saçlı yaşlı ninelerin muradına eremediğini, genç gelinlerin nakış dikip ağlamadığını anlatır. Kırım'da insanlar gibi sevdalı nehirlerin de yas tuttuğunu söyleyen şair halkın yüreğinin hasretle yandığını, ayrılık ateşiyle eziyet çektiğini, gittikleri yerlerde yoksul düştüklerini söyler. Türk mitolojisinde de bir ölçü birimi olarak kullanılan dağlar söz konusu şiirde de bir ölçü birimi olarak kullanılır. Şair derdi ile Kırım'ın dağlarını devirebileceğini söyleyerek içinde bulunulan durumun vahimliğini ve vatanı uğruna sahip olduğu derdin boyutunu gözler önüne serer.

Özkırım, Kırım için sonuna kadar savaşacağını ve yolundan dönmeyeceğini, yılların içinde olan öfkeyi dindiremeyeceğini, ateş kusarak Sovyet ordusunu yani "kızıl iti" yakacağını, moskofa yurt bırakmayacağını söyler. Pars ve aslan benzetmelerini kullanarak güç göstergesinde bulunan şair Kırım'a olan sevgisini ve kavuşma arzusunu "Kanayıp duran yaranı dilim ile yalarım Kırım!" ifadeleri ile belirtir.

Чатыргъа	Çatır'a
Айт, Чатыр, неден думанлы башынъ?	Söyle, Çatır, neden dumanlı başın?
Ёсун бийлеп къалгъан, топрагъынъ, ташынъ,	Yosun tutmuş toprağın, taşın,
Къасветли куньлермен агъаргъан сачынъ,	Kasvetli günlerle ağarmış çayın,
Батырлар дурагъы, айтувлы Чатыр.	Bahadırlar durağı, meşhur Çatır.

Къасветинъ айт, къасвет сагъа джарашмай!	Kasveti söyle, kasvet sana yakışmıyor!
Не къоркъу бар, козьлер сагъа къарашмай!	Ne korku var gözler sana bakışmıyor!
Батырларын неден дертинъ сорашмай?	Bahadırların neden derdi soramıyor?
Батырынъ яныкъмы, къарт башлы Чатыр?	Bahadırın yanık mı, yaşlı başlı Çatır?
Бульбулинъ сайрамай, чолпанынъ сёнген!	Bülbülün ötmüyor, çoban yıldızın sönmüş!
Къач йыллардыр бахтынъ терс якъкъа дёнген!	Kaç yıllardır bahtın ters tarafa dönmüş!
Дертли чобан сырын сендеми комген?	Dertli çoban sırrını sende mi gömmüş?
Одаманлар ери, тик башлы Чатыр!	Çobanlar yeri, dik başlı Çatır!
Йигитлер къайгъысын сенде тёкерлер!	Yiğitler kaygısını sende dökerler!
Батырлар дестанын сенде тюзерлер!	Bahadırlar destanı sende düzerler!
Согъушчюн джыйылыр сенден кочерлер!	Savaş için yığılıp senden göçerler!
Арсланлар ятагъы арсланлы Чатыр.	Aslanlar yatağı arslanlı Çatır.
Шавле сачкъан къояш сенден тувмаймы?	Işık saçan güneş senden doğmuyor mu?
Шавлесимен къарангъыны бувмаймы?	Işığı ile karanlığı boğmuyor mu?
Танъ периси ифритлерни къувмаймы?	Tan perisi ifritlerini kovmuyor mu?
Неден къарардынъ, эй, къарармаз Чатыр!	Neden karardın, ey, kararmaz Çatır!
Сагъа аркъа тиреген юрт не болды?	Sana arka duran yurt ne oldu?
Къуланлы чёллеринъ итменми толды?	Geniş çölleri itle mi doldu?
Назлы келинчеклеринъ тулмы болды?	Nazlı gelinciklerin dul mu oldu?
Яслı куньлер корип яслангъан, Чатыр.	Yaslı günler görüp yaslanmış, Çatır.
Джабылгъан къапылар, сёнген от-оджакъ,	Kapanmış kapılar, sönmüş ocağın ateşi,
Сараргъан багъчалар, солгъан дёрт буджакъ,	Sararmış bahçeler, solmuş dört bucak,
Оксюзге къалмагъан джыллы бир къуджакъ,	Öksüze kalmamış sıcak bir kucak,
Бу дертленми башынъ думанлы, Чатыр?	Bu dertle mi başın dumanlı, Çatır?
Не сюрюнъ, не къоюн, не халкъынъ къалгъан,	Ne sürün, ne köyün, ne halkın kalmış,
Къутургъан москофлар чевренъни саргъан,	Kudurmuş moskoflar çevreni sarmış,
Батырларнынъ янмай юкъугъа далгъан,	Bahadırların yaman uykuya dalmış,
Бу джаныкъман сачынъ агъаргъан, Чатыр.	Bu dertle saçın ağarmış, Çatır.
Чора! Къайгъырма, ясларынъ кес энди!	Çora! Kaygılanma, yaslarını kes şimdi!
Озь оджагъынъ, озь къолунъман эш энди!!	Kendi ocağını, kendi elinle eş şimdi!
Чыбан башы бек сараргъан, теш энди!!	Çıban başı pek sararmış, deş şimdi!
Онъгъан куньлер ярат, онъсун къарт Чатыр!	Güzel günler yarat, mutlu olsun yaşlı Çatır!

Kırım sözlü ve yazılı edebiyatına bakıldığına yaşanılan coğrafyada eserlere konu edinilen birçok pınar, nehir, şelale, göl, dağ vb. olduğu görülür. Kırım'da göç üzerine yazılan şiirlerden yola çıkılarak denilebilir ki Kırım'ın faciasında yalnızca halk acı dolu ızraplar çekmemiştir. Aynı zamanda Kırım Yarımadası'ndaki her bir taş, toprak, ağaç, nehir, Uçansu Şelalesi, Çatırdağ vb. tabiat unsurları da yerli halkın ardından acı çekmiştir. Bu metafor üzerinden edebi eserlerde Kırım'ın yerli ve köklü halkını kaybedip Rusların işgaline uğramasından yana duyduğu acı tasvir edilmiştir.

Türk inancında dağlar kutsal olarak algılanan ve vatan kabul edilen yerlerdir (Ozan, 2017, s. 138). Kırım coğrafyasında bulunan Çatırdağ da edebi eserlere konu olacak

kadar ünlü bir dağdır. Şiirinde Çatırdağ ile vatan ve halk arasında bir özdeşlik kuran Raşit Aşkî Özkırım, dağ ile sohbet ederek dağın üzünütü ve keder içinde olduğunu düşündürür. Çatırdağ başı dumanlı, toprağı, taşı yosun tutmuş, çayı kavsetten ağarmış, bübülleri ötmez olmuş, çoban yıldızı sönmüş ve ışık saçan güneşsiz karanlıklar içinde kalmış bir haldedir. Bu durumun Çatırdağ'a yakışmadığını söyleyen şair "bahadırlar durağı" olmasına rağmen neden bahadırlarının bu derdi dağıtmadığını merak eder ve onların "yaman uykuya" daldıklarını düşünür. Burada yine şairin kurtuluş ümidinin bahadırlar olarak tanımladığı Kırım'ın gençlerinden yana olduğu görülür. Gençlerin kayısızlığını uyku olarak tanımlayan şair böylelikle Kırımlı gençlere bir uyarıda da bulunur.

Şiirinin ilk dizesinde *Söyle, Çatır, neden dumanlı başın?* diye soran şair ilerleyen dizelerde sorunun cevabını kendisi verir. Özkırım, "Sana arka duran yurt ne oldu?/Geniş çölleri itle mi doldu?" ifadelerinde diğer şiirlerinde olduğu gibi düşmanı bir ite benzetmeye devam ederek Rusların öz yurdunu işgalinden bahseder. Şairin deyimiyle "kudurmuş moskoflar" Kırım'ı sarmış ve ne sürü, ne köy, ne halk bırakmıştır. Çatırdağ üzerinden Kırım halkının durumunu tasvir eden şair kapıların kapanıp ocakların ateşinin söndüğünü, bahçelerin sararıp solduğunu, öksüz kimsesiz kalanların sıcak bir kucak bulamadıklarından dolayı Çatırdağ'ın başının dumanlı olduğunu düşünür. Ayrıca muhtemelen dağın üzerini örten kardan yola çıkarak Çatır'ı dertten saçı ağarmış bir insana benzetir.

Yiğitlerin kaygısını döktüğü Çatırdağ'da bahadırların gösterdikleri kahramanlıklar ile destanların düzüldüğünü söyleyen şair Çatır'ın aynı zamanda dertli çobanlar yeri olduğunu da söyler. "Çıbanbaşı pek sararmış, deş şimdi!" benzetmesi ile artık düşmanın yurttan atılma zamanı geldiğini belirtir. Artık Çatır'ın mutlu olmasını isteyen şair bunun eskisi gibi güzel günlere kavuşmakla olacağını söyler. Şiirde Çatırdağ ile Kırım'ın ve halkının durumu anlatılmaktadır.

Şevki Bektöre'nin *Ayt, Çatırdav!* adlı şiirinde de Kırım'ın meşhur Çatırdağ'ına seselenerek vatanın hüznü anlatılmak istenmiştir:

Ayt, Çatırtav!	Söyle, Çatırdağ![9]
Ayt, Çatırtav, sırıñı, çoqmı derdiñ?	Söyle, Çatırdağ, sırrını, çok mu derdin?
Bekçisisiñ bu yerde bir qudretniñ.	Bekçisin burada bir kudretin.
Süyrip çıqtıñ köklerge, aq bulutqa	Sivrilerek çıktın göklere, ak buluta
Tanışsıñ sen bu eski, öksüz yurtqa.	Tanıdıksın sen bu eski, öksüz yurda.
Köp yaşadıñ, köp kördiñ, köp çektiñ, belki,	Çok yaşadın, çok gördün, çok çektin, belki,
Sen bir tilsiz tarıhsıñ - eñ evelki.	Sen bir dilsiz tarhsin, en eski.
Neler ötti başıñdan, köp yaşıñdan,	Neler geçti başından, çok yaşından (beri)
Kaysı izni sorayım aq taşıñdan?	Hangi izini sorayım ak taşından?
Ağaç kesip tavıñdan yurtlar qurğan,	Ağaç kesip dağından yurtlar kuran,
Kimdi sende burunğı iş buyurğan?	Kimdi sende eski iş buyuran?
Köz yaşıñmı başında ağarğan tuman,	Gözyaşın mı başında ağaran duman?
Yazda, qışta muñsırep, bürkürep turğan?	Yazın, kışın hüzünlenip, fışkırıp duran?
Başıñ, saçıñ ağarğan, ne keder kördiñ,	Başın, saçın ağarmış, ne keder gördün,
Qayday qayğı, qay dertmen dertlenip yürdiñ,	Hangi kaygı, hangi dertle dertlendin,
Qay bulutlar qarartıp, yüregiñ yaqtı,	Hangi bulutlar karartıp, yüreğini yaktı,
Qay qollarman silindi başıñnıñ baxtı?	Hangi ellerle silindi başının bahtı?
Kim baltalap tavıñnı yaqıp,	Kim baltalayıp dağını yaktı,
Qurt-börüñni kim qıstap tarğa tıqtı,	Kurdunu kim kıstırıp sıkıntıya soktu,
Yüregiñde ot barmı, tütüniñ çıqa,	Yüreğinde ateş var mı, dumanın çıkıyor,
Erüviñ yoqmı keñ kökte, ne canıñ sıqa?	Hürriyetin yok mu geniş gökte, ne canını sıkıyor?
Küntuvuştan köç etip, töbeñden ötken,	Doğudan göç dip, üstünden geçmiş,
Kölgeñde qonıp, köp vaqıt tınışlap ketken.	Gölgende mola verip, çok zaman dinlenip gitmiş.
Bitsin derdiñ, tükensin, bir nefes al,	Bitsin derdin, tükensin, bir nefes al,
Menim dertli xalqımnıñ bağrında qal!	Benim dertli halkımın bağrında kal!

Bektöre de aynı şekilde Çatırdağ'ın eski güzelliğini ve görkemini kaybettiğini söyler. Şiirde yaptığı tasvir ile Kırım'ın düşman eline geçip Tatar halkından alınmasıyla birlikte tabiatın Tatar halkı gibi mutsuz olduğunu anlatır. Tıpkı insanların kederlenip bu dertle ömürlerini bitirmeleri gibi Çatırdağ da gördüğü keder ile saçını başını ağırtmıştır. Çatırdağ'ın tarihin her sahnesine şahitlik yapmasına da değinen şair eski görkemli günlerden bugüne gelirken yaşadıklarından dolayı dağın mutsuz olduğunu söyler.

Джуртымчюн	Yurdum için
Тилиймен	Diliyorum
Ешиль джутны таптай берип джурген аякъ	Yeşil yurdu çiğneyip yürüyen ayak bir kırılsa,
бир сынса,	Töremize kötülükler salan düşmanlar kaybolsa,
Торемизге яманлыкълар салгъан джавлар	Şırıl şırıl akamayan nehircikler bir aksa,
джоюлса,	Kendi yurdumda aşağılanma görmez yürürdüm,
Шырыл-шырыл акъалмагъан озенчиклер бир	Hüda'm,
акъса,	Çimenlikte yuvarlanıp nefes alan olayım!

[9] Şiirin alındığı kaynak için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 453. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Озь джуртумда хорлукъ корьмий джурер эдим, Худайым, Тогъайлыкъта тыгъырыкълап тыныш алгъан болайым! Чатыртавнынъ тёбесинден джарыкъ сачкъан кунь тувса, Монълукъ берген къарангъыклар кок тёбеден сыйрылса, Къарув кельсе тувгъанлара, озь арасы джыйлышса, Анда-мында джылай джурюн кунь корьмеген джарлылар, Къол тутушып, бирлик болып яшар эди барлылар! Къартлыкъ джашкъа джол корьсетип сыртын сыйпап озгъарса, Джашлыкъ къарткъа эришмесе, бек тырышып джол алса, Джерни, кокни къалтыраткъан бир арекет башласа, Олп, талып джурер эдим батырларнынъ артындан, Ёкъ болайым, артта къалып джуралмасам алдындан! Ант этемен! Ёкъ болайым озь джуртумда оз тилекке къул болып, Абынмадан джувуралмай, джеталмасам монъ болып, Ёкъ болайым джав артындан кеталмасам, абынып, Орсен-къарсан болып шашып абдырасам, джыласам, Ит ашасын менлигимни, къатып къалып токътасам!	Çatırdağ'ın tepesinden nur saçan güneş doğsa, Hüzün veren karanlıklar gökyüzünden sıyrılsa, Cevap gelse akrabalara, kendi arasında toplansa, Onda bunda ağlayarak yürüyüp gün görmeyen yoksullar, El tutuşup, birlik olup yaşardı varlıklılar! İhtiyarlık gence yol gösterip sırtını sıvazlayıp selamlasa, Gençlik ihtiyara erişmese, çok çabalayıp yol alsa, Yeri göğü kaldıran bir hareket başlasa, Ölüp, dalıp yürürdüm alplerin ardından, Yok olayım, arkada kalıp vurulmasam alnımdan! Ant içerim! Yok olayım öz yurdumda kendi arzuma kül olup, Tökezlemeden koşulmuyor, yetemezsem kederlenip, Yok olayım düşman ardından gidemesem, tökezleyip, Örselenip düşsem şaşırıp sendelesem, ağlasam, İt yesin benliğimi, kaskatı olup dursam!

Kırım Yarımadası'nın düşman tarafından ele geçirilmesinden sonra Kırım halkına yapılan zulümler dışında Kırım'ın sahip olduğu kültürel değerler de Ruslaştırma politikası doğrultusunda yok edilmeye çalışılmıştır. Şair Kırım'ın düşman tarafından alındıktan sonra nehirlerinin bile şırıl şırıl akmadığını ve ancak Kırım'ın eskisi gibi Tatar halkına ait olduğunda, düşmanın yurdu bırakıp gittiğinde akacağını düşünür.

Diliyorum ifadesiyle şiire başlayan Raşit Aşki Özkırım Kırım töresine kötülük salan, Yeşil yurdu çiğneyip yürüyen düşman ayağının kırılmasını ve kaybolmasını diler. Böylelikle kendi yurdunda aşağılanmanın son bulacağını ve nefes alabileceklerini ifade eder. Şiirde Hüda'ya bir yakarış da söz konusudur. Şiirin devamında Kırım için dileklerini sıralamaya devam eder. Çatırdağ'ın tepesinden nur saçan güneş

doğmasını, hüzün veren karanlıkların gökyüzünden sıyrılıp dağılmasını, akrabalardan bir haber almayı ve göç ederek diğer ülkelerde vatan hasreti çeken gözü yaşlı halkının Kırım'da birlik beraberlik olabilmesini diler.

Kırım'da tekrar toplanan halkın eski günlerdeki gibi mutlu yaşamasının hayalini kuran şair ihtiyarların gençlere yol göstermesini ve gençlerin de çok çabalayıp yol almasını ister. Şairin gençlerden ve ihtiyarlardan isteği yurtlarını geri almak için bir hareket başlatmalarıdır. Böyle bir hareket başlasa yurdunu düşmanlardan temizlemek için ölümü önüne alarak bahadırların arkasından yürüyeceğini söyleyen şair arkada kalmak ve geri durmak ifadeleriyle yurdu savunmayan kimselerden olmadığını ve vatanı için şehit olmanın onurunu dile getirir. Şiirinde öz yurdunu savunacağına dair ant içen şair düşman ardından gidemesezse yok olmayı diler. Vatanı savunma konusunda bir an için bile olsa şüpheye ve korkuya düşmeyeceğini söyleyen şair eğer duraksarsa "it yesin benliğini" ifadesi ile vatan sevgisinin derinliğini belirtir.

Şairin "Ant içerim!" ifadesi ile başalayan son dizesinde 30 Haziran 1991 tarihinde Kırım Tatarlarının milli marşı kabul edilen Numan Çelebicihan'ın yazdığı *Ant etkemen*'in düşüncelerinin izleri görülür. Ant içmek ifadesi edebi anlatılarda özellikle milliyetçi ve vatansever aydınlar tarafından milleti içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için kullanılmıştır (Gafarova, 2019, s. 228). Numan Çelebicihan şiirine "ant içerek" başlar ve şiirin devamında Kırımlı kardeşlerinin kanayan yaralarını sarmaya ant içer (Söylemez ve Azap, 2017, s. 129-130). Özkırım da şiirin sonunda Çelebicihan gibi kendi varlığını vatanına adayacağına ve Kırım'ın derdini dert bileceğine, vatanını düşmanlardan temizleyeceğine dair ant içer.

Ойланма	Düşünme
Ойланыш тургъанда, тиз бийлел джавгъа, Конъюлден тутушам, чыкъарам къавгъа. «Сыймадынъ,-дий, -джурткъа, таштынъ дюньягъа, Гъурбетте бу сарай керекми сагыа?»	Düşünüp dururum, diş bileyip düşmana, Gönülden tutuşayım, çıkarayım kavga. "Sığmadın, diyor, yurda, taştın dünyaya, Gurbette bu saray gerekir mi sana?"
Чаре ёкъ, сав атым такъынып чыкъам, Азавнынъ джелимен джугенни такъам, Чорадай бир кетип, Къазангъа бакъам, Ибдешмен Идильден Хазерге акъам.	Çare yok, sağ atım binip çıkayım, Eziyet yeli ile dizgin takayım, Çora gibi bir gidip, Kazan'a bakayım, Arkadaş ile İdil'den Hazar'a akayım.
Айрылып, сюзюлем, къонам бозкъыргъа, «Чыкъар шо къымызны»,—диймен	Ayrılıp, süzüleyim, konayım bozkıra, "Çıkar şu kımızı", diyeyim Kırgız'a. "Al, iç diye, kalmasın düşman Moskofa!"

къыргъызгъа.	
«Ал, ич-дий, — къалмасын душман урускъа!»	Uzanayım Kafkas'ın yüksek dağına,
	Amansız baykuşlar dolmuş bağına.
Узанам Кафказнынъ юксек тавына,	Düşmanların kılıcı sallanır başında.
Амансыз байкъушлар толгъан багъына.	Şamil'in matemi gömülü bağrında.
Джавларнынь къылычы саллана башында,	
Шамильнинъ матеми комюльген багърында.	Şimdi senin adını söylemiyorum,
	Yolundan bin olup, geri dönmüyorum,
Шимди сенинъ адынъны айталмагъаным,	Sel olup, gözyaşın saklamıyorum.
Джолунъдан бинъ олип, къайталмагъаным,	Ne yapsam? Canımı veremedim.
Сель болып, козьджашын тыялмагъаным,	
Нишлесем, джанымны бералмагъаным.	Tan atar, dolaşayım, o yerde kalayım,
	Bırakayım bağlamayı, atı salayım.
Танъ ата, айланам, о ерде къалам,	Gaflete düşerim, pek fena olurum.
Ташлайман байлавны, джуйрюкни? салам.	Günler ağır geçer, geceye kalayım.
Гъафлетте джуремен, бек осал болам.	
Куньлер агъыр кете, кечеге къалам.	Gönül bu, görür de düşünmeden durur mu?
	Yurdundan, burkulmuyor, haber alır mı?
Конъюль бу, корер де ойланмай турармы?	Anam, rüyamı hayra yorar mı?
Джуртындан, буркъулмай, хабер алырмы?	Bir avuç toprağı kabrime koyar mı?
Анайым, тюшюмни къайыргъа джорармы?	
Бир авуч топракъны къабриме къоярмы?	

Server Turupçı gurbete giden soydaşları için söylenen sözlere karşı öfkelenir ve düşmanla bunun için kavga edebileceğini söyler. Atı ile birlikte tıpkı ataları gibi Kazan'a, Hazar'a ve İdile akıp orada soydaşlarının ne durumda olduğunu öğrenmek istediğini söyler. Kırgız ile birlikte kımız içmekten bahsederek kımızın düşmana kalmaması simgesi ile yurdunu kasteder. Kafkas'ın yüksek dağından bakan ve "amansız baykuşların" dolduğunu gören şair düşmanları baykuş ile sembolleştirir. Burada bahsedilen Kırım'ın ünlü yazarı Şamil Aladin'dir.

Şair artık uğrunda gözyaşı sel olan yurdunun yolundan dönmeyeceğini belirtir. Yurdu uğruna can veremediği için üzülür. "Gönül bu, görür de düşünmeden durur mu?/Yurdundan, burkulmuyor, haber alır mı?" diyerek hasretini dile getirir. Annesinin kabrine bir avuç toprak koymasını diler.

Кузь ойлары	Güz düşünceleri
Къою къуршун булутлар бюркюрдий тура джал алмай,	Koyu kurşun bulutlar püskürüp durur ara vermeden,
Зорлу япракъ тёкюмлери савларны да пек къыйнай,	Güçlü yaprak dökümleri sağları da pek zorluyor,
Кунь кечирмий, солукъ бермий, тёнъёлгенге аджымай,	Gün geçirmiyor, soluk vermiyor, gönlü kırılmış acımıyor,
Мен гъарипмен гъурбет эльде,-деген сайтын къамчылай.	Ben garibim gurbet ülkede demiş daima kamçılıyor.
	Bir ümüt ile bin minnetle boyun eğer, katlanır,
Бир умютнен бинъ михнетке? боюн эге, къатлана,	Yâda varıp "sığınayım!" diyor, sonra kendi de yâd olur.

Яткъа барып, «сыгъынам!» -дий, сонъ озю де ятлана. Ёл— из бильмий, тиль десенъ-ёкъ, кене болса атлана, Джарлы, ёкъсул бир къоранта къарсамбагъа саплана. Бетерден де бетерни сен косьтердинъ, Къудай, бизге, Ичимизни мусибетнен дагълап, кетирдинъ тизге, Кунь корьмеген юртсузларгъа керекми я кольге? Къатсем-болмай, яныкъ йырлар кене толуша тильге. Эр йигитнинъ намы болур, шунман анъылыр, дерлер. Къайдаларда джав тилеп те намлы болгъан о ерлер, Чалгъы-чагъана джайрашып, юрт къурулгъан о ерлер, Сизни де сарамы экен, амансыз дерт-кедерлер? Джавдыр кин, гъараз, ненъ болса, къалмасын шу ярынгъа. Окъ болайыкъ джавгъа табан керили тургъан яйгъа. Къол ачып та ялварсакъ Ярадангъа, Къудайгъа, — Ар болмасын,-дер де бельки, аджыр оксюз анайгъа. Таймасын шу, етер артыкъ, бахтынъ къара йылдызы, Омюр бою хасрет чекип турмасын юртнынъ къызы. Мутлу болып йырласын шу атадан къалма сёзю, Козю торлу анайнынъ да кульсюн о нурлу юзю.	Yol, iz bilmiyor, dili desen yok yine olsa atlanır. Fakir, yoksul bir aile hastalığına saplanır. Beterden de beteri sen gösterdin, Hüda, bize, İçimizi musibetle dağlayıp getirdin dize, Gün görmeyen yurtsuzlara gerek mi ya gölge? Ne yapsam olmuyor, yanık şarkılar yine toluşur dile. Her yiğitin namı olur, şununla anılır, derler. Nerelerde düşman dileyip de namlı olmuş o erler, Çalgı çağanak yayılıp, yurt kurulmuş o yerler, Size de sarar mı acaba, amansız dert, kederler? Düşmandır kin, garez, neyin varsa, kalmasın şu yarına. Ok oluyoruz düşmana taban gerili duran yaya. El açıp da yalvarsak yaradana, Hüda'ya, "Utanma olmasın" der de belki, acır öksüz analara. Kaymasın şu, yeter artık, bahtın kara yıldızı, Ömür boyu hasret çekip durmasın yurdun kızı. Mutlu olup şarkı söylesin su atadan kalma sözü, Gözü yaşlı ananın da gülsün o nurlu yüzü.

Server Turupçı'nun şiirinde dikkat çeken unsurlar gurbet ve yabancılaşma hissidir. Bir göçmenin yabancı ülkeye "sığınayım!" düşüncesiyle gittiğini ama daha sonra orada yabancılaşarak öz kimliğini kaybettiğini söyler. Yabancı memlekette yol, iz bilmeden, dilinin konuşamadan zorluklara bir ümütle, bin minnetle boyun eğerek katlandığını ama sonunda bir "fakir, yoksul bir aile hastalığına" saplandığını söyler. Kendisinin de gurbet ülkede garip kaldığını belirtir.

İlerleyen dizelerde şairin Tanrı'ya karşı bir sitem içinde olduğu görülür. İlk olarak Tanrı'ya seslenerek beterlerden beter acılar yaşattığını ve musibetlerle gün görmeyen

yurtsuz milletini dize getirdiğini söyler. Daha sonra ise “El açıp da yalvarsak yaradana, Hüda’ya” diyerek Tanrı’nın öksüz analara acıyarak kendilerine yardım edebileceği söyler. Bu ifadeleriyle milletin dua etmekten vazgeçmemeleri gerektiğini belirtir. Kendisinin ise elinden bir şey gelmediğini ve yanık şarkıları ile gurbet acısını dindirmeye çalıştığını ifade eder.

Önceleri düşmana karşı durup nam salan o yiğit erlerin nerede olduğunu sorarak Kırım gençlerini eleştirir. Milletinin düşmana ve onun gerili yayına bir “ok” olduğunu söyler. Düşmanın yarına hiçbir şeyi kalmayarak çıkmasını yani yok olmasını diler. Bahtının kara yıldızının artık kaymamasını, yurdunun kızının ömür boyu hasret çekmemesini, mutlu olmasını, gözü yaşlı analaların nurlu yüzlerinin gülmesini dileyerek şiirini bitirir.

Чонгъар кою	Çongar Köyü
Джанкой бетте Чонгъар кою, уйлерин устю кульден, Къабери ёкъ ачкъан гульден, я джырлагъан бульбульден, Тезек тютий оджакълардан, думан джайыла койден, Бир заманлар батыр джигит чыкъа эди хер уйден. Бир къач кокюш, учь-беш токълу къаралтыда корюнген, Суеклерин сая баллар къарт огюз бар, сюрюнген, Чонгъар кою — талийинден, халкъ-коюнден тюнъюльген, Къара куньге шайтып коньген, къасеветлерге бурюнген. Джавджюреклерни сувуткъан, достлукъ, бирлик къурулмай, Бунджа зулум, къорлукъларгъа, къатсенъ, къаршы турулмай, Чалпан-чарыкъ тырышса да, сакъат малий ёл алмай, Авеленип уча конъюл, Чонгъар койге къоналмай. Гульсюмчикнинъ, уй болгъан сонъ, бел аврусь кечмеди. Къурт-Союнге дёль берип те, ул шербети ичмеди. Аджыды Къудай, коп кечмий, къара топракъ джабынды, Джан ашындан Чонгъар кою бир къач локъма къапынды.	Canköy tarafta Çongar köyü, evlerinin üstü külden Haberi yok açan gülden, ya şarkı söyleyen bülbülden Tezek tütüp ocaklardan, duman yayılır köyden Bir zamanlar bahadır yiğit çıkardı her evden. Bir kaç hindi, üç beş kuzu karaltıda görünen, Kemiklerini sayar çocuklar yaşlı öküz var, sürünen, Congar köyü talihinden, halk köyünden dönülmüş, Kara güne böyle konmuş, kasvetlere bürünmüş. Düşman yürekleri soğutmuş, dostluk, birlik kurulmuyor, Bunca zulüm, zorluklara, sertliğe, karşı durulmuyor, Çalpan çarık çabalasa da sakat talih yol almıyor, Havalanıp uçar gönül, Çongar köye konamıyor. Gülsümcüğün ev olmuş sonra bel ağrısı geçmedi Kurt sürüsüne nesil verip de o şerbeti içmedi. Acıdı Hüda, çok geçmez kara toprak örtündü. Can aşından Çongar köyü bir kaç lokma atıştırdı. Çongar köyü, unutamıyorum Badem gözlü kızını, Aklımdan çıkarmıyorum duvardaki sözümü Tazeleniyor hasretin, yürekteki sızımı, Verin o renkli mendil ile sileyim yaşlı gözümü. Durma, batma, Çolgar köyü, umut kesme böyle çabuk Pasaklı çocuklar helallenir, arınırlar gönülden Yabani yakıp fal bakıyoruz niyet dileyip erenden

Чонгъар кою, унутмайман бадем козьлю къызыны, Акъылымдан чыкъармайман къалавдаки сёзюмни, Тазелий-къозгъай хасретни, юректеки сызымны, Берген тюсю о явлукъман силем яшлы козюмни. Токъта, батма, Чонгъар кою, умют кесме шай тезден, Пусюр баллар хелялланыр, арынырлар конъюльден, Къорай якъыл фал бакъайыкъ, ниет тилеп эренден, Бир кунь бу халкъ къуртуладжакъ, эсареттен, кедерден.	Bir gün bu halk kurtulacak esaretten kederden.

Çongar bölgesi tam olarak Kırım Yarımadasının bittiği ve tarihi bozkır sınırının başladığı alanda bulunur. Çongar köyü ile birlikte Canköy ve Orkapı da Kırım Tatarları ve Nogayların beraber yaşadığı köylerdendir (Dede, 2020, s. 428-433). Server Turupçı'nın şiirinde Canköy tarafında bulunduğu belirtilen Çongar köyünün işgalden sonraki tasviri yapılmaktadır. Köyün artık karanlık bir atmosferi olduğunu anlatan betimlemelerle Kırım Tatar halkının acısının tabiata yansıması görülür. Tabiat ve insan acısını özdeşleştiren anlatımla Kırım'ın yalnız Tatarların olduğunu belirten şairler Yeşil Yurdun Rus egemenliğine karşı duruşunu tasvir ederek anlatımı güçlendirir.

Çongar Köyü'nde bir zamanlar her evden yiğit çıkarken şimdi "Bunca zulüm, zorluklara, sertliğe, karşı durulmuyor", yani birlik kurulamıyordur. Köydeki insanların geçim sıkıntıları çekerek perişan bir duruma geldiklerini anlatmak için çocukların zayıflığından ve geride kalan üç beş hayvandan bahsedilir. Şair havalanıp uçan gönlünün Çongar köye konamadığını söyler. Bu ifadeyle şairin köyüne dönemediği anlaşılır. "Çalpan çarık çabalasa da sakat talih yol almıyor" ifadesinde "çalpan çarık" sözü "sefalet içinde olmak", "çok fakir olmak" anlamlarında kullanılır (Sarı, 2021, s. 72).

Çongar köyüne duğduğu özlemi "Tazeleniyor hasretin, yürekteki sızımı, / Verin o renkli mendil ile sileyim yaşlı gözümü" ifadeleri ile anlatır. Şair son dörtlüğünde

Çongar köyünden “umut kesme böyle çabuk” diyerek bir gün halkın esaretten kurtulacağını hatırlatarak güzel günlere olan inancın ve umudun korunmasını ister.

Къартлар	İhtiyarlar
Къартлыкъ муму титрек янар, аз джелчикмен де сёнер, Джарып бакъсанъ джуреджигин, тып-тып этер, «юртум» дер. Къарувсыз козь сёнюк бакъар, къырпыш-къырпыш анълатыр, Эски йылларын къулагъын анъыларман чынълатыр, О тойгъандыр, аш истемез, къаш истемез, тат истер, Ёлгъа салып сыласына бармакъ ичюн ат истер. Яшы етмиш, джыртылмай да коктеки къара булут, Ай, йылдызлар бир ачса, бельки догъарды умют. Ойнамай уюшкъан къоллар, тизни авуры туткъан, Осал йыллар аман бермий савлукъны джалмап юткъан. Богъукъ-богъукъ пек оксюре кошедеки миндерде, «Олян, магъа не болды?» — деп, къасеветлене кимерде. Сёз динълемий къафестеки корюк, ишни зор коре, Къудай, джигитлик тугуль бу, япкъанларынъ, козь коре. Атай баласына, санки, не сексен, не докъсан копь, Шу дюньяда адджы, татлы — къарышкъан омюр чёр-чёп. Достлукъ къайда!.. Къара топракъ ач къашкъырдай къарай да, Сараджакъ, билем, юз тапса, «тувгъаным» деп, не файда? Узун йыллар анъысыны «къартлыгъым» дер, ташырсынъ, Эджел къаршысына тикильсе, энъседжигинъ къашырсынъ. Барсын, баллар кульсюн сагъа, къуджур лафлар эткенде,	İhtiyarlık mumu titrek yanar, az yelcik de söner, Varıp baksan yüreğini, tın tın eder, “yurdum” der. Kuvvetsiz göz sönük bakar, kırpış kırpış anlatır, Eski yılların kulağını anılarla çınlatır, O toktur, yemek istemez, kaş istemez, tat ister, Yola salıp sılasına varmak için at ister, Yaşı yetmiş, dağılmıyor gökteki kara bulut, Ay, yıldızlar bir ayça, belki doğardı umut. Oynamıyor uyuşan kollar, dizin ağrısı tutmuş, Kötü yıllar aman vermiyor sağlığı çalıp yutmuş. Büyük büyük pek öksürür köşedeki minderde, “Oğlan, bana ne oldu?” diyip kasvetlenir arasıra. Söz dinlemiyor kafesteki körük, işini zor görüyor, Hüda yiğitlik diğil bu, yapanları, göz görür. Ata evladına, sanki ne seksen, ne doksan çok Şu dünyada acı tatlı karışmış ömür çör çöp. Dostluk nerede!... Kara toprak aç kurt gibi bakıyor da Saracak, biliyorum, yüz tapsa, “doğmuşum” diyip, ne fayda? Uzun yıllar anısını “ihtiyarlığım” diyip, taşırsın, Ecel karşısına dikilse, enseciğini kaşırsın. Varsın, çocular gülsün sana hoş laflar ettiklerinde, Arkalarından ayak uymaz, sen kaybolup gittiğinde. Bağışlanır günahların musallada adey böyle, Kalpak çekerim, mollaya, kime kalsın uyuz tay?

Артларындан аякъ уймаз, сен адашып кеткенде. Багъышланыр такъсиратынъ, мусаллада адет шай, Къалпакъ чекмен-моллагъа, кимге къалсын къотыр тай?	

Server Turupçı, yorulmuş ve yaşlanmış kalbinin hala "yurdum" diye attığını söyleyerek vatanına karşı duyduğu özlemi belirtir. Yetmiş yaşına gelmesine rağmen gurbette yaşayan kimselerin üzerinde kara bulutların dağılmayacağını söyler ve kendisinin de yurduna kavuşamadığını ama yine de bir umut aradığını anlatır. Dizelerinde gurbetin bittiğini ve atı ile yurduna kavuştuğunu hayal eder.

Şair kara toprağı aç bir kurda benzeterek ecelin yaklaştığını söyler. Daha sonra yaşlılığa ait hastalıkların çıkmasından bahseder. Büyük büyük öksüren, gözü iyi görmeyen, işini zor gören, diz ağrıları çeken bu ihtiyarların bu durumuna sebep olanlar için "Hüda yiğitlik diğil bu, yapanları, göz görür ifadesini kullanır. Şu dünyada acı tatlı karışmış ömür çör çöp" diyerek yaşadığı hayatın zorluğundan bahseder.

Мерасимден къаршылыкъ	Merasimden karşılık
Мезарынъдан татар къайдай, деп сорасанъ, Хеп оксюздир, юрту ичюн гедже-куньдюз къозгъала, Джаткъан еринъ дженнет болып, Ярадангъа баралсанъ Юртумызгъа дуамызнынъ къабулыны джабала. Юз миллионлыкъ тюрк ве татар Русиеде инълеймиз, Сибириянынъ бузларында, орманларда яшаймыз. Эль эджнеби иллеринде оксюз больп джатамыз Джерден, коктен мерхаметлер арап-тарап къараймыз. Етти артыкъ джанымызгъа, косьтер Аллах хикметинъ, Биз де къулмыз, эй Аллахьым, эсиргеме? сен ниметинъ. Быкътыкъ артыкъ бо дюньядан, косьтер рускъа хикметинъ! Насип эйле бизлерге де хурриетнинъ байрагъын. Биз Дженгизнинъ торунлары, Тимурленкнинъ баллары,	Mezarından Tatar nasıl diye sorarsan, Hep öksüzdür, yurt için gece gündüz isyan eder, Mekanın cennet olup yaradana varsan Yurdumuza duamızın kabulunu çabala. Yüz milyonluk Türk ve Tatar Rusya'da inliyoruz, Sibirya'nın buzlarında, ormanlarda yaşıyoruz. Ecnebi ülkelerinde öksüz kalıp yatarız, Yerden gökten merhamet arar tarar bakarız. Yetti artık canımıza, göster Allah'ım hikmetini, Biz de kuluz, ey Allah'ım! Esirgeme sen hikmetini. Bıktık artık bu dünyadan, göster Rus'a hikmetini! Nasip eyle bizlere de hürriyetin bayrağını. Biz Cengiz'in torunları, Timurlenk'in çocukları, Namlı şanlı tarihimizle dünyalara nam saldık, Moğolistan'ın Altay'ından, Aladağ'dan uçuşup, Kahramanlık göstererek yazdık dünya tarihini.

Намлы, шанлы тарихлермен дюньяларгъа нам бердик, Монголиянынъ Алтайындан, Алатавдан учушып, Къахраманлыкъ косьтеререк яздыкъ дюнья тарихын.	

Abdullah Veli Şuayip şiirin ilk dörtlüğünde vatanına hasret kalmış veya bu uğurda can vermiş Tatarlarla konuşur. Vatan için can veren bu kişiler mezarlarından Tatar halkının durumunu sorsalar değişen bir şey olmadığını, gece gündüz isyan ettiklerini, vatana kavuşamadıklarını söyler. Şair yabancı ülkelerde öksüz kaldıklarını, bir medet aradıklarını ama yıllardır bulamadıklarını anlatır.

İkinci dörtlükte şairin bir isyan hâli içinde olduğu görülür. Yaşadıkları zulmun artık son bulması için Tanrı'ya yalvarır. Allah'tan artık Rus'a yani düşmana hikmetini göstererek cezasını vermesi için dua eder ve hürriyet bayrağını ister. Son dörtlükte ise Tatarların tarihinden bahsederek atalarının yazdıkları şanlı tarihe layık bir yaşam sürmek gerektiğini belirtir.

3. EDEBİYAT VE MİLLİ KİMLİK

Millî kimlik kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1564) "bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü, millî hüviyet" olarak tanımlanır. Milli kimlik kültürel, sosyal, bireysel pek çok farklı unsuru bünyesinde barındırarak devamını sağlar (Ayaz, 2018, s. 616).

Milli kimlik üzerine çalışmaları ile tanınan Anthony D. Smith (2017, s. 32) milli kimliğin temel özelliklerini "1-Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt, 2-Ortak mitler ve tarihi bellek, 3-Ortak bir kitlesel kamu kültürü, 4-Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, 5- Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi" olarak açıklar. Bu özellikler üzerinden milletin tanımının "tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi bir belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı" olarak yapılabileceğini söyler.

Milli kimlik ile millet birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Milletlere ortak kültürel değerleri, ortak kimlik ve aidiyet duygularını hatırlatmak için siyasi otoriteler tarafından bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerin kullanılır (Smith, 2017, s. 33-40).

Ukraynalı sosyolog N. Glebova milli kimliğin hem nesnel hem de öznel gerçeklik ile ilişkili olduğunu belirterek objektif kimlikleri doğum ve ikamet yeri, coğrafi yer, sosyal ve etnik grup, ulusal topluluk, dil, gelenekler, ritüelleri olarak adlandırır. İnsanları bu özelliklerle özdeşleştirmenin ya da aslında bu özelliklere ait olmalarının, "kendilerine ait" gibi yorumlanmasına yol açacağını söyler (Urys, Kozak ve Barabash, 150, s. 2021).

Türk dünyasında milli kimlik üzerine çalışmaları bulunan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve İsmail Gaspıralı gibi aydınların fikirleri önemlidir. Kazan Türkü olan Yusuf Akçura milli kimliğin temelinin ırk, soy veya kavmiyet olduğunu savunarak dine ikinci dereceden bir rol atfetmiştir. 19. yüzyılın sonlarında İsmail Gaspıralı Bey

çabaları ve yürüttüğü faaliyetler ile “ortak bir Türk ulusu” ve “ortak bir edebî yazı dili” oluşturmayı başarmıştır. Ziya Gökalp başlangıçta Pan-Türkizmi düşüncesinde olsa da 1916’dan sonra Anadolu ve Rumeli Türklerinin kültürüne dayanan bir Türk milliyetçiliğini savunmaya başlamıştır (Özkaya, 2014, s. 81-83).

Tüm hayatı boyunca yaptığı faaliyetlerde Türk ve Müslüman bir millî bilincin oluşmasını arzulayan Gaspıralı'nın millî kimlik anlayışı birleştirici ve bütünleştirici olmakla birlikte temelde ortak Türkçe üzerine inşa edilmiş esnek bir yapıdadır. Bu sebeple attığı en önemli adımlardan biri olan dil çalışmalarında Çarlık rejimi tarafından küçük parçalara bölünerek kültürel asimilasyona uğrama endişesi ile farklı Türk lehçeleri konuşan halkları ortak bir ebedi dil etrafında toplamayı hedeflemiştir (Pınarer, 2014, s. 230-231).

20. yüzyılda imparatorluklar parçalanmış ve yerini ulus devletlere bırakmıştır. Ulus devlet anlayışıyla birlikte milli kimlik kavramı da ön plana çıkarmıştır. Milli kimlik unsurları olan dil, din, kültür gibi ögeler birlik ve beraberliğin temeli olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Ayaz, 2018, s. 616).

> Ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak), birleşmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur (Hasdedeoğlu, 2019, s. 24).

Milliyetçilik ile ulus devlet kavramları aynı dönemde ortaya çıkmış ve ilk olarak Fransa, Almanya ve İtalya gibi devletlerde görülmüştür. Ulus devlet modeli kısa zaman içinde dünya genelinde kabul görmüştür. Bu anlayış doğrultusunda yönetimler demokratik ve laik bir yapıya kavuşmuştur (Aydın, 2018, s. 237).

Diaspora kavramı kendi anayurdundan ayrılarak başka milletler içinde yaşayan ancak bu milletin içinde kendi etnik kültürünü sürdürerek varlığını koruyan topluluklar için kullanılır. Kelime anlamı olarak Yunanca dia (için, dolayı) ve sporos (tohum) kelimelerinden türeyen kavram, “sağa sola dağılmış/saçılmış tohumlar” anlamlarına gelmektedir (Yaldız, 2013, s. 290). Bu kavram ilk olarak Yahudiler için

kullanılırken tarihi süreç içerisinde Afrikalılar, Ermeniler gibi diğer topluluklar için de kullanılmaya başlanmıştır (Yaldız, 2015, s. 33). Kırım Tatarları da Yahudiler, Afrikalılar ve Ermeniler gibi bir diaspora topluluktur. Günümüzde 7 yıldır Rus işgali altında olan Kırım Yarımadası'nda net olmamakla birlikte yaklaşık 300.000 Kırım Tatarı yaşamaktadır. Bütün Dünya Kırım Tatar Kongresi'ne göre günümüzde Türkiye sınırları içinde yaklaşık 5 milyon Kırım Tatarı yaşamaktadır. Romanya'da ise tahminen 30-40.000 Kırım Tatarı yaşamaktadır. Bununla birlikte diğer dünya ülkelerinde de küçük Kırım Tatar diasporaları bulunmaktadır.

Antropolog William Safran'a (1991) göre, bir diaspora trajik bir nedenle kendi anavatanından ayrılmış, ancak anavatanına ve ortak etnik gruplara bağlılığını koruyan, etnik olarak bilinçli özelliklere sahip bir topluluktur. Diaspora toplumların vatana bağlılığı canlı olabilir veya kolektif hafızada saklanabilir. Bir diaspora topluluğu, anavatanının refahını diler ve geri dönüş efsanesini her zaman korur. Ev sahibi toplumla sorunlu bir ilişki içinde olabilirler ya da en azından aynı kökenden gelenlerle dayanışma ve yoldaşlık duygusuna paralel olarak farklılıklarının bilincini koruyabilirler. Kırım Tatarları da Kırım'ın ilhakından sonra Rus İmparatorluğu'nun acımasız politikaları sonucunda ana vatanları Kırım'dan dünyanın birçok yerine dağıtılmışlardır. Göç eden Kırım Tatarları vatanlarını unutmamışlardır ama diasporanın dönüşü şu anda neredeyse imkânsız görünmektedir. 1944'te sınır dışı edilenlerin anavatanlarına dönüşlerinin daha acil olması nedeniyle, Kırım Tatar diasporası çabalarını Orta Asya'da yaşayan eş-etniklerin geri dönüşü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kırım Tatar diasporası, Kırım'ı "anavatan" olarak kabul etmekte ve prensipte "geri dönüş", Kırım Tatar diasporası milliyetçileri arasında hâlâ sıcak bir tartışma konusu olmaktadır. Kırım Tatar diasporası, eş-etniklerin tüm siyasi, ekonomik, sosyal sorunlarıyla ilgilenmekte ve Kırım'daki Kırım Tatar kurumlarının yeniden inşası için onlara önemli destek sağlamaktadır. Kırım Tatarlarının bugün yaşadıkları toplumlarda, hatta tamamen asimile olarak kabul edildikleri Türk toplumunda bile hâlâ tanımlanabilir bir topluluk oluşturduğunu belirtmek gerekir. Kırım Tatarları yaşadıkları ülkelerde sosyal örgütler kurmuşlardır. Zamanla meydana gelebilecek asimilasyon tehditlerinin farkındadırlar ve aktif olarak kimliklerini korumaya devam etmenin yollarını aramaktadırlar. Şu anda internet üzerinden farklı

plartformlarda dünyanın dört bir yanına yayılmış Kırım Tatarları arasında bir birlik oluşturmaya çalışılmaktadır (Aydın Bezikoğlu, 2002).

Smith (2017, s. 49) milli kimliğin kültürel içeriklerinde derin değişkliklere sebep olan belli başlı etkenlerin savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme olduğunu söyler. Anavatana dönme sürecinde kültürel ve nüfus açısından asimilasyona maruz kalan Kırım Tatarları da maddi ve manevi birçok zorluk yaşamışlardır (Yıldızlı, 2016, s. 128).

Milli kimliğin ayrılmaz bir parçası olan kültür toplumun inşasında önemlidir. Edebiyat ise toplumun ulusal-kültürel organizmasını yaratmayı, korumayı, restore etmeyi ve geliştirmeyi amaçlar ve böylece ulusal kimliğinin oluşumunu etkiler. Anthony D. Smith de edebiyatın, insan bilincinin derinliğini, tarihsel hafızayı, zihniyeti, halkın ulusal karakterini vb. biriktirdiği için ulusal kimliğin oluşumunda önemli bir kaynak olduğunu vurgulamıştır (Urys, Kozak ve Barabash, 2021, s. 146-150).

Edebiyatta milli kimlik unsuru kültürel kimlik kazandırılması açısından önemli bir görev üstelenir. Edebiyat ile toplumun ulusal bilincini oluşturmak, gelişimini etkilemek, pekiştirilmesini teşvik etmek mümkündür. Bir sanatçının ortaya koymuş olduğu sanat eseri kendisinin dünya görüşünün ve yaşam felsefesinin ifadesidir. Dolayısıyla bu sanat eseri ulusal olmak üzere kimliğinin bir yansımasıdır.

Başka bir deyişle edebiyat milli kimliğin ifade aracıdır. Özellikle Türk kültürünün kollektif bilincinin yansıması olan halk edebiyatı ürünlerinde bu durum açık ve net bir şekilde görülür. Bu duruma en iyi ve temel örnek Dede Korkut anlatılarıdır. Anlatıların herbirinde görülen dil, din, kültür ve inanışlar (gelenek ve adetler) milli kimlik unsurlarını teşkil eder. Milletin kollektif bilincini yansıtan bu anlatılar Türk kültürü için olduğu kadar Türk milli duyguları için de önem arz eder.

Osmanlı aydınları Tanzimat Döneminde başalayan Türklük bilincini ileriki dönemlerde toplumunun milli kimlik duygusuna hitaben yazılan romanlarda ve gazetelerde işlemeye başlamıştır. Dönemin siyasi şartları ile II. Meşrutiyet'ten sonra milli kimliğin inşası üzerine Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ahmet Hikmet

Müftüoğlu ve Mehmet Emin Yurdakul gibi yazar ve şairlerin çalışmaları dikkat çeker. Özellikle 1897 Teselya Harbi'nde Mehmet Emin'in Yunanlılara karşı söylediği "Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur" dizesinin milli bilincin edebiyata yansımasında önemli bir yeri vardır.

Edebiyatta milli kimlik bilinicinin oluşumu ve halka doğru yönelme Milli Edebiyat akımıyla beraber yoğunluk kazanır. Bu dönemde halk şiir ve hikâyeleri, destanlar ve halka ait kültürel değerleri konu alan eserler önem kazanmıştır. Milli Edebiyat hareketi 1911 yılında Selanik'te yayın hayatına başlayan Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin'in birlikte çıkardığı Genç Kalemler dergisi önemlidir. Ömer Seyfettin'in dergide "Yeni Lisan" adı ile yayınladığı makalede milli bir dil ve edebiyatın çerçevesini çizer. Bu dönemde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri, Refik Halit Karay, Aka Gündüz, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin gibi yazraların özellikle Çanakkale Savaşı ve Milli Mücadele'yi işlediği eserler Türk millettinin ulusal bilincini güçlendirmeye yöneliktir.

Edebiyatı halk ile bir köprü olarak kullanan aydınlar bu dönemlerde halkın dili ile eserler vererek milliliği öne çıkarmakta ve halkı milli değerlere yöneltmekte başarılı olmuşlardır. Halkta kimlik bilinci yaratan eserlere Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım* romanı örnek teşkil eder. Romanda köklerini aramak için Orta Asya'ya kadar uzanan bir macera anlatılır. Sibiryalı aydın bir Tatar kızı olan Gönül Hanım ve ağabeysi Ali Bahadır Kaptanoğlu, Türk teğmen Tolun Bey ve Macar teğmen Kont Bela Zichy ile birlikte Orhun Abidelerini ziyarete giderler ve burada öz kimlikleri ve kökenleri ile ilgili araştırmalar yaparlar.

Halide Edip'in eserlerinde yoğun bir milliyetçi anlatım tarzı olmamakla birlikte *Ateşten Gömlek, Türk'ün Ateşle İmtihanı* ve *Vurun Kahpeye* gibi romanlarında halkta milli kimik oluşturma konusunda başarılı olmuştur.

Türk dünyası yazarlardından Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un eserleri milli bilincin inşasında önemlidir. Aytmatov eserlerinde kullandığı sembolller ile Kırgız milletine etnik kimliklerini hatırlatırken SSCB'nin asimilasyon politikalarına karşı da halkı aydınlatmaya çalışır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında yarattığı yerli karakterler

üzerinden bu durum açıkça görülür. Romanda yer verdiği Nayman ana efsanesi ile kendi benlik duygusunu kaybederek ötekileşmenin doğurduğu acı sonuçları işler. Söz konusu romanda düşünceleri ve eylemleriyle adeta Sovyet sisteminin bir parçası hâline gelerek ötekileşmiş bir karakter olan Sabitcan kendi milli kimlik bilincini yitirmiş ve "mankurtlaşmış" bir tiptir. Yedigey karakteri ise anlatıda geçmişine ve kültürel kimliğine sahip çıkan milli bilince sahip bir karakter olarak yer almaktadır.

Kırım Tatarlarının aydın yazarı Cengiz Dağcı da romanlarında gerek kendi hayatını gerekse Kırım Tatarlarının trajedilerini işleyerek milletinde milli bilinci uyandırmayı ve canlı tutmayı amaçlamıştır. Kendi hayatını konu alan romanı *Korkunç Yıllar*'da Sadık Turan üzerinden milli kimlik bilincine sahip olan Kırım Türkleri temsil edilirken Sadık Turan'ın arkadaşı olan Süleyman ötekileşmiş Türkleri temsil eder. *Badem Dalına Asılı Bebekler* romanında ise Rusların Türk dünyasında uyguladığı Ruslaştırma politikasından bahsederek okurda millet ve kimlik bilinicine hitap eder.

Milli kimliğin birleştirici ve bütünleştirici farklı unsurları vardır. Bu unsurların başında vatan, dil, din, millet ve kültür gelmektedir. Mensup oldukları ulusların milli kimlik inşası için eser veren şair ve yazarlar anlatılarını bu unsurlardan biri veya birkaçı etrafında şekillendirmiştir. Göçmen veya sürgün yazar ve şairlerin eserlerinde kullandıkları milli kimlik unsurları daha çok vatan, dil, millet ve halk, milli kahramanlar, eğitim ve birlik beraberlik unsurları olmuştur.

3.1 Vatan Konulu Şiirler

"Unutmayınız çocuklarım, Kırım sizin vatandır,,[10]
Sahip olunuz bu vatana çalışıp edep ile."
İsmail Gaspıralı

Vatan kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 2335) "yurt" olarak tanımlanır. Türkler için vatan oldukça önemli bir değerdir. Vatan toprağının kutsal olması Türk milletini diğer milletlerden ayıran temel özelliklerdendir (Gümüş, 2013, s. 1554).

[10] Söylemez, O., Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları. s.159.

Vatan kavramı tüm milletler için kültürel değerleri besleyen bir konumdadır. Vatan, milletlerin öz değerleriyle aynı dili, dini, tarihi, kültürü paylaştığı mekândır. Milletler de bu değerler ile beslenerek vatan toprağında kendilerini güvende hisseder. Milletler tarih boyunca devletler kurduğu ve üzerinde yaşadığı toprakları kutsal kabul etmiş ve bu topraklar için ordular kurarak savaşmış, kan dökmüşlerdir. Millet fertleri köklerini vatanları ile özdeşleştirerek kendilerini o toprak parçasına bağlı hissederler. Vatansız kalan milletler, köksüzlük içinde yok olma tehlikesi ve endişesiyle yaşamaktadırlar (Şenocak, 2013, s. 2531).

Antony D. Smith "yurt" toprağını yeryüzünde biricik kılan etkenlerin milletlerin sahip olduğu geçmişten kaynaklandığını söyler. Yurt denilen kavram tarihi bellek ve çağrışımların mekânıdır. Bu tarihi bellek ve çağrışımlar ile yurt derin bir anlam kazanır ve yücelik taşır (Smith, 2017, s. 25-26).

Türk edebi eserlerinde vatan konusu önemli bir yer tutar. Namık Kemal'in Kırım Savaşı sırasında geçen ve anafikri vatan sevgisi olan *Vatan Yahut Silistre* adlı eserinde Silistre Kalesi vatanın simgesidir ve kaleyi korumak ile vatana sahip çıkmak, vatanı sevmek ve vatan uğrunda mücadele etmek gerektiği anlatılır. Eserin başkahramanı İslâm Bey'in en büyük aşkı vatandır. Eserde İslâm Bey üzerinden vatanın neden önemli olduğu, niçin vatan uğrunda mücadele etmekten kaçınmamak gerektiği, vatan ve fert bağlantısı anlatılır (Sınar Çılgın, 2005, s. 136-139).

Türk yazar Sevinç Çokum *Rozalya Ana* adlı hikâyesinde II. Dünya Savaşı sonrasında yurtlarından sürgün edilen Kırım Türklerinin vatan sevgisi ve zulmünü anlatır. Hikâye kahramanlarından Rozalya Ana vatanı kutsal bir varlık olarak görür ve Kırım'ı yeniden vatan hâline getirmeyi ister. Bu sevgisini Batur'a aktarır. Hikâyede göç ve göçün meydana getirdiği zorluklar da anlatılır (Morkoç, 2009, s. 1567-1572).

Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* (2012) adlı çalışmasında Türklerin en çok değer verecekleri ahlakın vatan ahlakı olması gerektiğini belirtir. Vatan ahlakının kuvvetli olmadığı toplumlarda bağımsızlığın, özgürlüğün ve vatanın bütünlüğünün korunamayacağı belirtilir. Gökalp Eski Türklerde "İl"in Gök Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul edildiğini söyler. Gök Tanrı Türkler için kutsal olan Aşk

Gecesi'nde yeryüzüne bir ışık şeklinde inmiş ve bir bakireyi veya bir ağacı gebe kılarak "İl"in üremesine sebep olmuştur. İl'in oturduğu memleket ise yurt, ülke olarak kabul edilmiştir. Bu sebepten dolayı hiçbir Türk vatanı uğruna canını feda etmeye çekinmemiştir. Gökalp Türklerin yurt sevgisine örnek olarak Hun Devleti'nin kurucusu olan Mete Han'ı gösterir. Vatanın milli kültürün tamamı olduğunu savunur. Vatanı içten gelen bir aşla, samimi bir şekilde sevmenin sebebinin vatanın din, ahlak ve estetik güzelliklerinin bir müzesi olması şeklinde açıklar. Vatan ahlakının kuvvetli olması ile bağımsızlık, özgürlük ve vatan bütünlüğünün korunabileceğini söyler.

Türk edebiyatında Mithat Cemal Kutay *On Beş Yılı Karşılarken* adlı şiirinde vatanın önemini belitrmek için "Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır" ifadelerini kullanır. Mehmet Akif Ersoy ise İstiklal Marşı'nda Çanakkale'de, İstiklâl Harbinde gözünü kırpmadan şehadete koşanların ölümü göze almalarını sağlayan gücün vatan sevgisi ve vatanı savunurken ölenlere müjdelenen şehitlik mertebesi olduğunu söyler (Taşçıoğlu, 2018, s. 224-226).

Kırım Türklerinde de vatan son derece önemli bir kavramdır. Kırım'ın edebi literatüründe öne çıkan değerlerin başında vatan sevgisi gelir. Vatan kutsal kabul edilen uğruna can verilmesi gereken bir kavram olarak algılanır. Rusların Kırım'da uzun yıllar süren müdahalelerinden dolayı vatanlarından koparılarak çeşitli gerekçelerle uzaklara sürülen Kırım Tatarları vatan toprağına hasret bırakılmış ve bu durum da vatan bilincinin oluşmasına sebep olmuştur.

Kırım Tatarlarının şiirlerinde vatan sevgisi Kırım'a duyulan özlem ile doğru orantılıdır. Vatan kutsaldır ve ne olursa olsun sahip çıkılması gerekir. Mehmet Niyazi başta olmak üzere göç ve sürgün sebebiyle Kırım'dan ayrı kalan veya Kırım'ı hiç görmeden büyüyen şairler kendileriyle aynı durumda olan soydaşlarında vatan bilincini uyandırmak ve vatan sevgisini kavratmak için şiir yolunu kullanmışlardır. Şiirlerde Kırım'ın güzellikleri, vatanın hasretinin dayanılmazlığı gibi duygular işlenmiştir. Vatan zaman zaman bir anne, koruyucu ve merhamet sahibi bir varlık olarak algılanmıştır. Kırım'ın önemli şairlerinden Mehmet Niyazi'nin *Ben neredeyim?* adlı şiirindeki vatan algısı bunun en güzel örneğidir.

Мен къайдайман?	Ben neredeyim?
Бир къаравда ойсыз оськен баламан,	Bir tarafta düşüncesiz büyüyen çocuğum,
Бир къаравда ойлана да къаламан.	Bir tarafta düşünüp de kalıyorum.
Балалыгъым тутса, кулип джайнайман,	Çocukluğum tutsa, gülüp yayılıyorum,
Къартлыкъ эске тюшсе, эльден яламан.	İhtiyarlık akla gelse, elden utanıyorum.
Кунь озгъарсам кулькилермен дийменде,	Gün geçirsem kahkalarla diyorum da
Сурек кетмий, мугъая токъталаман.	Yürek gitmiyor, incinip duruyorum.
Кульгенимде шайна кулиш кунь болсын.	Güldüğüm de öyle gülüş olsun,
Куле турып джурекке от саламан.	Gülüp yüreğe ateş koyuyorum.
Мен омримде аз кульдим, коп джыладым,	Ben ömrümde az güldüm, çok ağladım,
Джылай, джылай, тюбинде джол аламан.	Ağlaya ağlaya, sonunda yol alıyorum.
Халкънынъ корьген куньлерин биз корьмедик;	Halkın gördüğü günleri biz görmedik.
Корермиз деп кимерде ойланаман.	Görürüz diye bazen düşünüyorum.
Куйди бавыр, къараланды къасветмен,	Yandı bağır, karalandı kasvetle,
Мен де шаштым нешин дертли боламан?	Ben de şaştım, niçin dertliyim?
Бо дертни мен къайдан алдым?.. Къайдайман?	Bu derdi ben nereden aldım?... Neredeyim?
Бельке джуртсыз къалгъан оксюз баламан?	Belki, yurtsuz kalan öksüz çocuğum?
Джурт дигенде джурегимде эт шыгъа.	Yurt denince yüreğimden ateş çıkıyor.
Дертим де шо: «джурт» дийде къозгъаламан.	Derdim de şu: “Yurt!” diyerek canlanıyorum.

Şiirde yurt özlemi çeken Mehmet Niyazi kendisine bu derdin nereden geldiğini, nerede olduğunu ve niçin dertli olduğunu sorar. Yurt denince yüreğinden ateşler çıktığını söyleyen şair içinde bulunduğu büyük sıkıntı ve ızdırap hâlini ifade edebilmek için mübalağa sanatına başvurur. Yurtsuz kalmayı öksüz kalan çocuğa benzeterek yurt ile anne arasında bir benzetme kurar.

İyi özellikler taşıması ile ön planda olan anne figürünün kötü özellikler de taşıyabileceğini söyleyen İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung (2015, s. 21-22) anne arketipinin yalnızca biyolojik anne ile sınırlı kalmadığını, kişinin hayatında bulunan herhangi bir kadının da bu arketip içerisinde değerlendirildiğini söyler. Jung’a göre ülke de anne arketipinin tipik biçimde bir tezahürüdür. Türklerde “ana vatan” kavramı vatan kabul edilen toprağın kutsallığından gelmektedir. Göktürkler zamanında vatan toprağı hükümdar ile bağdaştırılarak kutsal kabul edilmiştir. Niyazi de şiirinde anne figürü ile ülke, yurt, vatan toprağı gibi kavramları kapsayabilecek bir anlatım kurar.

Ömründe az gülüp çok ağladığını söyleyen şair “Gülüp yüreğe ateş koyuyorum” ifadesi ile gülmenin kendisine acı verdiğini, gülüşlerinden incindiğini söyler. Kahkahalar ile günlerini geçirmek istese bile vicdanının el vermediğini ve vatanının durumu aklına geldiğinde ağlamaktan başka elinden bir şey gelmediğini itiraf eder. Zaman zaman düşüncesiz bir çocuk gibi büyüdüğünü belirten şair çocukluğu

tuttuğunda gülüp yayıldığını fakat yaşlılığı aklına geldiğinde elden utandığını söyler. Şairin bu utancının yabancı memlekette esir kaldığını düşünmesinden ve yabancılık çekmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Ешиль джюрткъа	Yeşil Yurda
Бир джаш бала ансыз, оксиз къалып тентисе! Куньсиз оськен шешекдай джансыз бир инсан болыр! Оксюзлиги билинмий, эркин тапса, къаралса! Тавны, ташны джанъгъыраткъан гурь сесли арслан болыр!	Bir küçük çocuk ansız, öksüz kalıp arasa! Güneşsiz büyüyen çiçek gibi cansız bir insan olur. Öksüzlüğü bilinmiyor, özgürlüğünü bulsa, bakılsa! Dağı, taşı inleten gür sesli aslan olur!
Миллет де бундай оксиз, бир кимсесиз эзильсе, Копь турмай, джер юзюнде бирикмий талкъан болыр! Олет кирсе, от тюшсе, тыншлыкъ болып тургъанда, Халкъ арасы табылмай, орталыкъта къан болыр. Я къолдашып алай халкъ бир-биримен байланса, Узильмеген, къопмагъан къавий бир аркъан болыр. Миллет деген оджакъ да къардашлыкътыр инсаннынъ, Айрылмагъан урувдай эр бири тувгъан болыр!	Millet de böyle: öksüz, bir kimsesiz ezilse Çok durmadan yeryüzünde birleşmeden olur! Ölüm girerse, ateş düşerse er olup kalkınca, Halka arası bulunmaz, ortalıkta kan olur. Ya el ele verip bütün halk birbiriyle bağlansa, Kesilmemiş, kapmamış sağlama bir sicim olur! Millet denen ocak da kardeşliktir insanın, Ayrılmayan soy gibi her biri akraba olur! Kuş uçmayan üstünden, altın saray kapısı, Ters yel esip örtülse, tez günde viran olur! Vatan da böyle bakılırsa, onarılmadan bırakılırsa, Sıkıntı verip yurtluğa, baykuşun konduğu olur! Yurt bakılsa, millete güç gelse, sonra biz de Kaybolmamak. Yükselmek, belki, bir iman olur!
Къуш учмагъан устинден, алтын сарай къапысы, Терс джель эсип джабылса, тез куньде виран болыр! Ватанда шондай къаралмай, онъгъарылмай ташланса, Монълыкъ берип, джуртлыкъкъа, миявкъуш къонгъан болыр!	Ah… çok dipte kalmışız karanlıklar içinde, Düşünmeyiz, ağalar, bize nasıl tan olur! Gövde yere yapışmış, millete kırık kanat ile Çabalasa da uçamaz, can verip kurban olur Ben bilmiyorum, soruyorum, var mı bilen Kırım'da? Tatarlığı yükselip kaçan yurt düzelmiş olur!
Джурт къаралса, миллетке такъат кельсе, соньъ биз де Джойтылмамакъ. Юксельмек бельки, бир иман болыр. Ах... бек тобен къалгъанмыз къаранлыкълар ишинде, Ойланмаймыз, акъайлар, бизге насыл танъ болыр!	Yürekleri çarpmış, canı paylaşılmayan hastayız... Çok didişip çalışsak, belki bir derman olur! Geç olsa da, haydi çalışalım kuvvet ile, Haksızlığın günleri şöyle kapanmış olur.
Кевде джерге джабышкъан, миллет сынкъ къанатман, Талпынса да — ушалмаз, джан берип, къурбан болыр! Мен бильмиймен, сорайман, бармы бильген Къырымда? Татарлыгъы юкселип, къашан джурт онъгъан болыр!	

Джуреклери авлыкъкен, джан талашкъан маразмыз... Бек тырышып шалышкъан, бельки, бир дерман болыр! Кеш болса да, айдынъыз, шалышайыкъ къарувмен, Хакъсызлыгъын куньлери шулай къапангъан болыр.	

Mehmet Niyazi'nin Yeşil Yurd'u Kırım'a ithafen yazdığı şiirinde Kırım halkına seslenir ve milletin birlik beraberlik duygularını kabartarak vatana dönüş çağrısında bulunur. Şiirinde anasız babasız büyüyen çocuğu güneşsiz büyüyen cansız bir çiçeğe benzetir. Öksüzlüğü bilinmeyen bu çocuk özgürlüğünü bulduğunda gür sesli bir aslan gibi dağı taşı inletir. Bu benzetmenin bağlanıldığı asıl unsur millettir. Millet ile öksüz büyüyen ve özgürlüğünü bulan çocuk arasında benzetme unsuru sağlanarak Kırım Tatarları bunca acıyı yaşarken diğer halkların bu duruma gözlerini yumması ve Tatar halkını yok sayması anlatılır.

Şair Tatar halkının el ele vererek birlik olmasını "sağlam bir sicim ile bağlanmaya" benzetir. Şair için birlik bir kere sağlanırsa bir daha bozulamaz ve millettin her biri "ayrılmayan soy gibi" birbiri ile akraba, kardeş olur. Altın saray kapısı ve vatan arasında kurulan benzetme ile vatanın boş bırakılması sonucu vatan topraklarına sıkıntı salan bir baykuşun yuva yapacağı anlatılır. Baykuş burada Kırım'ı kendi topraklarına katmak isteyen Rus güçlerini ifade eder.

Kırım Tatarlarının göç üzerine yazılan şiirlerine bakıldığında tan doğması benzetmesinin oldukça önemli bir sembol olarak çoğu eserde yer aldığı görülür. Bunun başlıca sebeplerinden biri Türklerde güneşe farklı anlamlar yüklenmesindendir. Eski Türk kültürlerinde Güneş'e farklı semboller yüklenmiştir. Bu sembollerden en yaygın olanlar sıcaklık, doğu, güney, ışık, tanrı, hükümdarlık gibi kavramlardır. Türkler, Güneş gibi kağanlarının da Tanrı tarafından koruyuculuk vasfı ile kutsandıklarına inanarak kağanlarını Güneş'le özdeşleştirmişlerdir. Oğuz Kağan Destanı'nda sabaha, tan ağarmasına ve Güneş'in doğmasına büyük önem verilmekle birlikte bütün hayatın gün ve Güneş'le başladığına, Güneş battıktan sonra ise her şeyin durduğuna inanılmıştır (Karabacak Kündem, 2018, s. 391-395). Kırım Tatar şiirlerinde güneşin doğması daha çok "aydınlık" ve "bereket" kavramlarını ifade etmek için kullanılır. Bazı şiirlerde "tan atması", "aydın tan" veya "tan

sökmesi" gibi ifadelerle güneşin karanlıkları boğması sembolü üzerinden düşmanı yurttan atarak Kırım'ın hanlık dönemlerindeki gibi "bir devlet kurma" ve "hürriyete kavuşma" gibi düşünceler ifade edilir.

Söz konusu şiirde millete bir güç gelmesini dileyen şair karanlıklarda kalan halkının üzerine artık bir tan doğmasını ister. Fakat şair bu tanın nasıl doğacağını bilemez ve "Ben bilmiyorum, soruyorum, var mı bilen Kırım'da?" diye milletine sorar. Milletin içinde bulunduğu durumu kanadı kırılmış bir kuşa benzetir. Çabalasa da uçamayan bu kuş gibi halkının da bir türlü kurtuluşa eremediğini söyler. Şiirin son dörtlüğünde Kırım'ın geleceği için beslenen umutlar göze çarpar. Şair milletten kuvvet ile didişip çalışarak yurttan ayrı kalmalarına derman bulmalarını ister. Öyle ki bu çalışma ve çabalama için geç kalındığını düşünür. Ama yine de milletin umudunu kaybetmemesini söyler. Çalışıp çabalama ile uğradıkları haksızlığı ödeyebileceklerini ve kendi milletlerini yalnızca yine kendilerinin kurtarabileceğini söyler.

Джурт сюйгиси	Yurt Sevgisi[11]
Гульсим тотай, арувша къыз,	Gülsüm hanım güzelce bir kız,
Истанбулда тувгъан эди!	İstanbul'da doğmuştu!
Яшы болды алты, еди	Yaşı oldu altı, yedi
Анасындан сорды джанъгъыз:	Annesinden sordu yalnız:
– Анам, Къырым, къайдай ерде?	-Anne, Kırım nasıl yerdir?
Онда болгъан халкъ кимлердир?	Orada bulunan insanlar kimdir?
Деди: – Къызым! Биз татармыз,	Dedi: Kızım! Biz Tatarız,
Къырым бизнинъ джуртымыздыр.	Kırım bizim yurdumuzdur.
Джери, коки тер-темиздир.	Yeri göğü tertemizdir.
Къырымда да бизлер бармыз	Kırım'da da bizler varız
Къартанайлар, къартбабайлар	Büyükanneler, büyükbabalar
Бизни келир деп къарайлар.	Bizi gelir diye bakarlar.
Бильди Гульсюм татарлыгъын	Anladı Gülsüm Tatarlığını
Къырым деген джурт барлыгъын,	Kırım denen yurdun varlığını,
Хаялында оны сюйди,	Hayalinde onu sevdi,
Корьмедим деп, джанды, куйди.	Görmedim diye çok üzüldü.
Мектепте бир арсыз бала	Mektepte bir arsız çocuk
Не къызара, не утана,	Ne kızarıyor, ne utanıyor,
Бугунь огъа «татар» деди,	Bir gün ona "Tatar" dedi,
Эриштирди, эриштирди.	Kızdırdı, kızdırdı.
Агъыз-бурун тырыштырды.	Ağzını burnunu buruşturttu.
Башкъа къызлар куле эди,	Diğer kızlar gülüyorlardı,
Бо заваллы къыза эди,	Bu zavallı kızıyordu,
Эм ишинден джана эди.	Hem de ta içinden yanıyordu.
Гульсим тотай джылай, джылай,	Gülsüm hanım ağlaya ağlaya,

[11] Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 370. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Къайтты уйге деди: – Анай,	Döndü eve, dedi: -Anne,
Къайда бабам, тез айт энди,	Nerede babam? Çabuk söyle şimdi,
Къышкъырыкълап, джер тебинди.	Bağırarak yerde tepindi.
– Не болды шо, Къызым, токъта!	-Ne oldu? Kızım, dur!
Къатеджексинъ сен бабанъны,	Ne yapacaksın sen babanı,
Тынъламайсынъ иш ананъны?	Dinlemiyorsun hiç anneni?
– Джаным, айтса, бабам къайда?	-Ne olursun, söylesene babam nerede?
Мектепте бир арсыз бала	Okulda bir arsız çocuk
Джурегиме атеш сала.	Yüreğime ateş koyar.
Магъа «татар» деп эглене,	Bana "Tatar" diye dalga geçiyor,
Татлы джаным орьселене.	Tatlı canım zedeleniyor.
О мектепте мен окъымам,	O mektepte ben okumam,
Сизнинъ туткъан джолны къувмам.	Sizin tuttuğunuz yolu takip etmem.
Биз кетейик джуртымызгъа,	Biz gidelim yurdumuza,
Онда бильги, эдеп ёкъмы?	Orada bilgi terbiye yok mu?
Татарлыгъын сюйген къызгъа	Tatarlığını seven kıza
Джуртымызда мектеп ёкъмы?	Yurdumuzda mektep yok mu?

Göç üzerine yazılan şiirlerde Kırım bir yer adı olmaktan öte "vatan" anlamına gelen bir kelime olarak kullanır. Kırım'ın göç olgusu etrafında oluşan literatüründe yurt ve vatan, kutsal sayılan toprakları ifade eden bir kelime olarak yer aldığı görülür. Mehmet Niyazi'nin şiirine hâkim olan duygu ile Kırım'ın yani vatanın kutsallığı anlatılır.

Mehmet Niyazi *Yurt sevgisi* adlı şiirinde İstanbul'a göç eden bir Kırım Tatar ailesinin küçük kızı olan Gülsüm Hanım'ın Tatarlığını öğrenmesi hikâyesini anlatır. 1944'te Kırım'da yaşanan trajedi ve facia sürgün edilen Kırım Tatarlarını durdurmamıştır. Kırım Tatarları göç ettikleri ülkelerde dillerini, örf ve adetlerini koruyarak 1970'lerden itibaren muhafaza ettikleri vatan biliniciyle Kırım'a geri dönmeye başlamışlardır. Niyazi şiirinde Kırım Tatarlarının göç ettikleri ülkelerde doğan çocuklarının Kırım'ı hiç görmeseler bile Kırım'ın sevgisini ve hasretini yüreklerinde yaşattıklarını ifade eder. Romanya'da Kırım Tatarlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen şair *Niçin sevdim?* adlı şiirinde de "Anadan işittikten sonra / Gördüm yurdumu, sevdim" dizeleriyle kendisinin de çok sevdiği öz vatanını tıpkı Gülsüm Hanım gibi annesinden duyup öğrendiğini söyler.

Şiirin devamında yabancı bir memlekette Tatar olduğu için okulda akranları tarafından alay konusu edilen Gülsüm Hanım, annesine yurduna geri dönmek ve orada eğitim almak istediğini söyler. Göçmen kimselerin yurtlarının dışında yaşamak konusunda çektikleri en büyük sıkıntılardan birisi olan toplum tarafından kabul edilmeme ve dışlanma gibi sorunlara değinen şair göç eden ailelere artık Kırım'a

dönmeleri ve orada ilim irfanı devam ettirmeleri mesajını Gülsüm Hanım üzerinden verir.

Ешиль Ада	Yeşil Ada[12]
Табиаттан, топланылгъан шешектен	Tabiattan, toplanılmış çiçekten
Бек тузув бир деметсинъ, Ешиль ада!	Çok güzel bir demetsin, Yeşil Ada!
Кимерде бир япракъларынъ солса да,	Arada bir yaprakların solsa da,
Бармы, бильмем, сендай арув коринген!	Var mı bilmem, senin gibi güzel görünen!
Санке къудрет къолуман ишленгенсинъ!	Sanki kudret eliyle işlenmişsin!
Тер темиз бир аваман бесленгенсинъ!	Tertemiz bir havayla beslenmişssin!
Денъизлерде сырлар алгъан далгъалар!	Denizlerde sırlar alan dalgalar!
Эртен, акъшам этеклеринъ оперлер!	Sabah akşam eteklerini öperler!
Сонъ сайгъыман о сырларыны серперлер!	Sonra saygıyla o sırlarını serperler!
Ондан улькем алыр багълар, багъчалар.	Ondan ülkem alır bağlar, bahçeler.
Денъизлермен, далгъаларман айтышкъан	Denizlerle, dalgalarla sohbet eden
Бир дильберсинъ бизмен гизли танышкъан!	Bir güzelsin, bizimle gizlice tanışan!
Юксек, юксек минберлардай тавларынъ!	Yüksek yüksek minberler gibi dağların!
Устьлеринден кельген сесни динълейик!	Üstlerinden gelen sesi dinleyelim!
Ох! Бек татлы! Биз де шулай инълейик!	Oh, pek tatlı! Biz de böyle inleyelim!
Дердин айта олюлерге савларынъ,	Derdini söylüyor, ölülere sağların,
Хутбе окъуй, санке Ватан периси,	Hutbe okuyor, sanki vatan perisi,
Бир джевхердай сёзининъ эр бириси!	Bir cevher gibi sözünün her birisi!
Бо татлы сес гешкен куньден бизлерге	Bu tatlı ses geçen günlerden bizlere,
Гъайрет берген акъикъатлар анълата!	Gayret verecek hakikatleri anlatıyor!
Мендай зайыф къалиблерге сёз къата!	Benim gibi zayıf kalbi olanlara söz katıyor!
Дий ке: гъайрет керек энди сизлерге!	Diyor ki: gayret gerek artık sizlere!
Гъайрет къайдай лакъырды? Анълямаймыз...	Gayret nasıl sözdür? Anlamıyoruz…
Биз ярынны бу куньден ойламаймыз!	Biz yarını bugünden düşünmüyoruz!
Джырлай тура, севда джери, Ушкъан сув!	Yırlıyıp duruyor sevda yeri, Uçan Su!
Сюйгю яшай озенлерде, голлерде!	Sevgi yaşıyor nehirlerde, göllerde!
Мелеклерге ойнаш ери чёллерде!	Meleklere oyun yeri kırlarda!
Козьлеринъмен (Акъкъан сувдай) сагъын	Gözlerinle (akan su gibi) özle, kovala!
къув!	Yeşil yurda güzellikler saçılmış,
Ешиль жжурткъа дильберликлер шашылгъан,	Sıkıntılar gidip, nurlu güneş açılmış!
Монълыкъ кетип, нурлы кунеш ашылгъан!	

Mehmet Niyazi'nin *Yeşil Ada* adlı şiirini Kırım'a yazar ve Kırım'ın güzellikleri ve vatan sevgisi anlatılır. Kırım'ı "tabiattan toplanılmış çiçekten" bir demete benzeten şair arada bir yaprakları solsa bile yeşil ada gibi güzel görünen başka bir yer olmadığını söyler. Bu dizelerde arada bir yaprakların solması metaforu Kırım'ın tarih sahnesinde yaşadığı savaş, göç ve sürgün gibi felaketler olarak anlaşılabilir.

[12] Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 368. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Şair Kırım'ın güzelliğini ve ölçülü olduğunu anlatmak için "Sanki kudretin eliyle işlenmişsin" ifadesini kullanır. Denizin dalgalarının kıyıya vuruşunu Kırım'ın eteklerinin öpülmesine benzeten şair aynı zamanda "etek öpmek" deyimi ile Kırım'ı bir hükümdara benzetir. Kırım'ın dağları ise yüksek minberler gibidir. Bu benzetme ile dağlara yüklenen kutsallık özelliği ön plana çıkarılır. Minberler ise yüksekliği ve kutsallığı ile dağlar ile özdeşleştirilmiştir.

Cevher gibi sözleri olan bir vatan perisinin milletle konuştuğunu söyleyen şair bu vatan perisinin sesini hutbe sesine benzetir. Gayret veren hakikatleri anlatan ve zayıf kalbi olanlara söz katan bu vatan perisi Kırım halkından gayretli olmalarını ister. Fakat şair ve Kırım halkı bu kelimeyi anlamazlar. Çünkü yarını bugünden düşünmezler. Şair diğer şiirlerinde olduğu gibi burada da millet karşı bir uyarıda bulunur.

Uçansu Şelalesi 98 metre yüksekliği ile Kırım'ın en yüksek şelalesidir. İlkbaharda dağlardaki karların erimesiyle beslenerek güçlenen Uçansu'nun sesi yır söyleyen bir ozanın sesine benzetilir (URL-9, 2021). Kırım'ın göllerinde, nehirlerinde sevgi yaşadığını söyleyen şair, kırların güzelliğini anlatmak için meleklerin oyun yeri olduğunu söyler. "Yeşil yurda güzellikler saçılmış / Sıkıntılar gidip, nurlu güneş açılmış" dizelerinde Kırım'ın karanlık günleri geride bıraktığı belirtilir.

Тепеликлер диярры	Tepelikler diyarı
Сюкют ве сюкюнетке бурюнген бир дияр Эр тепенинъ башында таш бир бекчи бар. Кими узун, кими къыска, кимиси тар, Кими кениш, кими къабарыкъ, чёккенлер де бар. Кимине язылгъан бир-эки сатыр язы... Янықъ сёзлерле дердини хакъ эткенлер де бар. Эр биринде окъуныр ифтиракъ ахы, Яш ерине къан тёккен аналар да бар. Эр бири сакълагъан бир севгили вуджуд, Кими ана, кими баба, къардаш да бар. Ана къучагъындан айрылгъан яврулар да мевджют, Ильк баарь чагъында кеткенлер де бар. Йыллар, айлар, дюнь-бугунь де Арамыздан эр ань бу дюньядан кочькенлер бар.	Sükût ve sükûnete bürünen bir diyar. Her tepenin başında taş bir bekçi var. Kimi uzun, kimi kısa, kimisi dar. Kimi geniş, kimi kabarık, çökenler de var. Kimine yazılmış bir iki satır yazı… Yanık sözlerle derdini hak edenler de var. Her birinde okunur ayrılık ahı, Genç erine kan döken analar da var. Her biri saklayan bir sevgili vücud, Kimi ana, kimi baba, kardeş de var. Ana kucağından ayrılmış yavrular da mevcut, İlkbahar çağında gidenler de var. Yıllar, aylar, dün, bugün de Aramızdan her an bu dünyadan göçenler var. Ürkmez, her gelen saklar soğuk bağrında. Şehir, köy kenarında tepelikler diyarı var.

Сескенмез, эр кельгени сакълар вувукъ багърында, Шеэр, кой кенарында тепеликлер дияры бар. Догъгъан ким билир анги элде, анги диярда, Бельки агълагъан бир ана, бир севгили яврусы да бар. Ашып дагъ, денъиз, кельген та бу дияргъа, О да олгъан бир тепе, эияретке келеджек кими бар? Къышнынъ аджы аязы чатлатыр топракъны, О топракъта ювадан айрылгъанлар бар. Сувукъ, мерхаметсиз къар орьтер эр тарафны, О тепелер алтында наз ичинде буюгенлер де бар. Увулдар фыртына, ягъмур, Сачында ашкъ къокъусы къурумагъан генчлер бар. Атеш, сыджакъ, эр джан кольге арар Миллионларджа къыбырдамадан яткъанлар бар. Эй, захир, ёлынъ тюшерсе бу дияргъа Серильген тёпелерде ибрет бериджи дерс бар! Динъле, къулакъ бер, зскен рюзгяргъа «Сен де олурынъ бир тепе!», сёзю бар.	Doğan kim bilir hangi elde, hangi diyarda, Belki ağlayan bir ana, bir sevgili yavrusu da var. Aşıp dağ, deniz, gelmiş de bu diyara, O da olmuş bir tepe, ziyaretine gelecek kimi var? Kışın acı ayazı çatlatır toprağı, O toprakta yuvadan ayrılanlar var. Soğuk, merhametsiz kar örter her tarafı, O tepeler altında naz içinde büyüyenler de var. Uğuldar fırtına, yağar yağmur, Saçında aşk kokusu kurumayan gençler var. Ateş, sıcak, her can gölge arar Milyonlarca kıpırdamadan yatanlar var. Ey, zahir, yolun düşerse bu diyara Serilen tepelerde ibret verici ders var! Dinle, kulak ver, esen rüzgara “Sen de olursun bir tepe”, sözü var.

Tepelikler diyarı şiirinde şehir ve köy kenarlarında bulunan mezarlıklardan bahseden Saliha Hacı Fazıl Mehmet ölen kimselerin ardından doğan üzüntüsünü dile getirir. Mezarlığı “Sükût ve sükûnete bürünen bir diyar” olarak olarak tanımlayan şair ilk dörlükte mezarları tasvir eder. Kiminin uzun, kiminin kısa, kimisinin dar geniş, kabarık olduğunu söyeleyerek bu mezarlarda yatan kişilerin farklı yaşlarda, farklı özelliklerde olduğunu belirtir. “Her tepenin başında taş bir bekçi var” ifadesiyle mezar taşlarını bir bekçiye benzetir. “Kimine yazılmış bir iki satır yazı…/Yanık sözlerle derdini hak edenler de var” dizelerinde mezar taşlarında yazılı olan sözleri ve bu sözlere layık ölümler olduğunu ifade eder. Ölüm ve ayrılık acısını bir bütün olarak ele alan şair her ölenin arkasında kalanlara bir “ayrılık ahı” bıraktığını söyler. Bu mezarlarda yatan kişilerin sevgili, ana, baba, kardeş, analarının kucağından ayrılıp ölen yavrular, “ilkbahar çağında” ölen gençler olduğunu anlatır.

Şair ölümün hayatın bir parçası olduğunu “Yıllar, aylar, dün, bugün de / Aramızdan her an bu dünyadan göçenler var” dizeleriyle ifade eder. Yabancı memleketlerde doğup göç eden kişilerin öldüğünde ziyaret edecek kimsenin olmadığını söyleyen şair ölümün acı tarafını anlatmak ister. Toprağın altında naz içinde büyüyenler yatsa

da kış acımasızdır ve kabirlerin toprağını çatlatır, üstünü kar ile örter. Fırtına uğuldar, yağmur yağar fakat milyonlarca ölen mezarında kıpırdamadan yatar. Şiirinin son dörtlüğünde ölümün herkes için olduğunu fakat yaşayanların bundan ders çıkarması, ibret alması gerektiğini ifade eder.

Türk edebiyatında İsmail Safa, Tevfik Fikret, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal gibi şairler "mezar" ve "mezarın ziyaret edilmesi" düşüncesiyle ölümümün acı yönünü ifade eden eserler yazmışlardır. Tanpınar ise divan şiirindeki tarih düşürme geleneğinin mezar kitabesi şiirlere yol açtığını söyler ve mezar ve ziyaretinin şiire yansımasını "ölüm" başlığı altında değerlendirir (Yüksel, 2011, s. 6). Recaizade Mahmut Ekrem de "Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi" şiirinde melankolik bir ruh hâli ile vefasız bir sevgilinin verdiği ıstırap ile mezarlıklarda dolaşır (Kaplan, 2019, s. 92) .

Diğer yandan mezarlıklar milletlerin milli belleklerinin yansıtıcıları olarak önemli bir yere sahiptir. Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanında Ana-Beyit Mezarlığı mekânı romanda mankurtluğa başkaldıranların sembolü olarak verilir. "Hafızası silinmiş köle" anlamında kullanılan mankurt kavramı zaman içinde "ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan" kişileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Söylemez ve Ateş, 2021, s. 54). Cengiz Aytmatov'un söz konusu romanında Ana-Beyit Mezarlığı toplum ve kültür için çok önemli bir yere sahiptir. Sovyet yönetiminin kimsizlikleştirme çabalarına karşı kendi kimliklerinin bir sembolü olan bu mezarlık anlatının ötekileşmiş karakterleri olan Sabitcan ve Tansıkbayev için bir anlam ifade etmez. Her iki karakter de Yedigey'in bu istek ve ısrarına bir anlam veremez (Ağır, 2013, s. 11-13).

Сёзлер	Sözler
Меним куньделик къазанышым сизсиниз, сёзлер. Бонынъ зекятын кимге багъышлайым Огъурым кесильмесин... Фикирлеримни джаймагъа утанмасынлар. Базы-базы ойларымны Ашыкълаялмайджакъман деп узюлемен. Геченлерде расткеле, бир сакъавман табыштым, Не къадар бахтиярлы болгъанымны озюм де шаштым.	Benim gündelik kazancım sizsiniz, sözler. Bunun zekatını kime bağışlayayım? Uğurum kesilmesin… Fikirlerimi yaymaya utanmasınlar. Bazı bazı düşüncelerimi Açıklayamayacağım diye üzülürüm Geçenlerde rastgele bir dilsiz ile tanıştım, Ne kadar mutlu olduğuma kendim de şaştım. Her parlayan şey altın değil, diyorlar Siz, sözler, mutlaka parlamanız gerek.

Эр парлагъан шей алтын тувул, дейлер Сиз, сёзлер, мытлакъ парламанъыз керек. «Балам, бо сенинъ джуртунъ!»... Деген фикирни ашыкълагъан сёзлерни къаш шыныкъ алтын билир?	“Evladım, bu senin yurdun!” Diyin fikrini açıklayan sözleri kaç ayar altın bilir?

Sözler ile eserlerini kasteden Mehmet Emin Yaşar gündelik kazancının sanatı olduğunu belirtir. Sözlerini yazıya döktüğü fikirlerini belirttiği eserlerini yaymaktan utanılmamasını ister. Almanca orjinali “Es ist nicht alles Gold, was glänzt” olan “Parlayan her şey altın değildir” atasözü (URL-10, 2022) ile dış görünüşe aldanmamak gerektiği anlatılır. Yazdığı bazı düşünceleri açıklayamama endişesi olduğunu dile getiren şair için sözler altın gibi parlaması gerken çok değerli bir güçtür.

Şair yurt ile ilgili yazılan, yurt sevgisini gençlere aşılayan şiir, hikâye, masal, destan gibi eserlerdeki sözleri altın ile karşılaştırarak değerini belirlemeye çalışır. Fakat hiçbir altının bu sözler kadar değerli olamayacağını söyler. Burada asıl anlatılmak istenen vatan sevgisidir. Vatanı anlatan ve vatan sevgisini halka ve gelecek nesillere taşıyan bu eserler diğer edebi eserlerden daha kıymetli görülmüştür.

Ватан — Къырымгъа ачыкъ мектюп	Vatan – Kırım’a açık mektup
Мераба, эй, ана юртум, гузель Къырым, мераба! Бинълердже йыл миллетиме сендинъ ана эм баба. Безендирдик сени бизлер, гульдай ачтынъ, эснединъ, Миллетимни эвлят киби къуджагъынъда бесленинъ. Хатрынъдамы, йыллар эвель, тогъайлыкъта, байырда, Кениш-къулан чёллеринъде, яйляларда, чайырда, Акъбардакълар, пападиелер, мелевшелер топлардыкъ, Анамызгъа багъыш берип, севиндирир, оплардыкъ Хатырлайым сени, Къырым, чокъ узакъта олсам да, Чокъ керелер мешакъатлы вазиетте къалсам да, Козь огюнден ич кетмейлер сенинъ юдже дагъларынъ Сенинъ ешиль чайырларынъ, берекетли багъларынъ.	Merhaba, ey ana yurdum, güzel kırım, merhaba! Binlerce yıldır milletime sendin hem ana hem baba. Bezendirdik seni bizler, gül gibi açtın, esnedin, Milletimi evlat gibi kucağında besledin. Hatırlar mısın? Yıllar önce çayırda, bayırda, Geniş çöllerinde, yaylalarda, çayırlarda, Kardelenler, papatyalar, menekşeler toplardık, Anamıza verip, sevindirip hoplardık. Hatırlıyorum seni, Kırım, çok uzakta olsam da, Çok zamanlar zor durumlarda kalsam da, Göz önünden hiç gitmiyor senin yüce dağların, Senin yeşil çayırların, bereketli bağların. Dağlarında akıp duran billur sulu pınarlar, Çöllerinde ot ile kaplı bol mahsullü topraklar. Gül ağacında şakıyor ıslanmış boz serçeler, Bugün bile yaralanmış yüreğimi okşuyorlar. Çöl tarafta gül tepeler, yalıdaki düz damlar, Karçıga’da sohbet eden temiz yürekli adamlar. Yoklar artık, yabancılar sana sahip çıktılar. Varlığını harap etti, temelinden yıktılar.

Тавларынъда акъып тургъан буллюр сувлу чокъракълар, Чёллеринъде отнен къаплы бол махсуллы топракълар. Гультеректе йырлай-йырлай тавлангъан боз торгъайлар. Бугунь биле яралангъан юрегимни охшайлар. Чёль тарафта куль тёпелер, ялыдаки тюз дамлар, Къарчыгъанъда субет эткен саф юрекли акъайлар. Ёкълар артыкъ, ябанджылар санъа саип чыкътылар, Барлыгъынъны харап этти, темелинден йыкътылар. Салгыр бою сыралангъан сельбилеринъ солгъанлар. Багъынъ-багъчанъ, тарлаларынъ кийиклешип къалгъанлар, Чокъракъларда буллюр киби сув еримне къан акъа, Виран олгъан харабелер юрек якъа, джан якъа Корем сенинъ саф симанъда бинъ асретлик излери, Окюнесинъ сен де бугунь, сагъынгъансынъ бизлери. Тюшме рухтан, келир куню, бизлер санъа кетермиз, Сени кене, Татар юрту, дженнет ватан этермиз. О заман биз гъайып олгъан сой-сопларны тапармыз, Къуджакълашыр, сарылшыр да, байрам-тойлар япармыз. Буны корип гъурурланыр, севинирсинъ сен, эльбет, Савлыкънен къал, бугунь ичюн сени чокъ севген Мемет. Февраль, 1987с.	Salgır boyunca sıralanmış selvilerin solmuşlar, Bağın bahçen, tarlaların yabanileşip kalmışlar, Pınarlarında billur gibi su yerine kan akıyor, Bir an olmuş harabeler yürek yakıyor, can yakıyor. Görüyorum senin saf yüzünde binlerce hasretlik izleri Üzülüyorsun sen de bugün, özlersin bizleri. Düşme ruhtan, günü gelir, bizler sana geliriz, Seni yine Tatar yurdu, cennet vatan ederiz. O zaman biz kaybolmuş soyu sopu buluruz, Kucaklaşıp, sarılıp da bayramlar düğünler yaparız. Bunu görüp gururlanıp senivirsin sen elbet, Sağlıkla kal, bugün için seni çok seven Mehmet. Şubat, 1987.

Mehmet Sevdiyar'ın vatan hasretinin açıkça ifade edildiği şiirde Kırım'a olan özlem dikkat çeker. 1944'te vatanından ayrılan şair *Vatan – Kırım'a açık mektup* adlı şiirini 1987'nin Şubat ayında yazar. "Binlerce yıldır milletime sendin hem ana hem baba" ifadesiyle Ruslaştırılmaya çalışılan Kırım'ın asıl sahibinin Tatar halkı olduğunu hatırlatır. "Bezendirdik seni bizler, gül gibi açtın, esnedin" dizesinde Tatar halkının milleti evladı gibi kucağında besleyen vatanı Kırım'a gözü gibi baktığı söyler. Çocukluk yıllarını hatırlayarak Kırım ile sohbet eder. Eskiden çocukların Kırım'ın

çayırlarında kardelenler, papatyalar, menekşeler toplayarak annelerini sevindirmelerini yâd eder.

Şair kırk üç yıl geçmesine rağmen Kırım'ı hala hatırladığını söyler. Çok uzaklarda olduğunu, yabancı memleketlerde çok zor durumlarda kaldığı zamanlarda gözünün önüne Kırım'ı getirdiğini, gurbetin zorluklarını anlatır. Yeşil Yurt'un güzelliklerinin bugün bile yaralanmış yüreğini okşadığını anlatır. Yabancıların işgali ile Kırım'ın varlığını harap edip, temelinden yıktıklarını, Tatar halkına ait olan tüm güzelliklerin kaybolduğunu belirtir. Kırım coğrafyasının Tatar halkından sonra harap olduğunu, Salgır nehri boyunca uzanan selvilerin solup bağın bahçenin, tarlaların yabanileştiğini söyler. Kırım'ın pınarlarında akan billur gibi su yerine artık kan akıyordur. Bu ifade ile işgal edilen ülkenin vahim durumu gözler önüne serilir. Bu duruma Kırım'ın da çok üzüldüğünü ve Tatar halkına hasret olduğunu söyleyerek kişileştirme yapar. Sevinç Çokum'un Kırım Türklerini anlattığı *Rozalya Ana* adlı hikâyesinde de Salgır nehri sürgün öncesinde, gür sularıyla dikkat çekerken sürgün sonrasında, tıpkı Kırım Türkleri gibi, Kırım'a başkalaşır ve bu sebeple durgun akmaya başlar (Morkoç, 2009, s. 1573).

Diğer şiirlerinde olduğu gibi yurda dönme umudunu muhafaza eden şair "Düşme ruhtan, günü gelir, bizler sana geliriz / Seni yine Tatar yurdu, cennet vatan ederiz" diyerek bir gün Tatar halkının yine Kırım'ı cennete çevireceğini söyler. Ruhtan düşmek "ümidini yitirmek", "yeise düşmek" anlamlarına gelir.

Багъчасарай	Bahçesaray
Тамырынъны пек деренге аткъансынъ, Душман биле сёкип аталмай. Ер юзюнде дженнет топракъ тапкъансынъ, Татарларнынъ баш таджы — Багъчасарай.	Soyunu pek derine atmışsın, Düşman bile söküp atamıyor. Yeryüzünde cennet toprak bulmuşsun, Tatarların baş tacı, Bahçesaray.
Зенджи Пушкин санъа гонъюль ташлагъан, Сени юрту япмагъа ёл тапалмай. Ханларымыз сени пайтахт ясагъан, Пайтахтларнынъ пайтахты— Багъчасарай.	Zenci Puşkin sana gönül vermiş, Seni yurt yapmaya yol bulunmuyor. Hanlarımız seni başkent yapmış, Payitahtların payitahtı, Bahçesaray.
Душманларынъ миллетими сюргенлер Ич адынъы денъиштирип олалмай. Чюнки сенде гизли къувет корьгенлер, Къырымтатар Кябеси Багъчасарай!..	Düşmanların milletimi sürmüşler Hiç adını değiştiren olmuyor. Çünkü sende gizli güç görmüşler, Kırım Tatar Kabesi, Bahçesaray!
Шимди сени яткъа къошмакъ истейлер, Буны дуйса, не дер аджеп хан Гирай?	Şimdi seni yabancıya katmak isterler, Bunu duysa, ne der acaba Han Giray?

Татар яшы! Нелер ойлап юресинъ? Сакъын эльден кетмесин Багъчасарай!.	Tatar genci! Neler düşünüp dursun? Sakın elden gitmesin Bahçesaray!...
Чуфут-Къале аля даа турамы: Йыкъылмайып къалгъанмекен Хансарай?.. Ватанымда татар къальби урамы, Сейле манъа, айт, джаным, Багъчасарай.	Çufutkale hâlâ daha duruyor mu: Yıkılmayıp kalmış mı ki Hansaray?.. Vatanımda Tatar kalbi atar mı? Söyle bana, söyle canım, Bahçesaray.
Дуа этем миллет юртта топлансын, Намаз къылсын, ораза тутсын къарт акъай. Терс бакъкъангъа зеэрли окъ саплансын, Кене бизге пайтахт ол, Багъчасарай!	Dua ederim millet yurtta toplansın, Namaz kılsın, oruç tutsun yaşlı adam, Ters bakana zehirli ok saplansın, Yine bize payitaht ol, Bahçesaray!
Дженгиз агъам! Азиз, достум! Сизни такъдир этерим, Миллет ичюн огърашкъанны джанымдан чокъ северим, Керек олса, ватан ичюн къурбан биле кетерим!.. Факъат макъсат ольмек дегиль, миллет олып яшамакъ, Зорлыкъларнынъ чаресини бирликте аль этелим... 9 декабрь, 1995 с., Нью-Йорк.	Cengiz adam! Aziz dostum! Sizi takdir ederim, Millet için uğraşanı canımdan çok severim, Gerekirse vatan için kurban bile giderim!... Fakat maksat ölmek değil, millet olup yaşamak, Zorlukların çaresini birlikte halledelim… 9 Aralık, 1995, New York.

Fikret Yurtver'in şiirine adını veren *Bahçesaray* 1503 yılında I. Menli Giray Han tarafından yaptırılmıştır. Kırım için oldukça önemli faaliyetlerin merkezi olan Bahçesaray Kırım Tatarları için özel bir yere sahiptir. Tüm Türk dünyasını etkileyen fikirlerin babası olan Kırım Tatar aydını İsmâil Gaspıralı Bey 1883'te *Tercüman* gazetesinin neşrine Bahçesaray'da başlamıştır. Gaspıralı ilk "Usûl-i Cedîd" okullarını yine burada açmıştır. 1914'te Gaspıralı'nın ölümüne kadar burası Rusya Müslümanlarının eğitim merkezi hâline gelmiştir. Rus Çarlığının yıkılma döneminde Kırım Tatar Cumhuriyeti'nin idare merkezi yine Bahçesaray olmuştur. Kırım Türklerini ilk milli kültür ve sanat faaliyetleri Bahçesaray'ında başlamıştır. Bahçesaray 16. yüzyıldan itibaren, Solhat ve Kırk Yer'den (Kırker veya Çufut Kale) sonra Kırım Hanlığı'nın idare merkezi olmuştur (Karatay, 1991). Şair bunu "Hanlarımız seni başkent yapmış, / Payitahtların payitahtı, Bahçesaray" dizleri ile anlatır

Bahçesaray'ın Tatarların baş tacı olduğu belirten şair Bahçesaray'ın tarihinden bahsederek soyunu pek derine attığını bu sebeple de düşmanın bile söküp atamadığını söyler. "Yeryüzünde cennet toprak bulmuşsun" ifadesi ile Kırım cennete benzetilir. Bu diğer eserlerde de sıklıkla karşılaşılan bir benzetmedir. Kırım Tatar

şairleri vatanlarını yeryüzünün cenneti olarak görür ve Kırım'ı tanımlarken sık sık bu ifadeyi kullanırlar.

Şair "Zenci Puşkin sana gönül vermiş" ifadesi ile Puşkin'in Tatarların Han Sarayı'ndaki "Gözyaşı Çeşmesi"nden etkilenilerek *Bahçesaray Çeşmesi* adıyla yazdığı şiirinden bahseder. Bahçesaray'ın girişindeki Çeşmeli Avlu'da bulunan 1763 tarihli Gözyaşı Çeşmesi Kırım Giray'ın, hanımı Dilârâ Bikeç için yaptırdığı çeşmedir. Rus orduları Kırım'ı yağmalarken Puşkin'in Gözyaşı Çeşmesi'ne olan hayranlığını bildikleri için ona duydukları saygı ve sevgiden dolayı bu çeşmeye dokunmamışlardır (Karagöz, 2021, s. 145). Zenci Puşkin ifadesi ise Aleksandr Puşkin'in dedesinden gelen siyahi genlerinden dolayıdır. Puşkin'in annesi Nadejda Osipovna'nın dedesi Etiyopyalıdır (Mahmudova, 2015, s. 60). Puşkin esmerliği ile çocukluğundan itibaren dikkat çekmiş ve zaman zaman "zenci Puşkin" olarak anılmıştır.

Kırım'da 1783 yılından itibaren başlayan değişimler ile pek çok köy, şehir, bina ismi değiştirilerek Rusça isimler almıştır. Bununla birlikte Bahçesaray'ın adının hiç değişmediği şair tarafından "Düşmanların milletimi sürmüşler / Hiç adını değiştiren olmuyor" diye belirtilir ve bunun sebebi şair tarafından "Çünkü sende gizli güç görmüşler" ifaesiyle açıklanır. Şiirde Bahçesaray'ın yabancıların elinden kurtarılması için yine Tatar gençlerine seslenildiği görülür.

Şair ilerleyen dizelerde Bahçesaray'a seslenerek Kırım'dan haber almak ister. Her şeyin bıraktığı gibi olmasını isteyen şair düşmanın Kırım'ı yabancılaştırmasına üzüldüğünü anlatır. Milletinin yurdunda tekrar toplanıp kendi adetlerini gerçekleştirmesini dileyen şair Bahçesaray'ın tekrar başkent olmasını ister ve "Ters bakana zehirli ok saplansın" diyerek birliklerine kastedenlere tavrını alır.

Şair son dizesinde millet için uğraşanları canından çok sevdiğini söyleyerek bu kimseleri takdir eder. "Gerekirse vatan için kurban bile giderim!" der fakat artık Kırım'da "millet olup yaşamak" ve "zorlukların çaresini birlikte halletmek" gerektiğini söyler. Vatan için seve seve ölmek gerekir fakat düşman vatanı sardıysa kalıp savaşmak, direnmek ve millet olarak düşmanı yurttan atmak gerektiğini,

ölmenin bir fayda vermeyeceğini söyleyer. Bu ifadesiyle Kırım halkına birlik olmanın önemini anlatmak ister.

Ватан сенден тилегим	Vatan senden dileğim
Санъа бир мусафир ёллайым яттан	Sana bir misafir yollayayım yaddan,
Сен оны танырсынъ, аслыдыр Алтанъ,	Sen onu tanırsın, aslıdır Altan,
О меним екяне эшимдир, Ватан,	O benim yegane eşimdir, Vatan,
Багърынъа бас оны, ынджытма сакъын!	Bağrına bas onu, incitme sakın!
Менимле йыллярджа яшкъа бурюнди,	Benimle yıllarca yaşa büründü,
Агъласам агълады, кульгенде кульди.	Ağlasam ağladı, güldüğümde güldü.
Севгилимнинъ Къырымгъа ёлу корюльди,	Sevgilimin Kırım'a yol göründü,
О меним ичимдир, ынджытма сакъын!	O benim içimdir, incitme sakın!
Йыллярджа огърунъда адымлар аттым,	Yıllarca uğrunda adımlar attım,
Ёлунъда геджемни куньдюзге къаттым,	Yolunda gecemi gündüze kattım,
Йигитлик ерине нанкёрлик таптым,	Yiğitlik yerine nankörlük buldum,
О меним ёлдашым, ынджытма сакъын!	O benim yoldaşım, incitme sakın!
Кене де сенинънен агълап кулерим,	Yine de seninle ağlayıp gülerim,
Сенинънен юртума илле дёнерим,	Seninle yurduma ille dönerim,
Ватангъа ашкъымны текрар сёйлерим.	Vatan' aşkımı tekrar söylerim.
О — меним ал танъым! Ынджытма сакъын!	O benim al tanım! İncitme sakın!
Огълумнынъ, къызымнынъ анасы олгъан,	Oğlumun, kızımın anası olan,
Исмини анъгъанда козьлери толгъан,	Adını andığımda gözleri dolan,
Менимле сен ичюн сарарып-солгъан,	Benimle senin için sararıp solan,
Бу аят ортагъымны ынджытма сакъын!	Bu hayat ortağımı incitme sakın!
Ватангъа кетесинъ, огъурлар олсун,	Vatana gidesin, uğurlar olsun,
Селям эт таныгъан ватандашларгъа.	Selame et tanıyan vatandaşlara.
Сонъ дувам, юртумыз татарнен толсун,	Son duam, yurdumuz Tatar ile dolsun,
Айт буны миллетчи аркъадашларгъа!	Söyle bunu milliyetçi arkadaşlara!

Fikret Yurter 1970 yılında Hatice Altan ile evlenerek New York'a yerleşir. Yurter ve Hatice hanımın bir ömür boyu süren evliliklerinden biri oğlan biri kız iki çocukları dünyaya gelmiştir. (URL-11, 2021). Şiirde eşinin vatana gidişini anlatan Yurter, eşinin kendisi için ne kadar değerli olduğunu "O benim içimdir, incitme sakın!" ifadeleriyle anlatır. Kırım'dan hayat ortağı, yoldaşı olan eşini incitmemesini ister. Eşi Hatice Altan'ın da kendisi ile birlikte vatanı Kırım için gözyaşı döküp mücadele ettiğini söyler. Birbirlerine duydukları sevgiyi dile getiren şair Kırım'dan da eşini bağrına basıp sahip çıkmasını ister. Kendisinin vatana olan sevgisi gibi eşinin de vatan tarafından sevilmesini diler.

Къырымчюн	Kırım için

Къайда сенинъ къалгъайларынъ, Адиль Гирай, Селяметинъ?	Nerede senin kalgayların, Adil Giray, Selyamet'in?
Къайда сенинъ Нуреттининъ, Чорабатыр, Гирайларынъ?	Nerede senin Nurettin'in, Çorabatır, Girayların?
Къайда сенинъ ат устюнде къылыш савургъан батырларынъ?	Nerede senin at üstünde kılıç savuran baturların?
Къайда сенинъ джав артындан джурген азиз Чорайларынъ?	Nerede senin düşman ardından yürüyen aziz Çorayların?
Къайда сенинъ Идиллерден балакъ безер кечкенлеринъ ?	Nerede senin İdillerden paçalarını kıvırıp geçenlerin?
Къайда сенинъ тыш дерьяга къолун аткъан Хакъанларынъ?	Nerde senin dış deryaya elini atmış Hakanların?
Къайда сенинъ кунь тувуштан Пештелерге еткенлеринъ?	Nerede senin gün doğumundan Peştelere yetenlerin?
Къайда сенинъ кунь батыгъа сёзю еткен Тимурларынъ?	Nerede senin gün batımına sözü yeten Timurların?
Къайда сенинъ алтын тавдан кочип кельген оймакъларын?	Nerede senin altın dağdan göçüp kelen oymakların?
Къайда сенинъ салачакъта салынджакълар къургъанларынъ?	Nerede senin aceleyle salıncaklar kuranların?
Къайда сенинъ Боракъайынъ, монълу козьлю тотайларынъ?	Nerede senin Borakay'ın, hüzünlü gözlü hanımların?
Къайда сенинъ кошечиктен йырлап откен Шерфелеринъ?	Nerede senin köşecikten şarkı söyleyen Şerifelerin?
Къайда сенинъ Хансарайда укюм сюрген Эрханларынъ?	Nerede senin Hansaray'da hüküm süren Erhanların?
Къайда сенинъ Къурултайынъ, дин меджлиси, сарайларынъ?	Nerede senin kurultayın, din meclisi, sarayların?
Иште болар, коп йыл эввел откен тургъан давушларынъ, Бу давушлар бизге етти, къайтар элбет йиткенлеринъ!	İşte bunlar, pek çok yıl önce geçip duran seslerin, Bu sesler bize yetti, geri döner elbet yitip gidenlerin!

Kırım için Raşit Aşkî Özkırım'ın vatanına yazdığı bir şiiridir. Şiirde Kırım hanlarından Adil Giray ve II. Mehmet Giray Han'ın kardeşi olan Selyamet'in adı geçer. Kırım Tatarlarının ünlü destanı olan Çorabatır Destanından bahsedilir. Şiirde şairin Kırım Hanlığı Dönemine olan özlemi ve sevgisi görülür.

Kalgay, Kırım Hanlığı'nda veliahta verilen unvandır. Nurettin ise ikinci bir veliahtlık makamını ifade eder. Han ölünce yerine kalgay geçer ve boşalan kalgaylık mevkîne de nûreddin gelir (İnalcık, 2001). Oymak kelimesi ise farklı Türk lehçelerinde halk, kavim, boy, soy, aile, köy, yabancı, yabancı göçebe, memleket vb. anlamlara gelir. Moğolca'da ise "büyük kavim birlikleri" anlamını taşır. Türklerde oymaklar aile ve sülalelerden sonra toplumsal birimlerin ilk aşamasıdır (URL-12, 2020). Kırım'da uzun yıllar hükümdarlık süren Giray sülâlesi, Cengiz Han'ın oğullarından Cuci Han'ın küçük oğlu Togay Timur'a bağlanmaktadır. Togay Timur'un oğullarından

Taş Timur oğulları Kırım'da devamlı bir hanlık kurmuşlardır. Giraylar da Taş Timur oğullarının soyundan gelmektedir (İnalcık, 1996).

Şair Kırım'ın tarih sahnesinde nam salmış yöneticilerinden bahsederek halka tarihini hatırlatmak ister. Kırım Hanlığı'nın kudretinden bahseden şairin asıl amacı halka geçimişte sahip olduğu bu kudrete tekrar kavuşabileceğini hatırlatmaktır. Özkırım şiir boyunca Kırım halkının büyüklüğünü anımsatan sorular sorar ve şiirinin sonunda o kudret dolu zamanların, yöneticilerin ve halkın bir gün geri dönmesine karşı duyduğu ümidi dile getirir. Şairin asıl isteği Kırım halkının eskiden olduğu gibi ülkesine sahip çıkması, eskiden atalarının kurduğu gibi bir hanlık kurmasıdır.

3.2 Millet ve Halk Konulu Şiirler

"Şunday etip uç yuz yıl can saqladıq,[13]
Millet degen temiz bir qan saqladıq."
Şakir Selim

Millet kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1563-1564)'da "1- Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus, 2- Benzer özellikleri olan topluluk. 3- Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes." şeklinde açıklanmaktadır. Halk kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 933) "1- Aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu, 2- Aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu, 3- Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri, 4- Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, 5- Yöneticilere göre bir ülkedeki yurttaşların bütünü, 6- Aydınların dışında kalan topluluk." şeklinde açıklanmaktadır.

Ziya Gökalp, Halka Doğru (2012, s. 41) yazısında halkın milli kültürün canlı bir müzesi olduğunu belirterek halka doğru gitmenin milli kültüre doğru gitmek olduğunu söyler. Seçkin kimselerin milli kültürü halka götürdüğü fikrine karşı milli kültür denilen şeyin yalnız halkta olduğunu söyleyerek karşı çıkar. Seçkinlerin milli kültürden henüz nasiplerini almadıklarını söyleyerek bu fikri eleştirmeye devam eder. Gökalp milletin ırki, kavmi, coğrafi, siyasi veya iradi bir zümre olmadığını

[13] https://tr.timesofturkey.com/kultur-sanat/10-kirim-tatar-siiri.html (22.05.2022)

söyler. Gökalp'e göre millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir topluluktur (Bekteş ve Kurt, 2022, s. 442). Gökalp (2012) milletlerin bazen tek bir ülkede birden fazla bulunabileceğini ve bazense bir milletin birden fazla ülkeye dağılmış şekilde olduğunu söyler. Bu toplulukların dilleri ve kültürleri ortak olduğu için bunların tek bir millet olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur.

Milletlerin var olmasındaki en önemli unsur olan "toprak parçası" ortak değerler açısından oldukça önemlidir. Millet sahip olduğu ortak kültür ve tarihini işlediği ana toprağında varlığını sürdürebilir. Kırım'ın aydın ismi İsmail Gaspıralı vatan toprağının her zaman en önemli unsur olduğunu savunarak dil birliği konusunda gösterdiği hassasiyeti toprak bütünlüğünde de göstermiştir. Yazılarında vatan Kırım'ın her şeyden önce geldiğini ve ona sahip çıkılması gerektiğini vurgulamıştır. *Aman oğlum* adlı şiirinde vatan toprağının satılmasına karşı çıkmış ve ana toprağın milleti bereketli kucağında beslediğini söylemiştir. Milletinin topraklarını satmasına karşı çıkarak onları uyarmış, onlara mal ve mülkten önce toprağın geldiğini anlatmıştır. Millet olma yolunda sahip olunması gereken en önemli unsurun vatan toprağı olduğunu düşünen Gaspıralı "Kırım" adlı şiirinde asimilasyona uğrayan halkını ve toponimi değiştirilen vatanını şu ifadelerle açıklamıştır (Söylemez ve Azap, 2017, s. 156-157):

> Yokluk geldi, yurt bozuldu, kaç ve göç aldatması ile
> Gitti halklar, geldi yabancılar başka hile ve dil ile.

Kırım Tatarlarının millet ve halk üzerine yazılan şiirlerinde toplumda millet olma bilincini uyandırma isteği görülür. Kırım'dan çıkarak farklı ülkelere göçen yurttaşlara Tatarlıkları ve geçmişte atalarının izinde nasıl bir millet oldukları hatırlatılır. Bununla birlikte Kırım Tatarlarının sahip olduğu kültürle övündüğü görülür. Milletinin yetiştirdiği aydın isimlerle gurur duyan şairler de vardır. Mehmet Sevdiyar şiirinde Kırım'da yalnızca Tatar milletinin hakkı olduğunu söyler. Mehmet Niyazi ise Kırım'da sayıları azaltılan ve Ruslaştırma ile öz yurtlarında azınlık konumuna sokulan Tatar milletinin varlığını koruduğunu anlatır.

Halkı için, halkına seslenerek ve halkını bilinçlendirmek için şiir yazan ve kelimelerin gücünü kullanan şairler milletinin aydınlık günlere kavuşmasını dilemiş ve halktan bunun için birlik olмasını istemiştir.

«Татар бармы?», деп сорагъанларгъа	“Tatar var mı?” diye soranlara[14]
«Татар бармы?», — деп, ким сорай? Мен барман. Адын, шанын бек таныгъан джаш татарман! Тюрктен озьге тувгъаным ёкъ дюньяда, Тюркнинъ ози, озь къардашы шонгъарман. Миллет адым тюрк болса да… тарихте Шанлы адым Татар… шай, деп язарман. Озь терегин бегенмеген сойсызларгъа Гурь давушман «керекмийсиз!» деп айтарман. Кельген, кешкен ханлыкъларны, барлыкъларны Ёкътыр деген къансызларгъа джав болырман. Сав бол, арув миллет, бугунь юкъласанъ да, Козьяшымман бетинъ сыйпап мен джатарман. Талкъ болсанъ да, халкъ къатында шохретинъ бар, Кунь корерсинъ сен де халкътай итибарман. Мен корьмесем савлыгъымда бондай куньлер Мезарымда: «Татар къайдай?» деп, сорарман! «Татар къайдай?», деп, сорарман мезарымдан, Алалмасам яхшы джевап, ах!... джыларман…	Tatar var mı, diye kim soruyor? Ben varım. Adını, şanını iyi bilen can Tatar’ım! Türk’ten başka kardeşim yok dünyada, Türk’ün özü, öz kardeşi Çongar’ım. Millet ismim Türk olsa da… tarihte Şanlı ismim Tatar… Böyle diye yazarım. Kendi ağacını beğenmeyen soysuzlara Gür sesle “lazım değilsiniz!” diye söylerim. Gelmiş, geçmiş hanlıkları, varlıkları Yoktur diyen kansızlara düşman olurum. Sağ ol, güzel millet, bugün uyusan bile, Gözyaşıyla yüzünü okşayarak ben yazarım. Perişan olsan bile millet arasında şöhretin var, Gün gelir görürsün sen de millet gibi itibar. Ben görmezsem sağlığımda böyle günler Mezarımda “Tatar nasıl?” diye sorarım! “Tatar nasıl?”, diye, sorarım mezarımda, Alamazsam iyi bir cevap, ah!… Ağlarım...

Kırım Tatarları Kırım’ın yerli halkı kabul edilmekle birlikte binlerce yıllık tarihinde kendi hanlığını kurmuş, tarih sahnesinde baskıya, adaletsizliğe direnmiş köklü bir millettir. Şiirde geçen Çongar adı bir Tatar aile veya kabile ismi olarak kullanılır. Moğol istilasının başlaması ile Çongarlar Kırım coğrafyasına gelmişler (Gülten, 2017, s. 53).

Şiirde soyunu bilmeyen ve tarihini inkâr eden kimselerin düşmanı olduğunu söyleyen Mehmet Niyazi Kırım Tatarlarının göç ettikleri yerlerde kimliğini kaybetmelerine karşı endişe duyar. Özünü bilen fakat hiçbir eylemde bulunmayan milletinin “bugün uyusa bile” bir gün gözünü açıp tarihine, yurduna yeniden sahip çıkacağına inanır. Şair hayattayken yurdunun yeniden şanlı günlere ulaştığını göremezse mezarından milletinin ne durumda olduğunu soracağını söyler. Ömrünü gurbette geçiren şair,

[14]Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 367. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Tatarların gelecekte de tıpkı hanlık döneminde olduğu gibi yine yurt edinmelerini böylelikle Tatarların artık şanlı günler görmesini ve feraha ermelerini ister.

Эшитемен	Duyuyorum
Эшитемен: шо Къырымда, Къазанда, Оренбургда, Туркестанда, — хэр янда Татарлыкъны джойтмакъ ушинтырышкъан Бир къувет бар. Къолы къанлы, къальби таш, Бизден тувыл шо къуветке къарышкъан... Козинъни аш, джойтылма, эй, татар джаш! Абайлап джур! Авдарылгъан джар болур. Козюнъни аш, ашыкъ козьлер бар болыр. Эшитемен: акъмаз болгъан дерелер, Кесек-кесек къангъа толгъан алай джер. Нурлы козьлер тырнакъларман оюлгъан. Татар джашы! Эш бонларгъа тёзюльмий. Татарлыкънынъ йылдызлары джойтылгъан. Шай болса да, кене умит узильмий!.. Алдынъны коръ! Шукъыр джапкъан къар болыр. Отькир болсанъ, джуртынъ сагъа яр болыр. Эшитемен: инсанлыкъны барлагъан, Инсанлыкъны инсанларгъа джарлагъан, Къара къувет бильгилерни, окъувны Эзгенден сонъ… токътаткъан акъкъан сувы. Шо су бизнинъ къанымыздыр, татар джаш! Шо себептен тишлери къырмызыдыр. Эмгенлери ана джуртнынъ къызыдыр! Келир бир гунь о къанларны бир къуяш Джояр… Джурткъа — узун куньлер той болыр. Гешкен кунни ойлап кульген «ой» болыр! Шо тойларда эй азиз тюшкен йылдызлар Сизнинъ учин татарнынъ къарты, джашы Тёгеджеклер, джылай, куле козь яшы. Тюшкен тамла къургъан джуртны ялдызлар!..	Duyuyorum: Şu Kırım'da, Kazan'da, Orenburg'da, Türkistan'da, her yanda Tatarlığı yok etmek için uğraşan Bir kuvvet var… eli kanlı, kalbi taş, Bizden değildir o kuvvete karışan… Gözünü aç, aptal olma, ey Tatar genci! Dikkatli ol! Devrilen yar olur. Gözünü aç, açık gözler var olur. Duyuyorum: akmaz olan dereler, Kesek kesek kanla dolu böyle toprak. Nurlu gözler tırnaklarla oyuldu. Tatar genci! Hiç bunlara dayanma. Tatarlığının yıldızları gitti. Böyle olsa da, yine ümidini kesme!... İleriye bak! Çıkıp yamaçlar kar olur. Çevik olsan, yurdun sana yar olur. Duyuyorum, insanlığı parlayan, İnsanlığı insanlara öğreten, Kara kuvvet bilgileri, araştıran Ezdikten sonra… duruldu akan su. Şu su bizim kanımızdır, Tatar genci! Şu sebepten dişleri kırmızıdır. Emdikleri ana yurdun kızıdır! Gelir bir gün o kanları bir güneş Yayar... Yurtta uzun günler düğün olur. Geçen günü düşünüp gülen "akıl" olur! Şu toylarda ey aziz düşmüş yıldızlar Sizin için Tatar'ın yaşlısı, genci Dökecekler, ağlaya güle gözyaşı. Düşen damlalar kurumuş yurdu parlatır!...

Mehmet Niyazi *Duyuyorum* adlı şiirinde Tatarlığı yok etmeye çalışan Rus zulmünü anlatır ve Rusların Kırım ve Kazan başta olmak üzere Türkistan'da ve diğer coğrafyalarda yaşayan Tatar soyunu yok etmek için uğraştığını söyler. Bu eli kanlı, kalbi taş olan Slav kuvvetine destek veren Tatarları veya geniş anlamda tüm Türkleri hainlikle suçlayan şair bu kimselerin kendilerinden olmadığını açıkça ifade eder. Şair hemen her şiirinde Tatar gençlerinden uyanık olmasını, kendi deyimiyle aptal olmayıp dikkatli olmalarını ister. Niyazi'nin şiirlerinde yer alan bu söylemlerden vatanının geleceğine dair olan umutlarını gençlere bağladığını söylemek mümkündür.

Şair akmayan derelerin artık kanla dolup taştığını ve toprakların kesek kesek kan ile dolduğunu, nur saçan gözlerin tırnaklarla oyulup kör edildiğini söylerek mübalağa sanatına başvurur ve yaşanan zulmün derecesini göstermek ister. Kırım'ın ünlü şairlerinden Şevki Beköre de *Vatan Özlemi* şiirinde "Hangi taşı kaldırıp baksan altında / Babamın bir parça kemiğinden var orada" (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451) dizeleriyle Kırım için can veren şehitlerin sayısının çokluğunu sembolik bir şekilde aktarır.

Söz konusu şiirde diğer şiirlerinde de olduğu gibi yine Tatar gencine seslenen şair yıldızları sönse de Tatarlığı kurtarmaları için gençlerden çevik olmalarını ister. Bu sefer gençlere içinde bulundukları durumdan ümitsizliğe kapılmamaları ve yurtlarını kurtarmaları için öğüt verir.

Şair Rusları dişi kanlı bir canavara benzeterek dişlerinin kanlı olmasını öz yurdun insanlarını yok etmelerine bağlar. Durum ne kadar kötü olursa olsun şairin gelecek güzel günlere dair olan inancını koruduğu görülür. Doğacak bir güneşin tüm yurdu kurtaracağını söyleyen şair Tatar halkının gençleri ile güneş arasında kurduğu benzetmeyi şiirlerinde sıklıkla kullanır. Son dizelerinde ise yurt için şehit olan kişileri kayan yıldızlara benzetir. Kırım Tatar halkının vatan için canını veren şehitleri her zaman hatırlayacağını ve uğurlarında gözyaşı dökeceklerini söyler.

Къырымгъа ялынъыз татарнынъ акъкъы бар!	Kırım'da yalnız Tataın hakkı var!
Ешерген гуль багъча себепсиз солдымы?	Yeşermiş gül bahçesi sebepsiz soldu mu?
Билинъ— бахт кунеши вакъытсыз батар.	Bilin ki talih güneşi vakitsiz batar.
Эй, ислям алеми! Хаберинъ олдымы?	Ey İslam alemi! Haberin oldu mu?
Юртундан къувулгъан къырымлы татар.	Yurdundan kovulmuş Kırımlı Tatar.
Гунасыз бир къушнынъ ювасы чалынгъан	Günahsız bir kuşun yuvası çalınmış.
Деселер, бу кедер дертке дерт къатар.	Deseler, bu keder derde dert katar.
Татарнынъ ватаны элинден алынгъан	Tatar'ın vatanı elinden alınmış,
Бу дертни чекерми, бичаре татар?	Bu derdi çeker mi, biçare Tatar?
Миллетим Уралда, Сибирьде чекишир,	Milletim Ural'da, Sibirya'da çekişir,
Джанындан айрылыр, зинданда ятар.	Canından ayrılır, zindanda yatar.
Къырымгъа эмекнен къазангъан акъкъындан	Kırım'ı emek ile kazanmış hakkından
Бир вакъыт айрылмаз къараман татар.	Hiçbir zaman ayrılmaz kahraman Tatar.
Умют ич кесильмей, ягъса да ягъмур, къар,	Umut hiç kesilmez, yağsa da yağmur, kar,
Алемге бахт берип, айдын танъ атар.	Aleme baht verip, aydın tan atar.
Къырымгъа ялынъыз татарнынъ акъкъы бар,	Kırım'da yalnız Tatar'ın hakkı var,
Къырымнынъ саиби -татардыр, татар!	Kırım'ın sahibi Tatar'dır, Tatar!
Майыс 5, 1946 с.	5 Mayıs, 1946.

Kırım'ın köklü halkının Tatarlar olduğunu anlatan Mehmet Sevdiyar şimdi Kırım'ı terketmek zorunda olsalar dahi bir gün vatanlarına döneceklerini söyler. Yeşeren gül bahçesinin solma sebebinin talih güneşinin vakitsiz batmasından dolayı olduğunu söyleyerek Kırım'ın işgal edilmesini anlatır. "Ey İslam âlemi! Haberin oldu mu? / Yurdundan kovulmuş Kırımlı Tatar" ifadeleriyle Kırım'ın işgaline sessiz kalan İslam ülkeleri nükteli bir anlatımla eleştirilir. Günahsız bir kuş olan Kırım milletinin yuvası çalınır. Vatanı elinden alınan biçare Tatar halkı Ural'da, Sibirya'da Sovyetlerin zulmüyle can çekişir, canından ayrılır, zindanlarda yatar. "Kırım'da yalnız Tatar'ın hakkı var, / Kırım'ın sahibi Tatar'dır, Tatar!" diyerek Kırım'ın asıl sahibinin kahraman Tatar milleti olduğunu söyler ve Kırım'ı kendi emekleri ile kazanmış olduklarını, Tatar halkının vatan toprağında olan hakkından hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini belirtir.

Son dörtlükte yine umut kesmeme ve güzel günlere dair inancı koruma görülür. Şair tabiat olaylarından yararlanarak kurduğu sembolik anlatımla bu gün yağmur ve kar yağsa da bir gün elbet aydın güneşin doğacağını, halkın mutluluğa ereceğini söyler.

Арзуларым	Arzularım
Уфукълар агъарса, айдын кунь догъса,	Ufuklar ağarsa, aydın gün doğsa,
Шавлеси - нурунен зиллетни богъса,	Işığı, nuru ile zilleti boğsa,
Дюньяда адалет укюмдар олса,	Dünyada adalet hükümdar olsa,
Элимде бугъавны? парчалар эдим,	Elimde zinciri parçalardım,
Миллетке: «Ватанны къорчала!» -дердим.	Millete: "Vatanı koru!" derdim.
Йигитлер акъ ичюн дёгюшке кетсе,	Yiğitler hak için savaşa gitse
Арсландай курешсе, макъсаткъа етсе,	Aslan gibi savaşsa, amaçlasa,
Бар миллет оларнен ифтихар этсе,	Var millet onlarla iftihar etse,
Мен де бу дёгюште булуныр эдим,	Ben de bu savaşta bulunurdum,
«Илери, йигитлер, енъишке!»— дердим.	"İleri, yiğitler, zafer!" derdim.
Ач йылан мукъаддес юртумдан къачса,	Aç yılan mukaddes yurdumdan kaçsa,
Ал кунеш этрафкъа шавлесин сачса,	Al güneş etrafa ışığını saçsa,
Не къадар, не къадар севинир эдим,	Ne kadar, ne kadar sevinirdim,
Юрекнен: «Бу меним ватаным!» — дердим.	Yürekle: "Bu benim vatanım!" derdim.
Хаинлер геберсе, сарарып-солып,	Hainler geberse, sararıp solup,
Миллетим севинсе бахтияр олып,	Milletim sevinse bahtiyar olup,
Гонъюллер джошсалар шефкъатнен тольп,	Gönüller coşsalar şefkatle dolup,
Мен де шай кюректен севинир эдим,	Ben de yürekten sevinirdim,
«Яшасын къараман миллетим!» - дердим.	"Yaşasın kahraman milletim!" derdim.

Şair vatanının kurtarılmasına dair arzularını anlattığı şiirinde doğan güneşin nurlu ışığıyla Kırım'ın üzerinde yıllardır süren aşağılanma ve hor görülmeyi boğmasını ve milleti huzura kavuşturmasını arzular. Adaletin hükümdar olduğu bir dünya hayal eden şair millete vatanını koruması gerektiğini hatırlatır. İkinci dörtlükte Kırımlı gençlerin milleti ve vatanı bir aslan gibi savunmasını isteyen şair bu gençlerin kahramanlıklarıyla övünmeyi arzular. Genç yiğitler ile birlikte kendisinin de savaşta vatanını savunacağını belirtir ve zaferi arzular.

Yılan mitolojide genel olarak ölümsüzlüğü, şekil değiştirmeyi, reenkarnasyon inancında olduğu gibi tekrar hayata dönmeyi ve kötülüğü sembolize eder (Küçükbasmacı, 2017, s. 199). Şiirde olumsuz yönü ile yer alan yılan düşman askerine benzetilir. Aç olduğu belirtilen bu yılan yurdun insanının kanını emerek yaşar. Vatana ihanet eden hainlerin ölmesini ister. Tüm bunlar olunca vatanın üstüne al bir güneşin doğarak Kırım'ı bahtiyar etmesini hayal eder. Vatanın savunulup alınması ile yürekten mutlu olacağını söyleyen şair halkın duygularını harekete geçirmek için dizelerinde bir kurtuluş manzarası çizer.

Хакъ ичюн	Halk için
Биз ольмедик яшайджакъмыз,	Biz ölmedik yaşayacağız,
Эдждӑт къаны ташыйджакъмыз	Ecdat kanı taşıyacağız
Дерьяларны ашаджакъмыз,	Deryalar aşacağız,
Сербестликке эрмек ичюн.	Serbestliğe ermek için.
Бизден алынмалы ибрет,	Bizden alınmalı ibret,
Деселер де бунлар гъурбет.	Deseler de bunlar gurbet.
Бир кунь талий кулер эльбет,	Bir gün talih güler elbet,
Халкъ мураткъа эрмек ичюн.	Halkın muradına ermesi için.
Бизге кульгенлерге бакъма,	Bize gülenlere bakma,
Умютинъ чёплюкке атма.	Umudunu çöplüğe atma,
Манъа сёйлегенди Фатма,	Bana söyledi Fatma,
Адалетни булмакъ ичюн.	Adaleti bulmak için.
Ватан, миллет асретине,	Vatan, millet hasretine,
Янмакъдамыз гъурбетине.	Yanmaktayız gurbetine.
Давамызнынъ хейбетине,	Davamızın heybetine,
Хакъкъымызны алмакъ ичюн.	Hakkımızı almak için.
Зулумларгъа юмрукъ иле,	Zulümlere yumruk ile,
Тираненинъ шиддетине.	Tiran şiddetine.
Гъаемизде ёкъса ийле,	Gayemizde yoksa bile,
Юрю миллет хакъкъы ичюн.	Yürü millet hakkı için.
Юрю ватанынъ ашкъына,	Yürü vatanın aşkına,
Гъаенъ дёнмесин артына,	Gayen dönmesin ardına,

Неслинъ бакъий къалмасына, Япыш хакъкъынъ якъасына.	Neslin baki kalmasına, Yapış hakkın yakasına.
Юрю шиддет исьянына, Нерде инсан хакъкъы дие. Тюкюр онынъ суратына, Юрю истикъбалинъ ичюн.	Yürü şiddet isyanına, Nerede insane hakkı diye. Tükür onun suratına, Yürü istikbalin için.

Ramazan Aytan'ın halkı için yazdığı bu şiirinde Kırım Tatarlarının başına gelen olaylardan diğer milletlerin ders çıkarması gerektiğini belirtir. "Deseler de bunlar gurbet" ifadesi ile yaşadıkları sürgün ve soykırım hadisesinin gurbet kelimesi ile ifade edilmesinin doğru olmadığını söyler. Kırım Tatarlarının ölmediğini, ecdatlarının kanını taşıyacaklarını ve gittikleri yerden döneceklerini; özgürlükleri için deryalar aşarak Kırım'a ulaşacaklarını söyler. Kendilerine gülen yabancılara aldırış etmemelerini, umutlarını her zaman canlı tutmaları gerektiğini çünkü adaletin bir gün mutlaka yerini buşacağını belirtir.

Tiranlık baskı yönetimini ifade eden siyasal bir sistemdir (Kırdım, 2020, s. 112). Şiirde SSCB yönetimini ifade eden tiran zulmüne yumruk ile karşı koymak gerektiğini belirten şair milletinin bu zulme baş eğmesini istemez ve onları cesaretlendirmeye çalışır.

Kırım Tatarlarının vatan millet hasreti ile gurbette yanmakta olduğunu söyleyen şair milletin çektiği zulümlerin ödenmesi için direnmelerini ve vatan yolundaki davalarından vazgeçmemeleri gerektiğini söyler. Dünyanın Kırım zulmüne sessiz kalmasını eleştirerek insan haklarını savunan kimselerin Kırım söz konusu olduğunda kendilerine yardım etmediğini söyler. Kırım Tatarlarına bu davalarında yalnız olduklarını hatırlatarak birlik olmaları gerektiğini "tükür onun suratına" ve "yürü istikablin için" ifadeleriyle anlatır.

Халкъ дегенде	Halk diyince
Халкъ дегенде талкъ бола да нур шашаман, Озь халкъымнынъ тынып тургъан гонъюлине, Кимилери, куньшиликтен, къанлар къусып, Къара окълар	Halk diyince Şaşırır da Nur saçarım, Öz halkımın Çarpıp duran Gönlüne, Kimileri, Kıskançlıktan, Kanlar kusup, Kara oklar

атып тура джюрегиме.	Atıp durur Yüreğime.
Шо вакъытлар, къаракъларыны кокрегимден Сувурып мен аламан да рухланаман, Рух къанымман халкъ дертине къатланып, сонъ Алев толу отлу джырлар мен язаман.	Şu zamanlar, Hırsızlarını Göğsümden Savurup ben Alayım da İlham alayım, İlham kanımla Halk derdine Katlanıp, sonra Alev dolu Ateşli şarkı söyler Ben yazarım.

Enver Mahmut halkına olan sevgisini ifade ettiği şiirde, yazma ilhamının kaynağının halk olduğunu belirtir. Halkının derdi ile derdine dert katıp alev dolu ateşli şarkılar söylediğini yazar. Öz halkına olan sevgisini "nur saçmak" olarak ifade eder. Halkın kötülüğünü isteyen kimselerin kıskançlıktan kan kustuğunu ve gönlüne kara oklar attığını söyler. Bu kötü niyetli kimseleri göğsünden söküp atarak halkı için coşku dolu yazılar yazıp, şarkılar söylemek istediğini belirtir.

Байрам	Bayram
Къаракъышнынъ ортасында бир ильк баарь гунеши, Писип къалгъан торгъайчыкъны далдан дала къондура! Тюрлю-тюрлю балачыкълар кобелекнинъ бир эши Болып, уйкен завкъман болар сой-сопларын къыдыра! Джурт къайгъысы бильмий джурген балыларгъа байрам бар! Озь джуртундан айры тюшкен джарлыларгъа байрам бар. Кучьсюз къалгъан, сыныкъ къанат къушчыкъ къайтып талпыныр: Ювасындан узакъ къалса хорлукъ корип монъ болур. Шундай бетер уй талкъ болгъан бинъ зорлукъман чаркъылар; Эсин джыйып, озюн тапмаз эльге, куньге хор болур. Хорлукъ корьген куньлердемиз, бизге яслы байрам бар, Къараларгъа бурюнгенмиз, джаныкъ куньде байрам бар! Къызыл итлер бек къутургъан, юртдашларны	Karakışın ortasında bir ilkbahar güneşi, Pisip kalmış serçeciği daldan dala kondurur! Türlü türlü çocuklar kelebeğin bir eşi Olup, yığılırken zevkle olur, soyun sopun gezerek Yurt kaygısı bilmeyen zenginlere bayram var! Kendi yurdundan ayrı düşen sefillere bayram var. Güçsüz kalmış, kırık kanat kuşçuk dönüp çırpınır: Yuvasından uzak kalsa aşağılanıp hüzünlenir. Şöyle beter ev talan olmuş, bin zorlukla döner. Sabah yeli saklayıp, kendini bulmaz ele, güne aşağılanır. Aşağılanan günlerimiz, bize yaslı bayram var! Karalara bürünmüşüz, yanık günde bayram var! Kızıl itler pek kudurmuş, yurtdaşları böldürür: Bir doymayan canavar yeşil yurdu aşağılar. Hür güzel anacıklar, aksakallı babalar, Dışarıda kalmış gençlerinden mutlu günü soruyorlar! Kansız kalmış ana, baba, yurtta açа bayram var! Aç kalmış çocuklar, fikirsizlere bayram var! Kızıl itler bek kudurmuş, yurtdaşları

талайлар: Бир тоймагъан джельмавуздай Ешиль юртны ашайлар. Нур чырайлы анайчыкълар, акъсакъаллы бабайлар, Тышта къалгъан джашларындан онъгъан кунни сорайлар! Къансыз къалгъан анай, бабай, юртта ачкъа байрам бар! Ач-джалангъач балачыкълар, ойсузларгъа байрам бар! Джыламанъыз, ай, анайлар, бу байрамлар сонъ энди, Къуртулышнынъ танъ периси юрт ёлундан корюнди! Догъу беттен боран къопты, къызылларны саргъайтты: Болышевикни откъа берген йылдырымлар ойнады! Джаны джылман келияткъан бек къуванчлы байрам бар! Бу умютлер коп узамаз, бизге ярын байрам бар!	Ağlamayınız, ay, analar, bu bayramlar sonra artık, Kurtuluşun tan perisi yurt yolundan göründü! Doğudan boran koptu, kızılları sarartıyor: Bolşeviği ateşe veren yıldırımlar oynadı! Yeni yıl ile gelmekte olan pek sevimli bayram var! Bu ümitler çok uzamaz, bize yarın bayram var!

Kırım Tatarlarında Ramazan Bayramı, Kurban Bayram ve Aşure Günü kutlanmaktadır. Bununla birlikte Kırım'da sürgün dönemine kadar varlığını devam ettiren ancak sürgünden sonra ortadan kalkan Tepreş âdeti, "Yıl Gecesi", Derviza Bayramı, Nevruz, Hıdırellez gibi bayramlar vardır. Kırım Tatarlarının milli bayramları ise 26 Haziran "Milli Bayrak Günü" ve 18 Mayıs "Millî Matem Günü"dür (Keskin, 2015).

Kırım halkı bayram kültürüne ve geleneklerine oldukça önem veren bir millettir. Şiirde geçen "Yeni yıl ile gelmekte olan pek sevimli bayram var!" ifadesi ve kışın ortasında doğan ilkbahar güneşi Nevruz bayramını akla getirmektedir. Şiirde bir ilkbahar gününün tasviri ile başlayan dörlük nükteli ve ince bir anlatım ile devam eder. Şair bayram geldiği için sevinenleri "yurt kaygısı bilmeyen zenginler" olarak görür. Bir diğer deyişle şair zenginlerin yurt kaygısı ve sıkıntı nedir bilmediklerini ve bayramları gönül rahatlığı ile kutladıklarını söyler. Diğer yandan kendi yurdundan ayrı düşen göçmen halkın da bayramı olduğunu hatırlatır. Fakat vatanından ayrı kalan kimseler bayram sevincini buruk bir şekilde yaşamaktadır.

Raşit Aşkî Özkırım tabiat benzetmeleri üzerinden göç eden yurtdaşlarının durumunu anlatmak ister. Göç edip giden Kırım Tatarlarını kanadı kırılmış bir kuşa benzetir. Yuvasından ayrı kalınca hüzünlenen ve yuvasına dönmek için çırpınan kanadı kırık kuş gibi vatanından ayrı kalan Kırım Tatarları da geri dönebilmek için çırpınır. Fakat dönebilmesi için önünde bin zorluklar vardır. Evi talan olmuş göçmen geri dönemez, kendini bulamazsa ele güne aşağılanır. Şair yeri yurdu belli olmayan göçmenlerin aşağılandığını belirterek karalara büründüklerini ve yas içinde olduklarını söyler. Onlar için bayram yanık bir günden ibarettir.

Şair Rus ordusu için "kızıl it" ve "doymayan bir canavar" benzetmelerinde bulunur ve yurtdaşları böldürdüğünü, Kırım'ı aşağılandığını söyler. Kırım'daki ihtiyar halkın gençlerden yardım istediklerini güzel günler için umut istediklerini söyler. Nükteli anlatımına devam eden şair ana, baba kansız, çocuklar ise aç kalmışken ancak "fikirsizlere" bayram olabileceğini söyler.

Şiirin sonlarına doğru şairin Kırım'ın kurtuluşuna dair bir ümit içinde olduğu görülür. Kırım'ın analarına "ağlamayınız" diye seslenerek kurtuluşun tan perisinin yurt yolunda göründüğünü ve doğudan kopan boranın kızılları sararttığını söyler. Tabiat üzerinden kurulan bu benzetme ile tan perisi olan güneş Kırım halkının, gökyüzünün kızıl rengi ise Rus ordusunun sembolü olarak kullanılır. Tan perisinin gelişiyle yani güneşin doğuşu ile gökyüzünün kızılları artık sararmaya başlar. Rus ordusunun yurttan atılmasını ifade eden bu benzetme sonrasında Kırım'ın semalarındaki yıldırımların Bolşevikleri çarparak ateşe verdiğini söyler. Rus güçlerinin Kırım'ı rahat bırakmayacağını düşünen şair kurduğu ümitlerin çok uzun ömürlü olmadığını da söyler.

Озь халкъыма	Öz halkıma
Мен Къырымда догъгъанымчюн урь юректен къуванам, Бу къарышыкъ заманларда тюрлю ерлер доланам. Чокъ ерлерни долансам да, бугунь санъа асретим, Эр вакъытта Ватан ичюн олсун меним хызметим. Къырым Герай заманында шанлы Къырым нам берген, Шу аджайип топрагъында чокъ батырлар	Ben Kırım'da doğduğum için hür yürekten sevinirim Bu karışık zamanlarda türlü yerler dolanırım, Çok yerleri dolansam da bugün sana hasretim Her zaman vatan için olsun benim hizmetim. Kırım Giray zamanında şanlı Kırım nam veren Şu acayip toprağında çok bahadırlar yetiştiren Yalta, Kezlev, Bahçesaray, Akmescid gibi şehirleri On adama karşı durur, sende yetişen bir erin.

осьтюрген. Ялта, Кезлев, Багъчасарай, Акъмесджитдай шеэринъ Он адамгъа къаршы турар, сенде оськен бир эринъ. Исмаил бей Гаспринский сенде осип, етишип, Бутюн дюнья узерине нурлу ярыкъ бererди. Мусульманнынъ эр биринынъ козьлерине сечилип, Озь миллетин, озь диндешин, джан юректен северди. Челеби Джихан, Джафернен бир Озенбашлы агъалар. Къурултайнынъ заманында пек чокъ ишлер япкъанлар. Одабашлар, Хаттатовлар миллет ичюн чальшып, Татарларчюн Кябе киби гузель бина къургъанлар. Баш тюшюне, козь айлана, хаялларгъа даламан, Бугуньликче мен олардан татлы лезет аламан. Миллет ичюн, Ватан ичюн энъ биринджи сырадан, Эр кунюмде янъы-янъы манзумелер язаман. Татар кене алданмады, эксильсе де, битмеди, Хаинлер бош тюшюндилер, макъсадына етмеди. Бугунь кене чиль яврусы киби чёльге сачылсакъ, Биринджиде, озь халкъымны бахтияр деп саяман.	İsmail Bey Gaspıralı sende yetişip Bütün dünya üzerine nurlu ışık verirdi. Müslümanın her birinin gözlerine seçilip Öz milleti öz dindaşın canı yürekten severdi. Çelebi Cihan, Cafer ile bir Özenbaşlı ağalar Kurultayın zamanında pek çok işler yapmışlar Odabaslar, Hattatovlar millet için çalışıp Tatarlar için Kâbe güzel bina kurmuşlar Baş düşünür, göz döner Hayallere dalarım Bugüne kadar ben onlardan tatlı lezzet alırım Millet için vatan için en birinci sıradan Her günümde yeni yeni manzumeler yazarım. Tatar yine aldanmadı, eksikse de bitmedi Hainler boş düşündüler amacına eremedi Bugün yine çil yavrusu gibi çöle saçılacak Birincide, öz halkımı bahtiyar diyip sayamam.

Kırım'da doğmasından ve Kırımlı olmasından dolayı duyduğu kıvancı dile getirerek şiirine başlayan Fikret Yurter, vatanının karışık zamanlardan geçmesinden dolayı göçebe yaşam yaşadığını belirtir. Çok fazla yere göç ettiğini söyleyen şair gittiği yerlerde Kırım için hizmet etmekten vazgeçmeyeceğini söyler.

Şiirin ilerleyen dizelerinde hanlık dönemine duyulan hayranlık dile getirirlir. Kırım'ın Yalta, Kezlev, Bahçesaray, Akmescid gibi şehirlerinde yetişen her bir erin on adama karşı duracak güçte bahadırlar olduğunu söyleyerek Kırım'ın genç yiğitlerine övgüler dizer.

İsmail Gaspıralı ve Türk dünyasındaki gücünden bahseden şair Gaspıralı'nın bütün dünya üzerine nurlu ışık verirdiğini söyler ve Gaspıralı gibi vatansever bir aydının

Kırım'da yetişmesi ile gurur duyar. İsmail Gaspıralı *Tercüman* gazatesindeki faaliyetleri ile gerek Kırım Tatarları arasında gerekse tüm Türk camiyasında kültürel ve milli bir uyanış gerçekleştirmiştir. Gaspıralı sadece Kırım Tatarları için değil bütün Türk boyları için dilde sadeleşme fikrini savunmuştur. Bütün Türk boylarının sosyal, siyasi ve iktisadi konularda birlik içinde olmasını arzulayan Gaspıralı ömrü boyunca bu doğrultuda faaliyetler gerçekleştirmiştir (Giray, 2020, s. 281-282).

Bunula birlikte Numan Çelebicihan, Cafer Seydahmet ve Ahmet Özenbaşlı'nın 1917 yılında kurulan kurultayta yaptıkları önemli görevlerden bahseder. Şair her zaman tatlı lezzetler aldığı vatanının bu güzelliklerinden ötürü "millet için, vatan için en birinci sıradan" yeni manzumeler yazdığnı söyler.

Yüzyıllardır Kırım halkına eziyet çektiren hainlerin düşüncülerinin boş olduğunu ve amaçlarına ulaşamadıklarını belirtir. Tatarların düşmana eskiden aldanmadığı gibi yine aldanmayacağını ve her zaman olduğu gibi düşmanın çil yavrusu gibi çöle saçılacağını söyler.

3.3 Ana Dil Konulu Şiirler

"Vatan nedir? diye sordum, susup kaldın, dilsizsin.[15]
Ana dilsiz, ey kardeşim, vatansızsın, ilsizsin."
Şakir Selim

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir" (Ergin, 2013, s. 3). *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 104) ana dil kavramının anlamı "Başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil" olarak yer alır. Toplum içinde yaşayan insanların anlaşma vasıtası olan dil, millet varlığında en kuvvetli basamağı teşkil eder (Eroğlu, 1986, s. 87).

Mehmet Kaplan (1983, s. 45-186) dilin duygu ve düşüncelerin kabı olduğunu söyler. Dilin günlük hayata çok yakın olması sonucu dil duygu ve düşünceler ile dolmuştur.

[15] Sava, İ. İ. (2014). Şiirde Ana Dil Vurgusuna Örnek: Şakir Selim'in Şiirlerinde Kırım Tatarcasının Yeri. *Gazi Türkiyat*, 1 (14) , s. 152.

Sosyal hayatın yarattığı dil kültürün temelidir ve bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü ve yazılı her şey kültürü kapsar. Aynı dili konuşan insanlar bir araya gelerek milleti oluşturur. Dil insanların içinde barındırdığı duygu ve düşüncelerini aktarmalarına yarayarak insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtarır; bir cemiyet, yani millet hâline getirir.

Alman şair ve filozof Herder'e göre dil ve edebiyat bir milletin ayırt edici özellikleridir (Karpat, 2009, s. 37). Günlük dilin edebiyatta kullanımı ile edebi dil alanı oluşur. Edebiyat sanatına dönüşen bu dil günlük doğal dilden biçim ve içeriğinden gelen özelliklerden dolayı farklılıklar gösterir.

Birden fazla dilin aslını ve kökenini oluşturan dil şeklinde açıklanabilen ana dil, içinde başka diller barındıran kaynak bir dildir. Buradaki ana sözcüğü anne anlamında değil, kaynak ve temel, hatta ortak anlamını karşılamaktadır (Oruç, 2016, s. 313). İşgal edilme, tiranlık ve baskı yönetimleri gibi durumlarda milletlerin kendi dillerini konuşması yasaklanmış ve hâkimiyeti altına girdiği devletlerin dili konuşulmaya zorlanmıştır. Azınlık ve diaspora milletlerin kendi dillerini kullanmasına izin verilmemesi bu toplum fertlerinde "ana dil" kavramına daha farklı ve derin anlamlar kazandırmıştır. Dillerinin eğitimde ve diğer entelektüel söylemlerde kullanılmasından mahrum bırakılan Kırım Tatarları ana dili sadece normal iletişim için değil, kendi sembolik hatırı için korumaya değer bir hazine olarak görmektedirler (Allworth 1998, s. 18).

Bir milletin dili, o milletin ortak malıdır. Dil bireyin toplumsal, kültürel ve tarihsel kimliğidir. Dil bir millet olma unsurudur. Milletlerin felsefesi kendi anadillerinde gizlidir. Bir milletin bütünlüğü için konuştukları dil çok önemlidir. Türk dili, Türk milletinin binlerce yıldır konuştuğu bir dildir. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte dile giren yeni kelimeler ve Türkçenin Arapça ve Farsça ile olan münasebeti, zaman içinde Türk dilini daha çok zenginleştirmiştir. Türk milletinin tarihinde maruz kaldığı siyasi olaylar, Türk dilini farklı coğrafyalarda ve farklı lehçeler altında konuşulmaya mecbur bırakmıştır.

Ana dil milli benlik kazanımında oldukça önemli bir rol oynar. Dil millet olma ve bu bilince varma konusunda üstlendiği görev ile kültürün koruyucusu ve aktarıcısıdır. Ana dilin varlığı milletleri ortak birleştirici unsurudur ve vatansızlaşan milletlerin tekrar bir araya gelmelerinde önemli görevler üstlenir. Bu gibi sebeplerle milli benlik kazanımında özellikle ana dil sevgisi ve ana dile sahip çıkma bilinci önemlidir.

Kırgız yazar Cengiz Aytmatov milli kültürün içinde en başta gelen ve en önemli olan unsurun ana dil olduğunu söyler. Dil birliği olmadan ulusların milli kimliklerinin ve kültürlerinin gelişmesinin mümkün olmadığını belirtir. Aytmatov insanın ana dili sayesinde içinde ilk milli gurur veren duyguların harekete geçtiğini söyleyerek milli kimlik ve ana dil arasındaki ilişkiyi açıklar. Kişilerin çocuklukta edindikleri temel dil bilgileriyle bağlı olduğu halkın, çevrenin ve özel kültürün farkına vardığını söyler (Söylemez, 2009).

İlk Türk sosyolog olarak kabul edilen Ziya Gökalp'ın dil üzerine görüşleri ve çalışmaları önemlidir. Türk milliyetçiğinin ve milli edebiyatın temellerini oluşturan Gökalp, Türk dilinin milli temeller üzerine inşa edilmesi için büyük çaba sarf etmiş, dilin sadeleştirilmesi; Türkçe karşılıkları olan Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamaların atılması, eserlerinde İstanbul Türkçesi ile kullanması, konuşma dilini yazı diline uygulaması gibi faaliyetleri ile milli dil bilincini geliştirmiştir. Gökalp (2012, s.21-22) de Türk dünyası şairleri gibi insanın en samimi, en içten duyguları ilk terbiye zamanları olan beşikteyken ana dilinin etkisi altında kazandığını söyler. En çok sevilen dilin ana dili olmasının sebebini bu şekilde açıklar. İnsanın ruhunu oluşturan din ve ahlak gibi bütün güzelliklerin ana dil sayesinde kazanıldığını açıklar.

Türk olmanın ve Türk vatandaşı olmanın birinici şartının Türkçe konuşmak olduğunu söyleyen Mehmet Kaplan (1983, s. 50). Türkiye'de yaşayan ve bu toprakların nimetlerinden faydalanan her vatandaşın konuşması gereken dilin Türkçe olduğunu söyler. Kaplan Türkiye'de Türk kültür birliğinin Türkçe bilmeyen bir vatandaş kalmadığında sağlanacağını belirtir. Türkiye'de Türkçe konuşmamakta ısrar eden vatandaşların bu davranışlarıyle kendilerini Türk cemiyetinden ayırdıklarını,

bunlar arasında Türkçe konuşmak ve yazmak isteyen iyi niyetli vatandaşlara Türkçe öğretmek, milli bir vazife olması gerektiğini belirtir.

Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı milletleri millet yapan iki temel şeyin din ve dil birliği olduğunu söyler. Bunlardan birisinin olmaması veya bozulmasının milletin dağılmasına yol açılacağını belirtir. Gaspıralı'nın dil anlayışını birleştirme fikri yalnızca Türk dünyasında ortak bir yazı dili, bir edebî dil oluşturmayı ifade eder. Onun İstanbul Türkçesini milletleşme süreci içinde bütün Türk dünyasının edebî dili hâline getirmeye karar vermesinde Osmanlı lisanının Arapça ve Farsça kelimelere karışarak sadeliğini yitirmesi etkili olmuştur. Kendi döneminde kullanılan Osmanlı şivesinin kavmî bir dil olmadığını söyleyerek divanhaneler ve memurlar şivesi olduğunu belirtmiştir. Gaspıralı bu sebeple diğer Türk milletlerinin ortak yazı dili olmasını istememiştir (Akpınar, 2017).

Türk dünyasına bakıldığında ana dil kavramı üzerine yazılan şiirlerin çokluğu dikkat çeker. Bu şiirlerde genellikle ana dili övülmüş, atalardan kalan bir yadigâr gibi görülmüş ve ana dilinin güzelliklerinden ve gücünden bahsedilerek dile sahip çıkılmıştır. Türkiye'de dil üzerine yazılan şiirlerin başlığında Türkçe adı yer alırken Türk dünyasında ana dil üzerine yazılan şiirlere farklı isimler verilmiştir. Bunun sebebi totaliter rejimin kültürel değerleri ve adların kullanılmasını yasaklamasından kaynaklanmaktadır (Kolcu ve Yavaş, 2006, s. 152).

Tatar edebiyatında Abdullah Tukay, Başkurt edebiyatında Remi Garipov, Azerbaycan edebiyatında Bahtiyar Vahapzade, Kırgız edebiyatında ise Alıkul Osmonov dillerine olan sevgilerini anlattıkları şiirlerine *Ana Dili* başlığını vermiştir. Özbek edebiyatında Rauf Parfi'nin *Ana Dilim* adlı şiirinde olduğu gibi Kırım Tatar edebiyatında Bekir Çobanzade de *Ana Dil* adındaki şiirinde dili överek yüceltir, onun önemini vurgular. Bunula birlikte Türkmen şair Mive Tuvakbayeva *Türkmen Dili* adlı şiirinde, Kıbrıs Türklerinden Meral Kaşif 'nin *Güzel Türkçem* adlı şiirinde ve Kazak şair Mağjan Jumabayulı *Kazak Dili* adlı şiirinde ana dili sevgisini anlatır. Türkiye Türklerinden Ziya Gökalp *Lisan* adlı şiirinde ana dilinin önemi vurgulanmış ve dile olan sevgi ifade edilmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca da *Türkçe Katında Yaşamak* adlı şiirinde dili "ses bayrağı" olarak tanımlamış ve güzelliklerine değinmiştir

(Sakallı, 2015). Bu örnekler Türk milletlerinin yalnızca ana dile verdiği önemi yansıtmakla kalmaz. Türk milletinin sahip olduğu kültürel değerler noktasında ana dilin en temel unsurlardan olduğunu göstererek dilin toplumun bilincinde kutsal ve yüce bir yere sahip olduğunu kanıtlar.

Mehmet Emin Yurdakul *Türk Dili* adını verdiği şiirinde Türkçeyi yurdun coşkun ırmağına benzetir. Yurdakul Geçmişini Türkçe sayesinde öğrendiğini ve gelecekte devletler kurulup yıkılsa bile Türk dilinin baki kalacağını belirtir (Kolcu ve Yavaş, 2006, s. 209-236). Şiirde "Senin nağmen zincirli milletleri hür yaşatır" ifadesiyle başka milletlerin boyunduruğu altına giren halkların birlik olma bilincini dil sayesinde uyandırdığını söyler. Bu anlatım tarzı sürgün ile vatanlarından ayrılan Kırım Tatar aydınlarında da görülür. Kırımlı aydınlar farklı coğrafyalarda yaşayan Tatar halkına birlik olma çağrısını ana dillerinde yazdıkları coşkulu anlatıma sahip şiirleri ile yapmışlardır.

Rus işgalleri ile başlayan tahripler ve yağmalamalar Kırım'ı kültürel bir ölüme mahkûm etmiştir. Bölgede Kırım Tatarlarına ait kurumlar yıkılmış, kitaplar yakılmış, tipografiler bozulmuş ve millet okuryazar olmayan bir toplum hâline getirilmiştir. 16. yüzyılın başlarında çeşitli yükseköğrenim kurumlarıyla övünen bir halkın dili olan Kırım Tatarcası bile yazısız bir dile dönüşmüştür. Örneğin 1940'ta Kırım Tatarcasında 218 kitap yayımlanırken 1944 ile 1966 arasında sadece on kitap yayımlanmış; 1944 ile 1973 arasında ise yalnızca iki kitap yayımlanmıştır. Daha sonra 1975 ve 1980 yılları arasında 60'tan fazla kitap yayımlanarak bir ilerleme olmuştur. Ayrıca oldukça önemli bir Kırım Tatar dergisi olan *Emel* de Türkçe yayımları ile varlık göstermektedir (Kreindler 1986: 393-398). Sovyet hükümeti neredeyse elli yıl boyunca herhangi bir yerde Kırım Tatar dilinde eğitim verecek bir halk eğitim programına izin vermeyi reddetmiştir (Allworth 1998, s. 15).

Kırım Tatarların en önemli sorunu sürgünde ve göç edilen ülkelerde doğan çocuklarına, Kırım Tatar dilini öğretmek olmuştur. Yaşanılan coğrafyalarda milli okulların olmaması Kırım Tatar gençleri ve çocuklarına kendi dillerini öğrenememe sorunu ile karşı karşıya getirmiş ve eğitimin ana dilde yapılmasını engellemiştir

(Kanlıdere 2016, s. 235). Kırım Tatar aydınları da yeni nesle ana dil bilincini vermek için eserleri ile onlara ulaşmayı amaçlamıştır.

Kırım Tatar şairlerinden Bekir Çobanzade *Ana Dil* adını verdiği şiirinde dilin birlik beraberlik için önemini dile getirmiştir:

Men seni Qırımda, Qazanda taptım,	Ben seni Kırım'da, Kazan'da buldum,
Yuregim qaynağan, taşqanda taptım.	Yüreğim kaynamışken, taşarmışken buldum.
Yat ilde muğayıp acınıp yürgende,	Gurbette kaybolup, kederlenip dolaşırken,
Ümütim, xayalım şay tüşip yürgende,	Ümidim, hayallerim yok olup dolaşırken,
Moynıña sarıldım, derdimni aytıp,	Boynuna sarıldım, derdimi anlatıp,
"Yurt" degen sözüñmen özüme qaytıp.	"Yurt" denen sözünle kendime gelip.
Yırlarıñ bolmasa, maneñ bolmasa,	Yırların olmasa, manilerin olmasa,
"Yurt" degen sözüñmen yürek tolmasa,	"Yurt" denen sözünle yürek dolmasa,
Ax, nasıl yürermen ğurbet yaqlarda,	Ah, nasıl yaşarım gurbet ellerde,
Tanışsız, bilişsiz, yat soqaqlarda.	Tanışsız, bilişsiz yâd sokaklarda.

Kırım Türk-Tatar Edebiyatının önde gelen isimlerinden Yakup Şakir Ali *Mektep ve Milliy Til* adlı şiiirnde milli dilin okulda öğretilen bilgilerden olduğunu ve bir millete en lazım olan şeyin ana dil olduğunu söyler. Şiirde öğretim dilinin anadil, yani Türkçe olması gerekliliği üzerinde durulur (Kolcu ve Yavaş, 2006: 181):

İlim uner milliy tilini bunda öğrenir insan,	İlim hüner millî dili bunda öğrenir insan,
Bir millete keregi ne ana til, ana lisan.	Bir millete gerek olan ne ana dil, ana lisan.
Ne zevqlıdır mektep çağı ana tili et tasil,	Ne kadar zevklidir mektep dönemi, ana dili ile
Cealet bir siya leke bunu üzerinden sil.	yap tahsil,
	Cehalet bir siyah leke bunu üzerinden sil.

Kırımlı şair Şeryan Aliyev de ana dilin önemi ve millet için değerini anlattığı *Ana Tilim* adlı şiirinde Kırımlı evlatlarına seslenerek dillerine sahip çıkmalarını öğütler. Ana dili var olduğu müddetçe kendisinin de var olacağını söyleyen şair dilin bir imtihan olduğunu düşünür. Kırım Tatar Türkçesinin hicret, sürgün kafesinde boğulup yorulduğunu belirterek bu durumdan Kırım Tatar milletini mesül tutar. Aliyev de tıpkı Yakup Şakir Ali gibi gelecek nesillerin Kırım Tatarca dilinde eğitilmesi gerektiğini düşünür:

Günax olu, günax bizge Qırımca laf etmesek. Kelecek yaş neslimizge Ana tilnen yetmesek.	Günah olur, günah bize[16] Kırımca laf etmesek. Gelecek genç neslimize Ana dil ile ulaşmasak.

Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı da bir milletin soy, dil ve din birliğinin çok önemli olduğuna inandığı için ömrü boyunca yürüttüğü çalışmalarında dil meselesi üzerinde fazla durmuştur (Akpınar, 2017, s. 17). Sadece dil konusunda değil toplumsal her türlü konuda halkı bilinçlendirmek, toplumun gözünü açmak isteyen Gaspıralı, *Tercüman* gazetesi ile halka ulaşmayı başarmış ve Türk dil birliği adına büyük hizmetler vermiştir.

Ана тиль	Ana dil
Сени мен бешикте тербеткен анамда таптым. Сенмен мен дюньянынъ леззетин таттым. Сен ачтынъ магъа догърулыкъ джолын. Сенмен кестим хер вакъыт душманнынъ къолын. Сен татлысынъ, уйгъунсынъ, зенгинсинъ. Хэр дуйгъугъа, тюшюнджеге кийим пишесинъ. Таныттынъ озюнъни, асырлар боюнджа сефа сюрдинъ. Вакъыт кельди ёрулдынъ, адымларынъ сиреклешти, Талып, артта къалдынъ. Джемиетмен бир кетамадынъ, къартайдынъ. Богъа мугъаймакъ болмаз, Сенинъ тюсюнъ, иншаалах, солмаз. Сени анълап кутькенлерге, юкъудан турсатып джурьгенлерге Бахтиярлыкъ тилеймен джан джуректен, Непесим питип, джан шыкъкъашы гевдемден.	Seni ben beşikte sallanırken anamda buldum. Seninle ben dünyanın lezzetini tattım. Sen açtın bana doğruluk yolunu. Seninle kestim her zaman düşmanın kolunu. Sen tatlısın, uygunsun, zenginsin. Her duyguya, düşünceye elbise biçersin Tanıttın kendini asırlar boyunca sefa sürdün. Vakit geldi yoruldun, adımların seyrekleşti, Dalıp arkada kaldın. Cemiyet ile bir gidemedin, ihtiyarladın. Buna küsmek olmaz, Senin rengin inşallah solmaz. Seni anlayıp belleyenlere uykudan kaldırıp yürüyenlere Bahtiyarlık diliyorum can yürekten, Nefesim bitip can çıkana kadar gövdemden.

Kırım Tatar edebiyatında Mehmet Emin Yaşar da *Ana Dil* adını verdiği şiirinde diğer Türk dünyası şairleri gibi dilin güzelliklerinden bahsederek ana dilini yüceltir. “Seni ben beşikte sallanırken anamda buldum” ifadesi ile ana dilin ninniler ile hayatına girdiğini söyler. Bu ifade ana dil üzerine şiir yazan hemen hemen bütün Türk dünyası şairleri tarafından kullanılmaktadır.

Doğruluk yolunu ana dili ile bulduğunu söyleyen şair dilin tatlı ve uygun olduğunu düşünür. “Seninle kestim her zaman düşmanın kolunu” ifadesiyle kelimelerin gücü

[16] Şiirin tamamı için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 596. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

sayesinde dilin en etkili silah olduğunu vurgulayarak bir millet için ana dilinin bir birleştirici güç unsuru olduğundan bahseder. Dilin zenginliğini anlatmak için her türlü dugu ve düşüncesine elbise biçtiğini, yani kendisini en iyi ana diliyle ifade edebileceğini söyler.

Sovyetler Birliği Ruslaştırma politikası ile Kırım Tatarlarının ana dillerine uyguladığı asimilasyonu "Tanıttın kendini asırlar boyunca sefa sürdün. / Vakit geldi yoruldun, adımların seyrekleşti, / Dalıp arkada kaldın./Cemiyet ile bir gidemedin, ihtiyarladın" dizeleri ile açıklar. Ana dilinin renginin solmaması ile dilin devamlılığını dileyen şair aynı zamanda bu dili anlayıp yaşatacak olan aydınlara ömrü boyunca bahtiyarlık diler.

Сора	Sor
Эскирген шаралларнынъ энъ эскиси болып, Пасланмагъа юз туткъан халкъымнынъ сеси болып, айтылмагъан, хо эшсиз, назик бир севдаман: Тувгъан тилим! Джурегинънинъ озегинден обемен. Сора, Тотлар баскъан, тозлар къонгъан ана тилим! Акъ пжабувын Астындаки шемберини Сездирмеден шоземен де Ап-акъ шашшлы анайлардан сандыкъларда мирас къалгъан Акъ тастарнынъ ушларыман Суюп, сыйпап силемен. Сора, Озь халкъымнынъ пыскъып тургъан эски дертли джаныгъындай Мумдай джангъан джигеримни тутып алып уземен де Кокрегимнинъ къутугъында гонъюль козю, козьяшларым Бир ташкъындай агъыдырын кольдий этип тогемен. Сора, Узильген озек паршасындай сыджакъ-сыджакъ сёзлеринъни Тане-тане сайлап алып, мен оларгъа, татлы тилим! Назик шембер оясындай джырларыма сюс болсын деп, Алтын пандай я мерджандай ойларымны тиземен.	Eskirken şarapların en eskisi olup, Paslanmaya yüz tutan halkımın sesi olup, söylemeyen, o eşsiz, nazik bir sevda ile: Ana dilim! Yüreğinin ortasından öperim. Sor, Paslar basmış, tozlar konmuş ana dilim! Ak örtünün Altındaki çemberini Sezdirmeden çözerim de Apak saçlı analardan sandıklarda miras kalmış Ak başörtüsünü uçlarından Sevip, sıvazlayıp, silerim. Sor, Kendi halkımın sinip durmuş eski dertli yanığı gibi Mum gibi yanmış yüreğimi tutup alıp üzerim de Göğsümün kutusunda gönül gözü, gözyaşlarım Bir taşkın gibi yağdırıp göl gibi edip dökerim. Sor, Üzülmüş kendi parçası gibi sıcak sıcak sözlerini Tane tane sayıp alırım, ben onları tatlı dilim! Nazik çember oyasından şarkılarıma süs olsun diye, Atın ya mercan gibi kalp gibi düşüncelerimi dizerim.

Сора,	Sor,
Джырлай, джырлай бозторгъайдай,	Şarkı söylüyor, şarkı söylüyor çalıkuşu gibi,
халкъым дертли джырларыны	halkım dertli şarkılarını
Козь нурымман айдынлатыл,	Göz nurumla aydınlatıp,
нурлар сачып сурьтемен де,	nurlar saçıp ovarım da,
Тоз къондырмай анайларнынъ	Toz kondurmayıp anaların
ашыкъ къалгъан акъ башларын	açık kalmış başlarına
Къайтабаштан акъ джабувдай	En baştan ak örtü gibi
хакъ сёзлермен орьтемен.	hak sözleriyle örterim.
Эскирген шарапларнынъ	Eskiyen şarapların
энъ эскиси болып,	en eskisi olup,
Пасланмагъа джол бермес	Paslanmaya yol vermez
халкъымнынъ сеси болып,	halkımın sesi olup
Къара севданъ больп, шербетинъден	Kara sevda olup, şerbetinden
къана-къана ишермен де,	kana kana içerim de,
Савлыгъымда сагъа къаршы борджумны	Sağlığımda sana karşı borcumu
керек болса...	gerekirse...
Озь къанымман одерьмен.	Kendi kanımla öderim.

Enver Mahmut şiirinde "paslanmaya yüz tutan halkının sesi" olan ana dilini eskiyen şaraplara benzetir. "Söylemeyen, o eşsiz, nazik bir sevda ile:/Ana dilim! Yüreğinin ortasından öperim" ifadesinde şairin ana diline duyduğu sevginin büyüklüğü görülür. Şair diğer şiirlerinde olduğu gibi söz konusu şiirinde de ana dilin kullanılmamasını "Paslar basmış, tozlar konmuş ana dilim!" sözleriyle eleştirir. Ana dilinin ak saçlı analardan sandıklarda miras kalmış olduğunu söyler ve "Ak başörtüsünü uçlarından sevip, sıvazlayıp, silerim" diyerek ana dili kullanma konusundaki hassasiyetini belirtir. Yüreğini yanan bir muma benzeterek gözyaşlarından biriken bir göl gibi kelimeleri dökeceğini söyleyen şair ana dilini gönülden gelen taşkınlığı ile kullandığını ifade eder.

Düşüncelerini ifade ettiği ana dilinin kelimelerini altın, mercan ve kalp gibi değerli görür ve çember oyasından şarkılarını bu kelimelerle süslediğini söyler. Ana dilini kullanmayı ana dilin şerbetinden kana kana içmeye benzeten şair sağlığında ana diline karşı olan bu borcunu gerekirse kendi kanınıyla ödeceğini söyler.

Enver Mahmut, *Öz Tilimde Yazaman* adlı bir diğer şiirinde de ana dili ile yazmaktan duyduğu mutluluğu anlatır:

Öz tilimde yazaman[17]	Kendi dilimde yazıyorum

[17] Kolcu, H., Yavaş, G. (2006). *Türkçenin Şiiri Türk Edebiyatında Türkçe Üzerine Şiirler*. Ankara: Aydın Kitabevi. s. 506-509.

Son zamanda, bir köp eş dost	Son zamanda birçok eş dost
Şiir yazıp ketiyatır	Şiir yazıyor
Öz tilinde cır yaza dep	Kendi dilinde türkü yazıyor diye
Menden külip öliyatır.	Benden gülüp ölüyor.
Külseler de, ölseler de	Gülseler de ölseler de
Öz tilimde yazayım,	Kendi dilimde yazayım
Men kestane tuvılman ki	Ben kestane değilim ki
Kabıgımda kızayım?!	Kabuğuma kızayım?
Öz tilimde cır yazganda	Kendi dilimde türkü yazınca
Bir kimseden yalmayman,	Hiç kimseden utanmıyorum
Başka tilde yazganlarnın	Başka dilde yazanların
Artlarından kalmayman.	Arkalarında kalmıyorum.
Başka tilde yazganın	Başka dilde yazanın
Sözi sözge uşamay,	Sözü söze benzemiyor
Bir şaytanday maktana da	Bir şeytan gibi öğünüyor da
Avzı sözden boşamav.	Ağzı sözden boş kalmıyor.
Bek köp tiller bilsem de	Pek çok diller bilsem de
Öz tilimdiy bir gül yok,	Kendi dilim gibi bir gül yok
Anlayışlı, canga yakın	Anlayışlı, cana yakın
Onday tatlı bir til yok.	Öyle tatlı bir dil yok.
Ana tilin biysinmegen	Ana dilini beğenmemiş
Ata anasın unıtkan,	Ana-babasını unutmuş
“Yak bo til!” dep ayna turıp,	“Yok bu dil!” diye söyleyip
Öz tamırın kurıtkan.	Kendi kökünü kurutmuş.
Şondaylarga öz tilim men	Böylelerine kendi dilimle
Uşlı oklar atarman,	Uçlu oklar atarım
Çünki tilim Türk asıllı	Çünkü dilim Türk asıllı
Tatar tili Tatarman.	Tatar dilli Tatarım.
Yeter artık, kartla, çaşlar,	Yeter artık yaşlılar, gençler,
Öz tilimiz men aytayık,	Kendi dilimizle söyleyelim,
Başka tilde cır aytkan köp	Başka dilde türkü söyleyen çok
Biz özimizge kaytayık.	Biz özümüze dönelim!

Enver Mahmut ana dilini anlayışlı, cana yakın bir insan gibi düşünür. Dili unutanları eleştirir. Kendi dilinde yazdığı için etrafındaki insanların kendisine gülmesini eleştiren şair kendi kültürüne, diline, milletine neden yüz dönmesi gerektiğini anlamadığını söyler. Kestane ile bu insanlar arasında bir benzetme kurarak kestanın kabuğuna kızması ile kendi kültüründen kopan veya utanan insanları eleştirir. Ana dillerini bir kenara iterek başka dilde eserler verenlerin yazdıklarının bir şeye benzemediğini, ağızlarının boş sözlerle dolu olduğunu söyler.

3.4 Birlik ve Dayanışma Konulu Şiirler

"Kalmadı aramızda birlik dayanışması,[18]
Bunun için ısıtmıyor Vatan güneşi…"
Şakir Selim

Millî birlik ve beraberlik, bir arada yaşayan milletlerin birliğini ve bütünlüğü belirtir. Bu birlik ve beraberlik ile bir arada yaşayan insanlar birbirine sımsıkı bağlanır (Eroğlu, 1986, s. 85). Dil birliği toplumların dayanışmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kültürün aktarıcısı olan ve anlaşmayı sağlayan dil aynı zamanda milletlerin kimliğini, hayat felsefesini ve dünya görüşünü yansıtır.

Ziya Gökalp'e (2012, s. 71-76) göre vatan üstünde oturduğumuz toprak demek değildir, toprak vatanın ancak dış görünüşünden ibarettir. Vatan, milli kültür dedğimiz şeydir. Milli dayanışmayı güçlendirmek için öncelikle vatani ahlakı yükseltmek gerekir. Gökalp, milli dayanışmanın birinici temelinin "vatan ahlakı" ikinci temelinin de "medeni ahlak" olduğunu belirtir. Vatan nasıl seviliyorsa milletdaşların da öyle sevilmesi gerektiğini düşünür. Gökalp milli dayanışmayı güçlendirmek için vatan ahlakının medeni ahlaktan daha önemli olduğunu söyler. Bununla birlikte meslek ahlakı da milli dayanışmayı kuvvetlendirecek bir unsurdur. Milli birliğin güçlendirilmesi demek sosyal düzenin ve ilerlemenin, milli özgürlük ve bağımsızlığın temeli demektir. Gökalp milli dayanışmayı kuvvetlendirmek için ilk önce aydınların milli kültürü yükseltmesi gerektiğini savunmuştur.

Türk aydınları arasında 20. yüzyılın başından itibaren daha çok önem kazanan Türk Birliği düşüncesi İsmail Gaspıralı ile başlamış, daha sonra Ziya Gökalp ve Atatürk tarafından sistemleştirilmiştir. İsmail Gaspıralı tüm fikirlerini "dilde, fikirde, işte birlik" prensibi üzerine temellendirmiş ve Türk toplumunun da bu prensip doğrultusunda hareket etmesini istemiştir. Gaspıralı bu prensipler arasından en çok dilde birlik sağlanmasına önem vermiştir (Saray, 2000).

Ulus devlet anlayışının başlangıcı olan bir dönemde yaşayan İsmail Gaspıralı kabilecilik anlayışına karşı çıkarak lehçe farklılıklarının uluslaşmaya engel olduğunu

[18] Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 582. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

savunmuştur. Çarlık rejimi tarafından Türklerin farklı boy ve kabilelere ayrıştırılmasına karşı çıkan Gaspıralı "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" sözü ile gelişmenin ve kuvvetlenmenin ana koşulunun birlik ve beraberlik içinde hareket etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu bilinç ile hareket eden Türk halklarının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönden kuvvetleneceğini düşünmüştür (Pınarer, 2014, s. 232).

Kırım Tatarları milli birliği güçlendirmeyi öncelikle yurtlarına dönüşü sağlamak için istemektedirler. Yurda dönebilmek için öncelikle Tatarlarda milli bilincin uyandırılması ve birlik dayanışma ile yurtlarını yeniden anayurda çevirme vakti olduğunu söylerler. Birlik ve dayanışma sağlamak için özellikle Kırım Tatar gençlerine seslenen şairler bu birliği yalnızca onların sağlayacağına inanır.

Kırımda doğup büyümüş insanlardan ise Kırım ile ilgili hatırladıklarını yazarak halk arasında milli kültürü ve dayanışmayı canlı tutmayı amaçlarlar. Kırım'ı ve kültürünü unutulmaması için şiirlerini kullanırlar.

Утанаман	Utanırım
Джашлыкъ...	Gençlik…
Олюмге мейдан къылып	Ölüme meydan okuyup
Кокърек керип къаршыладылар	Göğüs gerip karşıladılar kurşunları.
къуршунларны.	Hayat suyu ile örttüler bizim korkularımızı.
Хаят сувуман орттилер бизим	Bu gençlerin gözlerine nasıl bakayım?
къоркъуларымызны.	Boynumuz bükük kaldı senelerce
Бо джашларнынъ козьлерине къатып	Sözümüz kısık,
къарайыкъ?	Gözümüz yumuk.
Бойнумыз бугюк къалды сенелердже	İsyan ettirildiler gençler, "Yeter!" dediler,
Сёзюмиз къысыкъ,	Caniliğe meziyete yol açtılar…
Козюмиз джумукъ.	İnanmadık onlara, inanmadık…
Котерильдилер джашлар, «Етер!» дедилер,	Onun için utanırım, pek utanırım…
Джанылыкъкъа, мезиетке джол аштылар...	Onların gözlerine nasıl bakayım?
Инанмадыкъ онларгъа, инанмадыкъ...	
Онынъ ушин утанаман, бек утанаман...	
Онларын козьлерине къатып къарайыкъ?	

Kırımlı gençlerin ölüme meydan okuyarak vatanını savunmasını konu alan şiirde şehit olanların ardından duyulan acı ve beraberinde emanetleri olan vatana sahip çıkamama utancı söz konusudur. Mehmet Emin Yaşar vatanı ve milleti için can veren onca gence rağmen hala Kırım'ın kendi yurtları olamamasından utanç duyar. Şiirde bahsedilen isyan muhtemelen 1944'te dönemin Sovyet lideri Stalin tarafından alınan sürgün kararı ile Kırım halkı vatanlarından koparılarak farklı ülkelere gönderilmesi sırasındaki gençlerin isyanıdır.

Yıllarca Rus hükmü altında yaşayan Kırım halkının boynunun bükük, sesinin kısık, gözünün yumuk kaldığını söyleyen şair sonunda düşmana karşı isyan eden bu gençlerin gözüne bakamayacağını, onlara inanmamaktan dolayı duyduğu utancı dile getirir.

Татар яшына	Tatar genci
Татар яшы, яренъ къайтты эсареттен Ватангъа, Унутма сен еминиънни, шеит кеткен бабанъа... Бирлигинънен, илиминънен ойле сарыл Аллагъа, Душман сени Ватанынъдан сюралмасын бир даа. Бакъ! Миллетинъ, къардашларынъ сачылгъанлар этрафкъа, Къайнашкъанлар миллетлернен, тиллери башкъа-башкъа. Татар огълу, сен ёл косьтер, топла бизни Ватанда, Эй татарлыкъ, сарыл энди сенден тёреген яшкъа! 1783-те нелер олды беллейсинъ?.. Ондан сонъ кунь корьмединъ сен, аля даа корьмейсинъ! 1944-те де Ватанынъдан сюрюльдинъ, Бу куньгедже ёлун тапып, озь юртунъа дёнмейсинъ. Амма неден татарлыгъым туфан олып кетмеди? Неден аджеп, ич кимсенинъ кучю бунъа етмеди? Мен инанам, бирлигимиз бизлерни терк этмеди, Татарлыкъны яшатмакъчюн кунюмиз бош кетмеди. Къоркъма! Сени асырларджа ёкъ этмеди эсарет! Къоркъма! Энди селикъанъле? яраткъангъа дуа эт! Эльбет бир кунь, бу къаранлыкъ куньлеринъ нур кореджек! Тырыш! Бундан сонъра юртта ич къопмасын къиямет. Эсаретте эгильмединъ, тиленмединъ ачлыкъта! Кунь алтында темиз къанынъ къурумады сыджакъта. Энъ сонъунда йигитликнен къайтмакътасынъ Ватангъа,	Tatar genci, yaren döndü hasretten vatana, Unutma sen yeminini, şehit giden babana… Birliğinle, bilginle öyle sarıl Allah'a, Düşman seni vatanından süremesin bir daha. Bak! Milletin, kardeşlerin saçılmışlar etrafa, Kaynaşanlar milletlerle, dilleri başka başka. Tatar oğlu, sen yol göster, topla bizi vatanda, Ey tatarlık, sarıl şimdi senden çoğalan gence! 1783'te neler oldu biliyor musun? Ondan sonra gün görmedik sen, hâlâ daha görmüyorsun! 1944'te de vatanından sürüldün, Bugün gece yolu bulup, kendi yurduna dönmüyorsun. Ama neden Tatarlığım tufan olup gitmedi? Neden acaba, hiç kimsenin gücü buna yetmedi? Ben inanırım, birliğimiz bizleri terk etmedi, Tatarlığı yaşatmak için günümüz boşa gitmedi. Korkma! Seni asırlarca yok etmedi esaret! Korkma! Şimdi tertiple yaratana dua et! Elbet bir gün, bu karanlık günlerin nur görecek! Gayret et! Bundan sonra yutta hiç kopmasın kıyamet. Esarette eğilmedin, dilenmedin açıkta! Güneş altında temiz kanın kurumadı sıcakta. En sonunda yiğitlikle dönmektesin vatana, Kavuşuruz biz, inşallah, aydın, parlak bir tana!

Къавушырмыз биз, иншалла, айдын, парлакъ бир танъгъа!	

Milletler sahip olduğu tarihi geleceğe taşıyarak muvaffak olurlar. Tarihi geleceğe taşıyabilmek için toplumda fertlerin ve sosyal grupların ortak irade sahibi olmaları gerekir. Bu sebeple toplumların geleceği olan gençlerin millî kültür kaynağından beslenerek yetiştirilmesi gereklidir (Erkal, 1987, s. 358-359).

Tatar gençleri de Kırım'da birliği sağlayacak güç olarak görülür. Yurtlarını geride bırakıp giden şairlerin yazdığı eserler ile oluşan göç edebiyatına bakıldığında geri dönüş umudunun geçler üzerinden kurulduğu görülür. Fikret Yurter de Kırım'ın geleceği olarak gençleri görür ve onlara benliğini hatırlatan öğütlerde bulunur. Vatan topraklarından ayrı farklı yurtlarda doğup büyüyen ve Kırım'ı hiç görmeyen gençlerin kendi öz benliklerini kaybetmesi en istenmeyen durumdur. Bunun için göçmen ailelerde Tatar gelenekleri ve Kırım sevgisi daha çok küçük yaşlardayken çocuklara aşılanır. Mehmet Niyazi de şiirlerinde Kırım'ı annesinden öğrenerek sevdiğinden bahsetmiştir.

Daha ilk dizelerde şair gençlerin milli duygularını uyandırmak için şehit giden babalarına bir yeminleri olduğunu hatırlatarak Tatar gençlerinin atalarına olan bir borcu olduğunu söyler. "Bak! Milletin, kardeşlerin saçılmışlar etrafa, / Kaynaşmışlar milletlerle, dilleri başka başka" dizlerinde şairin yurtlarından çıkarak farklı coğrafyalarda yurt edinen Tatar halkının gittikleri yerlerdeki milletlerin dillerini kullanmak zorunda kalmalarından bahseder. Göç eden kimseler gittikleri yerlerde isteseler de günlük hayatta kendi dillerini kullanım alanı bulamazlar. Kültürlerini aile arasında devam ettirseler bile ülke genelinde uygulaması çok zordur. Şair Tatar gençlerine "Tatar oğlu, sen yol göster, topla bizi vatanda" diye seslenir. Kırım Tatarlarından kendilerinden çoğalan gençlere sarılmasını ister.

"Ama neden Tatarlığım tufan olup gitmedi?" diyen şair her ne kadar birbirlerinden ayrı düşseler bile Tatar halkının özünü yitirmediğini söyler. "Tatarlığı yaşatmak için günümüz boşa gitmedi" diyerek sürgünde ve göç ettikleri yerlerde öz kimliklerini muhafaza ettiklerini belitrtir. Kimsenin gücü Tatarlığı yok etmeye, birliklerini bozmaya yetmemiştir ve şimdi vatanda toplanma vakti gelmiştir. Bu toplanma da

gençlerin önderliğinde gerçekleşecek, Kırım gençleri tıpkı ataları ve şehit babaları gibi vatanlarına sahip çıkacaktır.

Şair gençlere "Korkma!" diye seslenir. Türk İstiklâl Marşının "Korkma!" diye başlanmasının canlı ve imanlı bir söyleyiş sağlamak içindir. Buradaki "Korkma!" kelimesi "Aldırma!" anlamında kullanılır (Bilgin, 2009, s. 3). Yurter de "Korkma! Seni asırlarca yok etmedi esaret!" ve "Korkma! Şimdi tertiple yaratana dua et!" dizelerinde aynı şekilde birliklerini bozan düşmana "aldırmamak" gerektiğini vurgular. Daha sonra gençlere ve Kırım halkına "Elbet bir gün, bu karanlık günlerin nur görecek!" diyerek umut verir. Gençlere esaretten korkulmaması gerektiğini söyleyen şair atalarının asırlarca esrate boyun eğmediğini, açıkta kalsalar bile dilenmediklerini hatırlatır. Çekilen tüm eziyetlerin sona erdiğini ve en sonunda yiğitlikle vatana döndüklerini söyler. "Birliğinle, bilginle öyle sarıl Allah'a, / Düşman seni vatanından süremesin bir daha" ifadelerinde önemli olan unsur şairin irfan ile yetişen bilgili gençlerin topluma şekil vereceğini söylemesidir.

Şiirde en dikkat çeken unsur şairin gençlerde tarih bilincini canlı tutmaya çalışmasıdır. Bunun için Kırım Tatarlarının en büyük kayıplarını verdiği tarihler olan 1783 ve 1944'te yaşanan vatandan sürülme olayalarından bahseder. Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı'na özerklik verilmiştir. 1783'te Rusya'nın bu anlaşmayı yok sayılarak Kırım'ı ilhak etmesi büyük göç kitlelerine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra Ruslar Kırım'da başlattığı dini uygulamaların yanında hanlığın idari ve adli organlarıyla eğitim kuruluşlarını tamamen ortadan kaldırmıştır. Coğrafi adları değiştirilerek, nüfus değişikliği uygulanmış ve topraklar yağmalanarak baskılar arttırılmıştır. Bu uygulamaların ve baskıların artması sonucunda Kırım Tatarlarının Balkanlara ve Türkiye'ye doğru gerçekleştirdiği göç dalgaları başlamıştır (Giray, 2020). Şair bu olayın yaşanması ile Kırım Tatarlarının 1783'ten beri gün görmediğini ve gençlerin hâlâ orada burada yaşayarak vatan topraklarından ayrı kaldıklarını söyler.

Bununla birlikte Kırım Tatarlarının tarihlerinde en büyük trajedi olan 1944 sürgünü ile bir gecede vatan topraklarından koparılan halkın şimdi yurda dönebilme şansı varken dönmemesini "Bugün gece yolu bulup, kendi yurduna dönmüyorsun" diyerek

eleştirir. Son dörtlüğünde ise Kırım Tatar gençlerinin yiğitlikle vatana dönmesini anlatır.

Ватанда топланайыкъ!	Vatanda toplanıyoruz!
Чокъ ерлерге сюргюн олдыкъ, чокъ ерлерни долаштым, Ич бирисин севемедим, басамадьм багърыма. Олип кетсем, эмин ол ки, сенден бир шей истемем, Етер ки, сен ватанымны, ана юртны бер манъа. Асырларджа хош яшагъан, хорланылгъан миллетлер, Эльбет, эр аныь джан-юректен кунь ярыгъын беклейджек. Бу давагъа инангъанлар, аятларын бергенлер, Бир кунь ола хаял эткен девлетини тиклейджек. Иште, меним миллетим де асырларджа хорланды, Бир кунь корьмей, месут олмай асретликте ойланды. Эльбет, энди кельди сыра ватанына къайтмагъа, Къачырмайыкъ бу фырсатны талий бизге айланды. Къырымтатар миллетининъ базылары къайттылар, Пек чокъларыаля даа гъурбет ильде яшайлар. Тюркиеде, Америка, Алманияда олгъанлар, Неден аджеп, юрткъа дёнмек ичюн план япмайлар?	Çok yerlere sürgün oldum, çok yerleri dolaştım, Hiçbirisini sevemedim, basamadım bağrıma. Ölüp gitsem, emin ol ki, senden bir şey istemem, Yeter ki, sen vatanımı, ana yurdu ver bana. Asırlarca hoş yaşayan, aşağılanan milletler, Elbet, her an canıyürekten gün ışığını bekleyecek. Bu davaya inananlar, hayatalarını verenler, Bir gün gelecek hayal eden devletini yenileyecek. İşte, işte benim milletim de asırlarca aşağılandı, Bir gün görmüyor, mesut olmuyor hasretlikte düşüncelendi. Elbet, şimdi geldi sıra vatanına dönmeye, Kaçırmayız bu fırsatı talih bize döndü. Kırım Tatar milletinin bazıları döndüler, Pek çokları hâlâ daha gurbet memlekette yaşarlar. Türkiye'de, Amerika, Almanya'da olanlara, Neden acaba yurda dönmek için plan yapmıyorlar?

Şiirde vatana dönme umudundan bahsedilir. Fikret Yurter sabırla bekleyenlerin elbet bir gün vatanlarına kavuşacaklarını söyler. Çok fazla yere gitiğini ama göç ettiği bu ülkelerden hiçbirini kendi vatanı gibi sevip bağrına basamadığını söyler. Onun tek isteği ana yurduna kavuşmaktır. Diğer milletlerin boyunduruğu altında kalmış ve ezilmiş milletlerin bir gün kendi topraklarını yeniden kazanacağını söyler. Kendini vatan davasına adamış kimselerin ışığının elbet bir gün yanacağını söyleyerek Kırım Tatar halkına umut verir.

Daha sonra kendi milletinin de asırlarca aşağılandığını söyleyen şair, vatana dönme şansını yakaladıklarını söyler. Hayatı boyunca Kırım mücadelesine ve faaliyetlerine hiç ara vermeyen Yurtter çok sevdiği vatanı Kırım'a Sovyetler Birliği yıkıldıktan

sonra gidebilmiştir. Kırım Tatarlarının vatanlarına dönerek acılarını dindirip birlik olmalarını bekleyen şair gittikleri yerlerden dönmeyen kişileri eleştirir. Şiirin başlığına bakıldığında tüm göç eden Kırım Tatar halkına vatanda toplanma vakti geldiğinin çağrısını yaptığı söylenebilir.

Къочанайгъа	Nineye
Къолунъ къалем тутып язы язгъанда,	Kolun kalem tutup yazı yazdığında,
Кичкене башчыгъынъ бильги толгъанда,	Kadim başcığın bilgi dolduğunda,
Юрт къайгъысы эр мучени саргъанда,	Yurt kaygısı her yerini sardığında,
Къырымны анъ, Къырымгъа мане сырла!	Kırım'ı an, Kırım'a mani söyle!
Тек Къырымчюн чынълар яса да йырла!	Tek Kırım için çınlar[19] yap da şakı!
Къырымдан башкъа бир севданъ болмасын!	Kırım'dan başka bir sevdan olmasın!
Шавленъ болса, Къырымгъа джай, солмасын!	Işığın olsun, Kırım'a yay, solmasın!
Гуль-багъчанъдыр, сакът бол, айы толмасын!	Gül bahçendir, dikkatli ol, ayı dolmasın!
Къырымлыман де де, Къырымгъа байлан!	Kırımlı ile söyle de, Kırım'a bağlan!
«Къырым къайтармасын» эм чал, эм айлан!	"Kırım döndürmesin" hem çal, hem söylen!
Серпилип оскъен те, джигит болгъан сонъ,	Serpilip yetişip de yiğit olduktan sonra,
Джирен къашкъа минип, юртлар корьген сонъ,	At arabasına binip, yurtlar gördükten sonra,
Ят иллерде ятсырап, бек солгъан сонъ,	Yad ülkelerde yok olup, pek solduktan sonra,
Къырымны эсинъе тюшюр, къанатлан!	Kırım'ı rüzgara düşür, kanatlan!
Булутларны джар, Къырымгъа бар раатлан!	Bulutları yar, Kırım'a var dinlen!
Йирми йылдыр Къырым менликтен ольди,	Yirmi yıldır Kırım benlikten oldu,
Козьяшыман кокбайрагъымыз солды,	Gözyaşı ile gök bayrağımız soldu,
Хансарайгъа къызыл эменлер толды,	Hansaray'a kızıl meşeler doldu,
Бабанъ Къырымдан башкъасын язалмай!	Baban Kırım'dan başkasını yazamıyor!
Озь къолуман юрткъа мезар къазалмай!	Kendi elimle yurda mezar kazılmıyor!
Къочанай, Къырымчюн бильгилер топла,	Nine, Kırım için bilgiler topla,
Тюбсюз корюнген джар болса да опла,	Dipsiz görünen uçurum olsa da hopla,
Сезекли бол, джавны сездирмий джуркъла,	Duyarlı ol, düşmana sezdirme, ayakta uyut,
Кокбайракъны Кырымьда далгаландыр!	Gök bayrağı Kırım'da dalgalandır!
Борлу чалдыр, Къурултайны уяндыр!	Boru çaldır, Kurultayı uyandır!
Къырым насыл юртыр? — дединъ Къочанай!	Kırım nasıl yurttur? Dedin nine!
Дженнет десем, дженнет огъа ошамай!	Cennet desem, cennet
Танъры оны тек яраткъан, Къочанай!	Tanrı onu tek yaratmış, nine!
Учкъан сувлар; сувлар; гузелликлер андадыр!	Uçsuz bucaksız sular; güzellikler ondadır!
Барлыкълар бир якъ, Къырым бир якътадыр!	Zenginlikler bir tarafta, Kırım bir taraftadır!
Къочанай, бу къайгъыма ортакъ бол:	Nine, bu kaygıma ortak ol,
Къырым ёлларында Къырымгъа къул бол!	Kırım yollarında Kırım'a kul ol,
Мендий этип , тек Къырымчюн ташып тол!	Böyle yapıp, tek Kırım için taşıp dol!
Язсанъ, сызсанъ Къырымны яз, Къырымны!	Yazsan, çizsen Kırım'ı yaz, Kırım'ı!
Бу севдаман къуджакълап ал, Къырымны.	Bu sevda ile kucaklaşıp al, Kırım'ı.

Anavatanı dışında yabancı ülkelerde doğup büyüyen kimseler kültürel çatışma içinde öz kimliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kırım'dan göç ederek farklı

[19] İki kişi veya iki grup arasında karşılıklı yırlanan müzikli beyitler şekline bir halk edebiyatı türü. (*Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça Sözlük,* TDK, s. 84)

coğrafyalarda yaşam savaşı veren Kırım Tatarları da gittikleri yerlerde öz kimliklerini korumaya çalışmış ve gurbette doğan çocuklarının kültürel benliklerini yitirmemeleri için ellerinden geleni yapmışlardır. Kutsal saydıkları vatanları Kırım'ın sevgisini çocuklarına daha onlar çok küçük yaşlardayken aşılamışlardır. Uzun yıllar gurbette yaşayan ailelerde artık Kırım'a dair hatıraları bulunan kimseler ailenin en ihtiyar kişileri olan nineler ve dedelerdir. Şairin şiirinde dar anlamda kendi ninesine geniş anlamda ise bütün Kırım ailelerinin ninelerine seslendiği söylenebilir. Bu seslenişin asıl sebebi ise torunlarına ve gelecek Kırım nesline vatanlarını hatırladıkları kadarıyla aktarmalarıdır. Raşit Aşkî Özkırım kadim başı bilgi dolu olan ninelerin bu bilgi aktarımını Kırım'ı anan maniler ve çınlar yoluyla yapabileceğini söyler. Çın veya diğer adıyla şın geleneği Kırım Tatarlarının bugüne kadar muhafaza ettiği geleneklerden biridir. Şükrü Elçin (1998, s. 339) 93 Harbi'nden sonra Eskişehir'e gelip yerleşen Kırım Kıpçak Türklerinin bu geleneği hala yaşattığnı belirtir.

Kırım sevgisinin kaybedilmesine dair bir endişesi görülen şair ilerleyen dizelerde Kırım'da yaşayan ninelere seslenir. Kırım sevgisinin eksilmeden yaşamalarını ve Kırım'a ışık saçmalarını diler. Kırım'ı gül bahçesine benzeten şair Rus güçlerini ayıya benzeterek gül bahçesinin ayı dolmamasını yani Kırım'ın işgaline izin vermemeleri gerektiğini anlatır.

Gurbete yolu düşen milletinin artık vatana dönmelerini isteyen şair göçmenlerin "yâd ülkelerde yok olup, pek solduktan sonra" artık Kırım'a dönmelerini ister. "Kırım'ı rüzgâra düşür, kanatlan!" ifadesinde geri dönecek olan göçmen nineleri bir kuşa benzeten şair özgürlüğün en büyük sembolü olan kuş motifini kullanarak geri dönüş ile özgürlüğün bulunacağını ifade eder.

Tanrının tek yarattığı, uçsuz bucaksız sularıyla cenetten daha güzel olan Kırım bir tarafa diğer bütün güzellikler bir tarafadır. Şair yirmi yıl cennet vatanlarından ayrı kalmanın dayanılmaz acısını "Gözyaşı ile gök bayrağımız soldu" ifadesi ile anlatır. "Hansaray'a kızıl meşeler doldu" ifadesinde yer alan kızıl meşeler ile Sovyet ordusu sembolize edilir.

Kırımlı ninelere seslenerek düşmana sezdirmeden “Gök bayrağı Kırım’da dalgalandır! / Boru çaldır, Kurultayı uyandır!” diyen şair Kırım sevgisi ile yazan ninelerin gençlerin vatan duygularını çoşturarak bir hareket başlatmalarını ister ve böylelikle Kırım’ın geri alınacağına inanır. Ninelerin kendi vatan derdine ortak olmasını ve yalnızca Kırım sevgisini aşılamasını ister.

Къырымлы джашларгъа	Kırımlı gençlere
Джуртны саргъан къарангъы, ай эришкен даркъатмай! Джурт периси пек мугъайгъан, танъ ерини агъартмай! Къояш неден шавлесимен оксюз джуртны донатмай? Шай тюшюндим бирталайлар, сонъ ойланып сескендим, Дёрт бир якъкъа давуш бердим, джашлыкъ неден атланмай? Неден, нечюн шу бир джашлыкъ арткъа къарап сонъ болгъан Тынып къалгъан къай бир дертмен, эм сарайгъан, эм солгъан! Джаш джуректе Къырым къаны неден, нечюн къуругъан? Деп зарланып, кокрек тепип, бек къайгъырып джылайман, Джурт бар да, биз джуртсуз къалдыкъ, Танърым, бизге не болгъан? Бир заманлар улькелерни таптап кечкен батырлар, Къыралларгъа баш эгдирген, башлар эзген башбугълар, Алтын тахтлы сарайлардан буйрукъ берген зрханлар, Уруш, согъуш бар дегенде, давул-зурна, той, байрам Яшагъандай джав артындан ат чаптыргъан Гирайлар! Бундай джигит, бундай гиби батыр сойдан кельен Къырымлы, Ёл бермеген къарлы тавлар ашкъан, отькен Къырымлы, Джурт дегенде ич ойланмай, джанын берген Къырымлы, Къайда къалгъан, неден тынгъан, не бир солукъ, не бир сес? Етер энди, атлан, джанлан, темиз къанлы Къырымлы! Къызыл москоф джан уюнъни ханджер санчып тешкенде, Озь юртларны джельмавуздай таптай берий	Yurdu saran karanlık, ay nazlı dağıtmıyor! Yurt perisi pek alıngan, tan yerini ağartmıyor! Güneş neden ışığı ile öksüz yurdu donatmıyor? Şöyle düşündüm birçok kez, sonra düşünüp irkildim, Dört bir tarafa ses verdim, gençlik neden atlanmıyor? Neden, niçin şu bir gençlik sırt sırta verip sonra Dibe çöküp kalmış bir dertle, hem sararmış hem solmuş! Taze yürekte Kırım kanı neden, niçin kurumuş? İnleyip sızlayıp göğüs tepip, çok üzülüp ağlıyorum, Yurt var da biz yurtsuz kaldık, Tanrım bize ne olmuş? Bir zamanlar ülkeleri kuvvetle geçen bahadırlar, Krallara baş eğdiren, başlar ezen başbuğlar, Altın tahtlı saraylardan buyruk veren erhanlar, Vuruş, savaş var diyince davul zurna, düğün, bayram Yaşamış gibi düşman ardından at koşturmuş Giraylar! Bunun gibi yiğit, bunu gibi bahadır soydan gelen Kırımlı, Yol vermeyen karlı dağlar aşmış,geçmiş Kırımlı, Yurt diyince hiç düşünmeden canını veren Kırımlı, Nerede kalmış, neden çökmüş, ne bir soluk, ne bir ses? Yeter şimdi, atlan, canlan, temiz kanlı Kırımlı! Kızıl moskof can evinden hançer saplayıp deştiğinde, Öz yurtlarını ejderha gibi çiğneyip beri geçtiğinde, Tek Kırımlı kalmasın diyip, çoluk çocuk kestiğinde, Savaşacak, boğuşacak yurdun evladı, Kırımlı! Moskofluğa esir olmaz kızıl ateşte piştiğinde!...

кечкенде, Тек Къырымлı къалмасын деп, сабий-субьян кескенде, Савашаджак, богъушаджакъ юрт баласы — Къырымлы! Москофлукъкъа эсир олмаз къызыл отъка пишкенде!...	

Raşit Aşkî Özkırım'ın diğer şiirlerinde de kullandığı güneşin doğması ile tan kızıllığının kaybolması ve yurt perisinin yurda huzur vermesi metaforunu *Kırımlı gençlere* adlı şiirinde de kullanır. Kırımlı gençlere seslenen şair gençlerdeki vatan bilinicini uyandırmak için şiir aracılığı ile onlara ulaşmaya çalışır.

Gençlerin sırt sırta vermesini, atlanmasını isteyerek aslında düşmana karşı durmalarını kasteder. Şair yurtsuz kalmalarına rağmen gençlerin kaygısızlığı karşısında üzüntüden kahrolduğunu söyler. Ayrıca şair gençlerde Kırım kanının kuruduğunu yani eskiden atalarının taşıdığı savaşçı ruhu kaybettiklerini düşünür. Bir zamanlar ülkeleri kuvvetle geçen bahadırlar, krallara baş eğdiren, başlar ezen başbuğlar, altın tahtlı saraylardan buyruk veren erhanlar, savaş var diyince davul zurna, düğün, bayram eder gibi düşman ardından at koşturan Giraylar gibi yurt diyince hiç düşünmeden canını veren Kırımlı gençlerin yiğit bir soydan geldiklerini unutmalarına ve zulümler karşısında tek bir ses dahi çıkarmamalarına dertlenir. "Yeter şimdi, atlan, canlan, temiz kanlı Kırımlı!" diyerek gençleri bir hareket başlatmaları için cesaretlendirir.

Son dörtlükte şairin Rus ordusuna karşı olan öfkesi dikkat çeker. Kırımlı gençlere seslenerek can evinden hançer saplayan, öz yurtlarını ejderha gibi çiğneyip geçen, çoluk çocuk bütün Kırımlılara soykırım yapan kızıl moskof karşısında duracaklarını ve savaşacaklarını açıkça belirtir. "Moskofluğa esir olmaz kızıl ateşte piştiğinde!.." ifadesinde düşmanı kızıl bir ateşe benzeten şair Kırımlıların bu ateşte pişseler bile düşmana esir olmayacaklarını hatırlatır.

3.5 Eğitim Konulu Şiirler

> "Ey vatan kardaşı, sen gel gayrete. Her hizmete bir hüner muradı hâliktır. Al hemen kalemle kitabı gel himmete, Bin hayvana bir insan hünerle galiptir. Çünkü farz olmuştur ilim bu ümmete, Kimge tâbi olmayan kitaba tâbidir. Hünersizlik

> yakışmaz bizim millete, Bin kılıçka bir kalem daim galiptir."[20]
>
> İsmail Gaspıralı

Türkçe Sözlük'te (TDK, 1998, s. 677) kelime anlamı olarak eğitim "1- Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi, 2- Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye, 3- Eğitim bilimi." şeklinde açıklanır.

Eğitimin konusu toplumu oluşturan insandır. Eğitimin asıl amacı toplum fertlerine saygı, sevgi ve bir arada yaşama kurallarını öğretmektir. Bu bağlamda eğitim düşüncesi toplumların zihniyetleri ile doğru orantılıdır. Milletler eğitim sistemlerinde özellikle kendi tarihlerine geniş yer vererek gelecek nesilleri milli duygu ve düşüncelerle beslerler.

Ziya Gökalp çocuk eğitimine oldukça önem veren bir aydındır. Çocuklara Türk tarihini ve Türk kültürünü öğreten manzumeler, destanlar ve masalları ile Türk çocuk edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. Edebiyat yolu ile çocuklara kendi fikirlerini öğretmek isteyen Gökalp şiirlerini eğitme ve terbiye verme amacıyla kaleme almıştır (Bekteş ve Kurt, 2022, s. 442).

Eğitim konusundaki çalışmaları ile tanınan Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı *Tercüman*'da yazdığı yazıları ile bu alanda büyük faaliyetleri bulunan bir isimdir. Yusuf Akçura, Gaspıralı'yı en iyi tanımlayan sıfatın "muallim" olduğunu söyleyerek onun Türk ve İslâm âleminin son yarım asırlık âleminde tek olduğunu belirtmiştir (Arslan, 2016, s. 9).

Gaspıralı'nın amacı veya ideali, modern bir Türk-İslam dünyası oluşturmaktır. Eğitim ise bu ideale ulaşma yolunda atılacak birinci adımdır (Akpınar, 2017, s. 11). Gaspıralı, gerek eğitim alanında gerekse dil alanında yaptığı çalışmalarında bu ideali için büyük çaba sarf etmiştir. Yalnız *Tercüman*'da yazdığı yazılarında değil diğer

[20] Arslan, M. (2016). Gaspıralı İsmail Bey'in Eğitim Reformu ve Usûl-U Cedîd Gaspıralı İsmail Bey'in Yaşam Öyküsü ve Türk Fikir Hayatına Etkileri. *GAU Journal of Social and Applied Science*, ISSNs: 1305-9130 Volume 8, Issue 1, Page 8 – 21.

roman ve hikâyelerinde de eğitim alanında önemli görüşleri bulunur. Gaspıralı'nın eğitim alanındaki en önemli faaliyetlerinden birisi de Usûl-u Cedid adındaki eğitim okullarıdır. Bu okullarda kırk gün gibi kısa bir sürede okuma yazma öğreten bir eğitim programı geliştiren Gaspıralı yine bu okullarda özellikle kız çocuklarının okumasına büyük önem vermiştir.

Eğitim anlayışı Batılılaşmaya dayanan Gaspıralı aynı zamanda İslâm toplumlarının Avrupa'dan alınacak bilgi ve teknolojiye karşı çıkacağını bildiği için birçok İslâm âlimi tarafından ileri sürülen tezlerle düşüncelerini desteklemiştir. İslâm dünyasının geri kalmasındaki en temel sebebin bilime ve eğitime önem verilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Avrupalıların bilimi İslam dünyasından aldığını söyleyerek bu bilgi ve teknolojiyi yeniden kazanmanın kâfirleşmek, Hristiyanlaşmak veya Müslümanlıktan uzaklaşmak olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (Akpınar, 2017).

Kırım Tatarlarının milli marşı olarak bestelenen "Ant etkemen"in şairi olan Numan Çelebicihan da şiirde milletin akan gözyaşını dindirmek için bilime ulaşmak gerektiğini vurgular. Bilimin insanı ölümsüz yani unutulmaz kıldığını, insanı mezarcıların elinden yine bilimin kurtardığını söyleyen Çelebicihan bilim ile milletin gözyaşını silmek gerektiğini, bilimi elde etmek için her çeşit fedakârlığa hatta ölüme bile razı olduğunu ve buna ant ettiğini söyler (Söylemez, 2003, s. 189):

Ant etkemen	Ant etmişim
Ant etkemen Tatarlarnıñ yarasını sarmağa, Nasıl bolsun bu zavallı kardaşlarım çürüsün; Onlar içun ökünmesem, kaygırmasam, yaşasam, Yüregimde kara kanlar kaynamasın, kurusun! Ant etkemen şu kanagı yurtka şavle serpmege, Naslı bolsun eki kardaş birbirini körmesin. Bunu körüp, buvsanmasam, mugaymasam, canmasam, Közlerimden akkan yaşlar derya deniz kan bolsun! Ant etkemen, söz bergemen bilmek içun ölmege, Bilüp körüp milletimin köz yaşını silmege. Bilmiy, körmiy biñ yaşasam kurultayga han bolsam, Yine bir kün mezarcılar kelir meni kömmege.	Ant etmişim Tatarların yarasını sarmaya, Nasıl olsun bu zavallı kardeşlerim çürüsün; Onlar için üzülmezsem, kaygılamazsam, yanmazsam; Yüreğimde kara kanlar kaynamasın, kurusun! Ant etmişim şu karanlık yurda ışık saçmaya, Nasıl olur da iki kardeş birbirini görmesin? Bunu görüp bunalmazsam, üzülmezsem, yanmazsam, Gözlerimden akan yaşlar derya deniz kan dolsun! Ant etmişim, söz vermişim millet için ölmeye, Bilip, görüp, milletimin göz yaşını silmeye. Bilmeden, görmeden bin yıl yaşasam kurultaya han olsam Yine bir gün mezarcılar gelir beni gömmeye.

Kırım'ın yetiştirdiği pek çok eğitimci aydın şair ve yazar bulunmaktadır. Bu isimlerin en başında İsmail Gaspıralı gelmektedir. Gaspıralı, 1883 yılında yayın hayatına başlayan *Tercüman* gazetesi ile Türk dünyası ülkelerinde bir iletişim sağlamıştır. Bununla birlikte Usûl-u Cedit Okullarında kısa sürede okuma yazma öğreten bir yöntem geliştirerek Müslüman Türk halkının aydınlanması için mücadele etmiştir. Tüm bu faaliyetlerinin yanında yayınlamış olduğu gazete ve dergilerdeki yazılarında işlediği toplumsal sorunlar, Türkçülük ve aydınlanma konuları da toplumda Türk birliğini sağlama düşüncelerini güçlendirmeye yöneliktir. Gaspıralı, Osmanlı aydını Şinasi'den oldukça etkilenmiş, eğitimi, bilimi ve dini bağnazlıktan kurtulmayı uygarlaşmanın en önemli adımları olarak görmüştür.

Kırım Tatar şiirlerinde eğitime verilen önem dikkat çeker. Eğitim yöntemi olarak şiirlerin kullanıldığı görülür. Kırım'ın en ünlü medresesi olan Menli Giray medresesi için şiir yazılmıştır. Bu şiirde eğitime önem veren Kırım giraylarından bahsedilmiştir. Toplumun eğitim ile birlik ve beraberlik sağlayacağına inanılmıştır. Şiirler ile topluma ulaşmak ise asıl amaçtır. Bununla birlikte Kırım da kız çocuklarının ve genç kızların eğitiminin öneminden bahsedilir. Topluma şekil verecek olan kadınların eğitimli olması ve gelecek nesilleri eğitmeleri beklenir. Yüzyıllardır Kırım Tatar halkına rahat vermeyen düşmanın ancak bilgi ile yenilebileceği belirtilir. Kitaplara ve bilgilere şiir yazılır. Kırım da yetişen aydın isimler ve onların eğitim için verdiği mücadelelere dikkat çekilir.

Менъли Гирай медресесине марш (Талебе лисанындан)	Menli Giray Medresesine Marş (Talebe lisanından)21

[21] Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 369. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Джуртымызда та эскиден илим ери танылгъан, Менъли Гирай медресеси юксельген бир оджакътыр. Бильги нуры ешиль джурткъа бу оджакътан шашылгъан, Эндиден сонъ, о нур сёнмез! О, хэр вакъыт парлакътыр! Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны, айдынлат! Татарлыкъны къуртарыджакы бильгилермен хурь яшат! Джехлин къалын пердесин бир къуветли эль якъында Парча-парча аткъандан сонъ, къаранлыкълар ашылыр, Байкъуш сувсар бо мукъаддес Къырымнынъ хэр якъында. О эль бизмиз, бильгимизден онъгъанлыкълар шашылыр. Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны айдынлат! Татарлыкъны юксельтеджек бильгилермен хуръ яшат! Тарих бизге аталардан ольмез шанлар ташыгъан! Устимизде Менъли Гирай ханнынъ уйкен намы бар! О шанларны яшатаджакъ орду бизмиз! Хэр заман! Силяхымыз муарифтир бизден залым джав къачар! Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны айдынлат! Тоснакъ къалгъан татарлыкъны бильгилермен хуръ яшат! Аркъадашлар, гъайрет, гъайрет, тез ашылсын бахтымыз, Яшав хакъкъы джойтылмасын оксиз, ёкъсыл миллетин! Бирлигимиз тавсигенден сонъ йыкъылгъан тахтымыз! Я рап, тезден сен ярлыгъа, бизден кесме рахметинъ. Эй, нур, ашыл! Эй, мукъаддес къуяш бизни айдынлат! Сисле джуртны шенъледир де, татарлыкъны хурь яшат!	Yurdumuzda ta eskiden ilim yeri diye bilinen, Menli Giray Medresesi yükselen bir ocaktır. Bilginin nuru Yeşil Yurt'a bu ocaktan saçılmış, Bundan sonra bu nur sönmez! O her zaman parlaktır! Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tatarlığı kurtaracak bilgilerle hür yaşat! Cahilliğin kalın perdesini bir kuvvetli el yakında Parça parça yırttıktan sonra karanlıklar dağılır, Baykuş susar bu mukaddes Kırım'ın her tarafında. O el biziz, bilgimizden mutluluklar saçılır. Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tatarlığı yükseltecek bilgilerle hür yaşat! Tarih bize atalardan ölmez şanlar taşımış! Üstümüzde Menli Giray Han'ın büyük namı var! O şanları yaşatacak ordu biziz! Her zaman! Silahımız maariftir bizden zalim düşman kaçar! Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tuznak kalan Tatarlığı bilgilerle hür yaşat! Arkadaşlar, gayret, gayret, çabuk açılsın bahtımız! Yaşama hakkı kaybolmasın, öksüz, yoksul milletin! Birliğimiz eksildikten sonra yıkılmış tahtımız! Ya Rab, kısa zamanda sen merhamet et, bizden kesme rahmetini. Ey, nur, açıl! Ey, mukaddes güneş bizi aydınlat! Sisli yurdu şenlendir de Tatarlığı hür yaşat!

Menli Giray Medresesi, günümüzde kullanılan adıyla Zincirli Medrese Kırım Tatarları'nın Kırım'daki varlık mücadelesinin önemli bir simgesidir. Zincirli Medrese'de Arap filolojisi, mantık, felsefe, hitabet, hukuk, matematik, astronomi ve diğer ilimler tahsil edilmiş, İsmail Gaspıralı da burada hocalık yapmıştır.

Medrese'nin I. Menli Giray'ın emri üzerine 1500 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Zincirli Medrese'nin adı girişin üstünde asılan ve iki tarafa sarkan zincirden gelmektedir. Rivayete göre medresenin inşasında bizzat çalışan han bu zinciri ilme saygı göstergesi olarak girişe asmış ve ilk defa kendisi boynunu eğerek medreseye girmiştir (Kançal-Ferrari, 2013).

Mehmet Niyazi'nin bilginin nurunun Yeşil Yurda eskiden beri bir ilim ocağı olan Menli Giray Han Medresesi'nden yayıldığını ve bundan sonra bu nurun sönmeyeceğini söyler. Daha sonra bilginin nuruna seslenerek bir güneş gibi açılmasını ister ve her dörtlükten sonra bu isteğini tekrarlar. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere şair Tatar halkından ilim irfan öğrenmesini, okumasını ve bilginin gücüne sahip olmasını ister.

Gaspıralı önderliğinde kurulan Cedid Okullarında erkek çocuklarının olduğu kadar kız çocuklarının da medrese eğitimi almasına özen gösterilmiştir. Bu okullar ile kadın öğretmen ihtiyacı doğmuş ve kız öğrenciler için yükseköğretim yolunun önü açılmıştır. Gaspıralı bu yeni okullarda kız çocukları için de ayrı ilkokullar açılacağını ve kızların da yazı yazmayı öğreneceğini ifade etmiştir (Ergüneş, 2014, s. 128-130).

Kırım Tatar halkını kuvvetli bir ele benzeten şair cahilliğin kalın perdesini parça parça yıktıktan sonra Kırım'ın üzerine çöken karanlığı dağıtacaklarını söyler. Baykuş metaforu ile Kırım'ın her tarafını saran düşman kastedilir. Türk kültür ve inancında baykuşun hem uğurlu hem de uğursuz sayıldığı söylenilebilir. Eski Uygurca metinlerinde baykuşun kötü, uğursuz yaratılışlı olduğuna inanılırken Kazak Türklerinin baykuş soyundan geldiklerine inandıkları görülmektedir. Anadolu halk inanışlarında ise uğursuz kabul edilen baykuş kıyametin ve ölümsüzlüğün sembolü olarak görülür (Gülakan Kaman, 2015, s. 1139-1142).

Bilgiden saçılan mutluluk ile bu baykuşu susturabileceklerini söyleyen şair Kırım halkının yurtlarını düşmanlardan temizlemesinin bilgi yolu ile olacağına inanır. Silahlarının bilgi ve kültür olduğunu ve düşmanların kendilerinden kaçtığını söyleyen şair atalarından gelen namı her zaman yaşatacak bir ordu olduklarını

belirtir. Burada Menli Giray Han gibi ataların sahip olduğu şöhret ilim ve irfana verdikleri önemden kaynaklanır.

Son dörtlüğünde önce Kırım Tatar halkına seslenen şair daha sonra tanrıdan yardım ister. Gayret ederek bilgi ile kötü bahtlarını yıkabileceklerini söyleyen şair yoksul milletinin yaşama hakkının ellerinden alınmamasını ister.

Аналаргъа	Analara
Эй, анайлар, динъленъиз	Ey! Analar, dinleyin,
Огийликни ташланъыз,	Önlüğü bırakın,
Эр апакъай анадыр,	Her kadın anadır,
Эр тувгъан да баладыр.	Her doğan da çocuktur.
Не бахтлыдыр аналыкъ.	Ne bahtlıdır analık,
Сенден догъар эр варлыкъ,	Senden doğar her varlık,
Оксюзлерни къаранъыз.	Öksüzlere bakın.
Башын, сачын таранъыз.	Başını, saçını tarayın.
Баллар ярын оседжек	Çocuklar yarın yetişecek
Халкъкъа хызмет этеджек.	Halka hizmet edecek.
Не бахтлыдыр аналыкъ,	Ne bahtlıdır analık,
Сенден осер эр варлыкъ.	Senden yetişir her varlık.
Сенден акъкынъ танылды,	Senin hakkın tanıldı,
Корьсетильди, сайланды,	Gösterildi, seçildi,
Сен де тырыш, чалыш,	Sen de çabala, çalış,
Шу яшавгъа алыш!	Şu yaşama alış!
Не бахтлыдыр аналыкъ,	Ne bahtlıdır analık,
Сенденалыр джурт савлыкъ!	Senden alır yurt sağlık!

Toplumsal açıdan annelik oldukça önemli ve kutsal kabul edilen bir roldür. Toplumda annenin ve geniş anlamda kadının önemine dikkat çeken şair *Senden alır yurt sağlık!* diyerek kadınların toplumu şekillendirme özelliğinden bahseder.

Saliha Hacı Fazıl Mehmet şiirinde annelere seslenerek her yeni doğanın çocuk olması gibi her kadının da bir anne olduğunu söyler. “Ne bahtlıdır analık, / Senden doğar her varlık” diyerek anneliğin toplum için önemini vurgular. Kimsesiz ve öksüz kalan çocuklara sahip çıkılmasını isteyen şair gelecekte bu çocukların halka hizmet edecek kimseler olacağını söyler. Bu çocukların bir toplumun geleceğinde taşıdıkları role dikkat çeker. Bu sebeple bütün çocuklara iyi bakılması, iyi eğitilmesi gerektiğini, bunu yapabilecek kişinin de “Senden yetişir her varlık” diyerek anneler olduğunu belirtir.

Язмакъ заманы	Yazmak zamanı

Мен де мензюме яратмагъа янаштым	Ben de manzume yazmaya yanaştım
Чюнки уйкъум кесильди.	Çünkü uykum kaçtı.
Мен де мензюме язмагъа башладым	Ben de manzume yazmaya başladım
Чюнки къальбимнинъ иштасы ашылды.	Çünkü kalbimin iştahı açıldı.
Мен де мерагъымны денедим?	Ben de merakımı denedim
Чюнки джурегим тиледи.	Çünkü yüreğim diledi.
Яз, артыкъ пишкинсинъ, деди.	Yaz, artık pişkinsin, dedi.
Нам къазанаджакъ ниетим ёкъ.	Nam kazanacak niyetim yok.
Мавы козьлю арувше къызны	Mavi gözlü iyi kızı
Мелаике этмеге усталыгъым ёкъ.	Melaike etmeye ustalığım yok.
Кишилер, иншааллах дарылмаз,	İnsanlar, inşallah darılmaz,
Табиат да къойнундан къуваламаз.	Tabiat da koynundan kovalamaz.
Къалемни зиетлеме, деген болмаз.	Kaleme eziyet etme, diyen olmaz.
Чюнки, биринджиси, кишилерини сюемен.	Çünkü, birincisi, insanları seviyorum.
Экинджиси, кене кишилерини сюемен.	İkincisi, yine insanları seviyorum.
Табиат къушагъындаки табиатлыны сюемен.	Tabiat kucağındaki doğallığı seviyorum.
Джемаат софрасын да бегенемен,	Cemaat sofrasını da beğeniyorum,
Тойларда, «Авыр ава»ны адымлап,	Düğünlerde, “ağır hava”yı adımlayıp,
Шопанлап ойнамакъны, корьсен къатып беклеймен.	Kımıldanıp oynamayı, görsem durup bekliyorum.
Айлансам да, ойлансам да, шолликте яшагъан	Kara kara düşünsem de sürüde yaşayan
Къыркъ кунь, къыркъ гедже тойшылагъан,	Kırk gün, kırk gece düğün yapan,
Дюньягъа къол аткъан бир заман	Dünyaya el atan bir zaman
Къыркъларджа несильнинъ мирас ташлагъан	Kırklarca neslini miras bırakan
Адетлерини тек бир къалем язамаз,	Adetlerini tek bir kalem yazamaz,
Тек бир омюрге де сыймаз.	Tek bir ömre de sığmaz.
Япарман, йыкъарман деп макътангъан	Yaparım, yıkarım diye övünen
Хакъикъаткъа зыр ялан.	Hakikatte zır yalan.
Мензюме язмагъа «Шакъыртув авасы» керекмез,	Manzume yazmaya “çağırtı havası” gerekmez,
Мерагъы болмагъан да беджеремез.	Merağı olmayan da beceremez.
Эй, сен къалеми къавий, къушджетмез, джельджетмез	Ey, sen kalemi sağlam, kavi güç yetmez, yel yetmez
Деделернинъ торуны, бо дюньядан,	Dedelerin torunu, bu dünyadan,
Халкъ борджу одемий кетильмез!	Millet borcu ödemeden gidilmez!
Шимди язмакъ заманы,	Şimdi yazmak zamanı,
Язынъыз, баллар, язынъыз!	Yazınız, çocuklar, yazınız!
Язынъыз къызлар, язынъыз!	Yazınız kızlar, yazınız!
Къатып те болса язынъыз!	Zor da olsa yazınız!

Altay Kerim şiirinde mazume yazmak için artık piştiğini düşünür ve yazma zamanının geldiğini söyler. Mazume yazmaya başlamasının sebebini “kalbimin iştahı açıldı” ve “yüreğim diledi” ifadeleriyle açıklar. Bir şair olarak ün kazanma gibi bir derdi olmadığını ve yazmanın merak işi olduğunu söyler. Şiirlerinde aşk, sevgilinin marifetleri, tabiatın güzelliği gibi konuları ele almaya hiç niyeti olmadığını belirtir ve bunun için insanların darılmamasını söyler.

Şiirde asıl anlatılmak istenen manzumelerin yani yazılanların topluma faydalı olması ve toplumu eğitmesidir. Yazar geleneklerin yaşamasını yazı yolu ile aktarmada görür. Ama yine de kendi ifadeleriyle sürüde yaşayan, kırk gün, kırk gece düğün yapan, dünyaya el atan bir zaman kırklarca neslini miras bırakan milletinin bu kültür

birikimini bir ömrün yazmaya yetmeyeceğini söyler. Yazabileceğini iddia edenleri yalan söylemekle suçlar. Kendisiyle birlikte Kırımlı kardeşlerinin de sahip oldukları bu kültürel mirası yazmalarını ister. “Şimdi yazmak zamanı” olduğunu söyleyen şair kalemi sağlam olan Kırımlı dedelerin torunu çocukların, gençlerin yazmasını ister. Millet borcunu ödemeden bu dünyadan gidilmeyeceğini ve bu borcun da yazarak ödenilebileceğini belirtir.

Къырым къызына	Kırım kızına
Боюнъ-постунъ бир къаравда арув болса да, Кулер юзюнъ джаш джигитни джагъа турса да, Назлы сесинъ бош джурекке атеш салса да, Къопайма, Къырым къызы! Таны эксиклигиниъ; Эльп-джельп этип джургенде эткен кертиклигинъ. Яламан озюмден къабалыгынъ айтмагъа, Ябанджы миллетке джайиллигинъ джаймагъа, Эльге юзюмни ялтъан сырынъны сатмагъа. Тартынма, Къырым къызы! Тур, кульдюр юзюмни, Къурут сен ичюн токътамай акъкъан козюмни. Бильмем, не беклейсинъ шу ёруджы нагъыштан, Йипеккенар колек, ишлемели джавлыкътан? Истикъбалинъ къапагъан керексиз туруштан! Къапылма, Къырым къызы! Гуль тюсюнъ сарартма, «Акх шейлер»мен къыйметли куньлеринъ къарартма! Бош куньлеринъ къартнынъ чынарына кетсе де, Апакъайнынъ окъугъанын «джады» этсе де, Акъкъынъда чыкъкъан сёзлер джанынъа джетсе де, Тонъульме, Къырым къызы! Айтман кир мектепке! Парла керьянъ, ал китабынъ, чалыш миллетке! Бугунь бала болсанъ да, ярын ана сенсинъ; Эр тувгъангъа татарлыкъ уфуреджек сенсинъ, Оны халкъ ичюн осьтюреджек кене сенсинъ! Буны биль, Къырым къызы! Бунынъчюн гъалиба Дегенлер: Изсиз араба кочмез, къызсыз дюнья.	Boyun posun bir bakışta güzel olsa da, Güler yüzün genç yiğiti yakıp dursa da, Nazlı sesin boş yüreğe ateş salsa da, Övünme, Kırım kızı! Bil eksikliğini; Salınıp yürüdüğünde çıkan kusurunu. Utanırım kendimden kabalığını söylemeye, Yabancı millete cahilliğini yaymaya, Ele yüzümü utandıran sırrını satmaya. Çekinme Kırım kızı! Kalk, güldür yüzümü, Kurut senin için durmadan akan gözümü. Bilmem, ne bekliyorsun, şu yorucu nakıştan İpek kenarlı gömlek, işlemeli mendilden? İstikbalin kapanmış gereksiz duruştan! Kapılma, Kırım kızı! Gül yüzünü sarartma, “Ak şeyler” ile kıymetli günlerini karartma! İlk günlerde yaşlının tuhafına gitse de, Kadının okuyanını “cadı” etse de, Hakkında çıkan sözler canına yetse de, Kırım kızı! Ant ile gir mektebe! Parçala nakışını, al kitabını, çalış millete! Bugün çocuk olsan da, yarın ana sensin; Her doğana Tatarlık üfürecek sensin, Onu halk için yetiştirecek yine sensin! Bunu bil, Kırım kızı! Bunun için galiba Diyenler: izsiz araba göçmez, kızsız dünya.

Toplumsal açıdan ele alındığında kadın topluma şekil veren konumda olduğundan her zaman önemli kabul edilmiştir. Tarihte de Türk toplumlarında kadınların değerli bir konumda olduğu görülür. Necip Hacı Fazıl'ın şiirinde "izsiz araba göçmez, kızsız dünya" atasözü ile bu durum ifade edilir.

Diğer yandan Kırım kızlarına karşı bir eleştiri söz konusudur. Şairin toplumda önemli rolleri üstelenen kadınların sadece güzellik ile övünmelerini istemez ve eksikliklerini fark ederek kendilerini geliştirmeleri gerektiğini savunur. Burada eksiklik olarak tanımlanan eğitimsizliktir. Şair kadınların eğitim hayatına atılarak toplumda daha önemli yerler edinmeleri gerektiğini savunur. Kırım kızlarından bunun farkında varmalarını ister. "Utanırım kendimden kabalığını söylemeye / Yabancı millete cahilliğini yaymaya" ifadelerinde toplumunun kızlarının eksiklerinden bahsetmeye utandığını söyler.

Toplum açısından kız çocuklarının okutulmaması ve erken yaşlarda ev işleri, nakış gibi işlerle meşgul tutulmalarına "Kırım kızı! Ant ile gir mektebe! / Parçala nakışını, al kitabını, çalış millete!" ifadeleri ile karşılık verir. Genç kızların sürekli nakış dikme, ipek işleme gibi faaliyetlerle meşgul tutulmasını gereksiz duruş olarak görür ve bu durumu onlara karşı yapılan bir düşmanlık olarak tanımlar. Toplumun algılarından dolayı genç kızların istikbalinin kapandığını söyler. "Adamın okuyanını "cadı" etse de" dizesiyle Orta Çağ Avrupası'nda bilime meraklı olan kadınların cadı olarak adlandırılması ve katledilmesine gönderme yapar. Toplumun kız çocuklarının eğitimine karşı olmasına rağmen Kırım kızlarının kararlılıkla mektebe girip okumasını ister. Şairin bu dizelerde belirttiği gibi dünya üzerinde pek çok toplumda kız çocuklarının okutulmasının kötü bir dumu olduğu düşünülür.

Bu düşünceye karşı olan şair son dizesinde Kırım kızlarının neden okuması gerektiğinin asıl sebebeni açıklar. Bugün çocuk olan her kızın gelecekte ana olacağını, her yeni doğan çocuğa Tatarlığı öğretecek gücün kadınlar da olduğunu ve topluma vatansever bireyler yetiştirilmesini istediğini söyler.

Kırım'ın yetiştirdiği büyük aydın Gaspıralı'nın gazeteciliği, Türk dili üzerine yapmış olduğu çalışmaları ve fikirleri yanında toplumda kadınların ön plana çıkması için

verdiği çabalar da oldukça önemlidir. Gaspıralı, kadınların aydınlanmasına ve özgürleşmesine oldukça önem vermiştir. Toplumların geri kalmışlığının kadınların içinde bulundukları durum olduğunu düşünmüştür ve kadınların özgürleşmesini Müslüman toplumların uygarlaşmasının önemli bir parçası olarak görmüştür. *Kadınlar Ülkesi* adlı eserinde erkeklerin gözünden yarattığı distopik dünya ile toplumda kadınların yerini, uğradığı haksızlıkları ve yaşadığı sorunları başarılı bir şekilde gözler önüne serer.

Китапларгъа	Kitaplara
Тозлу рафта унутылгъан китапларны,	Tozlu rafta unutulmuş kitapları,
Юзлерини безнен силип къарыштырдым.	Yüzlerini bez ile silip karıştırdım.
Дивар ичине сокъулгъан долапларны,	Duvar içine sokulmuş dolapları,
Куфлерини темизлеп яраштырдым.	Küflerini temizleyip yaraştırdım.
Пармагъымны сылатаракъ япракъларын,	Parmağımı ıslatarak yaprakların,
Уджларындан тутып яваш къарыштырдым.	Uçlarından tutup yavaşça karıştırdım.
Санки дерсинъ аныз-аныз топракъларнынъ,	Sanki dersin anız anız toprakların,
Маясыны та мийниме етиштирдим.	Mayasını ta beynime yetiştirdim.
Языларнынъ сыйпадыкъча юзлерини,	Yazıların okşadıkça yüzlerini,
Чекип алдым джигеринден манасыны,	Çekip aldım ciğerinden manasını,
Чокъ тесирли вакъиалар лезетини,	Çok tesirli vakaların lezzetini,
Татмакъ ичюн феда эттим эмегимни.	Tatmak için feda ettim emeğimi.
Эски дюнья, эски низам, эски заман,	Eski dünya, eski nizam, eski zaman,
Девир айналарында ишленген роман.	Devir aynalarında işlenen roman.
Адиселер, вакъиаалар санелери,	Hadiseler, vakalar seneleri,
Маджералар, поэмалар. дестелери.	Maceralar, destanlar, desteleri.
Далдым узакъларгъа, кеттим озьбашыма,	Daldım uzaklara, gittim kendi başıma,
Омуз бердим тарихнынъ къая-ташына.	Omuz verdim tarihin kaya taşına.
Сыра-сыра джансыз яткъан язылары,	Sıra sıra cansız yatan yazıları,
Джанлы киби тикильгендир там къаршыма.	Canlı gibi dikildi tam karşıma…
Сувдан янгъая киби чатлакъ дудакъларым,	Sudan yanmış gibi çatlak dudaklarım,
Тилиминъ уджуйла къавгъа дурумында.	Dilimin ucuyla kavga durumunda.
Дерсинъ къараманлары танытыкъларым,	Dersin kahramanları tanıdıklrım,
Маджераларынынъ юзсюз ёрумында.	Maceralarının yüzsüz yorumunda.
Бири Аслынынъ пешинде дели севда,	Biri Aslı'nın peşinde deli sevda,
Къараджа огъланны хатырлап дида,	Karacaoğlan'nı hatırlar orada,
Бири гоньюльден яралы, бири джандан,	Biri gönlünden yaralı, biri candan,
Экиси де дуйгъулар субетдешиндея.	İkisi de duygular muhattabında.
Мегер аятнынъ кузьгюси- эдебият,	Meğer hayatın aynası edebiyat,
Гизлендиги, яткъан ери беяз кягъыт.	Gizlendiği, yattığı yer beyaz kağıt.
Къаны къалем, къарнындаки ренкли боя,	Kanı kalem, karnındaki renkli boya,
Яз къайгъынъны къудретинъдже тоя-тоя.	Yaz kaygını kudretince doya doya.
Окъудыкъча далдым олып кечкенлерге,	Okudukça daldım olup geçenlere,
Бу макъсатта кочип къабрге кеткенлерге,	Bu maksatta göçüp kabre gidenlere,
Мегер эбедий эсерлер яраткъанлар	Meğer ebedi eserler yaratanlar

Асырларджа эсерийле яшагъанлар,	Asırlarca eseriyle yaşayanlar.
Данте, Бакъий, Пушкин, шаир Намыкъ Кемал, Зия Кокалп, Мемет Акъиф, Яхя Кемал, Эр бириси чыгъыр ачкъан киби даий Ватан, миллет къадериниий сымалары.	Dante, Baki, Puşkin, şair Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Her birisi çığır açmış gibi yol gösterici Vatan, millet kaderinin simaları.
Къырымнынъ да барды кучюк айдынлары, Языджылар, эдиплер ве кедайлары. Умер Ипчи, Мамут Недим, Чобан-заде, Ашыкъ Умер, Шамиль Алядин, Шемьи-заде.	Kırım'ın da vardı küçük aydınları, Yazıcılar, edipler ve ozanları. Ömer İpçi, Mehmut Nedim, Çobanzade, Aşık Ömer, Şamil Alaaddin, Şamizade.
Кими къурбан кетти руснынъ хиддетинден, Кими советлернинъ къанхор шиддетинден, Эсерийле аятта булунгъан сыма, Я унуттым, я кельмеди шу акълыма.	Kimi kurban gitti Rus'ın hiddetinden, Kimi Sovyetlerin şiddetinden, Eserleriyle hayatta bulunan sima, Ya unuttum, ya gelmedi şu aklıma.

Okunmadığı için toz tutan ve zengin kültürünü barındıran kitapların tozunu bez ile silip okumaya başlaması ile tarihin derinliklerine dalan Ramazan Aytan kendi ifadesiyle çok tesirli vakaların lezzetini tatmak için uğraştığını söyler. Kitapları okudukça öğrendiği bilgileri "Çekip aldım ciğerinden manasını" ifadesiyle açıklar. Eski zamanları anlatan romanları, hadiseleri, maceralar ve destanları öğrendiğini belirtir. "Omuz verdim tarihin kaya taşına" ifadesiyle kitaplardan tarihini öğrendiğini anlatır. Bu satırları okurken dalıp uzaklara giden şair cansız yazıların okundukça karşısında canlı bir şekilde dikildiğini söyleyerek okuduklarının etkileyiciliğini vurgular.

Daha sonra Aslı ile Kerem ve Karacaoğlan gibi halk hikâyesi kahramanlarından bahseder. Aslı'nın gönlünden yaralı olduğunu Karacaoğlan'ın ise candan yaralı olarak ikisinin de duyguların muhattabında bulunduğunu söyler. Okuduklarından yola çıkarak edebiyatı "hayatın aynası" olarak tanımlar. Ve bu edebiyatın beyaz kâğıtta gizlendiğini söyler.

Dante, Baki, Puşkin, Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif ve Yahya Kemal gibi yalnızca kendi milletlerinin edebiyatlarını değil dünya edebiyatını etkileyen büyük isimlerden bahseder. Bu isimleri "Her birisi çığır açmış gibi yol gösterici / Vatan, millet kaderinin simaları" olarak tanımlar. Kırım'ın da "küçük" aydınlara sahip olduğunu söyleyerek Ömer İpçi, Mehmut Nedim, Çobanzade, Aşık Ömer, Şamil Alaaddin ve Şamizade gibi Kırım Tatarlarının önemli isimlerinden bahseder. Bu isimlerden kiminin Rusların hiddetine, kiminin Sovyetlerin şiddetine kurban

gittiğini söyleyerek SSCB Döneminde yapılan aydın katliamlarını hatırlatır. Edebi eser yazanları eserleriyle asırlar boyunca yaşayanlar olarak tanımlar. Şiirini yazdığı dönemde hayatta bulunan aydınların ise adını unuttuğunu ya da isimlerinin aklına gelmediğini söyleyerek şiirini bitirir.

4. MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA KAHRAMANLARIN ROLÜ

"Ey Vatan, Ana! Ulusun, Ulu!
Her köşen kahraman, şehitle dolu
Bilirim sendedir cennetin yolu,
Gidip de uğrunda can veren hani?"[22]
Şevki Bektöre

Kahraman kelimesi *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1158) "1- Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren kimse, alp, yiğit, 2- Bir olayda önemli yeri olan kimse, 3- Olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı, 4- Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde en önemli kişi." olarak açıklanmaktadır. Literatürde özellikle destan ve şiirlerde kahramanlık konusu çok işlenen bir kavramdır. Türk kültüründe yalnızca geniş karşılıklar bulan kahramanlık genellikle vatan ve millet uğruna kendini feda eden kimseler için kullanılmıştır.

Türklerde vatan kavramı önemli ve kutsal bir yere sahiptir. Bu sebeple vatan uğruna yapılan savaşlar, dökülen kanlar ve verilen mücadeleler kişileri kahramanlık statüsüne yükseltmiştir. Toplumda vatan için ölümü göze almış ve vatan uğruna büyük fedakârlıklar yapmış ismi bilinen milli kahramanlar vardır. Milli kahramanlar yaptıkları bu fedakârlıklarla halkın gönlünde yer edinmiş önemli değer unsurlarıdır. Toplumların yakın tarihlerinde kahramanlık gösteren kişilerin adları bilinse de eski zamanlarda destan anlatılarına konu olan ve adı bilinmeyen kişiler de milli kahraman statüsünde değerlendirilir.

Ziya Gökalp de milli kahramanlar olarak değerlendirdiği Enver Paşa, Talat Paşa ve Mustafa Kemal için yazdığı şiirlerini "Türk Kahramanları" adıyla yayımlamıştır. Bu şiirlerde kahraman olarak bahsedilen Enver Paşa, Talat Paşa ve Mustafa Kemal üzerinden kahramanın millete yol gösteren bir öncü olan, güzel haberler müjdeleyen, halka millî ışık saçan, üstün bir birleştirici, bir dâhi gibi özelliklere sahip kimseler olduğunu belirtmiştir (Kaya, 2017).

[22] Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 452. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Kırım Tatar şairleri kendilerinden önce halka ışık tutmuş, halkı birlik ve beraberliğe davet ederek ana yurtlarında toplamaya çalışmış, vatanı için mücadele etmiş ve bu uğurda şehit olmuş, sürgüne gönderilmiş aydınları kahraman olarak anmıştır. Kırım Tatar halkı da vatanı için şehit olanlar gibi aydınları da kahraman statüsünde görmüş, büyük saygı ve sevgi beslemiştir.

Kırım'da adı bilinen şehitlerden büyük çoğunluğu vatan yolundaki milli davasından vazgeçmeyen ve Kırım'da siyasi etkileri olan isimlerdir. Fakat zaman zaman vatandaşlar da baskılar altında kalmış ve sisteme direnişleri ile halkın gözünde birer kahraman statüsüne yükselmişlerdir. Bu isimlerden biri olan Musa Mamut, 23 Haziran 1978'de 46 yaşındayken Sovyet sistemine karşı bir tepki olarak kendini yakmıştır. Bu eylemiyle Sovyet baskısı altındaki bütün Kırım Tatarlarının sembolü olmuştur. Musa Mamut, eşi ve üç çocuğu ile 1975 yılının Nisan ayında Kırım'da Beş Terek köyünde bir ev satın alarak burada yaşamaya başlamıştır. 1976 yılının Mayıs ayında "pasaport kanunu ihlali" sebebiyle hapis cezası almıştır. 1978 yılının Mart'ında serbest bırakılarak ailesinin yanına dönse de 1978'in Haziran'ında tekrar aynı suçtan tutuklanması istenmiştir. Fakat Mamut bu sefer kendisini asla canlı olarak teslim etmeyeceğini söyleyerek üzerine benzin dökmüş ve kendisini yakmıştır. Hastaneye kaldırılan Mamut 28 Haziran'da hayatını kaybetmiştir. Mamut bu olaydan sonra Kırım'da "Kırım'ın ebedi meşalesi" olarak bilinmektedir. Aynı şekilde İzet Memedullayev de KGB ile iş birliği yapması istendiğinde kendisini asmıştır. Geriye bıraktığı notta "Hiçbir zaman bir hain olmadım. Vicdanım temiz ölmek istiyorum." demiştir (Alexeyeva, 1985, s. 154-155).

Dobruca Türklerinin önderi olarak kabul edilen Mehmet Niyazi Kırım için büyük çalışmalar yapmış, ömrünün vatan arzusu ile geçirmiş bir isimdir. Bu sebeple Kırım'da bir kahraman olarak kabul edilmektedir. Toprak için çalışan, onun uğruna can veren kişilerin kahraman olduğunu düşünen büyük şair ancak vatan uğruna can veren kişilerin bahtiyar olabileceğini söylemiş ve yurduna canını fedâ eden kimselerin borcunu ödemiş kimseler olduğunu belirtmiştir:

"Yurdumun hâline eyledim nazar,
Her yeri delinmiş bir mezar ancak,

Doğmamış bir güneş, gelmemiş bahar…
Kâmili Han etmiş seni de Hüda
Ettin mi borcunu hakkıyla eda?..
Ettin mi yurduna canın feda?..
Yurt için ölenler bahtiyar ancak!..”[23]

Mehmet Niyazi gibi Kırımı aydın isimlerden olan Şevki Bektöre ve Necip Hacı Fazıl da yalnızca edebiyat ile uğraşmakla kalmamış aynı zamanda milletinin bekası için çalışmış ve ömrünü adamış isimlerdir. Bu isimlerin vatan uğruna yaptığı fedakârlıklar vatanlarında onları kahraman statüsüne yükseltmiş ve saygı ile anılmalarına sebep olmuştur.

4.1 Şevki Bektöре

Селям санъа Бекторе	Selam sana Bektöre
Эй, Бекторе! Узун йыллар инълесенъ де зинданда, Акъсызлыкълар къаршысында, джошкъун акъкъан бир сельдинъ. Эсерлеринъ джанлы тура, ёкъ исенъ де мейданда, Миллет акъкъы арамакъле, сен зирвеге юксельдинъ. Ватанына ашыкъ олан, миллетине яр олур, Къоркъма сакъын душманынъдан, ачувлансын, къыйналсын. Эмин ол ки, эр эсарет уриетле сонъ булур, Етер, миллет варлыгъына-давасына инансын! 1952 с., Анкара.	Ey Bektöre! Uzun yıllar inlesen de zindanda, Haksızlıklar karşısında, coşkun akan bir seldin. Eserlerin canlı durur, yoksan da meydanda, Millet hakkı aramakla, sen zirveye yükseldin. Vatanına aşık olan, milletine yar olur, Korkma sakın düşmanından, öfkelensin, eziyet çeksin, Emin ol ki, her esaret hürriyetle son bulur, Yeter, millet varlığına, davasına inansın! 1952, Ankara.

Şevki Bektöre 1888 yılında, Romanya’da Kavlaklar köyünde bir öğretmen ailesinde dünyaya gelmiş Kırımlı bir aydındır. Beş yaşındayken ailesinin Ankara’ya taşınması ile Osmanlı’da eğitim hayatına devam etmiştir. Yükseköğrenim yıllarında çıkan Balkan Savaşı yüzünden okuldan ayrılarak gönüllü olarak savaşa katılmıştır. Kırım’a ilk defa 1909 yılında gitmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla 1914’te Türk ordularına destek olmak için tekrar Ak Topraklara dönmüştür. Savaştan sonra

[23] Şiirin alındığı kaynak: M.V. Mirieiev. (2012). A displaced people's influence on poetry in exile: experience of Crimean Tatars living in Romania in the first half of XX century. *Культура народов Причерноморья*. 234: 156-160. s. 119.
http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59226/33-Mirieiev.pdf?sequence=1

Kırım'a dönerek orada öğretmenlik yapmıştır. Yönetim tarafından milliyetçi olmakla suçlanarak 10 yıl hapis cezası alan Bektöre, daha sonraki yıllarda tekrar yakalanarak "tehlikeli şahıs" olduğu gerekçesiyle Sibirya'ya sürülmüştür. Bektöre, 1924 yılında Bakü'de toplanan türkologlar toplantısına Dağıstan vekili olarak katılmıştır (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451).

Bektöre de diğer Kırım Tatar şairleri gibi gurbette çekilen vatan özlemi ve Kırım'ın güzellikleri için şiirler yazmıştır. *Vatan Özlemi, Qırım İçün, Milletniñ Kâbesi, Bir Kün Keldi…, Ayt, Çatırdav!* gibi şiirleriyle halkı bilinçlendirmeye çalışan şair ömrünü Kırım davasına adayan aydınlardan olmuştur. *Vatan Özlemi* şiirinde Kırım'a olan sevgisini çok net bir şekilde ifade eder ve Yeşil Yurduna dönmek için annesine ant içtiğini söyler:

Küldürmege yüziñni süye-süye can berip Ödemesem aqıñnı, men ne için tuvğanım? Anayıma ant içtim yeşil curtqa barmağa! Can tenimden çıqqance, cavdan açuv almağa!	Güldürmek için yüzünü seve seve can verip[24] Ödemezsem hakkını, ben ne için doğmuşum? Anneme ant içtim yeşil yurda gitmeye! Can bedenimden çıkana kadar, düşmandan hıncımı almaya!

Fikret Yurter de Bektöre için yazdığı şiirinde *Millet hakkı aramakla, sen zirveye yükseldin* diyerek Kırım halkı için önemini belirtir. Şair Bektöre'nin vatan için yaptığı fedakârlıklarla milli kahraman statüsüne yükseldiğini ifade eder. "Ey Bektöre! Uzun yıllar inlesen de zindanda, / Haksızlıklar karşısında, coşkun akan bir seldin" dizlerinde şairin yönetim tarafından 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılması olayından bahseder. Onun milleti için uzun yıllar hapis yattığı ve bu uğurda her şeyi göze aldığından bahseden şair bu söylemi ile milletine Bektöre'nin Kırım için ne kadar değerli bir isim olduğunu hatırlatır.

Yurter'in Ankara'da şiirini yazdığı 1952 senesinde Bektöre Sibirya'da "tehlikeli şahıs" sıfatıyla sürgündür. Şair "Eserlerin canlı durur, yoksan da meydanda" diyerek Bektöre'nin kaleminin gücünü gösterir. Vatana âşık olan Bektöre'nin esareti de hürriyetle son bulur. Yurter şiirin son dizesinde Kırım halkına seslenerek Bektöre'nin davasına inanmasını ister.

[24] Şiirin devamı için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı.* 453. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

4.2 Mehmet Niyazi

Муаллим Ниязийге	Muallim Niyazi'ye
Бир джыл эвель, къарлы-бузлу боран эскен бир куньде Анда-мында джувурамыз, къанлы джашман джылаймыз! -Не бар шо? -деп эй, джигитлер, абдырашьып сорайсыз, Ниязий гечти де я, не турайыкъ бир тынсыз!.. «Хукюмдая» деген бир сес бармы экен сорайджакъ? Сормаса да- сус, десе де магъа бугунь бутюн халкъ, Мен айтаджакъ болып чыкътым, алным ачыкъ, юзюм акъ, Джалбараман дженнет этсии Ниязийнинъ джерин Хакъ. О эди бизге кунь тувмасын гедже-куньдюз тилеген, «Миллетим!» деп, миллет ичюн савлыгъында инълеген... Джырларыман джырлап халкънынъ эксиклерин тёреген: О джырларны окъу да корь, анъла! «Миллет» не экен! О болды бизге ана, баба, балабан бир аркъа: Факъат шимди дарылгъан о: дарылмаса къа, къайда? Анълагъандай тувул да бо! Бат кечкенинъ анълата. Екъса янъгъышмы айтаман, акълатынъыз сиз магъ... Бир тюшюнсем болай диймен... там тюшюнсем бек башкъа.. Айтып анълагъаным бакъыраман мен тавгъа, ташкъа... Дарылгъан ёкъ о акъамыз, не дарылсын къардашкъа? Къатийик я! Олюм деген ший келеджек эр башкъа... Бир тюшюнемен, къайсы фелек оны бизден айыргъан: Букюльмеген къавий къолны эджель келип къайыргъан! Гъарип халкъны, козьлери яшлы миллетини шашырды, «Эй, бо миллет матемдир», деп тарихларгъа яздырды. Халкъымыз иште бо адджы куини арув бильсин	Bir yıl önce, karlı buzlu boran esen bir günde Orada burada koşarız, kanlı yaş ile ağlarız! "Ne var âh?" diyip ey, yiğitler, sendeleyip soruyorsunuz, Niyazi geçti de ya ne duruyoruz bir sessiz! "Hükümdar" diyen bir ses var mı acaba soracak? Sormasa da sus dese de bana bugün bütün halk, Ben söylemek için çıktım, alnım açık, yüzüm ak, Yalvarırım cennet etsin Niyazi'nin yerini Hak. O idi bize gün doğmasın gece gündüz dileyen, "Milletim!" diyip, millet için sağlığında inleyen… Türkülerle söyleyip halkın eksiklerini tepeleyen: O türkülerini oku da gör, anla! "Millet" ne acaba! O oldu bize ana, baba, evlat bir arka: Fakat şimdi darılmş o: darılmasa da, nerede? Anlamış gibi değil de bu! Bazen geçeni anlatır. Yoksa yanlış mı söylerim, anlatınız siz bana… Bir düşünsem oluyor derim… Tam düşünsem pek başka… Söyleyip anlayanım bağırırım ben dağa, taşa… Darılmış yok o abimiz, ne darılsın kardeşe? Koşuyoruz ya! Ölüm denen şey gelecek her başa… Bir düşüneyim, hangi felek onu bizden ayıran: Bükülmeyen dirençli kolu ecel gelip kayırmış! Garip halkı, gözleri yaşlı milletin şaşırdı, "Ey, bu millet matemdir", diyip tarihlere yazdırdı. Halkımız işte bu acı günü iyi bilsin "Matemdir" diyip, kara giyinip karalar ile tellensin! "Rahmet" okuyup, dua etsin, ziyaretine gidiniz, "Mekanın cennet olsun" diyip, dilekler ediniz!... Sevgili şair! Ey, milletimin büyük şairi! İstikbalde bizler için koca bayırı! Sen çalıştın millet için, sen tattırdın bu balı, Pek büyük hizmetinle oldun halkının hayrı! Gül fidanlar, bahçe yaptın, güllerini takmadın, "Yeşil yurda" sevda saldın, başka sevdaya bakmadın! Yurt canı çekenlerden başka göze bakmadın! Bilmem şimdi ne söyleyeyim, söyleyecek söz bırakmadın!...

«Матемдир» деп, къара кийип къаралярман телленсин! «Рахмет» окъып, дуа этип, зияретине кетинъиз, «Джаткъан джеринъ дженнет болсын» деп, тилеклер этинъиз!.. Суйгюли шаир! Эй, миллетим балабан шаири! Истикъбальде бизлер ичюн къоджа байыры! Сен чальштынъ миллет ичюн, сен таттырдынъ бо балны Бек балабан хизметинъмен болдынъ халкънынъ хайыры! Гуль фиданлар, багъча яптынъ, гуллерини такъмадынъ, «Ешиль джурткъа» севда салдынъ, башкъа севда бакъмадынъ! Джурт джаныгъын шеккенлеринъ башкъа, козьге къакъмадынъ! Бильмем энди не айтайым, айтмагъа бырakъмадынъ!..	

Abdullah Veli Şuayip, Kırım Tatarlarının önde gelen isimlerinden Mehmet Niyazi için yazdığı şiirde Niyazi'yi Kırım'ın milli kahramanlarından biri olarak görür. Niyazi Kırım'daki faaliyetlerinden dolayı Çar idaresi tarafından takibe alınmış bir öğretmendir. Niyazi'nin de Şevki Bektöre gibi vatan adına çok emeği, çabası ve fedakârlıkları olmuştur. O bir yandan öğretmenlikle uğraşırken diğer taraftan da teşkilatlanma işlerine girişerek cemiyetin aydınlatılması davasına eğilmiş bir aydındır (Karasu, 2015, s. 1747). Bu durumda Niyazi de Kırım'ın kahraman isimleri arasında anılmalıdır.

Şair, hayatı boyunca milleti için ağlayan ve çabalayan Niyazi'nin yerinin cennet olması için Tanrı'ya yalvarır. Bu ifadelerde şairin Niyazi'ye duyduğu sevgi ve saygının büyüklüğü görülür. Niyazi'nin milleti için yazdığı türkülerinden milletin ne olduğunun anlaşılabileceğini belirten şair aslında Mehmet Niyazi'nin milletine karşı duyduğu sevgiyi de göstermek ister.

Şiirde Kırım Tatar halkının birlik olamaması ve sessiz kalması eleştirilir. Şair kendisinin bunları söylemek için yola çıktığını ve alnının açık, yüzünün ak olduğunu ifade ederek kendisine "sus" diyenlere karşı yine de konuşacağını, doğruları anlatacağını söyler.

Niyazi'nin Kırım Tatar halkı için olan uğraşlarını anlatan dizelerinde "O oldu bize ana, baba, evlat bir arka" diyerek şairin önemini vurgular ve şu ifadeleri kullanır:

Суйгюли шаир! Эй, миллетим балабан шаири! Истикъбальде бизлер ичюн къоджа байыры! Сен чальштынъ миллет ичюн, сен таттырдынъ бо балны Бек балабан хизметинъмен болдынъ халкънынъ хайыры! Гуль фиданлар, багъча яптынъ, гуллерини такъмадынъ, «Ешиль джурткъа» севда салдынъ, башкъа севда бакъмадынъ! Джурт джаныгъын шеккенлеринъ башкъа, козьге къакъмадынъ! Бильмем энди не айтайым, айтмагъа быракъмадынъ!..	Sevgili şair! Ey, milletimin büyük şairi! İstikbalde bizler için koca bayırı! Sen çalıştın millet için, sen tattırdın bu balı, Pek büyük hizmetinle oldun halkının hayrı! Gül fidanlar, bahçe yaptın, güllerini takmadın, "Yeşil yurda" sevda saldın, başka sevdaya bakmadın! Yurt canı çekenlerden başka göze bakmadın! Bilmem şimdi ne söyleyeyim, söyleyecek söz bırakmadın!...

"Fakat şimdi darılmş o: darılmasa da, nerede?" sözleriyle Mehmet Niyazi'nin Kırım Tatar halkına darıldığını düşünür. Feleğin Niyazi'yi Kırım Tatar halkından ayırdığını söyler. Mehmet Niyazi'nin ölümünün milli bir matem olarak belirtir ve milletin bu kara günde yas geleneklerini uygulamasını ister.

4.3 Necip Hacı Fazıl

Шехит Неджип ичюн	Şehit Necip için
Эй, миллетинъ намлы, шанлы гъазиси! ве шехиди?! Омрюнъ бою халкъынъ ичюн гедже-куньдюз шалыштынъ. «Миллетим», — деп, миллет ишюн савлыгъынъны савурдынъ, Таа сонъында гъазилерге, шехитлерге къавуштынъ! Бо кунь сени анъмакъ ичюн топландыкъ биз бо ерге Джаткъан джеринъ дженнет болсын, хакъкъынъ элял къыл бизге. Хакъ джолунда, халкъ джолунда, гедже-куньдюз демеден, Шалышып феда болдынъ, тарихлерге къарыштынъ. Бинъ докъуз юз къыркъ секизде бутюн халкъны джылаттынъ, Къахраманджа шехит болып, эпимизни агълаттынъ, Халкъымызгъа нурлар шашып, къурбан болдынъ миллетке,	Ey, milletin namlı şanlı gazisi ve şehiti! Ömrün boyu halkın için gece gündüz çalıştın. "Milletim" diye, millet için sağlığını savurdun, En sonunda gazilere, şehitlere kavuştun! Bugün seni anmak için toplandık biz bu yere Mekanın cennet olsun, hakkın helal et bize. Hak yolunda, halk yolunda, gece gündüz demeden, Çalışıp feda oldun, tarihlere karıştın. Bin dokuz yüz kırk sekizde bütün halkı ağlattın, Kahramanca şehit olup, hepimizi ağlattın, Halkımıza nurlar saçıp, kurban oldun millete, Unutulmaz yaralar gösterdin sen bizlere. Ey milletin kahramanı, asil temiz necibi, Helal et hakkını bize, sendin halkın şerefi. Bilginle namusunla Türk Tatar'ın başıydın, Az ömründe çok çalışıp, hepimize ders verdin. Mezarında taş ve toprak derdimize dermandır, Halk yolunda gayretlerin ruhumuza şifadır. Tatar ve Türk dünyasının hakkı için bağırdın,

Унутылмаз ярарлыкълар косьтердинъ сен бизлерге. Эй миллетнинъ къахраманы, асыл темиз Неджиби, Хелял эт хакъкъынъ бизге, сен эдинъ халкъынъ шерефи. Бильгинъ иле намусынъла тюрк-татарнынъ башы эдинъ, Аз омрюнъде коп шалышып, хепимизге дерс бердинъ. Мезарынъда таш ве топракъ дердимизге дермандыр, Халкъ джолунда гъайретлеринъ рухумызгъа шифадыр. Татар ве тюрк дюньясынынъ хакъкъы ишюн бакъырдынъ, Ольгендже тек миллетим деп, миллет ишюн джыладынъ. Сени анъмакъ хепимизге тарихий бир борджды, Мезарынъда таш ве топракъ муджизели фенердир. Эбедиен сени анъмакъ миллет ишюн ярашыр Дженабы Хакъын рахметийле бутюн дуа улашыр. Эй, миллетнинъ намлы, шанлы гъазиси ве шехиди, Мезарынъдан халымызны бильмек истесенъ шает, Ерсиз, байракъсыз бир миллетмиз, гъарип халда яшаймыз, Эль эджнеби къолларында козьяшыман джылаймыз. Бугунь бизге бир тарихтыр, артсын бондай адамлар, Сав болынъыз, бар болынъыз, бо дуаны япкъанлар.	Ömrümce tek milletim diyip, millet için ağladın. Seni anmak hepimize tarihi bir borçtur, Mezarında taş ve toprak mucizeli fenerdir. Ebediyen seni anmak millet için yaraşır Cenabı Allah'ın rahmetiyle bütün dua ulaşır. Ey, milletin namlı şanlı gazisi ve şehiti, Mezarından halkımızı bilmek istersen şayet, Yersiz, bayraksız bir milletiz, garip halde yaşıyoruz, El ecnebi kollarında gözyaşıyla ağlıyoruz. Bugün bize bir tarihtir, artsın bunun gibi adamlar, Sağ olunuz, var olunuz bu duayı edenler.

1942-1948 yılları arasında yiğitlikleri ile Kırım Tatarlarının gönlünde yer eden Necip Hacı Fazıl Kırım Tatarlarının milli şehididir. Necip Hacı Fazıl'ı yakından tanıyan Abdullah Veli Şuayip onun ömrü boyunca vatanı için çalıştığını ve canını da vatanı için vererek şehitliğe erdiğini söyler. Milleti için yaptığı çalışmaları milletinin unutmayacağını belirtir. Necip'in milletin kahramanı olduğunu söyler. 1948 senesi şehit olan Necip için "Bin dokuz yüz kırk sekizde bütün halkı ağlattın" der.

Necip Hacı Fazıl 1947 yılının sonlarında Ruslar tarafından arandığını öğrenerek köylerde saklanmaya başlamıştır. Son görüldüğü yer Köstence'dir ve buraya gelme

sebebi ile ilgili farklı rivayetler vardır. Şehir meydanında polisler tarafından tutuklanan Necip Hacı Fazıl'ın beş gün sonra ölüm haberi ailesine verilmiştir. Tutuklanması ardından öldürülmesi Tatar aydınlarında büyük bir korku yaratmıştır (URL-13, 2011).

Şehidin mezarındaki taşı ve toprağı ışık yayan bir fenere benzeten şair aynı zamanda "Seni anmak hepimize tarihi bir borçtur" dizesiyle Kırım Tatar halkına vatanı için can veren şehitleri unutmamaları gerektiğini hatırlatır ve bunu bir borç bilir. Necip Hacı Fazıl gibi yiğitlerin artması için dua eden şair bu duasına katılan herkese de teşekkür eder.

Kırım'da adı bilinmeyen daha pek çok şehit ve kahraman vardır. Bu kahramanlar uğruna yazılan şiirler, destanlar ve diğer eserler onların önemini vurgulamakta, insanları cesaretlendirerek milleti birleştirmektedir. Milli kahramanların toplumun birlik ve beraberliğindeki etkisi çok büyüktür. Milletlerin vatanlarının parçalanması ve işgali gibi birlik ve beraberlik sağlanması gereken dönemlerinde ön plana çıkan kahramnanlar bu duruma örnektir. Şairler de şiir yoluyla bu kahramanları anmak ve adlarını ölümsüzleştirmek istemiştir. Diğer yandan da eserlerini okuyan milletini cesaretlendirerek yeni kahramanlar yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

5. SONUÇ

Herhangi bir sebeple bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek olarak tanımlanan göçler kitleler hâlinde gerçekleştirildiği zaman birçok milletin tarihinde iz bırakan toplumsal bir eylemdir. Bu milletlerden biri olan Kırım Tatarları, Kırım Yarımadası'nın sahip olduğu stratejik önem sebebiyle yüzyıllar boyunca Rusya'nın politaklarının kurbanı olmuş, kitleler hâlinde göçlere maruz kalmış ve dönemin SSCB yönetimi tarafından sürgün ile vatanlarından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. 1783'te başlayan Rus ilhakı ile bölgeden zorunlu göçle veya sürgünle çıkarılan Kırım Tatarları günümüzde de vatanlarına geri dönmek için savaşmaktan vazgeçmemişlerdir.

Göç esnasında vatanı geride bırakmanın verdiği hüzün ve yolculuk sırasında yaşanan ölüm gibi trajik olaylar karşısında insanlarda oluşan duygular türküler yakılmasına neden olmuştur. Göç esnasında yakılan türküler dışında göç edilen yerlerde vatanı, sevdiklerini, ailelerini özleyen göçmenlerin yazdığı türküler çoğunluktadır. Şiirlerin yazılış tarihine bakıldığında 1944 sürgünü ile başladığı ve bu yıllardan sonra devam eden zorunlu göçler konu alındığı söylenebilir.

Kırım Tatar edebiyatında göç konusu üzerine yakılan türkülerin müellifi belli olmamakla birlikte şiir türünde eser veren şairlerden çalışmaya dâhil edilen isimler Mehmet Niyazi, Raşit Aşkî Özkırım, Saliha Hacı Fazıl Mehmet, Necip Hacı Fazıl, Mehmet Sevdiyar, Abdullah Veli Şuaip, Ramazan Aytan, Server Turupçı, Cengiz Dağcı, Feyzi Rahman Yurter, Fikret Yurter, Enver Mahmut, Mehmet Emin Yaşar, Altay Kerim ve Acemin Bavbek'tir. Bu isimler dışında Kırım'da yetişen pek çok vatansever şair milletinin yüzyıllardır boğuştuğu göç ve sürgün facialarını şiirlerinde anlatmış ve anlatmaya da devam etmektedir.

Kırım Tatarlar aydınları göç konusunu anlatan roman, hikâye, destan gibi edebi türleri vardır. Bunlar dışında göç konusu en çok şiir türünde işlenmiş, şiirin coşkulu anlatımından yararlanarak millete seslenilmiştir. Göçlerin yarattığı toplumsal etkiler şiirlerde açıkça görülür. Bunların en büyük örneği kültür çatışmasıdır. Şiirlerde Kırım Tatarları gittikleri yerlerde topluma ayak uyduramaması, hastalanması veya dışlanması gibi toplumsal olaylara da yer verilmiştir.

Kırım Göç Edebiyatındaki türkülerin ve şiirlerin konu olarak Muhacir Komisyonu, II. Katerina politikaları, Kazakların saldırıları, Ruslaştırma politikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus arttırma politikaları, Balkan göçleri ve Romanya'nın Kırım Tatarları ile ilgili politikaları, 1944 sürgünü gibi olayları içermesi bakımından yalnızca edebi önem taşımamakta aynı zamanda tarihe kaynaklık etmektedir.

Şiirlerde göç konusu üzerinden farklı coğrafyalara dağılan Kırım Tatarlarında milli bilinç uyandırılmak istendiği görülür. Şairler Kırım'ın şanlı tarihini ve kahramanlarını hatırlatarak Kırım Tatarlarının soyunun nereden geldiğini hatırlatmak isterler. Burada aydınların farklı ülkelerde diasporası bulunan Kırım Tatarlarının kimliklerini unutmasına karşı duydukları endişeler görülür. Şairler vatanlarını unutmaması için milletine kimliklerini ve köklerini hatırlatırlar.

Şiirlerini milli kimlik unsurları etrafında şekillendiren şairler vatan, ana dil, eğitim, birlik ve beraberlik, milli kahramanın toplum üzerindeki gücü gibi unsurlardan yararlanmışlardır. Şairlerin milli kimlik bilincinde olan aydınlar olması toplumu eğitme görevini onlara yüklemiştir. Onlar da eserleriyle millette bu bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

Şiirlerde dil herkesin anlayabileceği şekildedir. Akıcı ve coşkulu bir anlatım ile millete ulşmaya çalışan şairler, dizelerinde sade bir üslup kullanmışlardır. Kırımlı şairler şiirlerinde genel olarak Kırım Tatar Türkçesini kullanmakla birlikte Ak Topraklarda İstanbul, Ankara, Sakarya gibi bölgelere göç eden ailelerin çocuğu olan şairler İstanbul Türkçesi ile şiirler de kaleme almıştır. Şiirlerde Rusça kelimeler bulunmakla birlikte oldukça az kullanılmaya çalışılmış ve edebiyat aracılığıyla Rusların yüzyıllardır Kırım Tatarlarına unutturmaya çalıştığı Kırım Tatar Türkçesi yeniden canlandırılmak istenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada Kırım Tatarlarının sözlü ve yazılı kültür ortamında verdiği göç konulu şiirler ve türküler incelenmiştir. Edebi değere sahip olan bu eserler tarihi olaylara bizzat şahitlik eden insanların kaleminden döküldüğü için birer tarihi kaynak niteliği taşımaktadırlar. Kırım Tatarları tarihlerinde yaşadıkları acı olayları eserlerine yansıtarak milli hafızada bu olayları yaşatmayı hedeflemişlerdir.

Milletin vatana dönüşünü sağlamak için kimliklerini hatırlatan eserleriyle birleştirici ve bütünleştirici vazifeyi üstelnmişlerdir. Bu sebeple verilen eserler oldukça önemlidir. Son yıllarda Kırım Tatar tarihi ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar önceki yıllara göre daha fazladır. Temenni, bu tür çalışmaların artması ve tarih ile edebiyat arasındaki etkileşiminin tespit edilerek ürünlerin bu bağlamda ortaya konmasıdır.

KAYNAKLAR

Açа, M. (2017). Türk mitolojisinde kartal. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş,* (s. 233-237). Gazi Kitabevi.

Açık Önkaş, N. (2014). Çağdaş Türk dünyası şairlerinde ana dili değeri. *International Journal of Social Science*, 26: 85-96.

Açıkgöz, M. A. (2016). *II. Dünya Savaşı ve sonrasında SSCB'deki Türk göçleri (Ahıska ve Kırım Tatarları).* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Ağır, A. (2013). Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel'inde kimlik oluşturma süreçleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 65: 01-22.

Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatları üzerine bir değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2 (1): 69-84.

Akpınar, Y. (2017). *Seçilmiş eserleri 4, Gaspıralı eğitim yazıları*. Ötüken Yayınları.

Alexeyeva, L. (1985). *Soviet dissent: contemporary movements for national, religious, and human rights*. Wesleyan University Press.

Allworth, E. A. (1998). Renewing self-awareness. Allworth, E. A. (Ed.). *The Tatars of Crimea return to the homeland* (p. 15-18). Duke University Press.

Arabacı, H. M. (2007). *1783'ten II. Dünya Savaşına kadar Kırım'dan Anadolu'ya yapılan göçler (sebepleri ve sonuçları)*. *38.* (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 14/1, 227-242.

Arslan, M. (2016).Gaspıralı İsmail Beyin eğitim reformu ve Usûl-u Cedîd Gaspıralı İsmail Beyin yaşam öyküsü ve Türk fikir hayatına etkileri. *GAU Journal of Social and Applied Science*, 8 (1): 8-21.

Artun, E. (2016). *Türk halk edebiyatına giriş edebiyat/tarihi metinler*. Karahan Kitabevi.

Asma, B. (2010). Türk halk edebiyatı ve Rus edebiyatı etkisiyle Kırım Türk-Tatar edebiyatında göç kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 33-44.

Ayaz, E. S. (2018). Milli kimliğin kurucu ve koruyucusu olarak dil. Oktay, E., Aksoy, M. ve Karaman, Ö. F. (Ed.). *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildirileri Kitabı "Göç, Yoksulluk ve Kimlik"*, Bişkek.

Aydın Bezikoğlu, F. T. (2002). Crimean Turk Tatars Crimean Tatar diaspora nationalism in Turkey. *International Committe of Crimea Scholarly*. http://www.iccrimea.org/scholarly/aydin.html Erişim Tarihi: 18.06.2022.

Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (1): 229-256.

Bal Özkaptan, B. (2018). Göç sürecinin göç edenler ve göç edilen yerlerde yaşayan bireylerin sağlık durumları üzerindeki etkisi. Solak, A. (Ed.). *Şiddet ve sosyal travmalar* (s. 357). Hegem Yayınları.

Bekteş, S. ve Kurt, M. (2022). Değerler eğitimi bağlamında Ziya Gökalp'ın "Alageyik" ve "Turan" adlı şiirlerinin millî kimlik inşası sürecine etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10 (2): 440-453.

Berker, N. (1977). Türk mendil kültürü. *Sanat Dünyamız Dergisi*, 3 (9).

Bilgin, A. (2009). İstiklâl Marşı ve üzerine yapılan çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXVII: 22-34.

Bozkurt, G. S., (2007). Kırım Tatarları ve sürgün. Gürsoy Naskali, E., ve Şahin, L., (Ed.) *Stalin ve Türk dünyası*. Kaknüs Yayınları.

Cesur Yavaş, D. (2019). Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçlerin oluşturduğu göçmen edebiyatı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (36): 439-450.

Cibran, H. (2018). *Gözyaşı ve kahkaha*. Zeplin Yayınları.

Çağrıcı, M. (2012). Vatan. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42), 563-564. Türk Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/vatan, Erişim Tarihi: 26.03.2022.

Çapraz, K. (2012). *Sürgünde yeşeren vatan Kırım*. Ötüken Yayınları.

Çobanoğlu, S. (2020). Abakan Türklerinin (Sagay) destanlarında halk inançları bağlamında "dağ kültü". *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi – Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*. 1 (1): 43-58.

Dağcı, C. (2016). *Korkunç yıllar*. Ötüken Yayınları.

Dede, D. (2020). Kırım Tatarları ve Nogaylar örneğinde Deşt-i Kıpçak'ın kayıp Batı ucundan Anadolu'ya etnik devamlılık ve geçişkenlik. *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2 (2).

Doğan, M. (2012): Divan şiirinde 'şarap' metaforları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38: 68-86.

Elçin, Ş. (1988). *Halk edebiyatı araştırmaları I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basımevi.

Erkal, M. E. (1987). Toplumda bir sosyal grup olarak gençlik. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43 (1-4).

Eroğlu, H. (1986). Millî birlik ve beraberlik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3 (7): 85-100.

Gafarova, R. (2019). Numan Çelebi Cihan'ın "Ant Etkenmen" Kırım Tatar Milli Marş'ının tarihi, anlam incelemesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (42): 239-250.

Giray, T. (2020). *Ötüken'den Kırım'a Kırım'dan Anadolu'ya var olma savaşı Kırım Türkleri*. Kastaş Yayınevi.

Gökalp, Z. (2012). *Türkçülüğün esasları*. Anonim Yayıncılık.

Gül, G. (2004). Birey toplum eğitim ve öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 223-236.

Gülakan Kaman, S. (2015). Baykuş kelimesi ve baykuşla ilgili inançlar üzerine. *Turkish Studies*, 10 (8): 1137 - 1154.

Gülten, S. (2017). XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Moğol bakiyeleri: çungarlar. *History Studies*, 9 (4): 53-61.

Güzel, A. (2020). *Kırım Türklerinin esaret türküleri*. Akçağ Yayınları.

Hasdedeoğlu, O. (2019). *Halide Edib ve Yakup Kadri'nin romanları ekseninde Türk edebiyatının ulus-devlet oluşumuna etkisi*. Kesit Yayınları.

İnalcık, H. (1996). Giray, *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14), 76-78. Türk Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/giray, Erişim tarihi: 29.01.2022.

İnalcık, H. (2001). Kalgay, *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24), 259. Türk Diyanet Vakfı.. https://islamansiklopedisi.org.tr/kalgay , Erişim tarihi: 07.01.2022.

Jung, C. G. (2015). *Dört arketip*. (Yay. Haz.: M. Bilgin Saydam), Metis Yayınları.

Kançal-Ferrari, N. (2013), Zincirli Medrese. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44), 445-446. Türk Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/zincirli-medrese, Erişim tarihi: 04.02.2022.

Kanlıdere, A. (2016). Kırım Tatarlarının kültürel kimliklerini yeniden inşa çabaları. *Karadeniz Araştırmaları*, 51: 233-243.

Kaplan, M. (1983). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2019). *Şiir tahlilleri 1 "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar*". Dergâh Yayınları.

Karabacak Kündem, E. (2018). Eski Türk ve Slav kültürlerinde güneş sembolü. Mercan, M.S., Ullah, R. (Ed.) ElRuha 3. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 2-4 Kasım 2018 Şanlıurfa Kongre Tam Metin Kitabı*. (s. 391). Institute Of Economic Development And Social Researches Publications.

Karagöz, N. (2021). Пушкинге / Puşkin'e. Söylemez, O., Penah, N. ve Ateş, Ö. F. (Ed.), Doğ*umunun 75. yılında Jambyl Jabayev Жамбыл Жабайұлы (1846-1945)*. (s. 145). Bengü Yayınları.

Karaman, F. (2022). Göçmen edebiyatında türkülerin Türk kültürünü yansıtma gücü. *Millî Folklor Dergisi*, 14 (133).

Karatay, Z. (1991). Bahçesaray. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 4), 482-483. Türk Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/bahcesaray, Erişim tarihi: 02.03.2022.

Karpat, K. (2009). *Osmanlıdan günümüze kimlik ve ideoloji*, Timaş Yayınları.

Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.

Kaya, Ö. (2017). "Türk Kahramanı"nı yeniden yazmak: Ziya Gökalp'in politik övgü şiirleri. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 8: (59-81).

Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 451-453. Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Keskin, K. (2015). *Kırım Tatar Türklerinin kültürel hayatı (XX. Yüzyıl ve sonrası)*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Kırdım, Ş. E. (2020). Katiller demokrasiyi savunurken: Antik Yunan'da tiran katli olgusunun hukuki dayanakları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 108-149.

Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında millî kimlik ve millî hareketler (1905-1917)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kireçci, M.A. ve Tezcan, S. (2015). *Kırım'ın kısa bir tarihi*. (Çev. Can E. Çekiç). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

Kocasavaş, Y. (2002). Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri. *Türkler,* C. 3, 107-121.

Kolcu, H., Yavaş, G. (2006). *Türkçenin şiiri Türk edebiyatında Türkçe üzerine şiirler*. Aydın Kitabevi.

Kolukırık, S. (2011). Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: ABD'deki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59: 167-190.

Kösoğlu, N. vd. (1999). *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi 13 - Kırım Türk-Tatar edebiyatı*. 50. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kreindler, I. (1986). The Soviet deported nationalities: a summary and an update. *Soviet Studies*, 38 (3): 387-405.

Küçükbasmacı, G. (2017). Türk mitolojisinde yılan. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş,* (s. 199). Gazi Kitabevi.

M.V. Mirieiev. (2012). A displaced people's influence on poetry in exile: experience of Crimean Tatars living in Romania in the first half of XX century. *Культура народов Причерноморья*. No: 234, 156-160. s. 119. http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59226/33-Mirieiev.pdf?sequence=1

Mahmudova, G. (2015). Ünlü Rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in şiirlerindeki İstanbul. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sayı 28.

Maksudoğlu, M. (2016). Tatarlar kimdir? https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar3/1540-tatarlar-kimdir#ftn2 (19.06.2022)

Morkoç, A. (2009). "Sevinç Çokum'un "Rozalya Ana" hikâyesinde Kırım Türklerinin göç hadisesi ve vatan sevgisi" *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 4 (3).

Muzafarov, R. Ve Muzafarov, N. (2018). K*ırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça sözlük.* (N. Seyityahya, Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ozan, M. (2017). Türk mitolojisinde dağ kültü. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş,* (s. 138-146). Gazi Kitabevi.

Ökten, Ş. (2012). Zorunlu göç zor(un)lu kabul: Ceylanpınar Afgan göçmenleri üzerine sosyolojik bir araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (28).

Özkan, R. (2011). Toplumsal yapı, değerler ve eğitim ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 19 (1).

Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33 (47): 127-145.

Özkaya, Y. (2014). Tercüman Gazetesi çerçevesinde İsmail Gaspıralı ve Tatar aydınları arasındaki milli kimlik tartışmaları. Bayram, B. (Ed.) *Milliyetlerin kesişme noktası: İdil-Ural Çalıştayı, Bildiri Kitabı*, 12-13 Nisan, Kırklareli.

Pınarer, A. K. (2014). *İsmail Gaspıralı ve Kırım Tatar millî hareketi*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Polat, K., Yener, D. ve Yılmaz, M. (2021). Türk kültüründe kahramanlık ve Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin kahramanlık algısı. *Erciyes Akademi, Özel sayı - Prof. Dr. Harun GÜNGÖR anısına*, 641-663.

Said, E. (1999). *Kış ruhu*. (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

Sakallı, C. (2018). Göçmen edebiyatı: "ara dilde" yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 9: 10-26.

Sakallı, E. (2015). Türk dünyası şairlerinde millî kimlik simgesi olarak ana dili. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (39): 179-196.

Saray, M. (2000). *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk dünyasında dil ve kültür birliği*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sarı, C. (2021). *Türkiye Türkçesi ağızlarında kalıplaşmış dil birimleri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.

Sava, İ. İ. (2014). Şiirde Ana Dil Vurgusuna Örnek: Şakir Selim'in Şiirlerinde Kırım Tatarcasının Yeri. *Gazi Türkiyat*, 1 (14): 152.

Sınar Çılgın, A. (2005). Vatan yahut Silistre'de vatan kavramı. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (9): 136-139.

Smith, A. D. (2017). *Milli kimlik*. (B. S. Şener, Çev.). İletişim Yayınları.

Söylemez, O. (2003). Kırım Türk edebiyatı. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. Yeni Türkiye Yayınları.

Söylemez, O. (2009). Ana dil, milli kimlik ve iki dillilik: Cengiz Aytmatov. *Cengiz Aytmatov Günleri*, 12-14 Ekim, Ankara.

Söylemez, O., Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.

Sultanlı, V. (2007). *Azerbaycan muhaceret edebiyatı*. (E. Uzun, Çev.). Avrupa Yakası Yayınları.

Şenocak, E. (2013). Göç ve Ergenekon destanlarında mitostan ütopyaya yolculuk. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1): 2525-2537.

Şimşek, Ş. (1960). Mendilin hikâyesi. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 11 (6): 2123-2124.

Taşçıoğlu, Ö. L., (2018). Vatan kavramı ve Türk milleti için vatanın önemi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (71): 222.

Tekne, K. (2020). Sovyet Kırım'da Veli İbrahim yılları. *History Studies*, 12 (5).

Toplu, F. (2017). Kırım ve Dobruca'dan Kocaeli'ne göç hikâyeleri. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (1998). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Urys, T., Kozak, T. ve Barabash, S. (2021). National identity: formation and realisation through poetry. *WISDOM*, 1(17).

Uygun, S. (2017). Karadeniz'de yabancı vapur kumpanyaları ve göç. *Canik Uluslararası Sempozyumu* (7.: Samsun, Türkiye).

Üngör, E. R. (2003). Bir Türk soyu olan Kırımlı Tatarların musikisi. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. (s. 226). Yeni Türkiye Yayınları.

Yaldız, F. (2013). Diaspora kavramı: tarihçe, gelişme ve tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18: 289-318.

Yaldız, F. (2016). Diaspora kavramı üzerine. Yolcu, M. A. (Ed.). *Eskişehir'de Kırım Tatarları Diaspora, kültürel miras ve kimlik*. (s. 33). Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları.

Yardımcı, M. (2008). *Başlangıçtan günümüze Türk halk şiiri*. Ürün Yayınları.

Yardımcı, M. (2014). Geçmişten günümüze ozanlık geleneği ve bu süreçte iletişim araçlarının rolü. *Erciyes Aylık Sanat Ve Fikir Dergisi*, 435: 27-30.

Yıldırım, K. (2021). Tarihi tatar kimliği üzerine üç görüş. *Avrasya Dosyası,* 12 (1): 30-39.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının toplumsal niteliği. *Milli Folklor Dergisi,* 19 (74).

Yıldızlı, M. E. (2016). Göç, kültür ve kimlik kapsamında Eskişehir Kırım Tatarları çalıştayı üzerine düşünceler. Yolcu. M. A. (Ed.). *Eskişehir'de Kırım Tatarları Diaspora, kültürel miras ve kimlik*. (s. 128). Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları.

Yücedağ, G. (2019). *Edebiyatın üç kuşağı üzerinden göç ve göçmenliğin dönüşümüne bakmak: Almanya'daki Türk diasporası örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Yüksel, S. (2011). Şairlerimizde anne hasretinin sembolü olarak mezar. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 35 (2).

Къуртумеров Э.Э., Усеинов Т.Б., Харахады А.М. (2002). *Къырымтатар иджрет эдебияты*. Симферополь: Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты.

Elektronik Kaynaklar

URL-1. (2021). Kazaklar (Slav). https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazaklar_(Slav), Erişim tarihi: 09.03.2022.

URL-2. (2016). "At aylansa kazığına tavdır" https://old.qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kelimeler/150333/, Erişim tarihi: 31.01.2022.

URL-3. (2018). Orkapı. https://www.vatankirim.net/orkapi-528/ Erişim tarihi: 29.01.2022.

URL-4. Cengiz Dağcı. https://pesni.guru/text/cengiz-da-c-k-r-ml-lar, Erişim tarihi: 26.05.2022.

URL-5. (2021). Ayu Dağı. Ayu-Dag - Wikipedia, Erişim tarihi: 27.02.2022.

URL-6. (2016). 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü. 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü (altayli.net), Erişim tarihi: 27.02.2022.

URL-7. (2017). Cemil Kermençlik. https://crh.wikipedia.org/wiki/Cemil_Kermençikli, Erişim tarihi: 26.01.2022.

URL-8. (2022). Kızıl Ordu. https://tr.interestrip.com/1382tr-24-impenetrable-facts-about-russian-red-army, Erişim tarihi: 26.02.2022.

URL-9. (2021). Uçansu. https://en.wikipedia.org/wiki/Uchan-su_(waterfall), Erişim tarihi: 02.02.2022.

URL-10. (2022). *"Parlayan her şey altın değildir"* https://tr.wikiquote.org/wiki/Alman_atas%C3%B6zleri, Erişim tarihi: 10.01.2022.

URL-11. (2021). Fikret Yurter. https://emelvakfi.org/emeldergisi/fikret-kirimli-yurter/, Erişim tarihi: 01.03.2022.

URL-12. (2020). Oymak. https://tr.wikipedia.org/wiki/Oymak, Erişim tarihi: 07.01.2022.

URL-13. (2011). Şehit Necip Hacı Fazıl, http://www.eskimeyendostlar.net/makale/necip-haci-fazil-39in-sehadeti/3914, Erişim tarihi: 07.03.2022.